

ORSZÁGOS STEFÁNIA SZÖVETSÉG

AZ ANYÁK ÉS CSECSEMŐK VÉDELMEVEL
ÁLLAMILAG MEGBÍZOTT SZERVEZET KIADVÁNYAI

83. SZÁM.

AZ ANYASÁG

TÖRTÉNETE

DR. RAPPCSÁNYI JAKAB

főorvos, a jánoshalmi anya- és csecsemővédő intézet
vezető és anyavédelmi tanácsadó orvosa.

BUDAPEST, 1933.

EGYESÜLT KŐ- ÉS KÖNYVNYOMDA, KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ R.-T.

*GRÓF ESZTERHÁZY MÓRICNÉ őnagyméltóságának,
az Országos Stefánia Szövetség
fáradhatatlan buzgalmu társelnö-
kének és az anya és csecsemővéde-
lem fennköltlelkű Pártfogójának
mély tisztelete jeléül*

A SZERZŐ.

Bevezetés.

Az egyén benső ösztönből életének és fajának fenntartásáért küzd, tehát a nemzetek és országok jövőjének alapja az utódokról való gondoskodás.

A faj biztosítását szolgáló törekvésekben főhivatás vár a nőre. Érdemének jeléül a műveltség fokán álló emberiség tömjénes szarujából bőven ráhinti jutalmát és elismerését, de a népek nagy részénél, a félművelt és vad törzseknél a megértést, közbecsülést és jogbirtoklást nélkülözve, kénytelen misszióját teljesíteni.

Minél egyszerűbb valamely nép felfogása, minél mélyebb a szakadék férfi és nő jogi és társadalmi helyzete között, annál elnyomottab és sanyarúbb a hitves helyzete. Nemcsak ragaszkodásra, hűségre, szerelemre hajtja zsarnok fellebbvalója, hanem a nemzés terhén és a gyermeknevelésen kívül, a legsúlyosabb házimunkát, víz-hordást, favágást, földtúrást, bőrcserzést, kunyhóépítést is ráerőszakolja és önkényességében eltaszítja, árucikké süllyeszti, megölheti és nincs hatalom, amely megvédené.

A nőnek ebben a nyomorúságos alárendeltségében csak egy mentsvére van. A homályban meghúzódó lélekre csak egy fény vet sugarat, mely dicsőséggel övezi lehajtott fejét és minden fájdalom és gondja közt vigaszt és örömet csillogtat feléje. Ez a fény, mely a legmagasabb északi pólustól a föld legtrópusosabb zónájáig, a legnagyobb palotától a legtörpébb kunyhóig, városban, faluban, sivatag magányában és az őserdőben egyaránt boldogságot és megnyugvást önt a női kebelbe – *az anyaság*.

Az anyaság juttatja a kultúra legmélyebb tiszteletéhez és tekintélyéhez a nőt, ez emeli ki állatias sorsából és felavatja ura méltó társává, az utód felajánlásával pedig figyelem, megbecsülés és hatalom jogaival ruházza fel.

Az újszülött életéért minden nép egyformán különös rokonszenvvel és szeretettel környékezi a reményteljes állapotú nőt és igyekszik a várandósról gondoskodni.

Ez az általános gondoskodás számtalan szokásban és babonában nyilvánul.

Szertartások a menstruáció, majd a terhesség idején, általában a nő magatartása, ruházódása, diétája, a nem meghatározása-

nak kérdése, a jó és rossz szellemektől való félelem, maga a szülés, a gyermekágy, az újszülöttnek és a csecsemőnek gondozása, szoptatás, elválasztás stb., bő anyagot és tápot ad hitre, balhite, szokásokra és babonákra.

Azoknak, kik hivatásuknál fogva az anyaság hősi cselekedeteivel kapcsolatosan működnek, elég alkalmuk van a népies szokásokról tapasztalatokat szerezni.

Engem is az a munkakör, melyet az anya- és csecsemővédelem terén betöltök, buzdított arra, hogy mindazt az anyagot, melyet e téren fellelni, másrészt a világ egyéb népeiről egybegyűjteni módomban volt – egybefoglaljam.

Nem szorosán vett tudományos munkáról van itt szó. Hiszen e tárgy olyan kiterjedt és nagyjelentőségű, hogy a leghivatottabb szakismeret és felkészültség is kevés hozzá.

Én az anyaság történelmi múltjáról csupán vázlatos áttekintést kívánok nyújtani, mivel a magyar irodalom még alig foglalkozott e kérdéssel és így némi hiányt pótolhat tanulmányom. Ezenfelül még azt a célt tűztem magam elé, hogy ezeket a rendkívül változatos tudnivalókat a magyar anyákkal is megismertessem. Hiszen az anyasággal összefüggő kérdések bizonyára őket érdeklik elsősorban. S ha ezzel az anyáknak szolgálatot tettem, vállalkozásom nem volt hiábavaló.

I.

Az őskor.

A természet zordságával folytonosan összeütközésben álló kezdetleges ember az elemi nehézségek elhárítása céljából, magához hasonló társakkal egyesült. Mindkét nembeli egyén társulása állatok módjára élő hordák alakulásához vezetett. Létük fenntartásán és a táplálék megszerzésén kívül, más céljuk alig volt.

Megszámlálhatatlan évek során, küzdelem zaklatásai között az ember durván, meztelenül, állatias külsővel élt. Gondolatvilága, érzései, szervezetének ingerei az állatvilágéhoz hasonló és ahogyan az állatok ösztönszerű párzással szaporodtak, az embereknél sem volt hitveséleti párosodás. A hordákban, melyek az egyed tulajdonát nem ismerik, az asszonyok közösek és a gyermekek, kik nem egy apától származnak, a hordák gyermekei. Férfiak és nők külön csoportokba oszlanak. A gyermekek az anyákhoz való közeli kapcsolatban hozzájuk simulnak és velük tartanak.

A férfiak az általuk birtokolt vadonok asszonyait megtámadlatakor védelembe veszik és óvják őket. A nagyobb gyermekszámmal rendelkező női csapatok több értékkel bírnak, mivel az élelmszerek összegyűjtésében kiterjedtebb tevékenységre képesek.

A legősregibb szokásokról, melyek a nő terhességére és szülésére vonatkoznak, semmit sem tudunk, hacsak következtetéseket nem vonunk a mai vad népek életéből. Ez, bár nem tárja elénk az igazi őstermészet! állapotot, mégis ahhoz közel áll.

A hordatársadalom egy-egy szüléssel szemben teljesen közömbösen viselkedik és bár a jövevény, kivált a fiúgyermek megelégedést kelt, a nőre kemény megpróbáltatás vár. Szülés alatt a nőt elhagyják és legfeljebb társnői veszik körül. A társnőket legtöbbször nem a részvét, hanem a hasonlóan bekövetkező esemény érzete készíti arra, hogy a gyermek átvételére, esetleg a köldökzsinórral való elbánás valamely módjára vállalkozzanak.

Bajok esetén csakis az állatvilágból ismert tapasztalatok könnyíthettek esetleg a szülőasszony sorsán úgy, hogy azok a szülések, amelyeket a jó természet nem fejezett be önként, tulajdonképpen semmiféle értékesebb és komolyabb egészségügyi közbelépésre nem számíthattak. Valószínűleg tönkre is ment az áldozatok nagy száma. Ámbár az ősi népeknél nehéz szülések, illetve azok okai nem állottak fenn olyan mértékben, mint ahogyan a mai kultivált és elpuhult időben az előfordul.

Az őstermészetű emberek szervezete szívós volt, mint a vadon-ság fájának gyökere. Nem is volt az másképp lehetséges. Örökösen mozgó vándorúton, a viszontagságokban résztvevő nő a tusakodó férfinél különlegesebb helyzetet nem igényelhetett. Alighogy egy-egy szülés végbement, a nomádelet tovább sodorta a küzködőket és sem az anyára, sem az újszülöttre nem volt kímélet. Sőt, hogy mozgalmaikban szabadabb legyen az út, a tehetetlen és serdületlen gyermekhadat nem egyszer elpusztították. E kegyetlenségek ellenére sem maradt el az anyának gyermeke iránt érzett vonzalma. Ha erkölce és műveltsége nem is, anyai ösztöne erre serkentette. Az anya, ha tehetette, keblén cipelte vagy hátáraakasztva, megmentette magát.

A szülő- és szoptatásasszonyok lekötöttsége folytán lassanként a férfiakra hárult a harcitévékenység. A kimerültség egyébként is apaszthatta a női létszámot, mihez elég gyakran a kivégzett leánygyermek útján keletkezett veszteség is járult, úgyhogy az egyes törzsek asszonyainak birtoklásáért versenyt támasztottak, miből a nőrablás fejlődött ki. Idők folyamán a hordák asszonyai helyébe a házaselet és a hordák gyermekei helyébe pedig a család fogalma lépett.

Hogy az egyes népek családi szokásai hogyan támadtak és fejlődtek ki, arra minden támpontunk hiányzik.

Egy bizonyos, hogy a nő sajátlagos és szervezeti állapota mindenkor az emberi lét és kultúrtörténetem kialakulásának mozgató erejéül szolgált.

Míg azonban az anya jogainak elismerése bekövetkezett, évezredek versengései zajlottak le. Ezen idő alatt teljesen a férfi alárendeltje, ki korlátlan joggal rendelkezik fölötte, elrabolja, áruba bocsátja, aljas munkára kényszeríti, kegyetlenkedik vele, megölheti. És csak, mikor odajut az emberiség, hogy a fajfenntartás nemes művelését és a nő lelki tulajdonságait értékeli, lesz a család és a fajápolás jogainak birtokosává.

II.

Az iráni népek.

A legrégebb kultúrnépek történetében már nyomát találjuk az anyaságra vonatkozó egyes ismereteknek s bár ezek csak töredékekben maradtak reánk, mégis arra következtethetünk, hogy ezzel kapcsolatban valamelyes szokás vagy rendszer már fennállott.

Az a fogalom, hogy a menstruáló nő tisztátlan, az irániaknál, a távoli ókor népeinél már megtalálható. *A médeknek, baktrimáknak, perzsáknak* erre vonatkozólag igen szigorú vallási szabályaik voltak. Mihelyt egy nő a bekövetkezett havi vérzést észlelte, egy magános, minden társadalomtól elhagyatott helyre ment, mert úgy hitték, hogy ezen idő alatt gonosz szellemek hatalmában áll. A női vérzést úgy fogták fel, hogy ez a feslettség és fajtalanság szellemének, *Dsahi*-nak a műve.

A vallási törvények a teherbejutott asszonyokról is intézkedtek. A nőnek ezen idő alatt teljesen érintetlennek kellett maradnia. Aki terhesnővel érintkezett, azt a férfit *Vendidád* szabályai szerint 2000 botbüntetéssel büntették. Azonfelül vétsége engeszteléséért 1000 rakomány kemény- és ugyanannyi puhafát kellett a tűzhöz hordania, 1000 drb. kisebb marhát áldoznia, 1000 kígyót, 1000 mezei gyíkot, 2000 vízigyíkot, 3000 hangyát megölnie és folyam felett 30 átjárót készítenie.

A büntetés azért volt ilyen súlyos, mert az a nézet uralkodott, hogy a már megfogant életet megsérteni nem szabad.

Terhesség idején, főleg a hatodik-hetedik hónapban szokásban volt az érvágás.

A szülés főistennőjeként *Anahitá*-t, a *Hold*-istennőt tisztelték. Szülési zavarokban és gyermekágyi bajokban a rossz szellemek elűzésére hozzá folyamodtak. Ő volt a termékenység főistennője. Szép, fiatal, fényes ruhájú leánynak képzelték, ki 30 hódnak a bőréből készült öltözékben pompás négyesfogaton jár. Később, mint a női termékenység istennőjét, búja szertartásokkal ünnepelték.

Házasságot szerződés alapján kötöttek. Ez azonban egyes népeknél nem volt felbonthatatlan. Így a perzsáknál, ha a nő ledér volt, vagy gyermektelen maradt, férje elválhatott tőle. Ha a férj azt gondolta, hogy a nő házára szerencsétlenséget hozott, ez válási ok volt. Ha pedig a nő könnyelmű élete nyilvánvalóvá lett, a férj nejét meg is ölthette.

Miként a nőt menstruációja ideje alatt tisztátalannak tekintették, a gyermekágyast még tisztátalanabbnak tartották. Ez a nézet vallási felfogáson alapult. A nő vérzése gonosz szellemek kiűzésével állott összefüggésben. Ezen idő alatt kerülni kellett a démonok-hatalmával való találkozást. A gyermekágyas nőnek 40 napig elkülönített helyen kellett élnie, ennek elteltével mutatkozhatott, de még azután is 40, összesen 80 napig tisztátlan volt. *Zoroaster* törvényei szerint az elkülönített hely a lakás egy magaslatán, tűztől, víztől s a szent vesszőkötegektől 15 lépés távolságra

feküdt. Itt a nőnek úgy kellett elhelyezkednie, hogy a tűzhelyet ne láthassa és őt senki ne érinthesse. Csak bizonyos ételek voltak számára engedélyezve ércedényekben, mert ezeket a befertőztetés-től könnyebben meg lehetett tisztítani. Aki az ételeket felszolgált, annak a nőtől három lépésnyire kellett megállnia.

A magzatúzést is tiltották. Ebben a korban bizonyos öreg aszszonyok növényekből és falevelekből (Bangha és Fracpapa) készült szerekkel állottak a könnyelműek szolgálatára, De úgy ezeket, mint azt, aki hozzájuk fordult tanácsért, valamint a férfit, aki nőt magzat-úzásra bízott, megbüntették.

Kis-Ázsia egyéb hírneves népeinél, a *fríg* és *lídiai* törzseknél, valamint a szíriai hegyek partmellékén élő *főníciaiaknál* is fel-leljük a házaseletre vonatkozó szokások és szertartások bizonyos módozatait, melyeknek formája változatos, de mindig isteni kultuszhoz és démonok erejében rejlő hatalomhoz kötött.

III.

A babiloniak és asszírok.

A színpompás őskelet, a Tigris és Eufrates folyamai által körülzárt buja terület hatalomra és nagy kultúrára vergődött népeinek anya- és csecsemővédelmi hagyományai eléggé ismertek.

A babiloni néptörzsek életéről legnagyobb részben agyagra írott, évezredekken keresztül romok és törmelékek között eltemetett, majd különböző helyeken felfedezett maradványok tanúskodnak, amelyek szerint ez ősi országokban általános jólét mellett, elég rendezett viszonyok lehettek. A nőknek igen becsült állásuk volt, vagyonuk felett rendelkezettek és papnői tisztségeket viselhetek.

Babilónia nagy királya *Hammurabi* (Kr. e. 2250 körül) törvénykódexében a nő, valamint a kiskorú gyermek jogi helyzetét és védelmét szabatosan megállapította. Ezek a törvényes intézkedések még ma is követésre méltó például szolgálhatnak.

A házasságra vonatkozó intézkedések arra irányultak, hogy az ószumeri szokásokon alapuló nőrablást kiküszöböljék és helyébe a törvényes házasságot tegyék. Aki erőszakkal nőt szöktetett, azt a törvény rendelkezése szerint az istenek parancsára meg kellett ölni. Ha azonban a szöktetés a leány hozzájárulásával és szüleinek beleegyezésével történt, ezt házassággal érvényesíteni lehetett. Ebből később egy nővásárlásféle ügylet fejlődött ki olyformán, hogy az eljegyzés napján a vőlegény, illetve annak apja a leány apjának a vétel árát kifizette. A leendő férj apja olajat öntött a leány fejére. A kelengye ruházatból, házi felszerelésből, pénzből és rabszolgákból állott. Ezeket a nő új otthonába magával vihette.

A házasuló főcélja volt utódokról, főleg fiú utódról gondoskodni, hogy a fiú utód a halottaknak kijáró ünnepek alkalmából a szokásos tisztelgéseket megadhassa. A fiú örökösre hárult ugyanis a kötelesség, hogy a halottak az új hazába való bevonulást és az ott tartózkodást kellemsé tegye: ezért a fiúnak, a halottak szánt ünnepélyen „italáldozatot” kellett bemutatnia, ami lényegileg abból állt,

hogy ivás előtt a kehelyből néhány cseppet a földre öntött. Afiú-örökös által szolgáltatott áldozatot annyira fontosnak tartották, hogy minden áron fiúgyermek után vágyódtak és ha fiúgyermek nem született, idegen fiúgyermeket vettek magukhoz. A halottnak kijáró áldozatok elmulasztása az elköltözött szellemének örökös nyugtalanságát vonta maga után.

A lakodalmi szertartás úgy ment végbe, hogy a család és rokonság üdvszózatai között a menyasszonyt a vőlegény házába kísérték. A

1. ábra.
Istar istenanya.

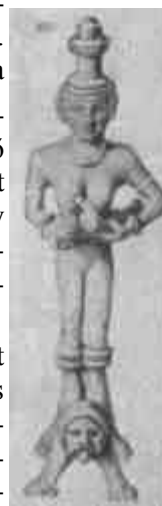
menyasszonyt a vőlegény elfátyolozta és a következő szólásmondással fogadta: „Én mint egy nagy embernek a fia aranyat és ezüstöt hintek öledbe. Légy a hitvesem, én urad leszek és amint a kert gyümölcsöt terem, teremj Te is magzatot.” Ekkor az ifjú férj kezét nyújtotta és átölelte feleségét. Jó illatok gőzkörében, zene hangjai mellett elköltötték a lakomát, majd a nászfekhelyükre tértek. Az új házások 6-6 napot egyedül töltöttek, azután foglalkozásuk után láttak. Az asszony háziasszonyi tisztsége jeléül fejkötőt és övet öltött.

A házáséletben, mint általában a régi mezopotámiai népek életében az istenségek nagy szerepet játszottak. A fiatal anyák oltalmazója

Istar (1. ábra) volt, a termékenység istennője, a mindenkit szülő istenanya. Ninive romjai között

felfedezett Assarbanipál király könyvtárából való egyik agyagtáblán fel van jegyezve, hogy a vízözön nagy zavarában Istar isten - úgy jajveszékelt, mint egy szülőnő. (Sayce.)

Istar mellett a szülőasszonyok egy másik párt fogója Ninta volt (2. ábra), szintén istenek anyja és sok kiváló király nemzője. Őt is Istar módjára, mellén szoptatott kiseddel, fején ékes dísszel, alsó végtagjain kígyóbőrbe bujtatva ábrázolták. Mint isten-

asszony, a nemzést meggátolhatja, de hatalma nem akkora, mint Istar-é, ki a terhesek és csecsemők

védőanyja, kinek segítségével nélkül a magzatok elhalnának és a szülőnők nem szülhetnének. Istar képmását köamulettekben állították lebetegedő nők elé és hozzá kellett a varázsigéket intézni, hogy a szülés könnyebb legyen.

A szülés elősegítése érdekében egyéb módszerekhez és kuruzsló eljárásokhoz is folyamodtak. Voltak növények, gyökerek, kövek, mint a „namtar” növény, az „itamir” meg az „Aaiku”-kő. Ezeken kívül amulettek, varázsszinórok, gipsz, aszfalt, lisztesvíz, füstölő, fáklya és egyéb varázsszerek kerültek a vajúdo elé.

Szüléskor az isteneknek egész tömegéhez kellett fordulni, hogy baj ne legyen. Így *Samas*-hoz, a napistenhez, *Sin*-hez, a holdistenhez, *Nergal*-hoz, a betegek istenéhez, kiknek mindegyikének meg volt a maga különös képessége a szülőanyát segíteni.

Kiváló hatást tulajdonítottak az Etana mondában említeti gyógynövénynek. A monda szerint Istar istennő, miközben gazdátlan országa számára király után nézett, Etana-ra bukkant. Ez éppen teherben lévő felesége érdekében a Napkirálynál keresett segítséget, kinek a szülést előmozdító gyógynövény birtokában volt. A Napkirály a Sashoz utasította Etana-t s mert a földön ez a növény nem volt található, a sas hátán felrepültek a mennybe *Anu*-hoz, az istenatyához. Ott sem akadtak a növényre. Végül is legfelsőbb mennyben Istar istenasszony elé kerültek, ahol Etana a boldogulást adó növényért könyörgött.

A szülés súlyos és szerencsétlen kimenetelét a legfélelmetesebb női démonnak, „*Labar-šw*”-nak tulajdonították. Rettenetes a végzet, ahová ennek a szörnyetegnek keze elér. Mint Anu mennyei istennek a lánya, isteni félelmet gerjeszt, embert, állatot, fát, folyamokat, házakat

elpusztít, gyermekágyas asszonyokat, gyermekeket és dajkákat üldöz, elvetélést, koraszülést okoz, csecsemők véréit issza. Rút torzképű a külleme. (3. ábra.) Feje és arca oroszlánszerű, szárnyai a denevéréhez hasonlítanak, lábain állati körmök zsákmányra kiterpesztve, ajkai nyálaznak, ordít, mint egy sakál, dühög, haragos, mérges, rombol, dúl, sújt és öl, ha tartózkodási helyéből, a nádsűrűségekből felszáll.

Lobortu-t kellett tehát tehetetlenné tenni, távortartani és elűzni a vajúdo nő közeléből. Ezért a képét el kellett ásni a ház küszöbe alá. Őt magát elvarázsolni, ami csak különös papi ceremóniák segítségével történhetett meg.

3. ábra. A gonosz Labartu.

A Labartu szövegekben (Assarbanipal könyvtárából) 400 sémita írásba foglalt vers tárgyalja a leküzdés eszközeit, esküformáit, talizmánjait és áldozatait. Jellegzetes a 3-ik ábra szörnye, amint ártalmatlanná tételében az arra hivatott papság szertartásokkal buzgókodik. A középső sorban ágyacskájában fekszik a gyermek. Mellette áll két pap hal-álarcban, jobbra három pap oroszlánfejjel és madár-lábakkal, balra pedig az áldozati asztal, mely mögött a papok' élénk taglejtésekkel a démont üzik. Felettük hét állatfejű személy, karjuk mozgatásával ugyancsak a szellemet ijesztgetik, míg a legfelső sorban, az égben isteni jelképek láthatók lebegő helyzetben. Alul a mélységből, a nádasmocsár rengetegéből egy démon kíséretében Labartu emelkedik ki, hogy félelmetes munkáját megkezdjé.

A terhes nő magzatát Hammurabi törvényei védték és szigorú büntetést szabtak arra, aki a terhest ütlegelni merészelte. A büntetés mérve a nő állásához volt kötve. Aki egy szabad nőt megvert, s ezzel vetélést okozott, azt 10 sékellel büntették. Ha a nő meghalt, a bűnös leányát megölték. Egy felszabadított nő magzatáért 5 sékel ezüst, ha a nő meghalt, fél mina büntetés járt. A cseléd erőszakos elveteléséért két sékel ezüstöt, ha az a nő halálát okozta, egyharmad minát kellett fizetni. Még kegyetlenebb büntetés várt a magzatüzés tetteseire. Ha a nő saját maga hajtotta el magzatát és ez bebizonyosodott, élve karók közé kötötték és nem temették el. Ha pedig magzatüzés következtében valamely nő meghalt, még holt tetemén is elégtételt vettek.

Az ékirásos feljegyzések nagyrésze eddig még nincs megfejtve. A megfejtett töredékek azonban kétségtelenül az akkori népek szüléskörüli szokásairól adnak számot.

Van olyan szöveg, mely „szülőtéglát” említ, melyen a nő ülve szülte volna gyermekét. Bábáról is van szó, a „*bölcs asszony*” személynében, továbbá segítőtársnőkről, kik a vajúdo körül foglalatoskodtak.

A fiú jövevény nagy örömet okozott. Az apa azonnal sajátjának fogadta, ezzel a kijelentéssel: „Az én fiam”. Magas állású családoknál külön üdvözlő feliratok is szokásosak voltak.

A szülöttet a hatóságnak be kellett jelenteni az adóztatás és a katonai szolgálat miatt. Általában a babiloniak és asszírok törvényeiben úgyszólván csak a fiúk szerepelnek, leányszületésekről említést nem igen tesznek.

A szülés után nemcsak a csecsemőt pólyázták be, hanem a gyermekágyas asszonyt is kötésekbe burkolták. Az újszülöttet édesanyja táplálta és 2-3 évig is szoptatta. Szükség esetén a család, illetve az apa dajkát szerzett, kit nagy gonddal válogattak meg. A dajka szolgálataiért eltartást, ruházatot, kenőolajat, esetleg még valamelyes bért is kapott. A dajkaságba fogadtatást is varázslás és szertartás kísérte. Ha a dajka hűtlenkedett, vagy a gondozására bízott gyermekén kívül még más gyermeket is szoptatni merészelt, Hammurabi törvénye értelmében melléne levágásával sújtották.

A névadás is fontos volt. A szülők iparkodtak olyan nevet választani, mely jólétet és boldogságot kölcsönöz gyermeküknek. Az apa hivatása volt a szülés után gyermekét azonnal névvel illetni. A név valamely kérelem, kérés, egy-egy istenhez való könyörgés, dicsőítés alakjában jutott kifejezésre. De az is megtörtént, hogy a szülők életük sorsát, szomorúságukat vagy csapásaikat örökítették meg gyermekük nevében, pl.: „Óvunk téged az emberektől”, „Ne légy bizakodó”, „Ne remélj” stb.

A babiloniak életfelfogását a csillagképek is befolyásolták. Az újszülött sorsa teljesen a bolygók helyzetétől függött. A hold keltekor született gyermek élete mindvégig fényesnek, boldognak és hosszúnak ígérkezik, mert a hold Sin isten jelképe s valamint a hold kelte sugárzó, a gyermek élete is csak sugárzóan derűs lehet. Ha azonban a gyermek a Mars bolygó keltekor születik, az alvilág istenének tulajdonságaihoz képest, beteg lesz és hamar el fog költözni az élők közül. A felkelő Jupiter szerencsét, a lemenő Vénusz a szerelemben, illetve a házasságban csalódást jelent.

Egyes ókori népek az iker- vagy többesszülésnek örültek, viszont a babiloniak és asszírok ezt a körülményt rossz előjelnek tartották. A torzszülésekből pedig a legképtelenebb babonákat és jóslásokat következtették. Felfogásuk szerint arctorzulásos, nyúlajkas, vak és béna gyermekek kivül a nők a legkülönbélebb állatokat, testrészeket, sőt eszközöket, szarvakat, botokat, fegyvereket, gyermekcsörgőket is szülhetnek, amint ez feljegyzéseikből is kitűnik.

A torzszüléseket a család, ország vagy király sorsára döntőnek minősítették. Ha egy fiú jobb fül nélkül született, ez annak volt jele, hogy az uralkodó birodalmának napjai meg vannak számlálva. A bal fül hiánya szerencsét hoz. Ha a bal fül a gyermek születésekor kicsi, úgy a király hatalma növekedni fog. Ha oroslánfüllel születik a gyermek, jelentékeny uralkodója lesz az országnak. Öszfürtű csecsemő a király uralmának a végét jelentette, kövér csecsemő jólétet biztosított. Még nagyobb jelentőséggel bírt, ha egy királyné rendellenes magzattal lebetegedett. Így ha olyan ivadéka született, kinek jobb kezén hat ujja volt, ez jóslás volt, hogy a birodalmat az ellenség ki fogja rabolni. Ha pedig a bal kezén volt hat ujj, akkor ez azt jelentette, hogy az uralkodó idegen hatalmat fog elpusztítani.

A szülők a koraszülött gyermekeket, kik rossz jövőt jósoltak, néha vadállatok martalékává tették ki. A gyermekkítétel általában szokásban volt. Néha még egészséges gyermekeket is kitétek, főleg az ínséges családok, miután így reménykedtek, hogy a gyermek jobb sorsú családdhoz kerülhet. Sokszor az anya nádból font kosárkában valamely folyamba helyezte kicsikéjét, hogy azt jómérvű emberek megszánják és magukhoz vegyék. A gyermeknek bizonyos összegért való eladását, illetve vételét is természetesnek tartották. Az utódok nélkül való élet a babiloniak és asszírok szerint nagy baj volt, mert utódok híján a házastársaknak haláluk után örök háborúsággal és nyugtalansággal kellett bűnhődniük. Az örökbe-fogadott fiú az elsőszülött jogait élvezte, még akkor is, ha a szülők házasságuk folyamán gyermekáldásban részesültek.

Ha a hitves férjét utóddal nem tudta megajándékozni, ez válások volt. Hammurabi törvényeiben kimondotta azt is, ha egy nő feslett életet folytat, vagy valami ragályos betegségben szenved férje elválhat tőle.

Ha a házasság nő hűtlenségen érték, megközték és vízbe dobták. Ha hűtlenségét igazolni nem tudták, a nő erényére esküt tett isten előtt és otthonába visszatérhetett.

A válást az arra illetékes bíró mondta ki. Ha azonban a férfi feleségét a válók ellenére sem óhajtotta magától eltaszítani, egy második asszonyt is vehetett magához, és ebből a házasságból származó gyermekek lettek a törvényes utódok és örökösök.

IV.

Az egyiptomiak.

A Szfinxek és piramisok országának anya- és gyermekvédelmi szokásait legnagyobbbrészt a csodálatraméltó építészeti és szobrászati műemlékekből merítjük. A templomaikban gyakoriak a védőisteneik és a fáraók születését ábrázoló műemlékek, így a szüléssel kapcsolatos egyiptomi legendáknak bő sorozatával találkozhatunk. Ezek a képzelet szárnyain repdeső szent hagyományok többnyire a hírneves királyok vagy királynők születéseit örökítették meg.

4. ábra. Chnum isten kosfejével és sarlóval.

Az egyiptomi ember a templomot az élet képmásának tartotta. Hatalmas kőkolosszusok díszes mennyezetének sötétkék zenitjén sárgafényű csillagok tündököltek a menny birodalmának pantheonjával, a hónapok és a napok isteneinek, a bolygóknak és égitesteknek változatos képeivel. A szentély alja a földet ábrázolta, mezei és vízinövényekkel, lótvuszvirágokkal és rügyező bimbókkal a falak lábazatain, továbbá az egyes vidéki járások és tájak áldozatainak tarka jeleivel. Pitvarok és oszlopcsarnokok során át vándoroltak a zarándokok, félelmes kosok és szfinxszek faragványai között a legbelsőbb szentélyig egy gránittömbből alkotott titokzatos szekrény elé, melyet évente csak egyszer, újév ünnepén tekinthetett meg maga a király, vagy papi helyettese. Ezekből a templomoktól elkülönítetten kisebb szentélyek, a *szülöházak* (Mammisi) álltak, melyekben az istenségek évenként újból születtek s ahol az istennők lebetegedésük és gyermekágyuk idejét zavartalan visszavonultságban töltötték.

Egy berlini múzeumban őrzött papirusz, egy ősrégi, kb. 4000 éves egyiptomi szülöhagyományról emlékezik meg. Reddedet, Rawoser papnak a felesége három gyermeket szült és ebben a műveltségben a főistenségek *Isis*, *Nephtisz*, *Mesechent*,

Beket és *Chnum* a teremtés istene voltak segítségére. Ez utóbbi a szülőszéket vitte, a többiek buzdítására és közbevetésére egymásután világrajön a három fiúmagzat. A jövényeket az istenasszonyok fogadják, fűrosztik, köldöküket átvágják és téglákra helyezik. *Chnum* életrekelti őket (4. ábra). Mesechent sorsukat megjó-

5. ábra. A tébai Deir el Bahri templom egy szülési jelenete.

solja. A jól végzett munka után az isteni bábák Rawoser főpaptól jutalomdíj fejében egy-egy edény árpát kaptak. A nagy értékű okmány alapján a későbbi idők szülési jelenetei közös forrásból eredőknek tekinthetők és ebből az alapgondolatból fakadnak a képzőművészek marandó munkái.

A tébai Deir el Bahri templom nagy falfestménye is egy ilyen szülési jelenetet ábrázol (5. ábra), amint *Bonts* istengyermek a napot meglátja. *Chnum* isten egy cserékorongon formálja a fenséges királyi sarj testét (6. ábra). Az előtte ülő *Heket* istenasszony életet lehel belé, az Iris fejű *Thot* istenorvos a leendő gyermek méltósága *Isist*, a szerelem istennőjét (6. ábra) vezeti a szülőkamráig, ahonnan *Chnum* és a békafejű

6. ábra. *Chnum* isten ember testet formál.

7. ábra. Isis főistennő
tehénzsarvakkal

Heket annak belsejébe kísérik azt. A kép alatt az istenek és a tehénfejű Hathorok az újszülöttet üdvözlők. A többi mythikus műemlék (Luksor, Philae stb.) is ehhez hasonló. Jellemző, hogy az ivadékot mindenkor istengyermekeként tüntetik fel, vagy pedig valamely uralkodó szülését jelképezik, mivel az uralkodók mind isteneredetűek. Az egyiptomi nők előkelő állást töltöttek be. A férfikkal egyenrangúak voltak, szabadon járhattak-kelhettek, fényűző életet élhettek, annyira, hogy sokszor a férfiak tartózkodtak otthon és amíg díszes ruhájú feleségeik vígan szórakoztak, az otthoni házimunkát a férfiak végezték el. Bár többnejűség volt szokásos, a családi élet ki volt fejlődve. A gyermekek apjuk és anyjuk nevét viselték. A fiúkat négy esztendeig, a lányokat mindvégig kizárólag az anyák nevelték.

Az anyaságra vonatkozó közelebbi adatokat egyéb okiratokban is találunk. A londoni (British múzeum) papiruszból (Kr. e. 1200 évből) tudjuk, hogy az egyiptomi leányok nemi érettsége elég korán következett be és hogy már 12-14 éves korukban férjhezmentek. Ebers egy 9 éves anyámeg. A férfiak is nagyon fiatalon, már 15 éves korukban nősültek. A rokonok közti házasság általában divatozott, előszeretettel házasodtak egymás között a testvérek, hisz Isis főistennő is bátyjának, Osirisnek a hitvese lett.

A házasság előkészítéséhez tartozott a leányok körülmetélése, illetve annak az a módja, hogy a serdülő leányok nemi részein a csiklót és a kis szeméremajkát bemetszették. Szokásban volt a nemzőrészeknek jóillatú szerekekkel való öblítése és bekenése is. Nem lehetetlen, hogy a szeméremajkak és a csikló kisebbitése, a kiálló részek eltüntetése nem egészségügyi okokból, hanem széperzékéből történt.

A menstruáló nőt, mint a kelet- és nyugatafrikai népek, általában az egyiptomiak is tisztátalannak tartották.

A már említett berlini papirusz, a terhesség megállapításával is foglalkozik. Ha egy nőnek felaprózott görögdinnyét adnak, olyan nő tejével vegyítve, ki már fiút szült, – és a nő ettől hány, akkor bizonyos hogy terhes, ha azonban csak haskorgást kap, sohasem fog szülni. Vefelc szerint ez a sajátságos keverék a gyomor rendes állapotában talán nem okozott zavart, do a terhesek izgékony emésztési szerveinél bizonyára hányást váltott ki. Zavaros, aljas, sós vizelet terhesség mellett szól. Ha a nő egyik szeme barna (mint általában az ázsiai emberé), a másik olyan, mint egy négeré, nincs teherben, ha azonban mindkét szeme egyforma színű, akkor terhes. Különösen bizonyító értékű, ha a terhességre gyanús nő vizeletével

megnedvesített földbe vetett búza- és árpa magok kicsíráznak. Ha a búza csírázik ki, fiú lesz a magzat, ha meg az árpa, akkor leány születik. Nincs terhesség, ha nincs csírázás.

A terhes asszonynak különösen megbecsült helyzete volt. A törvény a terhest a bíróság előtt való megjelenés alól felmentette.

A szülések szertartásos ünnepséggel, ősi, vallásos misztikum jegyében folytak le. A szertartások alapja az isteni szülések motívumai. A szülések körül segíteni a női személyeknek kellett. A szülések különben külön e célra épített szülőházakban, vagy szülőkamrákban folytak le. Még az egyszerű asszonyok is elkülönített helyen szültek. A nehezebb szülések gyakoriak voltak, mert az egyiptomi nő gyengébb, elkényeztetett szervezetű volt, de korán is férjhezment.

8. ábra
Thoevis, a szülők istennője

Ilyenkor pap-orvosok segítettek, kik különös ruházatú öltözékben, húst, pálmabort és tömjént áldoztak, miközben a legbűvösebb ceremóniákat üzték. A vajúdot a *Meschnenuk*, azaz a bábák olajokkal bekenték, testét masszálták és a szükséges pillanatban *szülősékre* ültették, a szegénysorsút pedig téglából összerakott tömbre helyezték. A Westcag papiruszban említett szülőség legegyszerűbb formájában két téglából, vagy kőből áll. A szülőköt partfogoló és védő istennők képmásait a vajúdo elé helyezték, köztük Isis főistennőt és *Thoevist* a szülőköt istennőjét (8. ábra). Thoevis, egy iszonyú szájú, nevető arcú, női típusú, lógó mellű, vemhes hasú vízilóként ábrázolták, amint egyenes állásban elülső lábaival az isteni oltalom jeleire támaszkodik. A vergődő nő nehéz óráiban ebben a groteszk alakban látta sorsának gyámolítóját.

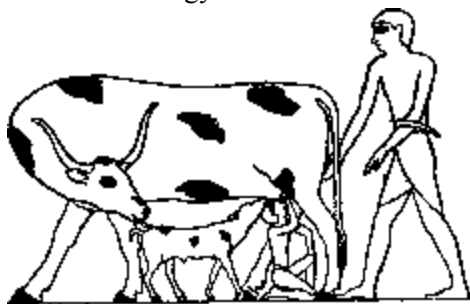
De a fájdalmak enyhítésére és a be-
következendő esemény szerencsés kimene-
Thoevis a szülőköt istennője, tele érdekében kiterjedten használtak va-
rázserejű ereklyéket is. Ezekben különö-
sen jeleskedtek a szülésnél közreműködő bábák, kik a vajúdo
hasfalának dörzsölése és kenetése mellett még rejtélyes bű-
bajos cselekményeket is elkövettek. Mikor az újszülött meg-
érkezett, finom vászonruhás kézzel vették azt át, megtisztították,
a köldökzsinórt kőkéssel átvágták, a gyermeket téglából
álló fekhelyére fektették, míg a kimerült szülőkötnek mézes
kalácsos táplálékot nyújtottak. Az életképtelen, nyomorék, vagy
torzszülött gyermekkel azonnal végeztek. Papiruszkóccal a gyer-
meket megfojtották s ezt nem találták nagy veszteségnek, mivel
a népeség elég szapora volt. De aki ok nélkül magzatot ölt, annak

a kis halottat három nap és három éjjel a karjain kellett hordozni, úgyszintén büntetés érte azt is, aki gyermekét kitette vagy elhajtotta. A magzatúzás gyakran fordult elő, ami abból is kitűnik, hogy az Ebers-féle papiruszokban igen sok magzatúzó szer van feljegyezve.

Ikerszülés vagy többszülés is sűrűn fordult elő az egyiptomiaknál. Egy római író, Trogus Pompe jus (K. e, 20 évvel) egy hetes szülésről beszél. Ellentétben egyéb kultúrnépekkel, a tübbeszülési, szerencsét és áldásthözónak vélték. Rossenbaum és más tudósok azt tartják, hogy az egyiptomi orvosok császármetszést is végeztek, de csak az anya halála után.

A családot fenntartó fiúutódnak az egyiptomi jobban örült, mint a lányutódnak. Az apa készséggel ismerte el azt a magáénak és utódjának olyan nevet adott, amely vallásos jellegű volt, vagy jó tulajdonságokra emlékeztetett. Hogy a fiú sorsáról meggyőződ-hessenek, a Hatíhorok (égboltozat istennőinek) templomában a jóslatokat tudakolták.

A csecsemő tápláléka anyatej volt. Két-három évig is szoptat-tak. Miután a gyermekáldás sűrű volt, a nők szívesen vették a daj-

9. ábra. Egyiptomi fiúcska és borjú
közösén szopnak egy tehén tőgyén.

kákat is, akiket a család tagjainak tekintettek, mivel úgy vélték, hogy tulajdonságaikat a gyermek öröklí. Egyes dajkáik akár magas udvari méltóságokig is emelkedtek. Történeti tény, hogy a dajkáknak a sörivás tilos volt. (Kahun papirusz).

Hogy az anya teje el ne apadjon és minőségének a démonok ne árthassanak, a szoptató nő csodatevő

amulettet hordott a nyakán. Hogy a gyermek jólétét biztosítsák, Thoevis és Bes istennő szobrai állandóan közelében tartották. Ugy vélték, hogy ezek az istenségek a gyermeket zenével, víg hangulatra és nevetésre ösztönzik.

Szükség esetén mesterséges tápláláshoz is folyamodtak. A 9. ábrán egy fiúcskát látunk, amint a tehén hasa alatt guggolva táplálkozik, miközben egyidejűleg a borjú is szopik.

Ha a gyermek megbetegedett, nagy szerep jutott a különféle varázslatoknak és a gonosz szellemek távoltartására szolgáló igézeteknek. Tehénfejű Hathorok képeivel festett ingecskék szent templomokban való áldozása szokásos volt. Orvosságokat is ismertek. Darázsürüléknek máknövényfőzettel való keverékét a síró gyermek elhallgattatására használták.

A csecsemőjüket az alsóbb néposztályok anyái a testükön átvett kendőben hordták (10. ábra). Anagyobb gyermeket ken-

dőbe burkolták és az anya hátán vagy karján tartotta vagy vállára ültette (11. ábra).

A gyermektelen házasságot megvetették. Az embert azért teremteték az istenek, hogy a népesség szaporodjék és a birodalom hatalmasodjék, miért is a meddőség ellen állandóan küzdöttek. A

10. ábra. Ó egyiptomi asszonyok csecsemőikkel.

11. ábra. Ó egyiptomi asszonyok gyermekeikkel.

meddőség ellen zsinórra fűzött kőből való *béka amulettet* viseltek. Valószínűleg a kétéltűeknek nagy termékenysége ösztönözte a hiszékeny fantáziájú keleti népet ezen amulettel viselésére.

Az egyiptomiak a nőtlen vagy hajadon állapotot rendellenességnek tekintették. Felfogásuk szerint a halál után az élet nem szűnik meg, hanem az elköltözött a sírban tovább él. Ha az elhalt nő ember volt, úgy asszonyt kellett magával vinnie a sírba, ha nőtlen volt menyasszonyt kapott. Ezért megfelelő képmásokat készítettek és ezeket a halottak sírjába tették. A hitveseket gyermekutóddal is ellátták.

V.

Az indusok.

A csodák és rejtelmek országának misztikumáról a szanszkrit irodalom hátrahagyott emlékei világosítanak fel. Alig van őskori nép, melynek minden hite, óhaja és élménye ennyire tele volna szöve bűbajos imádságokkal és varázslatos szokásokkal, mint az indusé. Még a gyógyászat, az orvosi tudomány is vallásos szertartásokhoz volt kötve. A szülészet, nő- és gyermekgondozás ceremóniái a szent törvényekben: a Védákban foglaltatnak, melyek közül a családi életet tárgyaló *Grihja-szutra* igen nagy jelentőségű. Ennél is érdekesebb azonban az *Ayurveda* (Élet könyve), melyben Susruta, ez a neves óindiai orvos a gyógytudományokat összefoglalta.

Susruta a női nemi érettség jeleként a rendszeren visszatérő menstruációt jelölte meg. Ennek korhatára a 12. életév. A menstruáló nő arca puffadt, derült, szája nedves, édeskedő és férjéhes, szemei, haja és hasa petyhüdtek, melle, combjai, csípőtájai duzzadtak, jelül annak, hogy a nő ekkor vidám és élvhajhászó.

A havi vérzés különös szokásokra készítette a nőt. Természetes, hogy a régi kultúrnépek felfogása szerint az indus nőt is tisztátlan

nak tartották ezen idő alatt. Tartott pedig ez a tisztatlanság mind-össze három napig. A menstruáló nőt szigorú előírások kötelezték, hogy ne fürödjék, ne cicomázza magát, ugyanabban a ruhában járjon, alomra ne feküdjék, hangosan ne beszéljen, ne nevéssen, ha vizet iszik, azt csak tenyeréből igya, vizes földre, csontra, hamura lépnie tilos, istent, tüzet, brahmint, tehenet, fügefát stb. érintenie nem szabad. Negyednap bekövetkezett a megtisztulás, a fürdés napja. Ez sajátságos szertartáshoz volt kötve. Előbb a nemirészek, majd utóbb a kéz, száj és fog tisztogatása következett. Majd miután a nő 12 korty vizet ivott, tisztaságát visszanyerte.

A menstruáló nőnek bizonyos varázserőt tulajdonítottak. A néphit szerint az első tisztulási vérnek spárga, tengeri csillag, méhfűméz és tehéntejjel való keveréke a férfi nemitehetségét fokozta.

A hajadonságot sokra becsülték. Óva intették az ifjakat, hogy olyan leányt válasszanak feleségül, kinek férfival már dolga volt, ki a szerelmi mámort már ismerte vagy aki esetleg már szült is. A leányoknak korán kellett férjhezmenniök, korábban, mint ahogyan a havivérzés bekövetkezett. Ezért a leánynak 8-12 éves korában már megkötötték a házasságot. Úgy vélték, ha a leány házassága megkésett, s csak tisztulásának megjelenése után mehetett férjhez, szülei a pokolba jutnak. A szülőket azért éri ez a büntetés, mert nem gondoskodtak leányukról, nem használták ki a leányuk mentsruációjával összefüggő Peteéréseket s így végeredményben magzatölésben bűnösök. Általában a gyermekáldást rendkívül kívánatosnak és fontosnak tartották. Az élelemszerzés nem volt gond és babonából is félték a meddőségtől. Ezért háztüznézéskor jóslatokhoz folyamodtak, megtudni, lesznek-e utódok. E célból különféle minőségű földből golyókat formáltak, melyek közül a menyasszony a megfelelőt kiválasztotta. Ebből a leendő házaspár gyermekutódaira, boldogságára és jómódjára következtettek. Ha mégis gyermektelen maradt a házasság, Maimh törvénykönyve szerint a nőnek valamely rokonférfival, vagy a férj fitestvérével kellett érintkeznie. Az ilyen nemitársulásból eredő gyermeket is úgy tekintették, mintha az törvényes apától származott volna.

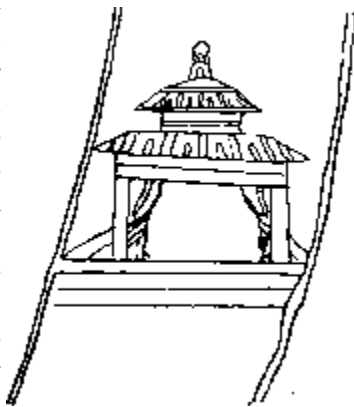
Ha a fiatalok a házasságban megegyeztek, a leánykérő egy virágokkal telt kosarat állított eléjük, melyet azok megérintettek, majd a kosarat a menyasszony fejére tették, utódokat és sok nyájat kívántak nekik. Az egybekelés napját holdtöltekor ünnepelték. A vőlegény ruhát ajándékozott jegyesének, olajjal megkente homlokát, hüvelykujját megszorította, hogy fiúkat szüljön s miközben a bráhmínok verseket zengtek, a nászpár az istenekhez fohászkozott bő gyermekáldásért. A fiatalok néhány napos együttlét után kivonultak a falu határába s ott egy fa tövében áldozatot mutattak be. Ha a nő anyának érezte magát, kiváltságos ceremóniák következtek. Minden gonoszságot, piszkot, rossz szagot kerülnie kellett. Nappal aludnia nem volt szabad, nehogy gyermeke álmokóros legyen. A terhesnek üres házak, sírhelyek, haloraégetők elől ki kellett térnie. Az anya minden kívánságát teljesíteni kellett, mert a gyermek óhaja az. Ha

nem teljesítik vágyait, a gyermek meghal, púpos, béna, vak vagy bárgyú lesz. Ha a nő királyt óhajt látni, gazdag fiúutódja születik, ha finom kelme, selyem, ékszer után vágyakozik, piperkóc, ha gyíkhúsrá éhes, aluszékony, ha tehénhúst kíván, hős fia lesz.

Susruta az embryót úgy írta le, hogy az vér, hab, levegő és hús keverékéből képződik. A kemény alkatrészek: haj, csont, köröm, fog az apától, a puha testrészek: hús, vér, szív, velő, zsír, máj, stb. az anyától származnak. *Agni* a tűz istene *Somával*, a nemző holdistennővel egyesülten jut az embryóval a méhbe, de a lélek is isteni és démonikus tulajdonságokkal felruházva kerül oda.

Ha a terhes nő étrendi hibát követ el, a magzat nem fejlődik tovább, hanem „ülve” marad, vagy kiszárad a méhben. Ennek elvetelés lehet a következménye. A magzat azonban ismét növekedhet, ha a vetelés ellen megfelelő szert tudunk. Ilyen a cukorkóró, a spárga, a mimóza, a jázminból készült orvosságok stb.

A nő terhes állapotának ismertető jele, ha orrából, szájából nedvesség ömlik. Hogy koraszüléstől vagy elvetéléstől óvakodhassék, szekrénszerű ágyban inkább ülő helyzetben aludjék, kocsikázástól, lovaglástól, eséstől, ütéstől, böjtöléstől tartózkodjék. Kerülje a kemény, erős és keserű ételeket. A hasmenés, hányás ártalmára van. A terhesség minden egyes hónapjában előírászerű diétát rendeltek. Az első időben édes és üdítő ételeket, későbbben vízben, tejben vagy vajban főtt rizst nyújtottak, aztán már az előrehaladott terhességben az anya erősítésére húslé, fogolyhús, avó, sezám-olaj, vaj, méz és gyümölcsfélék következtek.

12. ábra. Indiai szülősátor.

A terhesség tartamát 10 hónapra tették. Ha a lebetegedés ideje közelgett, a nő valamely holdnapon a szülőhelyiségbe, illetve a brahminok szülőházába (fikusz- és datolyacserjékből való sátor) (12. ábra) került, hol megfürdött, új ruhát öltött és a tűzhely közelében teveszőrből való ágyon, tapasztalt, bátor asszonyok társaságában várta az eseményt. A szülősátor bejárata napkeletnek vagy délnek nézett. Az ajtó előtt pap-orvosok örködtek, hogy a szülőnő a diétát és higiénés előírásokat betartsa. Itt kellett maradnia a gyermekágyasnak is, a gyermek születése után még félhónapig. Ez volt a szokás a papikasztok családjában. De az egyszerűbb indus asszony is nagyobbára elkülönített helyen töltötte kritikus napjait.

Az elhúzódó szülés nehézségeit a démonok hatalmának tulajdonították és ezért azok tevékenységét imádságokkal igyekeztek bénítani. De az istenekhez is folyamodtak: *Anala* a tűz istene, *Rhavani* a szél istene, *Indra* a nap istene segítették a szülőnőket. Azok az

istenségek pedig, kik sónak vagy víznek birtokában vannak, ugyancsak a vajúdotkat szolgálják. Hogy a hatás teljes legyen, citromfa és édesfa porát keverik vajjal és mézzel és azt fogyasztja a szülő-asszony. Négy darab véggel nyugatnak fordított nádszalat tesznek a vajúdo mellé, vagy sündisznótüskét adnak a kezébe, máskor fehér kakuk felaprózott szemét dugták a szülő fülébe és fekete kígyóbört füstöltek. Közben az asszonytársak a nemiszerveket kívül-belül kengették, biztatólag hümmögtek és egyhangú verseket mormoltak. „Szülj, szülj egy gazdag fiút” mondogatták, miközben köröskörül forogtak a sátorban és áldozatok bemutatása mellett szentelt vizet itattak a kínlódó nővel.

A köldökszínort 8 harántujjnyi távolságban fonállal elkötötték, a csonkot pedig az újszülött nyakába helyezték. A lepényi szak zavarai ellen farkastejjel dörzsölték a vajúdo homlokát, lampulin-gyökérrel lábát és kezét, majd egy erősebb személy megrázta a szülő testét, vagy külső nyomással kipréselte a lepényt.

Susruta szerint a megakadt szülésekben a magzat fejét megfúrták, vagy elülfekvő váll esetében darabolást végeztek. E műtétekhez különleges szerkezetű eszközöket, görbe kést, metszőgyűrűt használtak a boncolásban is jártas orvosok. A daraboló műtéteken kívül a császármetszés is előfordult Ó-Indiában.

A terhesek diétájához hasonlóan a gyermekágyasok diétáját is szabályozták. A gyermekágyas az első napokban tejet vagy olajpépet kapott, a harmadik naptól kezdve tejet vajjal és mézzel. Azután pedig árpakásalét olajjal vagy tejjel, későbben rizst és vadhúsféléket is. Szélhajtókról, borsról és gyömbérről sem felejtkeztek meg. A gyermekágyas tisztátalansága eltartott az első hószámig, mikor is újból tisztulási folyamatnak kellett magát alávetnie.

A leányokkal nem sokat törődtek. A fiúgyermeket azonban különféle szertartásokkal fogadták. Az apa fiúgyermekére háromszor rálehelte, hogy gyermekét ezzel is élessze, az értelem megadása miatt jobb fülébe súgta a „beszédet” és a szokásos méz, vaj, savanyútej, rizs és árpageverékből álló ételből bűbajos szózatok kíséretében megkínálta a kicsikét. Majd az apa az újszülöttet anyja ölébe helyezte, megmosta nejének jobb emlőjét s ezt a gyermek szájába tette. Legfontosabb cselekedet volt a névadás. Erre akkor került a sor, mikor már a gyermekágy lepergett. Az apa ilyenkor arccal keletnek fordult, fűkötegekre ült és hitvese az új ruhába öltöztetett gyermeket úgy adta kezébe, hogy annak feje északnak volt fordítva. Áldozatokat mutattak be s miközben az apa a kis fiú érzékszerveit megérintette, egy nyilvános és egy titkos nevet adott neki. A névadás különben bolygók időszerű állásával függött össze. Ezenközben a bráhminok tehenet és egyéb húsféléket, továbbá növényeket áldoztak s összesen tízféle áldozat elvégzése után áldást és szerencsét kívántak.

A gyermeket illatos vízben fürdették. A gazdagok aranyat, ezüstöt főztek a fürdővízbe. Fürösztés után a gyermeket beolajozták,

befüstölték és különféle orvosságokkal behintették. A ruházat is puha és illatos volt. A csecsemő fejét nem volt szabad betakarni.

Az előkelő anyák nem igen szoptattak. A csecsemő rendszerint már a tizedik napon dajka kezébe került. A dajka személyét különös gonddal válogatták. Középkorúnak, közép nagyságúnak kellett lennie, csinosnak és testifogyatkozás nélkülinek, bő és jó tejűnek, kifogástalan családból valónak, jókedélyűnek. Hogy teje mindig tiszta, egyszínű, hab- vagy fonálnélküli legyen – minden gondtól és felindulástól óvták. Ha a fiatal csecsemő megbetegedett, az orvosságot a dajka vette be, vagy kenőcs alakjában a dajka mellére kenték. Idősebb csecsemő magyszem nagyságú gyógyszert már maga is kaphatott.

Az újszülött fejlődését a gonosz szellemektől féltették. Ezért a sátrát papok őrizték, faágakkal körülvették, növénymagvakat szórtak el s a tűzhelyen áldoztak. Ha a gyermek rossz csillagzat alatt született, szerencsétlenségtől, haláltól vagy nyomortól féltették. Csakhogy az indus itt is vallása felfogásához mérten kellő védőeszközökhöz nyúl. 101 lyukkal bíró kancsón keresztül 7 forrás vizét öntözteti a nőnek és gyermekének fejére, miáltal a veszélyt elhárítja.

A csecsemőt a negyedik hónapban az istenek tiszteletére a sátorból kivitték, a hatodik hónapban meg a földre ültették, miközben forró imádsággal az istenek védelmébe ajánlották, szélről, naptól, villámtól, esőtől és kedvezőtlen csillagoktól óvták és nyakába amuletet kötöttek.

Amilyen szilárd és állhatatos volt ennek a túlvallásos és bölcselkedésre hajló ókori népnek gondolkozása és hite, akkora nagy szakadást és megsemmisülést jelentett az, amidőn Krisztus előtt néhány száz évvel az istenek létezéséről szóló tant, a Védákban és Manu- törvényében foglalt kinyilatkoztatásokat és ezzel együtt a Brahma vallás egész mesterkéltszövevényét Buddha reformációja megdöntötte.

Ezzel megdőlt a derült világfelfogás és az élettevékenység is. Az új tan a lemondás és a közönyösség elveivel a tétlenség hínárjába sodorta a régi, eleven népet s szokásait. Ma már nincs szülőotthon India pálmaligetes erdőiben, hanem tudatlan páriák kínzásai középette szaporítja fáját a szájalomra méltó hindu nő.

VI. **A zsidók.**

A kis számú, de élénk szellemi életű és nagy vallási felsőbbségű zsidóság orvosi és szülészeti kultúráját a túlzott hitbeli fanatizmus háttérbe szorította. Ennélfogva a szülészeti kultúra a körülötte élő más népfajok ebbeli tudásának fokára nem emelkedhetett.

Az anyaságra és gyermekre vonatkozó felfogás forrásait részint az ószövetségi Szentírásban, részint a Talmudban találjuk. Az előbbi, mely a régi zsidók művelődéstörténetében úgyszólván az egyetlen kútfő, egészen Krisztusig arra támaszkodik, hogy az istenség a gyógyításba beavatkozhat és ez a hit a gyógyítás művészetét a népies orvoslásnál többre alig vitte. Az utóbbi, melynek alapja a mózesi törvény, bár helyesebb életfelfogást és több józanságot hirdet, ismét csak a vallásból nyerte eredetét. Mózes vallásának egyik legfőbb elve a tisztaság. Ebből magyarázza a nőnek viselkedését a hószám és a gyermekágy idején, ebből vezeti le a nemierintkezést, a csecsemővel való elbánást, továbbá az összes higiénés rendszabályokat.

A közismert körülmétélést is vallási felfogásból, a Jehovának tett első véráldozat emlékére végezték. De végezték ezt faji megkülönböztetés okából is, mivel Mózes a héber törzset örök bélyeggel akarta az idegen népekkel való keveredéstől megóvni. A körülmétélést nem sebész hajtotta végre, hanem a pap, az apa, vagy a család nőtagjai. Zipora, Mózes felesége fiát maga metélte körül. Nőknél is végeztek körülmétélést gyógyítás céljából. A csiklót rövidítették meg, vagy a szűzhártyát vágták ki. A talmudista orvosok a hajadon érettségét a nemirészeken mutatkozó hajzathból, az emlők már látható előredomborodásából, a bimbók ruganyossá válásából, környékük sötétbarna festenyzettségéből állapították meg. A szűzies állapot kimutatására egy régi népies szokást ismertek. A nőt egy boros hordó nyílása elé ültették. A már érintett nőből „szag ömlött”, szűzből nem. A nemierettséget korát átlag a 12-ik életévre tették. Az érettség bekövetkezésére befolyással volt a leány származása és életmódja. A hószám jelentkezését harminc napra, tartamát 7 napra tették. A hószám felismerhető arról, hogy a nő ilyenkor ásítózik, tüszent, fájdalmi támadnak a köldök körül és nem egyszer lázas lesz. A menstruáció ideje alatt az elhálás szigorúan tilos volt. A menstruáló, de egyéb okból vérző nőnek is tisztasági fürdőt kellett vennie.

A férfi a menyasszonyát pénzen vette, s miután az összeg nagyságát s a hozományt megállapították, szerződést kötöttek és egymáséi lettek. Az esküvői ünnepség magánjellegű volt. A díszbe öltöztetett mátkát a szülők és rokonok énekszóval és vígassággal az ifjú férj otthonába kísérték. A nő, mint hitves önállóságra nem számíthatott. Férje feltétlen ura és parancsolója volt, de azért az asszonyt megkülönböztetett tisztelettel környékezték a családban. Az asszony missziója szent volt, mert a kiválasztott nép szaporasága és ereje a nő termékenységétől függött. A gyermekáldásban rejlett a házasság: elve is. Minél több tagú a család, annál nagyobb a boldogság s a faji hatalom is annál jobban kiterjed. Olyan szülők, kiknek utódaik nem születtek, szégyennek és büntetésnek voltak kitéve. Megszánták mint a koldust, vak embert vagy a bélpoklost. A magtalanság a válásnak egyik főoka volt. Az a férfi, kinek családjája gyermektelen maradt, egyoldalúan felbonthatta házassági szerződését. A férfi vagyoni helyzetéhez képest több feleséget is tarthatott. Átlag négyel beérték. A királyok azonban akár húszig is emelhet-

ték feleségeik számát. A többnejűség természetesen lényegesen hozzájárult a nagymértékű szaporodáshoz. A héber asszonyok több varázsnövényt is használtak, hogy bő gyermekáldásban részesíthessék uraikat. Nagyon el volt terjedve a Mandragora gyökere, melyei Mózes „dudáim” néven emleget.

13. ábra. *Khaliza (saru-leoldás, zsidó szertartás a magtalanul elhalt testvér özvegyének szabadon bocsátása).*

A gyermektelenségtől való félelem hozta szokásba a házasság egy különös nemét, a leviratikus házasságot, vagyis a sógorházasságot, az elhunyt férj fivérével való házasságot. A zsidó törvény szerint (Mózes V. k. 25. fejj.), ha az elhunyt férj gyermeket nem hagyott, a leviratikus házasság kötelező volt, nehogy az elhunyt fivérnek magvaszakadjon. Ekkor azonban csak az első figyermek viselhette az elhunyt férj nevét, a többi gyermek már a második házasságba tartozott. Ha a sógor az özvegyé lett sógornőjét elvenni vonakodott, a nő a férfit a vének elé idézhette. Ha a férfi a vének rábeszéléseinek sem engedett, az ú. n. khaliza következett, ami abból állt, hogy a nő lehúzta a vonakodónak saruját, arcábaköppött s ezt mondta: „így járjon az, aki fivérének házát felépíteni nem akarja.” (13. ábra.)

Egyébként Mózes törvényei a rokonok közti házasságot nem engedélyezték. Tiltva volt a nőtestvérrel, az unokával, az apa feleségével vagy testvérével, a mennyel, az anyóssal stb. házasodni.

Hogy az új asszony minél hamarabb megismerkedhessek az örvendetes családi eseménnyel, a talmudisták a terhesség különböző időszakára könyörgő imákat írtak elő.

Az óhéberek a gonoszlelkű Lilithtól tartottak különösen. Hogy Lilith meg ne jelenhessék s a terhesnek vagy a szülőasszonynak ne árthasson, a hitbuzgó férfiak a nő házában egybegyűltek és hangosan imádkoztak. (14. ábra.)

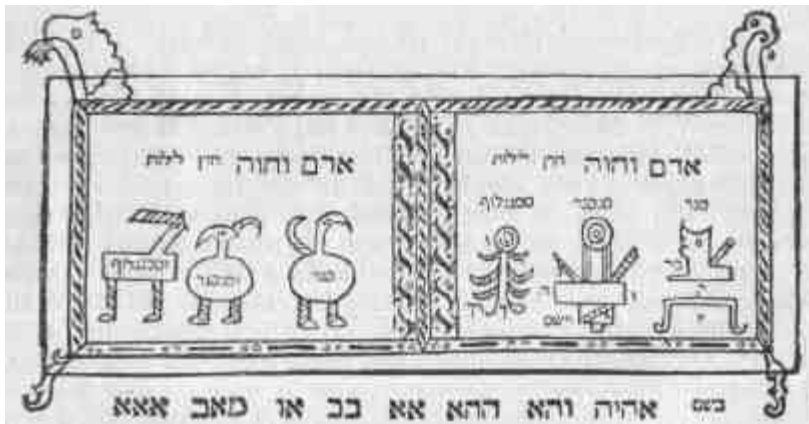

14. ábra. Szomszédok estimája zsidó gyermekágyas szobájában. (Jugendresz után)

Az asszonyok a rossz szellem állandó távoltartására különféle amuletteket is viseltek. (15. ábra.) Még ma is szokás hitbuzgó zsidó családokban, a szülőnő szobájában többféle felírást alkalmazni: „Ádám Éva! Kifelé veled Lilith!”

Ha a zsidó nő teherbe esett, az volt a felfogás, a menstruációnak azért kellett megszűnni, hogy a vér tejjé változhassék. A nemi érintkezés az első három hónapban tiltva volt. Ez árt az anyának és gyermekének, a következő

három hónapban csak az anyának ártalmas, az utolsó hónapokban pedig a nemi egyesülés a gyermekre és anyára nézve egyformán kívánatos. A nő terhessége alatt védőköveket (saskő, jászpisz) visel s hogy a látnivalókon el ne csodálkozzék, csak szép emberekre volt szabad néznie. Ezenkívül még minden ijedelemtől és gonosz dologtól is tartózkodnia kellett. A terhes vágyódásait a gyermektől eredőknek tartották, de ha a nőnek valami különös, meg nem engedett kívánsága támadt volna, úgy a kívánság elfojtását követel-

15. ábra. Zsidó gyermekágy-amulett.

ték. A gyermek a méhen belül nem tetszésének élénk mozgásával és rugdalózással ad kifejezést.

A magzat fejlődésére vonatkozólag azt képzelték, hogy az az első három hónapban a méh aljában helyezkedik el, melyet úgy tölt

ki, mint diót a bele. Keze a halántékon, könyöke a térden, szája zárt, köldöke nyitott, úgy táplálkozik mint az anya, de ürüléke nincsen, mert az az anyja halálát okozná. Leányok arccal felfelé, fiúk lefelé, földre tekintenek, ahonnan a férfi nem származott. A női magzat meg azért néz felfelé, mert eredeti helye a borda, amiből az Isten alkotta.

A szülések általában gyorsan és szerencsésen folytak le. Rendkívül heves szülési fájdalmakról azonban a biblia is, a talmud is több helyen megemlékszik. Így Ráhel szülése (Mózes I. k. 35. fejj. 17. és 18.) valószínűleg rendellenes fekvésű és halálos kimenetelű volt. Thámár ikreket szült. Mindkét eset igazolja, hogy a szülönőket bábák segítették. Az előbbi esetben a bába csak buzdított és megnyugtatót, az utóbbi esetben azonban az elsőnek érkező gyermek kezére fonalat is kötött, hogy az első szülöttség jogát megítélni lehessen Ezek a „*Majalledethek*”, mint ahogy a talmud őket nevezi, vagy „bölc asszonyok”, bár eleinte csak a szülönő és a gyermek gondozására szorítkoztak, idővel nagy tekintélyre tettek szert azáltal, hogy a nőknél belső vizsgálatokat is végeztek, sőt kétes esetekben orvosokhoz is folyamodtak.

A szülésekhez egy külön erre a célra szolgáló szülőszéket használtak. Szokásban volt más asszonyok, sőt férfiak ölében is szülni. Ez utóbbi esetben a nők azt akarták kifejezésre juttatni, hogy a születendő fiú az apát illeti. A fiúszületés nagy örömet okozott. A szülés után még véres, maszatos fiúcskát mindenki csókolgatta, míg a leányszülött csak gondot és álmatlanságot okozott, mert jövője felől a szülők „bizonytalanságban voltak.

Miután a szombati napon minden munka tilos volt, nem szereték, ha a szülés szombaton esett meg; mégis ha megtörtént, a segítséget nem volt szabad megtagadni.

A magzat köldökzsinórját elcsomózták és átmetsztették. Testét sóval bekenték, mert a só az életerő jelképe, de egészségi oka is volt ennek, mivel a só a magzatomázt tisztogatja. Azután következett a beolajozás, majd finom mirtusporral való behintés után a bepólyázás. A lepényt egyideig szalmában vagy olajban kellett megőrizni, később aztán a földbe ásták, ahová az ember is eljut egykoron.

A gyermekágyast ágybafektették és gondosan ellátták. Ha fia született 40 napig, ha lánya, 60 napig tisztátlannak ismerték. Ezután következett a tisztasági fürdő s egy bárány vagy galamb áldozása. A gyermekágyas különben diétásán élt s csecsemőjét maga szoptatta. A szoptatás két-három évig is eltartott. Hogy jó összeállítású maradjon a tej minősége, a szoptató nőnek fűgét, tököt, vagdalt halat nem volt szabad ennie. Ha a nő beteges volt, vagy a gyermek anyja elhalt, a család két évre dajkát szerződtetett, ki a gyermek felnőtt koráig is a háznál maradhatott. A dajkának a gyermek szoptatásán és gondozásán kívül egyéb dolga nem volt. Ha a gyermek egyszer már saját anyját felismerte, dajkát venni hozzá nem volt szabad.

ki, mint diót a bele. Keze a halántékon, könyöke a térden, szája zárt, köldöke nyitott, úgy táplálkozik mint az anya, de ürüléke nincsen, mert az az anyja halálát okozná. Leányok arccal felfelé, fiúk lefelé, azaz a földre tekintenek, ahonnan a férfi nem származott. A női magzat meg azért néz felfelé, mert eredeti helye a borda, amiből az Isten alkotta.

A szülések általában gyorsan és szerencsésen folytak le. Rendkívül heves szülési fájdalmakról azonban a biblia is, a talmud is több helyen megemlékszik. Így Ráhel szülése (Mózes I. k. 35. fejelet 17. és 18.) valószínűleg rendellenes fekvésű és halálos kimenetelű volt. Thámár ikreket szült. Mindkét eset igazolja, hogy a szülönőket bábák segítették. Az előbbi esetben a bába csak buzdított és megnyugtatót, az utóbbi esetben azonban az elsőnek érkező gyermek kezére fonalat is kötött, hogy az első szülöttség jogát megítélni lehessen Ezek a „*Majalledethek*”, mint ahogy a talmud őket nevezi, vagy „bölcsek asszonyok”, bár eleinte csak a szülönő és a gyermek gondozására szorítkoztak, idővel nagy tekintélyre tettek szert azért, hogy a nőknél belső vizsgálatokat is végeztek, sőt kétes esetekben orvosokhoz is folyamodtak.

A szülésekhez egy külön erre a célra szolgáló szülészéket használtak. Szokásban volt más asszonyok, sőt férfiak ölében is szülni. Ez utóbbi esetben a nők azt akarták kifejezésre juttatni, hogy a születendő fiú az apát illeti. A fiúszületés nagy örömet okozott. A szülés után még véres, maszatos fiúcskát mindenki csókolgatta, míg a leányszülött csak gondot és álmatlanságot okozott, mert jövője felől a szülők bizonytalanságban voltak.

Miután a szombati napon minden munka tilos volt, nem szerették, ha a szülés szombaton esett meg; mégis ha megtörtént, a segítséget nem volt szabad megtagadni.

A magzat köldökzsinórját elcsomózták és átmetszték. Testét sóval bekenték, mert a só az életerő jelképe, de egészségi oka is volt ennek, mivel a só a magzatmázt tisztogatja. Azután következett a beolajozás, majd finom mirtusporral való behintés után a bepólyázás. A lepényt egyideig szalmában vagy olajban kellett megőrizni, később aztán a földbe ásták, ahová az ember is eljut egykoron.

A gyermekágyast ágybafektették és gondosan ellátták. Ha a fia született 40 napig, ha a lánya, 60 napig tisztátlannak ismerték. Ezután következett a tisztasági fürdő s egy bárány vagy galamb áldozása. A gyermekágyas különben diétásán élt s csecsemőjét maga szopattatta. A szoptatás két-három évig is eltartott. Hogy jó összeállítású maradjon a tej minősége, a szoptató nőnek fűgét, tököket, vagdalt halat nem volt szabad ennie. Ha a nő beteges volt, vagy a gyermek anyja elhalt, a család két évre dajkát szerződttetett, ki a gyermek felnőtt koráig is a háznál maradhatott. A dajkának a gyermek szoptatásán és gondozásán kívül egyéb dolga nem volt. Ha a gyermek egyszer már saját anyját felismerte, dajkát venni hozzá nem volt szabad.

A gyermek rögtön, születése után nevet kapott. A név utalt az isten neve iránti (jahwe, schaddai) tiszteletre, a szüléssel összefüggő valamelyes körülményre, vagy a született magzat testalkatára, tulajdonságára (Ézsau-szörös). Esetleg állat (Lea, Ráhel, Kaleb) vagy csillagászati nevet választottak.

A gyermek fekhelye kerekeken járó vagy szántalpszerű bölcső volt. Az újszülöttet csak éjjel vette magához az édesanya. A bölcsőre gyakran csengetyűt is akasztottak, hogy a síró babát elcsitítsák.

Az elválasztás a régi biblikus zsidóknál különös szertartással ment végbe. Az elválasztásra került gyermeket csövön keresztül táplálták.

Gyermekkitétel ' is előfordult, főleg ha a gyermek hibás volt. Az elsőszülöttet Jehovának feláldozni a szentírásból eléggé ismeretes. Ezenkívül építkezésekkor, új otthon emelésekor is áldoztak tűz felett gyermekeket.

VII.

A kínaiak.

Az óriási kínai birodalom, a messze Ázsia legkeletén, a Jangce-kiang és Hoang-hó folyamóriások között, sivatagok és kopár felföldek kiterjedt gyűrűzetében, elzártan Ázsia egyéb részeitől, minden idegen befolyástól hosszú évezredek át mentes maradhatott és teljesen szabadon, a maga módja szerint fejlődhetett.

Ez az elhatároltság minden újabb eszmét és alkotást megakadályozott, a minden reformtól való iszony pedig a Föld legkonzervatívabb hagyományainak szövevényébe rejtette Kína szépségét. Valóban, orvostudománya még ma is ott tart, ahol az Krisztus előtt 3000 esztendővel volt.

Voltak Kínának is nagyszerű orvosapostolai, mint a XIII. században élő King-Cse-Ming, ki a női betegségekről 24 kötetben is értekezett. E művek foglalatja azonban csupa fantasztikum és értelmetlenség. A későbbi századokban a szomszéd elemekkel való keveredés sem hozott semmi újat.

A szülészet beláthatatlan időközön át egyedül a bábák foglalkozása volt. Az orvos segítségét a kínai nő nem veszi igénybe. Ha hívnak is orvost, az megtekintheti a vajúdo arcát, számlálhatja pulzusát, a nemirészeket azonban nem vizsgálhatja. A nő legfeljebb valamely modellen panaszának helyét mutogathatja.

Ókori kínai szokás, hogy minden betegségben, női bajban, szülésben és gyermekgondozásban hatásosnak megismert vényt, receptet, eljárást stb. a hivatalos helyiségek falaira kifüggesztik. Ezeket az utasításokat eleinte fatáblákra vésték, később nyomtatástan a távoli vidékekre is eljuttatták, úgy hogy ezekből betegség, baj és veszély esetén mindenki okulhat.

A kínai nő helyzete mindenkor a legalárendeltebb volt, Mint leány a szülői házban csak a házi munkát ismeri, mindenki lenézően bánik vele s társnőivel semmi összeköttetést vagy szórakozást nem tarthat fenn. Ha házasságra kerül a dolog, úgy bánnak vele, mint egy árucikke] s mint házastárs, sorsa teljesen férje kedvtelésétől s környezetének rideg bánásmódjától függ. A napi ütlegek nem tartoznak a ritkaságok közé és bár ma már a tetteges bántalmazás kivált a civilizációhoz közel eső területeken alábbhagyott, — mégis a nő élete és halála felett egyedül ura rendelkezik. Egyetlen élvezete talán csak az, hogy ő is pipázhat, mint a ház ura. A férj feleségét bármikor árusíthatja, eladhatja, szeretőket tarthat. Mindezt szerződés szabályozzák. A vételt vagy eladást feltüntető okmányokat a két fél aláírja, a férj a tintával bekent jobb kezének tenyerét és jobb lábának talpát rányomja az írásra, miáltal a szerződés jogerős. Az asszonyt védő törvényes rendelkezések nincsenek. A nő a bíróság előtt nem tanúskodhat, A nő általában tudatlan, nem tanul semmit, s teljes apáthiában tölti életét. Feltűnően sok éppen ezért Kín? ban a női öngyilkos.

A nő nemiérettségét a 12-13 életévre teszik. Mikor bekövetkezett az első menstruáció, a nővé lett gyermek haját feltűzi, nemirészei elé a vér felfogására papírzacskó kötést tesz, melyet övéhez erősített kendővel testéhez szorít.

Csudálatos, hogy az alárendelt helyzet ellenére is a nő szeméremérzetét mennyire becsülik. A férj feleségének még meztelen lábait sem láthatja, sőt egyáltalában illetlenség a nő lábait nézegetni.

Viszont a kínaiak nagyban hódolnak a szabadszerelemnek. Náluk a prostitúció igen elterjedt, s a törvényeik nem is szólnak ellene. Már az ősrégi időkben ú. n. „*virágsajkák*on”, a vizén úszó járműveken virágáros leányokat neveltek, kiket szülőiktől megvásároltak vagy loptak s kik miután a műveltség bizonyos alapismereteit, az olvasást, írást s az éneket elsajátították, — bár az értelmiség osztályába tartoztak — valójában csak a férfiak szórakoztatását és szerelmi vágyait szolgálták. Fiatalon, már 6-7 éves korukban kerültek ezek a leányok bárkákra, hol az idősebb leányok körül foglaltakoskodtak, s ha 13-15 évesek lettek, mesterségüket megkezdték.

Ma is, főleg nagyobb kikötők tájékán, nagyobbára ilyen *úszószállók* (Hoa Thing) bonyolítják le a szabadszerelmet. Ezek (16. ábra) teljes fényűzéssel vannak berendezve és esténként ezer és ezerfényű lampionnal kivilágítva, mint látványosságok is a legnagyobb látogatottságnak örvendenek. Ezenkívül a szárazföldi úgynevezett „*kékházak*” (Tsing Lao, kék ablakredő) is különös vonzóerőt gyakorolnak.

A házasság átlagos életkora a 15-ik év. Az is előfordul, hogy a leányka 6 éves korában már megkötik a házasságot. Ekkor a gyermek hitves ura házába költözik, a házastársak között a nemiélet csak az érettség bekövetkezése után kezdődhet.

Hasonnevűek, még ha nem is rokonok, egymással házasságot nem köthetnek.

A kínaiak szerint a fogamzás a menstruáció utáni páratlan napokra, főleg 1, 3 és 5-ik napra esik. A szüzességi állapotra nem sokat adnak, az ép szűzhártyának fontosságát nem tulajdonítanak.

Ha a nő teherbe jut *Tao-tait* (azaz magzatvédőt) hivat. Ez megmondja, valóban terhes-e a nő, de e vizsgálatban csak az érverés

16. ábra. Kínai virágsajka belseje.

tapintására szorítkozhat. Az első hónapban az érverés lassú, majd gyors, a második és harmadik hónapban mérsékeltlen lassú, a negyedik hónapban lassú és változóan gyors, az ötödik hónapban pedig erőteljesebb ütemű.

A terhes asszonyt négyszeműnek nevezik, de nemcsak őt, hanem férjét is négyszeműnek mondják. A terhességet ágyválasztónak is nevezik, mivel a nő ekkor külön helyiségbe költözik. Az orvos, a

terhesnek nyugalmat rendel, megijednie nem szabad, oldalra való fordulás, mély hajlás nem tanácsos. Miután étvágya amúgy is csökkent, a zsíros, keserű, sós és forró ételeket, sündisznót, patkányt, sáskát, egeret, teknősbékát, rák-, szamar- és lóhúst kerülnie kell és inkább gyümölcsféléket, gyökérbogyót vagy tyúkhúst, kacsá-, galamb-, kölyökkutya- és sovány malachúst kell ennie. Részegítő italt, bort, sört, pálinkát vagy arakot nem ihat. A terhesnek nem szabad olyan családdhoz költöznie, ahol szintén gyermeket várnak. Ekkor unnak lelkét elrabolja és az idegen várandós halott magzatot fog szülni. Ahol sírt ásnak, vagy halottat temetnek, szintén veszélyes tartózkodnia. Hogy valami torzgyermeket ne szüljön, nyulat, egeret, sündisznót, teknősbékát, vidrát, rákot és efféléket látnia tilos.

A magzat fejlődéséről és éréséről azt tartják, hogy fűmagzat a méh jobboldalán, leánymagzat baloldalán helyezkedik el. Hogy fiú vagy leány képződik-e, azt a Yang és Yin elemek határozzák meg. Ha az erősebb Yang elem a férfinél van túlsúlyban, s a gyengébb Yin elem a nőnél, úgy fiút nemzenek, ellenkező esetben leányt.

A módosabb kínai nők életük legnagyobb részét ülve töltik. Megnyomorított lábuk erre készíteti őket. Ezért náluk a szülés is nehezebb, míg a dolgozó asszony szülése gyorsabban és könnyebben megy végbe.

Szülés közben a nő ülni szokott, még pedig egy széken, máskor a kemencepadkára telepszik oly módon, hogy háttal a falnak támaszkodik s lábait alá téglát helyeznek.

Azonban gyakran elhagyja helyét s két erősebb személytől közrefogva, a szülőfájások alatt ide-oda mozog. Vajúdás közben ágyban is tölti idejét, hanyatfekve, felpolcolt medencével, miközben egyik kezével az ágy széléhez erősített karóba kapaszkodik. Az Szigy lábánál a baba foglal helyet (17. ábra). Használják a szülőszéket is, főleg a jobb módúak. A szülőnő ágyát nem szívesen vérzi be, azért az is szokásos, hogy a nő a szülőszékkel együtt fürdőkádba ül. Általában kedvelik a szü-

17. ábra. Kínai nő helyzete szülés közben.

lőnőt gőzfürdőbe tenni. A bába a szülést váró asszonyt a kádba ülteti. A kádba felmelegített téglák kerülnek, mikre illatosított vizet öntenek. Szerintük ilyen gőzarányban a szülőfájások erélyesebbek. Szegényesebb házakban üstöket cipelnek a szobába, ezekben növényeket gőzölögtetnek, hogy ezzel a szülést elősegítsék.

Kínában a szülési rendellenességek nem gyakoriak. A magzatok átlag kisebb méretűek. Gátrepedés alig fordul elő. A szűk medence is kevés, mert az angolkórt alig ismerik. Fertőzést, gyermekágyi lázat észleltek, de csak kis számban. A nehezebb szülés szerintük onnan van, hogy a nő kevés vérű, a magzat nincsen eléggé táplálva, a nemzők heves vérmérséklete megsértette azt, a vér és a levegő nem tökéletes, az asszony hideglelésen esett át, vagy tél idején vére meghűlt. Nehéz szülésekben jó orvosság a köles főzete, a Feni növény, Ning-kuen-tsch-pao-tan, a Ginseng forrázat, egyes kigyófajok epéje stb. Azonban az istenségek sem nélkülözhetők. Ilyenek a Fiúkat hozó istennő, (Sung-tsi-niang-niang), az utódokat adó, gyermeklelket ajándékozó istennők stb. Az istennőket szép porcellánfigurák ábrázolják, hozzájuk könyörögnek a nevezetes esemény megkönnyítése érdekében.

Még van valami hatékony szer. Igézetekkel teleirt p^hír-pilulák, miket a szülést váró asszony lenyel.

A köldökzsinórt azelőtt izzó vaspálcikával átégették. Ma már ez nincs szokásban. Úgy járnak el, hogy meleg vízzel lemossák, selyem- vagy összesodort papírfonállal négy helyen leköik, és egy porcelláncserép élével, esetleg ollóval átmetszik. A köldökzsinórt a bába faszenet tartalmazó urnába teszi. Ilyen módon évekig is eltartják, sőt a nő halálakor vele együtt eltemetik, Van eset, hogy a köldökzsinórmaradványt megsütik és a gyermeknek himlő ellen por alakjában beadják. A gyermekágyas anyja köteles a lepényt elásni, amit a szülést követő harmadnapon kell megtennie. Ha esetleg az anya már nem élne, úgy a lebetegedett nő legidősebb sógornőjére hárul ez a feladat. A lepényt félreeső helyen, mélyen kell elásni, föléje köveket rakni, nehogy ellopják. Kínában divatozik az ellopott lepényből „életerőt” adó gyógyszert készíteni, amit csak terhes asszonyok számára tartogatnak és gyógyáruüzletekben is árusítanak.

Mivel a férfinem a felsőbbes és hatalmas, leányszületéskor a nő szerencsétlenné és megvetettnek érzi magát. Gyakran előfordul, hogy az újszülött leánykát forró hamuban megfojtják, vagy utak mentén kiteszik. Bár a gyermekgyilkosságot törvény tiltja, ezt mégsem veszik szigorúan a túlnépes és gyakran inséges birodalomban. A lelenházak mindenütt zsúfoltak.

A gyermekágy tartama alatt az illatos gőzfürdőt tovább folytatják, mivel az a nézetük, hogy azok a kifolyást szárítják.

Ha valaki a gyermekágyast meg óhajtja látogatni, azt csak az első három nap valamelyikén teheti. Egy későbbi időpontban végzett látogatás a szoptató tejét elfogyasztja. Ha azonban a rossz időben érkezett látogató rizspépet küld a gyermekágyasnak, a teje ismét visszatér. Terhesnek nem szabad a szoptató nőt az első hónapon belül

lőnőt gőzfürdőbe tenni. A bába a szülést váró asszonyt a kádba ülteti. A kádba felmelegített téglák kerülnek, mikre illatosított vizet öntenek. Szerintük ilyen gőzarámban a szülőfájások erélyesebbek. Szegényesebb házakban üstöket cipelnek a szobába, ezekben növényeket gőzölögtetnek, hogy ezzel a szülést elősegítsék.

Kínában a szülési rendellenességek nem gyakoriak. A magzatok átlag kisebb méretűek. Gátrepedés alig fordul elő. A szűk medence is kevés, mert az angolkórt alig ismerik. Fertőzést, gyermekágyi lázat észleltek, de csak kis számban. A nehezebb szülés szerintük onnan van, hogy a nő kevés vérű, a magzat nincsen eléggé táplálva, a nemzők heves vérmérséklete megsértette azt, a vér és a levegő nem tökéletes, az asszony hideglelésen esett át, vagy tél idején vére meghűlt. Nehéz szülésekben jó orvosság a köles főzete, a Feni növény, Ning-kuen-tsch-pao-tan, a Ginseng forrázat, egyes kígyófajok epéje stb. Azonban az istenségek sem nélkülözhetők. Ilyenek a Fiúkat hozó istennő, (Sung-tsi-niang-niang), az utódokat adó, gyermeklelket ajándékozó istennők stb. Az istennőket szép porcellánfigurák ábrázolják, hozzájuk könyörögnek a nevezetes esemény megkönnyítése érdekében.

Még van valami hatékony szer. Igézetekkel teleirt p[^]írpilulák, miket a szülést váró asszony lenyel.

A köldökszínórt azelőtt izzó vaspálcikával átégették. Ma már ez nincs szokásban. Úgy járnak el, hogy meleg vízzel lemossák, se-lyem- vagy összesodort papírfonállal négy helyen leköik, és egy porcelláncserép élével, esetleg ollóval átmetszik. A köldökszínórt a bába faszenet tartalmazó urnába teszi. Ilyen módon évekig is eltartják, sőt a nő halálakor vele együtt eltemetik, Van eset, hogy a köldökszínórmaradványt megsütik és a gyermeknek himlő ellenpor alakjában beadják. A gyermekágyas anyja köteles a lepényt el-ásni, amit a szülést követő harmadnapon kell megtennie. Ha esetleg az anya már nem élne, úgy a lebetegedett nő legidősebb sógornőjére hárul ez a feladat. A lepényt félreeső helyen, mélyen kell elásni, föléje köveket rakni, nehogy ellopják. Kínában divatozik az elloptott lepényből „életerőt” adó gyógyszert készíteni, amit csak terhes asszonyok számára tartogatnak és gyógyáruüzletekben is árusítanak.

Mivel a férfinem a felsőbbes és hatalmas, leányszületéskor a nő szerencsétlennek és megvetettnek érzi magát. Gyakran előfordul, hogy az újszülött leánykát forró hamuban megfojtják, vagy utak mentén kiteszik. Bár a gyermekgyilkosságot törvény tiltja, ezt mégsem veszik szigorúan a túlnépes és gyakran ínséges birodalomban. A lelenházak mindenütt zsúfoltak.

A gyermekágy tartama alatt az illatos gőzfürdőket tovább folytatják, mivel az a nézetük, hogy azok a kifolyást szárítják.

Ha valaki a gyermekágyast meg óhajtja látogatni, azt csak az első három nap valamelyikén teheti. Egy későbbi időpontban végzett látogatás a szoptató tejét elfogyasztja. Ha azonban a rossz időben érkezett látogató rizspépet küld a gyermekágyasnak, a teje ismét visszatér. Terhesnek nem szabad a szoptató nőt az első hónapon belül

terhesnek nyugalmat rendel, megijednie nem szabad, oldalra való fordulás, mély hajlás nem tanácsos. Miután étvágya amúgy is csökkent, a zsíros, keserű, sós és forró ételeket, sündisznot, patkányt, sáskát, egeret, teknősbékát, rák-, szamár- és lóhúst kerülnie kell és inkább gyümölcsféléket, gyökérbogyót vagy tyúkhúst, kacsá-, galamb-, kölyökkutya- és sovány malachúst kell ennie. Részegítő italt, bort, sört, pálinkát vagy arakot nem ihat. A terhesnek nem szabad olyan családdhoz költöznie, ahol szintén gyermeket várnak. Ekkor annak lelkét elrabolja és az idegen várandós halott magzatot fog szülni. Ahol sírt ásnak, vagy halottat temetnek, szintén veszélyes tartózkodnia. Hogy valami torzgyermeket ne szüljön, nyulat, egeret, sündisznot, teknősbékát, vidrát, rákot és efféléket látnia tilos.

A magzat fejlődéséről és éréséről azt tartják, hogy fiúmagzat a méh jobboldalán, leánymagzat baloldalán helyezkedik el. Hogy fiú vagy leány képződik-e, azt a Yang és Yin elemek határozzák meg. Ha az erősebb Yang elem a férfinél van túlsúlyban, s a gyengébb Yin elem a nőnél, úgy fiút nemzenek, ellenkező esetben leányt.

A módosabb kínai nők életük legnagyobb részét ülve töltik. Megnyomorított lábuk erre készíteti őket. Ezért náluk a szülés is nehezebb, míg a dolgozó asszony szülése gyorsabban és könnyebben megy végbe.

Szülés közben a nő ülni szokott, még pedig egy széken, máskor a kemencepadkára telepszik oly módon, hogy háttal a falnak támaszkodik s lábait alá téglát helyeznek.

Azonban gyakran elhagyja helyét s két erősebb személytől közrefogva, a szülőfájások alatt ide-oda mozog. Vajúdás közben ágyban is tölti idejét, hanyatfekve, felpolcolt medencével, miközben egyik kezével az ágy széléhez erősített karóba kapaszkodik. Az *Sigy* lábánál a baba foglal helyet (17. ábra). Használják a szülőszéket is, főleg a jobb módúak. A szülőnő ágyát nem szívesen vérzi be, azért az is szokásos, hogy a nő a szülőszékekkel együtt fürdőkádba ül. Általában kedvelik a szü-

17. ábra. Kínai nő helyzete szülés közben.

tak a fején. Ma már egy hónapos korában borotválják a gyermek fejét. Erre az alkalomra a ház rokonai s ismerősei is hivatalosak s olyan örömnapp félét ülnek, mint nálunk keresztelőkor szokás.

Ha a leánygyermek 5-6 éves, kezdődik az ismert lábtorzítás. A szegényebb sorsúaknál az anya maga, jobbmódúaknál külön mesterséggel foglalkozó nők végzik ezt. Eleinte masszálják a lábuj-

20- ábra. Kínai nő lába.

jakat, azután a lábfejét erőszakkal hátragörbítik és ilyen állásban szorosan körülkötik. Később a lábfejet fémhengerbe szorítják és végül domború talpú cipőbe bujtatják. El lehet képzelni, hogy milyen kínos ez és sokszor csak gyulladás, gennyedés, üszkösödés árán érik el a kívánt eredményt. De a kecsét mindennél többre becsüli a kínai nő, akinek az ilyen módon elégtelenített lábfejét poétikusan „arany liliomnak” nevezik. Hogy mi az értelme ennek a szokásnak, nem tudjuk. Állítólag a férfiak féltékenységében rejlik az ok. A nehezen dőcögő nők talán hűségesebbek. Valószínűleg az egész csak divat; több évezred női szépség divatja. (20. ábra.)

A gyermeket az anya hátán hordja. Erre a célra egy négy sarkú kendőt használnak, melynek a végére erősített szalagok a csípő felett és a vállon át a mellén összekötve biztos ülést nyújtanak

a csecsemőnek. A bárkákon foglalatok munkásasszonyok hátukra kötik kicsikéjüket, amiközben zavartalanul forgatják az evezőt.

A 21. ábrán szemlélhető egy különös szerkezetű ülésre berendezett bölcső. De sajátos tolokocsijaik is vannak. Ha már nagyobbak a gyermekek, ülőkére kerülnek. Bambuszvesszőkből összeállított kis székekre ültetik a kicsikét, a kiesés ellen csapó véd, melyet a szék elejére tesznek. Hogy a gyermek mozoghasson, méh-

21. ábra. Bronzedényből való kínai bölcső.

kashoz hasonló henger alakú járművet (22. ábra) és csigákon álló járókat is készítenek.

Ha a fiúcska felserdült, azaz 12-15. életévét elérte, ünnepélyt ülnek és ekkor kis sapkát adnak a fejére. A lányok pedig hajadonságuk jeléül hajtút kapnak.

Ha a fiúgyermek, mielőtt házassági korát elérte volna meghal, szellemét egy hasonló korban elhalt leány szellemével összeházasítják. Egy házasságközvetítőhöz fordulnak, ki megfelelő ajánlatot tesz és megkérdezik a csillagvizsgálót is a választás kedvező vagy hátrányos voltáról, majd egy meghatározott napon nagy lakomát csapnak, melyen a papírmintájú nászpár is résztvesz.

A gyermek és szülők közti viszony szeretetteljes, de azért a szülőknek, kivált az apának gyermekei fölött való hatalma korlátlan. A gyermeknek semmi akarata vagy önállósága nincs. Feltétlen figyelemmel és megadással tartozik apja iránt. Ha az szükségesnek tartja, áruba bocsáthatja, zálogba adhatja, megbilincselheti. Előfordul, hogy a gyermeket vízbe dobják és a törvény e tekintetben semmi megtorlással nem él. E bánásmód tulajdonképpen szeretetből fakad, mert kínai felfogás szerint a szigorú nevelés és oktatás a biztosítéka a jövőnek és az életben való boldogulásnak.

22. ábra. Kínai járókosár.

Gyermekáldásban bőven van részük. Azt a nőt, kinek a szerencse nem juttatott gyermeket, megvetik. Ha az ilyen nő halála közeledik, férje házában többé nem maradhat, mert onnan nem temethetik. A termékenység templomaiban gyermekek után sóvárgó anyák a legbuzgóbb ájtatosságba merülnek. Vannak gyermekáldást osztó vándor varázsló papnők, kik faluról-falura járnak és tanácsal szolgálnak. Ilyent mutat be a 23. ábra. A varázsló kezében az ismert kínai hangszer, a tamtam van, hátán egy állványon játszó babák.

Ha a házasság magtalan, a férfi törvényes felesége mellett ágyast tarthat és e viszonyból származó fiúgyermeknek elsőszülöttségi joga van. Ha a férj a feleségét hűtlenségen éri, megölheti a nőt is és a csábítót is. A hűtlenség bizonyítására sajátos eljárásuk van. Egy vízzel telt edénybe teszik a megöltek fejét, a vizet jól

összehabarják és ha a két arc egymással összeér, ez a jele annak, hogy valóban bűnösök, ha elfordulnak egymástól büntelenek. Az újabb államtanácsi rendeletek szerint, a nő is indíthat válókeresetet az ura ellen.

23. ábra. Gyermekáldást hirdető papnő.
(Kínai fametszet után).

VIII. *A japánok.*

A valamennyi ázsiai népfajt, főleg a kínait szellemi képességekben magasan felülmúló japánoknál a nő már függetlenebb és több szabadságot élvez. Férjének inkább élettársa és a társadalmi szórakozásokban is részes. Japánban tulajdonképpen egynejlőség van. Az előkelőbb származású férfinek hasonló társadalmi körhöz tartozó nővel kell házasságot kötnie, azonban törvényes feleségén kívül több asszonyt is tarthat. Míg a nemesi rangúak és gazdagok a nőket otthonukban a külvilágtól elzárva tartják, addig a más osztály-

béliek asszonyai zavartalanul jelenhetnek meg a nyilvánosság előtt, látogatásokat fogadhatnak és társaságba járhatnak.

A japán nő testalkatra, mint általában a japán faj, kisebb, tetszetős és kecses. Rendszerint 14-15 éves korban mutatkozik az első havi vérzés, mikor is ünnepélyt ülnek és a hajtűvel ékesített leánykát, mint felnőttet, a rokonoknak és ismerősöknek bemutatják.

Ha a menstruációban valami zavar támad, vagy a nő elmaradt tisztulásának megjelenését óhajtja, többféle gyógyszerhez is folyamodhat. Legelterjedtebb a *Shenkong Akane*, a pirosítófű gyökérzete, de paprikát, mustárt, chinint és vaskészítményeket is használnak.

Japánban a nő szeméremérzéséről egészen más a felfogás, mint Európában. A nyilvános fürdőkben mindkét nembeli teljesen mezőnül együtt fürdik (24. ábra). Ebben szégyenérzetük nincs. Különös ez, már csak azért is, mert egyébként a japán nő ruházatával természetnek és alkatának formáit a férfi tekintete elől elrejtteni igyekszik. A ruházatnak fontos kelléke az „*Obi*”, a testet övező széles sál, amelyet hátul óriási csokorra kötnek és amely a nő alakját teljesen eltakarja.

A japánok a prostitúcióról még a kínaiaknál is szabadabban gondolkoznak.

Amilyen régi az ország története, olyan régi a prostitúcióé is. A szegényebb sorsú leányok, ha ínséges helyzetben vannak, szüleik tudtával és beleegyezésével egy meghatározott összegért bizonyos időre nyilvános házakba kötik le magukat. Az odakerült leányka új nevet kap, majd midőn az ideje kitelt és nyilvános házból kilép, nem tekintik, mint megbecstelenítettet, hanem mint, olyant, aki embertársai előtt a hősiesség szimbólumával dicsekedhetik és aki a szülők iránt tartozó engedelmességnek tanújelét adta. Városok külön negyedeiben, kalitkaszzerű fogdáknak láthatók e szerencsétlen teremtések (25. ábra). A nyilvános házak egyik legghiresebbike a tokiói Yoshiwara, amelynek pazar palotájából csodahimzésű nehéz selyemruhákba öltözött mosolygós arcú nők köszöntik a járókelőket és kocsizókat.

Csodálatos, hogy az erkölcs ilyen szabad megnyilatkozása ellenére is a japánnak a tisztességről milyen határozott fogalmai vannak. A kényszerhelyzetből megszabadult nő férjhezmenetelének nincsen akadálya, sőt az ilyen nő sokszor még előnyösebb helyzetben van és kapósabb, mert társnőinél tanultabb és már társasági modora is van. A házasságban megkövetelt hűséget pedig a nő előélete egyáltalában nem zavarja. A hitvestársi kapcsolat egyébként annyira szilárd, hogy a férj elhalálása esetén a japán nő újból nem igen megy férjhez. A leányok különben 15 éves korukban mennek férjhez. A megkérés, az eljegyzés és menyegző sok különös szokással, a gazdagoknál fényes pompával esik meg.

A terhest az orvos nem vizsgálja. Az orvos, éppúgy, mint a kínaiaknál, inkább csak külső jelekből kénytelen ítélni. Az ütőerek,

nevezetesen az ujjak hegyének ütőerei és az orsóütőér után igazodnak és ha az előbb említett ütőerek verése erőteljesebb az orsóütőér verésénél, a nőt terhesnek minősítik. A terhesség egyéb jelei: az emlőbimbó udvarának sötétedése, a keresztcsont-táj szélesedése, Mivel a terhességben a vér a fej felé száll, a tisztulás zavarai, a fejfájás, rosszullet, levertség, esetleges hányás, sőt rázóhideg, has-

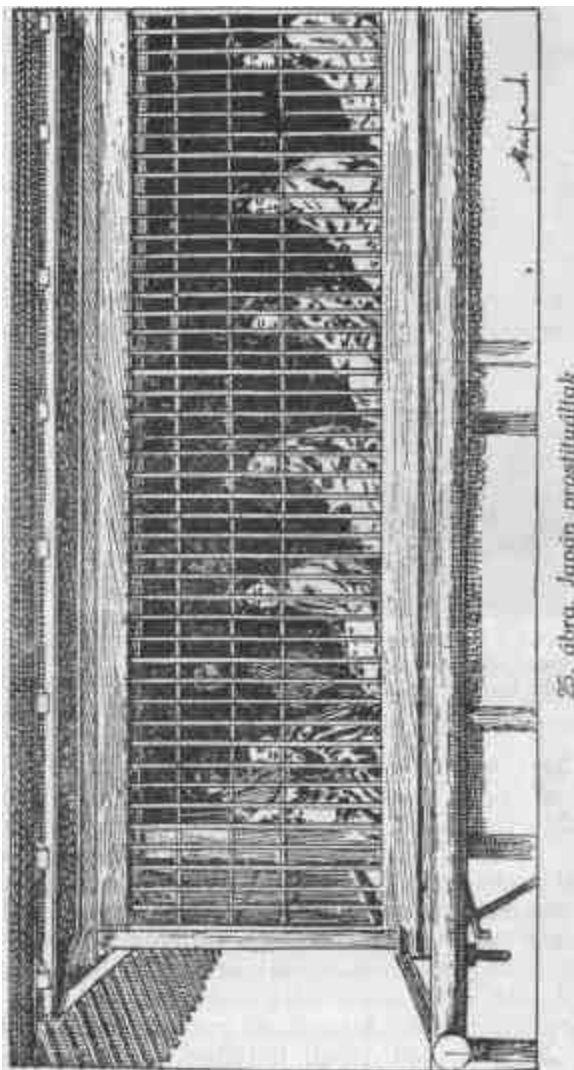

24. ábr. Japán közfürdő.

fájás és hasmenés is a terhességgel összefüggő állapotok lehetnek. A terhesség 40-50-ik napjaiban általános bágyadtság mutatkozik, a nő nem akar fentjárni, szívesebben fekszik és savanyú gyümölcsöt kíván.

Japánban is, mint Kínában, divat a terhes nőt haskötővel övezni. Ez a szokás több évszázados. Az a monda, hogy az áldott

állapotban lévő Djin-ko-kogu királynő, Korea ostromakor páncélját egy összehajtott selyemkendővel erősítette testéhez és mivel az ütközet után egy hercegutódnak adott életet, ettől kezdve a terhes asszonyok a jólét reményében hasukat haskötővel övezik.

Azelőtt különös ceremóniák fűződtek a hasfelkötéshez. A japán nő ma is a terhesség ötödik hónapjától fehér vagy piros selyemből való haskötőt visel (26. ábra). Úgy vélik, ezzel a magzat nem fejlődik annyira nagyra és a szülést kevésbé gátolja, másrészt a haskötő a magzat felszálló kigőzölgését hátráltatja. Régen a terhes asszonynak állandóan behajlított lábakkal kellett fekvnie, sőt

(Japán metszet után).

éjjel ilyen helyzetben össze is kötötték, mert attól tartótak, hogy a gyermek lábszárai az anya lábszáraiba, mintegy nadrágszádba belenőnek és ezzel a szülés lehetetlenné válik. Babonáik szerint a terhesnek nem szabad bambuszseprőre vagy tojáshéjra lépni. Mindebből nehéz szülés következhet. Az esetleges komplikációkat az „ambuk”, azaz az alsótest dörzsölgetése is elháríthatja. Mikor már közeledik a lebetegedés ideje, megnyugtatólag hat egy a nő patrónusának képével megrajzolt papírszeletre (27. ábra), amelyet a várandós a könnyű szülés reményében lenyel. A bába a terhes asszonyt havonta kétszer-háromszor látogatja, hogy külső kézfogásokkal a magzatot helyes tartásba kényszerítse. Ezenfelül a kárókatona madár tolla is segít, ha azt kezében tartja a szülőnő. Ilyen célra egy viperafaj fejét is használják. A seprűistennőt sem szabad megbán-

tani azzal, hogy a várandós seprűre lép vagy azt eldobja.

A szülés azelőtt külön szobákban, vagy szülőházakban folyt le, amelyekben pontosan előírt berendezési tárgyaknak kellett lenni. Főkellékek voltak a varázsigék és az amulettek, valamint különféle, a szülést elősegítő gyógyszerek. Volt itt ezekenfelül többféle csöbör, az alsószoknyák és a lepény részére, egy alacsony karszék és vánkosok a szülőnő számára, egy zsámoly, amelyen a bábaasz-

27. ábra

Varázspapír a szülés könnyítésére. (Japán metszet után)

szony ült és egy kötény, amelybe az újszülöttet csavarták, valamint a gyermek selyem- és gyapotruháskái. A nő segítőtársai tudatlan és nyers asszonyok voltak, akik a kenetetésen kívül alig értettek valamihez. Legfeljebb a fekhelyet tudták elkészíteni, amely célra a földreterített gyékény szolgált. A szülőnő térdeplőhelyzetet foglalt el, miközben karjait az előtte álló kis karszékre támasztotta. Ha a magzat feje megjelent, neki-

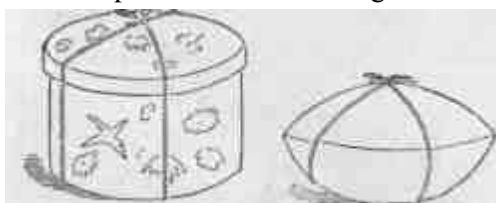
bátorodtak a pri-
békek és azt húzo-
gatni kezdték. Ülő-
helyzetben is tör-
tönt .szülés. Még
ma is az a szokás,
hogy a szoba pad-
lózatára gyékényt
vetnek vagy gya-
potszővetet és a nő
ezen betegszik le.
A szülészéket is is-
merték és használ-
ták (28. ábra). A
gyermekágyast a
szülés után egy
egész hétig is al-
vás nélkül ülve
hagyták a szülészé-
ken.

28. ábra. Japán nő lebetegedése (Witkowski után).

A köldökzsi-
nórt három hü-
velyknyire a köldöktől különféle eszközökkel, réz- vagy bam-
buszkéssel átmetszették és a vágásra szánt helyre hétszer rá-
leheltek. Volt idő, amikor a köldökzsinórt átharapták. Ma a
köldökzsinór leválasztását a bába olyképen végzi, hogy nyers
kenderből készült fonállal átköti és ollóval kettévágja. A le-
választott zsinórt gubaesporral behintik és papirosba csomagolják. A
rangosabbaknál a papírra a szülők neveit feljegyzik és a csomagot a
családi levéltárban megőrzik. Akár korábban, akár felnőtt éveiben
hal el a gyermek, a köldökzsinórt vele temetik. A lepényt kis do-
bozba teszik (29. ábra) és hétláb mélyen elássák. Mélyre kell ásni,
mert különben a kutyák kikaparhatják. A fiú lepényéhez tuszt es
íráshoz való ecsetet adnak, a leányéhoz tút és cernát. A lepényi
szakot sisakvirágból és panaxfűből készült gyógyszerrel kezelik.

Az európai tudománnyal való megismerkedés után Japánban
az orvosi szaktudás is előrehaladt és ma már a rendellenes szülé-
sekben az orvos segítségét veszik igénybe. A gyermekágyas a nyol-
cadik napon kel fel, sós melegvízben megfürdik, majd megizzaszt-

29. ábra. Méhlepény őrzésére szánt dobozok.

ják. Főeledele a Miso, egy
japán étel, amely rizst,
babot és sót tartalmaz.
Szülés után a nő a házat
50 napig nem hagyhatja
el, mivel ezen idő alatt
tisztátlannak tekintik.

Az újszülöttet a bába
fürdeti (30. ábra), a für-
dővíz hőmérsékét pedig

30. ábra. Japán újszülött
füröszése.
(Berlini Néprajzi Múzeum.)

pon pedig a fejét megberetváltják. Ekkor az anya az ünnepi ruhába öltöztetett kicsikét a templomba viszi és ott néhány pénzdarabot áldoz és a család istenségének hálálkodik. A ily érmekeket azután bemutatják a rokonoknak, akik gazdagon megajándékozzák. A negyedik életévben a gyermek életének új korszaka kezdődik. Ekkor a gyermek pártfogója, olyan keresztapaféle, daru és teknősbéka képeivel díszített szertartási ruhát ad neki a hosszú élet jeléül. Ha a fiú 15-ik életévét eléri, férfivá

lábaival próbálja ki. Az anya harmadnap kezd szoptatni. Addig a kicsike rebarbara hasajtót kap. Szoptatás alatt a nő térdelni szokott. (31. ábra). A korosabb gyermeket meg inkább fekvő helyzetben szoptatják, de ülve, európai módra is szoptatnak. A szoptatás tartama 3–5 év. Valószínűleg azért szoptatnak ilyen hosszú ideig, mert állattól származó tejhez nem igen jutnak. Gyakran látni Japánban, hogy a már felcseperedett játszótárs pajtásait ott hagyja, fűgén anyjához fut, hogy állva vagy guggolva, annak melléből néhányat kortyantson.

A hétnapos újszülött nevet kap, a harmincadik na-

31. ábra. Szoptató japán nő. (Japán fametszet.)

lett, új nevet kap és házasodhat. Elöl hajfűrtjeit a család komája levágja, a hajfűrtöket megőrzik, hogy később, az élet elmúltával, a halott koporsójába tehessék.

Vannak vidékek, ahol az újszülött' fejét mesterségesen szélesre lapítják.

A csecsemőt nem igen ruházzák, vagy csak könnyedén betakarják, pelenkát pedig nem használnak. A kisdud ruházatának divatja és szabása olyan, mint a felnőtteké. A baba ágyat nem kap, hanem a földreterített matracon fekszik. A munkába siető nő gyermekét hátán viseli (32. ábra). Mivel a háthoz kötött gyermek térdeit egymás mellé, lábait kifelé szorítják, Japánban az alsó végtagok elgörbülése és a térdek befelé hajlása gyakori.

A gyermek és a szülők közti viszony a legbensőségesebb. Szeretettel csüngnek egymáson és bár a gyermekek az apának feltétlen engedelmességgel tartoznak és a nevelés alapja a szigor és komorság, mégis a teljes fesztelenség és közvetlenség jellemzi a szülők és gyermekek közti viszonyt. Kivált a japán anya gyengéd és megértő. „Japán a gyermekek paradicsoma” tartja egy közmondás. A gyermek nevelésében testi fenytést nem ismernek. A fiúk és lányok külön tanulnak. A fiúkat korán fogják tanulásra. Az egyszerűbb családok fiaiból kereskedők lesznek vagy a tengerre kerülnek, a lányok pedig az alapismereteken felül a háztartásban, virágkötésben, kézimunkában és zenében művelődnek.

Nagyon divatos az örökbe-fogadás. Ennek sajátos módja van. Ha egy fiú apjának mesterségére vagy foglalkozására nem hajlik, akkor az apa egy másik család fiát gyermekének fogadhatja. Pl., ha egy zenész fia nem muzsikális, hanem orvosi pályára érez hivatottságot, az apa egy orvossal adoptáltatja saját fiát, viszont ő meg örökbe fogad egy zenéhez értő gyermeket. Célja ennek az, hogy a hivatás vagy a mesterség a családban megmaradjon.

Habár a gyermekáldást az ég különös kegyének tekintik és a szaporaságot nagyra értékelik, mégis a gyermekbőség inkább a szegényeknél fordul elő. A gyermek-kitétel vagy gyermekölés nem

32. ábra. Japán nő gyermekével

olyan gyakori, mint Kinában. Vannak Japánban gyermektelen családok is. A szép asszonyokról, kiknek nincsen gyermekük, azt mondják: „a Yamabuki (egy díszcserje) virágzik, de gyümölcsöt nem hoz”. Es a gyermektelen házaspár mintegy mentegetve magát így szól: „dinnyemagot lehet lopni, gyermekmagot nem”.

A meddség ellen gyógyszerük is van. így nagyon kedvelik a Kay-tu-sing tinktúrát, amely a kaméliafából készül és ha ezt holdtöltekor isszák, varázserejénél fogva néhány óra alatt bekövetkezhet a jó hatás. De azt is megteszi a gyermek után epekedő nő, hogy olyan helyre kuporodik, hol előtte éppen egy szülés ment végbe, mert azt tartják, ez is sikerhez vezethet.

A meddő asszonyt már külsejéről fel lehet ismerni. A nagy és mélyen ülő szemű, széles orrlíkú, vértelen ajakú, fehér fogú, gömbölyded testű, lapos mellbimbó jú nő azt a gyanút kelti, hogy teiméketlen.

Természetesen a japán férfi is, mint kelet népe általában, meddő feleségétől elválni jogosult.

Vannak példák a magzatelhajtásra is. Ez azonban csak gyéren és inkább csak az alsóbb néposztályokban fordul elő. A főbbrangú családokban a magzatúzás nagy szégyen. A művi abortus meg egyáltalában nincs megengedve. A bábafélék azonban ezt a mesterséget is űzik, olymódon, hogy kard alakjára hegyesített bambuszpálcákat vagy hajlított gyökereket vezetnek be a méhbe.

IX. A görögök.

Az Ókor valamennyi népét kimagasló műveltségében messze túlszárnyaló klasszikus birodalom misztikus befolyás alatt állott. E népek mindazt, amit felfogásuk nem tudott értelmezni, isteni hatalomra vezették vissza. A sors gyakran érthetetlen csapásai, a kórságok, a viszontagságok ellen gyógyulást és menekülést különféle istenségeknél kerestek. A szenvedő anyáknak, a világrahozott kisdedeknek pártfogói is természetesen csak istenek és istennők lehettek.

A görög mithológiában majdnem minden istennő úgy szerepel, mint a szerencsés szülés előmozdítója és végrehajtója. így Artemis, Leto, Aphrodite, Hera és ennek leányai az Eileithyia, de az istenek is, mint Zeus a házasság oltalmazol, Asklepios, meg a csodaszülöttek istennője, valamint Apolló, kihez reményteljes anyák nehéz órájukban fohászknak.

Az athéni nő visszavonultan élt. A nyilvánosság előtt nem mutatkozott, inkább házának csendes helyiségeiben, szövő-, fonó-, rabszolgánői között töltötte idejét. Kivétel volt az az ünnepély, melyet valamely istennő tiszteletére rendeztek. Ekkor a fényes ruházatú görög nő a szertartásokba maga is beleilleszkedhetett. Különbén más foglalkozása nem is volt, mint az öltözködés, pipe-rézés és testének ápolása. Más volt a helyzet Athen egyéb államai-ban. Itt a nők a férfiakéhoz hasonló jogokat élveztek. így Spártában az olympiázi játékok és lófuttatások alkalmával megjelenhettek, a hajadonok a deli ifjakkal versenyre kelhettek és velük tán-

cokat lejthettek. Hasonlóképp szabadabban mozoghattak a jóni és dóri tartományok asszonyai is. A nők cselekvő képességét azonban mégis szigorúan korlátozták. Így mikor a leány férjhez ment, akaratát nem is nyilváníthatta, vőlegényét nem is ismerte. És mégis örömet jelentett a menyegző napja, melyen a hajadon élete fordulópontjához érkezett. A nászlakomát esti szürkületben tartották, azon a nők is résztvettek, majd a társaság felkerekedett, hogy fuvola és zene hangjai mellett a mátkapárt új otthonába kísérje. Az ifjú házasokat a ház küszöbén égő fáklyákkal fogadták.

A gyermek utáni vágyakozásban a fiatalasszony szokás szerint övét levetette s azt Artemis istennőnek szentelte. Máskor nagy hírnévnek örvendő távoli gyógyforrásokot a *helikonhegy magaslatnak*, az *Elatusnak* vizét stb. keresték fel, hogy e tájak bűvös forrásai a frigyet szép gyermekekkel áldják meg. Még nagyobb vonzóerőt gyakoroltak *Demeter* istennőnek, a termékenység, a női élet és a házasság istennőjének szentelt ünnepélyek, melyeket az attikai asszonyok *pyanepszion* (október) újhold napján rendeztek. Ekkor a nők Koliasz hegyfoknál elterülő tengerpart fővényében némaságba merültek és az istennői hatalom előtt mélyen megalázkodtak. Még ma is szokásos, hogy a sors kegyét kérő görög asszony e táj simára görgetett hegyszikláin lefelé csúszkál.

Ha a könyörgés valóra vált s a nő anyának érezte magát, Aphrodite tiszteletére ünnepséget tartott. Hogy pedig egészséges és jól fejlett gyermeknek adhasson életet, jászpisz amulettet kötött testére. Ekkor már étrendjét is megválogatta. Főétele volt az olajjal és sajttal készített kelkáposzta és az almahéj s italként a *Diptam* növény éterikus olaja szolgált. Magának a növénynek *Plinius* szerint olyan hatása volt, hogy az a terhes asszony ágyára téve könnyen koraszülést is okozhatott. Arra is volt eljárásuk, hogy megtudják, vajjon fiú, vagy leány fog-e születni. Fiúra jellegzetes tulajdonság, ha a jobb szeme nagyobb, jobb emlője erősebb, de az anya viruló kinézése is fiú-születésre enged következtetni. Tejet levelekkel kevertek össze és forralták. Ha a keverék összefutott, fiút, ha kifolyt, leányt lehetett várni. Lisztből és tejből tésztát gyúrtak, ha megégett, fiúra, ha felrepedt, leányra volt kilátás. A terhesség idején a sellők vészes befolyásától óvakodni kellett és az sem volt tanácsos, hogy a terhes egy nyárfá, vagy platán alá telepedjék.

Az athéni nő különben keveset mozgott, ezért teste elpetyhüdt és szülései nehezek voltak. Állapotának megkönnyítéséért nagy bizalommal és reménységgel fordult az isteni varázslatokhoz. Mint legfőbb és legrégebb istennő, *Eileithya* a szülönöket istápolta és a csecsemőket védte. A szülést megkönnyebbíteni és súlyosítani is tudta. Kínzó fájdalmában hozzá könyörög a görög nő, hogy jöjjön és szabadítsa meg (innen a név: *Eileithya*: a jövő, a segítő). Homérosz Iliászában is megemlékezik róla és mindig mint olyant tünteti fel, ki a szülésekben közreműködik. Határtalan tiszteletben részesítették. Hogy kegyét megnyerjék, drága ékszert, aranygyűrűt, ezüstalmát, hízókat áldoztak neki és az esemény szerencsés bekövet-

kezte után órákat töltöttek templomában, hogy ott az anyák pólyásbabáit és gyermekeik szobrait, drága ruhájukat, hajukat, hajdíszüket fogadalmi ajándékokként elhelyezzék.

A lebetegedő nő a *gynaikeionba* (női lakosztály) vonult és ott segítőtársnőire bízta magát. Ezek a társnők kanonikus korú, egyszerű asszonyok voltak. Szégyenkezése miatt férfiorvos szeme elé nem került a vajúdo nő. Így bizony csak tanácsadásban és némi külső támogatásban lehetett része. Ámbár Plató arról is ír, hogy ezek a kiérdemült „*maiaiak*” orvosságokat is gyártottak, sőt a szülőfájdalmak hathatósabb megindítására misztikus szólamokat és

ábra. Görög szópóedény.

varázsigéket dúdoltak: aminek mágiikus vagy hipnózisos befolyása is lehetett. Közben a vajúdo kezébe palmaágot adtak, testét meleg tengervízzel dörzsölték.

Szülés alatt térdelt a nő és csak rendkívüli esetekben, ha alepény nem vált le, ültették székre. Hogy ez a szék közösleges szék volt-e vagy valamilyen szülőszék, bizonyosan nem tudni. Hippokrates olyan széket említ, melynek ülőkéjén kivágás volt, úgy látszik tehát, mégis rendes szülőszéket használtak.

Amint a magzat megszületett, a baba átvette és miután a köldökszinórt átmetszette, a gyermek testét sóval behintette, vízben vagy borban megfürösztötte, hogy ezzel is megedze, majd a kicsikét bepólyázta. Ötönap következett a szentelés. Ekkor a baba az

34. ábra. Telephos szuka tejével táplálkozik

újszülöttet a házioltár körül vitte és ezzel az a család kötelékébe lépett. A lakóház ajtófélfáját olajfaágakkal díszítették. Ez tette nyilvánvalóvá a család örömét. A hetedik vagy tizedik naponkövetkezett a névadás. Ebben a szülők rendszerint megegyeztek és vagy a nagyszülők iránti tiszteletből, vagy pedig valamely istenséghez vagy tulajdonsághoz ragaszkodva, megfelelő nevet adtak a gyermeknek. Ekkor a kicsikét a templomba, a főpap elé vitték és dús áldozatok árán az istenek kedvező hangulatát iparkodtak megnyerni.

Amennyiben az apa a gyermeket nem ismerte el, kitehette. Az okot erre legtöbb esetben a család szegénysége szolgáltatta és rendszeren az újszülött leánya esett áldozatul. Ilyenkor agyagedénybe tették, melléje valamilyen ékszer, gyűrűt vagy nyakláncot helyeztek, hogy megjutalmazzák a megtalálót. A későbbi törvények a kitélt tiltották. A thébaiak az előjáróság elé vitték a kitenni szándékolt gyermeket, hogy az előjáróság az ínség fokát elbírálja. Lykurgosz, a Spártaiak törvényalkotója

35. ábra. Zeus kecske tejét issza

pedig elrendelte, hogy megszülés után minden csecsemőt a Vének Tanácsa elé vigyenek. Ha a tanács a gyermeket jól fejlettnak és erősnek találta, a család tartozott felnevelni, viszont a gyenge test alkatúakat a Taygetos hegyéről a mélységbe vetették.

A gyermekre fontos volt, hogy milyen csillagzat alatt született, mert életének kialakulására a bolygók hatalma döntő hatással volt. Szintúgy őrizni kellett a gonosz természeti erők befolyásától, így különösen az éjjeli baglyok tündéries megjelenésétől, azonfelül a szemveréstől. A kettős szembogarú ember vagy aki lónézésű, – a legártalmasabb, mert méregtekintetű és a gyermek aszkórságát okozza. Az ilyen veszélyek ellen csak az istenek képmásaival ellátott amulettek védelmeznek vagy ha a gyermeket a bösz tekintet elől kendővel letakarják.

A gyermekágyas 40 napig tisztátlansága miatt a szabadba nem mehetett, templomi szertartásokon részt nem vehetett. A felszabadulás ünnepén a nő megfürdött, utána Diana templomába ment és ott áldozott. Ó-Görögországban a tisztátlanság fogalma annyira begyökeresedett, hogy még a gyermekágyas látogatói sem járhattak templomba, hacsak előbb tisztasági fürdőt nem vettek. Miután ez a tilalom a halottlátogatókra is vonatkozott, a gyermekágyassal való érintkezést épp oly veszélyesnek tartották, mint a halott megtekintését.

Az újszülöttet táplálni az anya kötelessége volt, de már legrégebb időkben anyahelyettesként dajkák szerepeltek. Így a mithológia Bacchus dajkáit említi. Homérosz idejében, valamint a jóniai államokban általában szokás volt az anyát a szoptatás alól felmenteni. Főleg az előkelő házakban bízták dajkára a csecsemőt és miután a spártai nők edzett testalkatúak voltak, leginkább ezeket

alkalmazták. A dajkától megkivánták, hogy korára a 25-35 év között legyen és hogy utolsó gyermekének neme a szoptatásra vállalt gyermek nemével egyezzen. A mai görögöknél a dajkaságba fogadás még mindig nagyon elterjedt, mert az asszonyok keblük szépségét féltik.

A tejen kívül a csecsemőnek első tápláléka egy tejjel és mézzel készített keverék volt, melyet szivaccsal megtöltött gömbölyű kis edényből (33. ábra) az oldalán elhelyezett csövön át szívott ki a gyermek.

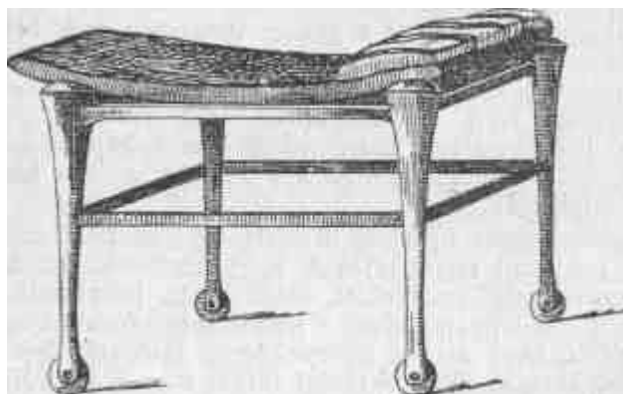
A mesterséges táplálás különben sem volt ismeretlen. A Telephosról szóló monda szerint az anya által kített csecsemőt egy szuka táplálta (34. ábra), Zeus kecske tejét itta (35. ábra) stb.

36. ábra Cipőalakú bölcső.
(Ógörög vázakép.)

A gyermeket 1½-2 éves korában választották el, midőn már erősebb fogai voltak a ételek megrágására. Sok anya ilyenkor bimbóját keserű anyagokkal kente.

Az Ó-görögök az újszülött fekhelyeként a mitoszi szörnyarcú Gorgóffővel hímzett kendőt használták, a spártaiak pajzsba, Hellas egyéb népei átlukasztott edénybe tették a gyermeket, mivel Zeust a Nemezis arany szitára fektette. Az előkelőbbek bölcsőt is használtak, melyet aranyozott sárkányokra és kígyókra állítottak. A régészek a bölcsőnek több alakját is említik, a pajzsalakon kívül

37. ábra. K. e. IV. századból való görög bölcső. (Vázakép.)

kádalakú, hajószerű és cipőformájú bölcsők (36. ábra) is voltak. Egy K. β. IV. századból fennmaradt vázán látunk egy csigákon tologatható bölcsőt, melyre a csecsemőt hosszú és erős szalagokkal csatolták rá (37. ábra). A fennmaradt görög bölcsődalok pedig azt bizonyítják, hogy a kicsikének dallal való elaltatása épp úgy megszokott volt, mint akárcsak nálunk.

A gyermeket 6 éves koráig az anya nevelte. Ettől kezdve a két nem külön nevelkedett. A leányok oktatása csak a házi munkák tanításában merült ki. Nőknél a magasabb műveltség szokatlan volt és inkább csak a félvilági hölgyek voltak műveltebbek, kinknél azonban ez az erkölcsi könnyelműségnél és fékevesztettségénél egyebet alig jelentett. A fiú már egészen másképp nevelkedett. Hat éves korában egy társalgót adtak melléje, ki iskolába kísérte és illemre oktatta. A fiúnak az utcán lehajtott fővel kellett járnia, idősebb személyeknek kitérnie. Első tanulmánya az írás és olvasás volt, aztán verseket és meséket, majd Homérosz dalait kellett könyv nélkül tudnia. Végül

a zenének és testgyakorlatoknak (futás, labdázás, vívás, fegyverkezelés) hosszú

sorozata következett. Még ennél is behatóbb és szigorúbb volt a spártai ifjak nevelése. A jövődó nemzedék kiképzésében tanúsított gond és céltudat jellemre és értékre kiváló egyéniségeket termelt, kiknek nevei azután halhatatlanná is lettek. A civilizáció hanyatlásával azonban a testnek és léleknek harmonikus egybeolvadása, is meglazult és az erkölcsök sül y édesével az ifjak is elpusztultak.

Az ókori műveltség sülyedésével lehanyatlott a hagyományok tisztelete is. Mégis az orvosi tudomány és vele együtt a szülészet ennek a korszaknak legkimagaslóbb képviselőjével, Hippokratessel messze századokra az új nézeteknek oly tudományos távlatát nyújtotta, melynek színte napjainkig terjedő kihatása volt. Hip-

39. ábra. Magzat fejlődése. (Hippokrates felfedezése alapján.)

pokrates (38. ábra) műveinek nagyrésze szülészeti és gyermekgyógyászati kérdéseket ölel fel. Bár a Krisztus előtti babonás gondolatmenettől szabadulni ő sem tud, éleslátása és ítéletének biztossága meglepő. Az emberi test alkatát akkor még nem ismerték, csak az állatvilágból vett példák után igazodtak, így Hippokrates a tyúktojás képződéséhez hasonlóan fejti meg az emberi magzat fejlődését (39. ábra). Ennek a megszületéséig 280 napra van szüksége, azaz kilenc hónapra, de mivel időközben a méhben megfordul, életképessége nem olyan biztos, mint a hetedik hónapban, fordulat ártalmára van. A férfi és nő egyformán termékeny, de ha az előbbi termőképessége túlhaladja a nőét, – úgy fiú lesz a magzat. Az apához vagy anyához való

40. ábra *Magzatdaraboló* kés. Vagy a szemét vörös földdel dörzsölik, mely ha behatol a szembe, a terhesség meg van állapítva, A fiúmagzat jobban megviseli a nőt és fiú jelenlétében ugyancsak korábban megindulnak

a magzat mozgásai is. Szemben ezzel a leánymagzat mozgásai csak a negyedik hónap után jelentkeznek.

A gyermek elhelyezkedése a méhben olyan, hogy kezei áll felé fordultak, a fej lefelé áll. A hetedik hónapban a burkok megrepednek és a fej lefelé nehézkedik, vagyis Hippokratés szerint a szülés tulajdonképpen már a hetedik hónapban megkezdődik.

A terhesség folyamán a nőnek tartózkodnia keli minden testi megerőltetéstől. A futás, tánc, keserű, erős ételek tiltottak, mert ezek hasmenést és ezzel esetleg idő előtt való szülést okozhatnak. A lelki felindulás, hirtelen ijedtség, félelem, klimatikus viszonyok, rossz ivóvíz, hiányos táplálkozás is kedvezőtlenül befolyásolhatják az állapotot.

Ha az anyai vér a gyermeket nem tudja többé táplálni, bekövetkezik a szülés. Ennek végrehajtására a szülőszéket (lasanon) tartja a legalkalmasabbnak, ha erre a vajúdo nem tudna ráülni, akkor a háttámlás és ülőrészen kivágott széket (diphros) ajánlja. De ha olyan gyenge volna a nő, hogy ülni sem tudna, ágyban kell tartani, felemelt fejrésszel és ha a szülés nehéznek bizonyulna, nagy kendőbe kell burkolni

41. ábra.
Horog a magzat
kihúzására.

egész testét, jól meg kell rázni, aztán kapjon tüsszentő orvoságokat, melyek a hasat összepréselik. Ezeket a módszereket azonban csak fejbégű fekvés esetében lehet alkalmazni. Ha más a fekvés, az orvos beavatkozása abban áll, hogy fejbégű fekvést igyekszik alakítani. Ha ez nem sikerülne és a magzat elhalna, csak a darabolás jöhet szóba. Erre a célra háromféle műszerük volt. Egy kétélű hosszabb kés (embryotom) (40. ábra), egy csontzúzó (piestron) és egy horog a magzat kihúzására (41. ábra).

A köldökzsinórt csak a lepény távozása után metszették át. A gyermekápolás, a fürösztés és az étrend szabályozása a bábákra volt bízva. A bábák különben Hippokrates korában már nem vittek olyan önálló szerepet, mint annak előtte.

X. A rómaiak.

A régi Rómának nő- és gyermekvédelmi történelme a mithoszra és a bálványimádásra alapozott. Nagyobb részben a görög mitológia hagyományai, kisebb részben a nép fantáziája adták az irányítást. Az istenek száma már szite megszámlálhatatlan. A terhes asszonynak és az újszülöttnak úgyszólván minden állapotában egy-egy istennő közreműködött. Legtekintélyesebb köztük *Lucina* (42.

42. ábra. *Juno Lucina*. (Jobb kezében liliomszállal, bal kezében pólyásbabával), ábra) *Juno Lucina* vagy *Diana Lucina*, a szülők védistennője. Temploma az Esquilinus dombján, a neki szentelt erdőben állt. A monda szerint ebben az erdőben Róma alapítása után különös esemény játszódott le. Mikor Romulus és társai által elrablott szabin nőknek utódai nem születtek, Lucina szent erdejébe zárándokoltak. Itt megtörtént a csoda, a fákról hang hallatszott, az istennő a gyermeknemzés hathatós szerét kinyilvánította. Ettől kezdve nemcsak a szülés pillanatában fordultak hozzá, hanem a hatalmas istennőnek a szülést követő héten oltárt emeltek. *Sispita*, *Sospita*, *Opigena*, *Solvizona* (Övold, Diva, Triformis) hármass istennő, Luna a mennyben, Dianna a földön, Proserpina az alvilágban: néven is emlegették. Templomába járultak könyörgő imáikkal a reményteljes állapotú vagy a szülésen szerencsésen átesett asszonyok is drága kincseket halmoztak fel bizalmuk jeléül. A római köztársaság korai idejéből több mint ezer érmet hoztak napfényre, valamint számtalan bronz, terakotta ereklyét, mindegyiken az istennő jelképével és dicsőítésével.

Az ókori római ifjúság lelki tisztaságban és fedhetetlen maga-

viseletben nőtt fel. Az ifjú 14 éves korában nagykorú lett és a *Liberalia napján* (március 16) felvette a toga virilist. Akkor barátai körében a Fórumra lépett, áldozatot mutatott be a Capitoliumon és ezzel megnyílt számára a nyilvános élet.

A leány serdülése a 12-ik életév volt és akkor már érettnek tekintették.

Ha házasságkötésre került a sor, a menyegzői szertartás a társadalmi állástól függött. A patrícius családokban, vagyis a római nép előkelő osztályában az ünnepi menyegző papi áldással ment végbe, mikor is a juh- vagy sertés-engesztelőáldozat el nem maradhatott. Fáklyavivők kísérték a menyasszonyt a háza küszöbéig, ki a gazdaság kulcsait átvette, női cselédek pedig orsót és gyapjút vittek utána mint a szorgalomnak jelképét. Az ünnepélyt nagyszabású lakoma fejezte be. A plebejusok, illetve polgárok már egyszerűbb szokásokkal is beérték. Elég volt, ha az új asszony hozományként 3 As-t (régi pénzegység) vitt a házhoz. Fel- és lemenő ágbeli rokonok, mostoha szülők és gyermekek egymással nem házasodhattak. A házasságot, mint intézményt szentnek tartották, államalkotó és államfenntartó erejét nagyra becsülték. A többgyermekes családokat kiváltságokkal ruházták fel. Büntetéssel sújtották azonban a 25 éven felüli férfit és a 20 éves kort meghaladó nőt, kinek gyermeke nem született.

A hanyatlással és az erkölcsök meglazulásával már az is házasságszámba ment, ha a nő egy évig ágyasa volt a férfinak és a kötelet felbontottnak tekintették, ha egy év alatt a nő három éjjelt házon kívül töltött.

Társadalmilag a római férjes nő szabadabb volt, mint a görög asszony. A nő a nyilvánosság előtt akadálytalanul megjelenhetett, előadásokon és cirkuszokon résztvehetett, cselédsége és háztartása fölött önállóan rendelkezett. Bár a császárság idejében az ethikar felfogás erősen meglazult, mégis úgy áll előttünk a római nő, főleg a klasszicizmus dicső római nője, mint aki utódjaiért rajong és aki frigykötése után földresülyesztett szemekkel lép *Mutunus Tutunus* szentélyébe, hogy áldozatot hozzon a jövő reménységéért. Még nagyobb tisztelettel hódoltak a római nők *Carmenta*, a bábáskodó istennő előtt, a január 11. és 15. napokra eső szent ünnepeken, mikor is *Flamen Carnientalis* gyűjtotta meg az áldozati jeleket. Jellegzetes volt a február 15-iki tisztuló ünnep is, a *Lupercalia*, melyen az áldozatra szentelt zerge bőrével gyermek után sóvárgó asszonyok az arra hivatott papok által az utcán nyilvánosan megverették magukat.

Mihelyt az asszony anyának érezte magát virágfűzért vitt Juno-Soívizona templomába, övét levetette, teste idomaihoz simuló ruhát öltött, hogy a magzatnak ne ártson. Ezenfelül az Istennők egész sorának kegyelmét kérte.

Postversa és *Prosa* testvér istennőknek azért áldozott, hogy a gyermek elhelyezkedése kedvezően alakuljon. *Engeria*hoz azért folyamodott, hogy a szülés ne legyen bonyolult, *Fluonia*hoz, hogy vérezése rendes legyen, *Uterina*hoz, *Alcmena*hoz, hogy az ébrény jól tudjon táplálkozni. A gyermek éberségét és bátorságát úgy vélte

biztosítani, hogy *Genetának* egy kutyát áldozott. A római terhes étkezésében is nagyon óvatos volt. Nehogy koramagzatot szüljön, sótól és hidegvíztől tartózkodott. Viszont más ételeket, mint kelkáposztát, csigát, diptam és gránátalma héjjából készített italt stb. a terhességben hasznosoknak tartottak. Ezenfelül az amulettek, az ibismadár hamuja, kaméleon szeme vagy nyelve, a gyermek levágott haja, a kígyó bőre mindmegannyi varázsszer volt. De legszívesebben viselték a „*saskövet*”, amelyet egy sas fészkeből kerítettek. Ez a kő vegyileg nem volt más, mint vastrioxid, amely belül többnyire üreges és a kő megmozdításakor az üregben zörgő apró szemcsék,

43. ábra. Római nő szülőágya.

mintegy magzatmozgást színező hangot hallatnak. A nyolcadik hónaptól a terhesnő ételben és italban teljes mértékletességet tartott és hogy fiúutóddal örvendeztethesse meg az urát, külön fogadalmat tett. Augustus császár leányáról van feljegyezve, hogy keblének melegével egy tojást keltett ki, hogy megtudja, fia vagy leánya fog-e születni. A jel kedvezett, a tojásból kakas kelt ki és Livia Tiberiust hozta a világra.

A törvények teljes védelemben és kíméletben részesítették a várandós nőt. Házát a hatóság emberei át nem léphették, az asszonyt perbe nem foghatták. Ünnepeleken és istentiszteleteken, amelyeken különben mindenki résztvenni tartozott, a terhesnek nem kellett

megjelenie, hogy a tolongásokat elkerülhesse. Az előkelő patricius családok terheseiket gyaloghinton vagy kocsin vitték, hogy a leendő anyát a testi fáradtságoktól mentesítsék.

Mikor már fájások léptek fel, a nő az istenségekhez könyörgött, aztán a lakás belső, rendesen külön e célra drága szőnyegekkel borított szobájába vonult, megmosakodott, homlokára szalagot kötött, szandálját levetette, hosszú köpenyét magára terítve, a szüléshez elkészített ágyba feküdt (43. ábra). Gazdagok a szoba bútorzatát, berendezését, tálcákkal, csészékkel, ritka ékességekkel, sokszor hírneves festők műveivel dekorálták. A birodalom szegényei ilyen fény-

44. ábra. Titus császár születése.

űzést nem engedhettek meg maguknak, hanem körülményeikhez képest egyszerűbb előkészületekkel is beérték.

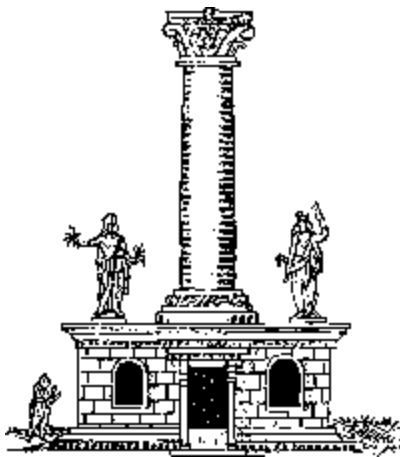
Nehezebb szülésekben térdre ereszkedett és könyökölt a nő, sőt a szülőszók is divatban volt. Általában a szülés ágyban folyt le. Ezt bizonyítja (44. ábra) a római Titus Esquilius palota egyik mennyezet-freskója, amely a császár születését ábrázolja.

A szülőnő számára személyzet bőségesen állt rendelkezésre. A bábák kedvére beszéltek és vigasztalták (obstetrices) bár ezek Rómában nem örvendeztek olyan nagy tekintélynek, mint Görögországban, mégis elég kiterjedt szervezetük volt (nobilitas obstetricum), nőbetegeket is kezeltek és jogi esetekben szakértökként szerepeltek. A későbbi időkben kétes helyzetekben tapasztaltabb orvosok tanácsát is kikérték.

A köldökzsínórral úgy bántak el, hogy azt nem azonnal vágták át, hanem csak a lepény távozása után. Lekötésre gyapjúfonalat használtak és az átmetszést valami éles tárggyal (cserép élével, kemény kenyérhéjjal) eszközölték.

Hogy a szomszédság is tudomást szerezhessen a bekövetkezett

családi eseményről, a ház ajtaját illatos növényekkel, borostyánnal os repkénnyel körülfonták. Ez figyelmeztetett egyúttal arra is, hogy a lakók figyelemre és békességre szorulnak. Juno tiszteletére az előcsarnokban 9 napon át asztalt terítettek és az apa fiáért sextánsot ($\frac{1}{2}$ As), leányáért quadránsot (V4 As) volt köteles Lucinának áldozni.

45. ábra. A római lactaria oszlop.

A burokban született gyermekeknek különös szónoki képességet tulajdonítottak. Az ügyvédek ilyen burkokat a bábáktól iparkodtak megvásárolni, hogy klienseik érdekében sikerrel tudjanak eljárni.

Amint a gyermek megszületett, a bába még a szüléstől szennyesen a földre tette, honnan az apa, ha annak törvényességét elismerte, felemelte (sublatio) jelezve e cselekedetével, hogy a magáénak vallja. Ha leányka volt az újszülött, az apa azt ritkán vette föl, mert azt rossz előjelnek tekintették. Ha azonban az apának kételyei voltak, a gyermeket megtagadhatta. Ilyenkor következett a kivetés. A gyermeket a rabszolgák fűzfakosárba helyezték és éjnek idején nagy titokban kivitték az e célra szokásos helyre, az Aventinus-hegy *Columna Lactaria*-jához (45. ábra) vagy pedig a gyermeket a folyó partjára kítették, mint a mondából ismeretes Romulust és Rémust, sőt akár Kloakába is vetették. Ha a szülők gyermeküket teljesen elveszettnek tudni nem akarták, ismertető jelet, kendőt, gyűrűt vagy egyebet tettek melléje. Az esetleges jutalom fejében rendszerint idegenek felnevelték az ilyen kített gyermeket, kiből később rabszolga vagy gyakran megnyomorított koldus lett, aki azután adományokkal segítette azt a családot, amely egykor szánalommal volt iránta. Az atyai hatalom korlátlan volt (patria potestas). Az atya nemcsak kitehette, elűzhette gyermeket, hanem meg is ölhette. Éltek is a római apák ezzel a meghatalmazással, kivált torzszülések esetében, amelyek amúgy is úgy tűntek fel, mint az istenek büntetései. A gyermekölés ilyen alkalommal jogos cselekmény volt és erény-

számba ment. A csodaszülöttekről a rómaiaknak általában fantasztikus felfogásuk volt, akár a babiloniaknak. Szerintük a nő nemcsak koraszülöttet hozhatott a világra, hanem állatfejű gyermeket, egész állatot, elefántot, kígyót stb. Az iker és többes szülések áldást hoztak a családra. Ezeket az eseményeket szent adományokkal és emlékérmekkel megörökíteni iparkodtak.

46. ábra. Az apa által elismert gyermek füröszítése.

Az apa által elismert gyermeket sóval behintették, azután medencében, langyos vízben megfüröszötték (46. ábra).

Fürdő után a gyermek testét olajjal és mézzel simították, fehér vagy bíbor lenből, esetleg gyapjúból készült pólyákkal körülcsavarták, még pedig szorosan a lábtól fölfelé, hatos,hetes menetben, has és mell körül a nyakig és csak az arcot hagyták szabadon.

A bölcső alakja kerekded, pajzs, szita vagy sajkaformájú volt. A bölcsőbe gyapjával vagy puha polyvával töltött vánkos került és arra fektették a csecsemőt. Kívülről még egy pólyaszalag (incunabulum) átfogta az egész testet. Különös festői munka vagy mozaik, bíbor- és virágdísz ékesítette az előkelőségek bölcsőit. Ringatásra egy sereg kis szolgahad (*cunarii*), szolgálók (*cunariae ancillae*) vagy dajkák (*matrices*) álltak készenlétben.

Fontos volt a gyermek születése napján a *horoscop* megtudakolása. Az égitestek állását a születés idejében és órájában fel kellett jegyezni, hogy a gyermek jövő sorsára figyelni és esetleges kedvezőtlen kilátás esetében az isteneket imádságokkal és áldozatokkal kedvező hangulatra indítani lehessen. Az is a gyermek boldogulása érdekében történt, hogy születésének emlékére tölgy- vagy nyárfát ültettek, azon hitben, hogy az újszülött élete és fejlődése a fa növéssel és terjedelmével összhangban lesz.

Ötödnapon következett az *ablutio* ünnepélyes szertartása. A rokonok és mindazok jelenlétében, akik a szülés körül segédkeztek, a baba nagy pompával a házi oltár körül vitte a gyermeket és aztán átadta a dajkának vagy gondozó személyzetnek. Ezután fényes la-

koma következett és a gyermekágyast és a bábát megajándékozták. A szülést követő napokban még egyéb szertartásokat is tartottak, így az első hét végén a templom falára *fogadalmi táblákat* (*tabula votiva*) helyeztek el a születés szerencsés kimenetelének emlékére, a második hét folyamán Lucina tiszteletére vendégséget rendeztek, amely alkalommal ezüstpénzeket tettek az istennő kincses kamrájába, a ház előcsarnokában pedig megvendégelték *Püumnus* és *Pícumus* házasság istenséget a gyermekágyas jólétének biztosítása érdekében.

A névadás napját vagy ünnepét (*dies lustricus*) leányoknál a nyolcadik, fiúknál a kilencedik napon tartották. Ez a nap *Nundina* istenasszonynak volt szentelve. A gyermeket szertartásszerűleg templomba vitték, a *babtisteriumban* (fürdőhelyiség) papnők által az Egeria szent forrásaiból merített vízzel megfürdették, haját levágták végül nevet adtak neki. A római gyermek három nevet kapott, egy nemzetségnevet (pl. Cornelius), amelyet minden leszármazott viselt, előnevet közelebbi meghatározásul (pl. Lucius Quintus), a harmadik nevet pedig férfikorában kapta tettei vagy érdemei elismeréseként (pl. Metellus Creticus, aki Crétát legyőzte). Az elsőszülöttnek az apa a saját nevét adta, a másodiknak a nagyapja nevét. Olykor a bábát bízták meg a névadással vagy a jóbarátok valamelyikét. Az is megtörtént, hogy a sorsra bízták a névválasztást. Fáklyákat gyűjtöttek, amelyek mindegyikére egy-egy nevet írtak. Amely fáklya legtovább égett, azt a nevet kapta a gyermek. Szokásban volt az is, hogy az anyai nagyanya vagy nagynéne a névadás alkalmával nyálal megnedvesített középujjával megérintette a gyermek ajkát és homlokát, miközben azt megpacsolta. A gyermek nevét a praefektusnál be kellett jelenteni, ahol a nyilvános akták sorozatába feljegyezték.

A ház, amelyben a szülés végbement, 80 napig tisztátlan volt. Aki ezen idő alatt a házat elhagyta, annak kezét kellett mosnia, akárcsak halottat érintett volna. A gyermekágyast és az újszülöttet mindenféle varázslattól, veszedelemtől és üldözéstől meg kellett védeni. Legfélelmesebb ellenség volt *Silvanus* erdei isten, ki éjnek idején behatolt a lakásba és az anyát, valamint csecsemőjét háborgatta. Ez ellen úgy védekeztek, hogy három férfi őrt állott a ház körül és az ajtókat baltával, bunkóval megütötték, seprűvel letisztogatták. Ettől a három cselekedettől az erdei isten irtózott, a baltacsapástól azért, mivel azzal az erdők fáit hasogatják, a bunkótól azért, mert azzal a búzát zúzzák, végül a seprűtől azért, mert azzal a mezők termését összesöprik. A háromféle műveletet istenségekre is átvitették és így lettek a gyermekágyas védőistennői *Intercidona* (baltacsapás), *Pilumnus* (bunkó) és *Déversa* (seprű).

Tartottak *Caprimulgus*-tól, a kecskefejű szellemtől is, ez éjjel a kecskéket feji és a gyermeket megöli.

A gyermek megbabonázása ellen fokhagymalevelet vagy az áthatóságú orchideát használták. Ezenfelül még rengetegfajta kő,

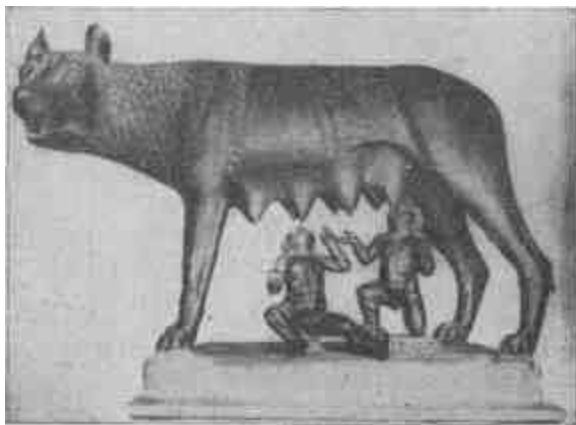
csont vagy korall amulett is volt használatban. Ez utóbbit a későbbi korban a bulla helyettesítette. Ez a *bulla* (47. ábra) egy kerek vagy szívalakú lapos tok volt, amelyet a gyermekek a nyakukban hordtak. Az volt a rendeltetése, hogy a benne rejlő talizmán a gyerme-

47. ábra. Római bulla

ket a rossz tekintetektől megóvjá. A gazdagabb családok gyermekei aranyból való bullát viseltek, a szegényebbek bőrből készültet. A fiúk a toga virilis felvételekor felhagytak a bulla viselésével és azt a házi isteneknek (lares) szentelték. A lányok ugyanezt tették, mikor férjhezmentek.

Bár a rómaiak ősidejében az anyától elvárták, hogy csecsemőjét maga szoptassa, lenézték, sőt hűtlenséggel vádolták a nőt, aki

48. ábra. Romulust és Remust nőstény farkas szoptatja.

túltette magát e szokáson, később a könnyelmű életmód és az erkölcsök lazulásának korában dajkákat is fogadtak. Hiába voltak nagy férfiak, kik harcoltak ez ellen, így Cato, ki naponta végignézte, ho-

gyan táplálja hitvese gyermekeit, Caesar, aki ostorozta a nőket, mert csecsemőik ápolása helyett majmokat és ebeket hordanak karjukon, a példák és szidalmak nem használnak. A jó érzésű és szegényebb sorsú polgárasszony két évig is szoptatta gyermekét. A gazdagok és kiváltságosak tömegszámra hozták az idegen dajkákat, A dajka a gyermeket nem tarthatta a karján, nem hordozhatta, mert ez árthat a tejének. Ez külön szolgálóleányoknak (*cajultrices*) volt a kötelessége. A dajkák, mint a görögöknél, a rómaiaknál is hosszabb időt töltöttek a családban és később is, mint családtagok szerepelhettek.

A mesterséges táplálás is divatban volt. Róma városának ala-

49. ábra. Római szopóedények.

pítóit, Mars isten ikergyermekeit, Romulust és Remust a hagyomány szerint egy nőtény farkas szoptatta (48. ábra). De megemlékeznek szamar-és kecskelejről is. Különbőféle csőrös és szájas szopóedények voltak forgalomban (49. ábra).

A köztársaság első idejében a gyermek nevelése is elütött a későbbi korétól. Azt a gyermeket, akit édesanyja maga táplált, a leghűségesebben gondozták. Ha felnőtt és családot alapított, valamely rokon felügyelt a fiatalok sorsára, figyelvén, hogy azok idejüket romlatlan tisztaságban és jó erkölcsök között töltsék. Jogtudomány, harctér és szónoki képesség volt az ideál. Később minden elposványosodott. A nevelés idegen kezekbe került. Sokszor a kéteshírű dajkák és könnyelmű rabszolgák tévelygései, a szülők élvhajhászása, minden szégyenérzettől és erkölcsi tisztaságtól megfosztották a gyermeket. Végül is az erkölcsében mélyre sülyedt lakosság a legszomorúbb sorsra juttatta az államot. Az anya, aki valamikor bűnnek tartotta a terméketlenséget és szégyenében emiatt válni volt kénytelen hitvestársától, féltette testének szép idomait

és hogy magzatától szabaduljon, mindenféle eszközzel és mesterséges beavatkozásokkal kísérletezett, sőt romlottságában eunuchokkal akár kicsapongásokat is folytatott. Nincsen törvény, fakadt ki Testullianus, mely ellen annyiszor vétenek büntetlenül, mint a gyermekgyilkosság ellen. Másrészt ne felejtsük, hogy ezzel szemben a történelem igen sok olyan római nőről emlékezik meg, kiknek hiúságát és nagyravágyását az uralomért folyó küzdelem ösztönözte. Seneca dicsőíti anyjának erkölcsi tisztaságát. Plinius a végzetlen anyai szeretetet, amely a Vezúv kitörésekor őt menekülésre serkentette. Páratlan a történelemben Coriolanus esete. Mikor Coriolanus a volszk sereg élén Róma ellen vonult, csak anyja könyörgése tudta őt Róma kapuitól visszafordítani – a vezér engedett az anya könyörgésének: „Rómát megmentetted anyám, de elvesztetted fiadat”.

XI. A kereszténység.

A római birodalom óriási terjeszkedésével, hatalmának világpolitikai emelkedésével, mint tündöklő nap a magas égbolton hirtette szét sugarait. Már Kr. e. 146-ban Görögország római tartománnyá lett. Nagy Sándor halála után pedig az egész ázsiai kontinens római uralom alá került. Augusztus császár alatt Egyiptom is behódolt a mindenható uralomnak, úgyhogy Rómának az első császárság idején méltán világhatalmi jelentősége volt. De épp mikor fényének teljességében pompázott, kezdett alapjában inogni és a hatalmas birodalom, amely megingathatatlannak látszott, lassan kezdett széthullani. A végzet nem egyszerre következett be. A rázkódtatások sorozatai mintegy egymásba fonódtak. Közvetlenül Augusztus halála utáni időben egyik szomorú esemény a másikat váltja. Tiberius, Vitellius és Néro uralmát a kegyetlenség, a lustaság és kéj jellemzi. Mindez a birodalmat megrendítette és ha akadtak is józanérzésű uralkodók, mint Vespasianus, Titus, Trajanus stb., az egymást követő császárok majd mindegyike egy-egy pillérét döntötte le a hatalomnak. A hatalom sülyedésével az alkotások megsemmisültek, a haladás megakadt. Az általános bomlás alatt az orvosi tudomány is elsorvadt, a nőre és gyermekre vonatkozó egészségügyi kérdések háttérbe szorultak. A babonás, a hazug, pénzéhes varázslás a tudományos úttörés elébe került és az egyiptomi sötét misztikum szülte démonizmus ismét hatalmába kerítette a lelkeket.

A kereszténység feltámadása, valamint ennek mind szélesebb térhódítása sem tudott változtatni az eseményeken. Az idő, amelyben életrekelt, homályos, diszharmonikus és világfájdalommal telített volt. A kereszténység tehát a tudományokra és emberi ismeretekre eleinte nem volt termékeny.

Másrészt a kereszténység hiába küzdött a romlottság, a magzatúzás, a perverzítás és a sexuális kicsapongások orgiái ellen, a kor olyan mélyre sülyedt, hogy iszapján a nap fénye egyelőre nem törhetett keresztül. Csak mikor a jövőbe látók, a számottevőbbek nagyobb táborra csoportosulhattak és a hatalmi pozíciójuk az új eszmének pillérévé lett, tört meg lassan az ellenállás. Egy nagy

fegyvere volt a kereszténységnek, amelyben utolérhetetlen volt és, amely lassan diadalmas előretörtetést biztosított: a krisztusi felebaráti szeretet. Ezen az alapon azután később a legmagasztosabb, orvosi etika megteremtője lett. Szegények és betegek felkarolását és azok ápolását missziójává tette.

Eleinte magánházakban helyezik el az elhagyottakat, majd kórházjellegű otthonokba gyűjtik a szenvedőket. *Szent Vazul* cézáréri érsek 370 körül megalapítja az első nyilvános keresztény kórházat, amelyben kitett csecsemőket is gondoztak. *Alamiznaosztogató János* a szűkölködő gyermekágyasok részére hét házat ajánlott fel Alexandriában. Ezután mind sűrűbben épülnek a többi jótékonyági intézmények, szegényházak, leánymenedékek stb. A keresztény befolyás alatt mindinkább elvvé válik, hogy a méhbeni magzat Isten akaratából való. Ez már csirájában ember és mint ilyen,, megsemmisíthetetlen, erőszakkal el nem pusztítható, mivel ez emberi gyilkosságot jelent, a gyilkosság pedig bűn. De vétek és aljas, cselekedet ez azért is, mert a magzatnak már a kezdettől fogva lelke van, így Istentől ihletett teremtmény, mely létjogosultságra hivatott.

A zűrzavaros küzdelmek, a zaklatott villongások azonban még a y legszentebb cselekedeteket is elhomályosították. Ily viszonyok közepette mégis csak akadt néhány keresztény orvos, kik bár eredményben nem tudtak újat alkotni, de a meglévő alapot mégis csak fenntartották. Ily szempontból kell megítélni *Oreibasisost* (K. u. 326-403), aki a gyermeknevelésről, gyermekbetegségekről és dajkaválasztásról még *Sorunust* is felülmúló munkát hagyott hátra. Kívüle jelentős még az *amidai Aetius* és az *aeiginai Paulus*.. Előbbi a bábáknak adott rendkívül fontos utasításokat nehéz szülések esetében, az utóbbi pedig elismert szülészorvos hírében állott.

XII. Az arabok.

A Vöröstenger arab és perzsa öblei, másrészt a homoktenger által határolt ázsiai félszigeten lakó népek voltak hivatottak a világegyetem sülyedő hajójának új irányt szabni, a tudomány és emberi haladás vívmányait átvenni és tökéletesíteni. Bár a sors e barbártermészetű népnek Mohamed küldetésével teljes újjászületést és egész Ázsiára, valamint Európa tekintélyes részére való hódítást juttatott osztályrészül, a deszpotizmus hatalma béklyóba verte a szellemi előretörést és így a tudományos és művészeti fejlődés végeredményben a klasszikus ókor színvonalán felül alig jutott.

A szülészet, az anyának és gyermekének védelme csak az ismert ösvények után igazodott. Főleg a szülészet volt az, amely teljesen a régi nyomdokokon maradt. Ennek a kornak orvosai, bár magasabb szempontokat tűztek maguk elé és nagyszámú értékes és hatásos gyógyszerrel gazdagították a szülészet gyógytárát, mégis a döntő, nehéz esetekben gyakorlati segítséget nem nyújtottak, hanem annak végrehajtását a szaktudás és megfigyelőképesség nélküli asszonyokra bízták. Még az a szokás sem érvényesült, amely ko-

rabbi időkben, bonyolultabb szülésekben az orvosnak a beteg ágyánál való megjelenést megengedte. Más feladat nem hárult a tudósokra, mint megőrizni a hagyományokat, tanítani a tudnivalókat, hogy a bábák a veszélyes operációkban határozott szabályok szerint járjanak el.

Az arabokra, mint a forró égöv alatt nomád életet folytató népfajra, az egyéb népfajoktól eltérő szokások és tulajdonságok jellemzők.

A nők menstruációja igen korán beáll. A 11 éves nők szülni képesek. Igen gyakori, hogy a nő már 10 éves korában férjhez megy, de ilyen esetben 20 éves korán túl már nem is igen szül.

Nemcsak a klimatikus viszonyok, hanem a vallás is befolyásolja a szokásokat. Mohamed, midőn a pogányság alól felszabadította népét, arra törekedett, hogy népe minél inkább szaporodjék.

Az Izlám előtt a sok istent imádó féktelen nép társadalmi életében mindenféle balítéletek és babonaságok nyilvánultak meg. Így az araboknál a leányok nagyrészt születésük után szokásszerűen megölték és eltemették. Akik megmenekültek, azokat eljegyzésük korában mesterségesen deflorálták, még pedig olyanformán, hogy egy idősebb asszony a mutatóujjával a menstruáló hajadont szűztelenítette.

A rokonok kölcsönösen egybekelhetnek. A saját nőtestvérrel való házasság sem volt ritka.

Mohamed a házasságot és az ezzel kapcsolatos szokásokat teljesen átalakította. A többnejűséget meghagyta. Minden igazhívőnek négy feleséget engedélyezett, de önmagának és híveinek Allah kegyesen négynél több feleséget is adott. Kimondotta azonban, hogy ugyanazon férfi nem bírhat két testvért egyidejűleg feleségül, az sem lehet, hogy egyik feleség a másiknak nénje legyen, akár atyai, akár anyai ágról. Ugyanazon dajka által szoptatott fi- és leánygyermek nem léphet egymással törvényes házasságra.

A pogány araboknál tilos volt a savval hónapban (az arab naptár nyolcadik havában) házasságot kötni. A mohamedán vallás e babonás hitet kiirtotta. Maga a próféta is kedvenc nejével, Aisával ebben a hónapban kelt egybe és a jogszokás nemcsak hogy nem tiltja, de egyenesen ajánlja a savval hónapban való házassodási.

Amilyen elszigetelt életmódja van az arabnak, azt hihetnénk, hogy ott a családi életet is elvadultság és sanyargatás jellemzi. Ez csak látszat. A kóbor élet viszontagságai bizonyos összefogásra serkentik a család tagjait, köztük a meghittség uralkodik, annak ellenére is, hogy a családfőnek, az apának hatalma teljes és korlátlan. Az anya, amíg fiatal, ura és parancsolója előtt nagy becsben van. Amint azonban bájai múlnak, sorsa is nehezedik. Bár ekkor már a fátyolhordás alól mentve van, a többnejűségből következő vetélkedésnek és féltékenykedésnek lesz áldozata. Most már napi teendői a vízfordás, árpadarálás, teve és juh fejese, vászon- és szőnyegszövés. A gyermekáldás náluk nem ritka. Öt-hat gyermek, sőt ennél is több egy családban mindennapos, azonban a halálozás

is nagy a gyermekek között. A nő, aki magtalan marad, szerencsétlennek érzi magát, ilyenkor a koránhoz fordul, annak 200 versből álló fejezetét sáfránnyal rézmedencébe írja, forróvízzel leönti és e szentelt vízből iszik, ezenfelül arcát és mellét meglocsolja vele. Máskor a Korán egyes szavait a földre írják, olajat, köményt, rutát és retket itallá kevernek és abból három napon át iszik a gyermekért sóvárgó nő.

Ha a nő terhes, egész sorát ejti a különleges babonáknak, hogy jó és biztos szülése legyen. Ilyenkor szokásos a só és tej elegyéből való ital. A tej akkor hat jól ha két tehéntől veszik, vagy ha az abszukától való. Az eb tejét szétaprított birsalmával fogyasztják. Kedvelik a spárgagyökér főzetét, hasonlóképpen méznek és vitriolpornak keverékét. Mindezeknél hatásosabb, ha a nő egy teve elülső és hátulsó lábai között átmászik, vagy a régi arab orvosok valamely kitűnő szeréhez folyamodik. *Ali ben Abbas* a diptamot legtöbbször tartotta, de fecskéfészek és öszvérpatkó mellett a testnek olajjal való kenését és fürdőket is javasolt. *Rhazes* és *Abulkasim* hüvelyinjekciókat és erős tüsszentőket ajánlott.

A szegénysorsban élők és a pusztai lakók női teljesen egyedül, minden emberi segítség nélkül szülik meg gyermeküket. Ha azonban lehet, mégis csak a bába (*quabela*) segítségét kéri. Mikor még pogányok voltak, sohasem mulasztották el *al-Kahathoz* (Alilath hold istennőhöz), a szülést támogató hatalmassághoz könyörögni. A sátorlakó törzseknél, sőt a jeruzsálemi araboknál is tapasztalható, hogy a szülőnő kövekre ül le vajúdni és így szüli meg gyermekét. Általában azonban a fekvő helyzet a lebetegedés formája. A régi arab orvosok a gátvédelmet nem ismerték. Nem ismerték a lábafurdítást sem, csak a fejtartást fogadták el rendesnek és ezért minden egyéb más tartást fejre akartak fordítani, vagy fordító műtéttel, vagy rázással. Ha ez nem sikerült, hurkot kötöttek a magzatra és azt így kihúzni törekedtek. Ismernek hüvelytágításra szolgáló eszközöket, fogókat, horgokat is, de mindezeket már többnyire csak a halott magzat eltávolítására használják. Ha világra jött a kicsike, az egész karaván megmozdul, a férfiak lovaikra kapnak, vakmerő lefuttatást rögtönöznek, mire a ház ismerősei előjönnek és szerencsét kívánnak. De csak fiú születésekor szokott ez így lenni, leány születésekor a díszes parádé elmarad.

A névadás is mindjárt a születéskor történik. A nevet a szülők hozzájárulásával választják. Ez a szertartás különös módon megy végbe. Az *imam* (*a pap*) a nevet a gyermek füleibe mondja, jobbról Ezam, balról Ikameth jelszavait, jelentőségük annyi, mint Isten a legfényesebb, Istenen kívül nincs Isten, Mohamed Istennek prófétája stb. Aztán nevének szólítja a gyermeket ilyenformán: *Asad* (oroszlán), *Taar* (bika), *Nimm* (párduc), *Tanlas* (szamárcsikó), a neved. Vadászat és marhatenyésztés az arabok foglalkozása, a nevet innen választják, de pogány és barbár nevekkkel is találkozunk, mint *Humo*, *Bukó*, *Borkó*, *Atta*. Női nevek: *Haj jak* (kígyó), *Aura* (gazella) és különös női név a *Barka* (elég!). Ha ugyanis egy csa-

ládót a nemezisz azzal üldöz, hogy egymásután sok leány születik, akkor a családfő bosszúsán felkiált: Barka! elég legyen.

Az araboknál, mint egyéb sémita népeknél, a körülmetélés iszokásos. Mohamed már ezzel a szokással találta őket és ezt meg is hagyta. Nem vallási célból ragaszkodnak ehhez, hanem hagyományos kultusz művelése és ápolása rejlik e szertartásban.

A fiúnál 10 éves koráig a körülmetélést el kell végezni. A műtevő (thahar), a fitymát fonállal egy fakorongra vonja és azt egy görbe késsel, ollóval vagy borotvával átmetszi. A vérzés csillapítására vajjal kevert thuja, esetleg ciprus és absinth port hintenek a sebre.

A leányoknál is van körülmetélés, illetve a kiálló szeméremrészek, esetleg a csikló kisebbitése. Ezzel hivatásos nők (*mobaterratok*) foglalkoznak, akik városról városra, faluról falura járva, mesterségüket kínálgatják. Szokásos a sebszéleket ismét összevarrni, ami a leány szüzességét férjhezmenése idejéig jelképezi. Erre a műtetre (*battar*) a leány születése után már néhány héttel később sor kerül.

Amint a csecsemő megszületett, kendőbe burkolják, 2-3 óra hosszat abban hagyják és csak akkor fűrésztik langyos vízben, majd sóval és olajjal bekenik. Pólyába, vagy ruhafélébe azonban a kicsikét nem csavarják, hanem szabadon gyékényre vagy valami állati bőrre fektetik. Az édesanya a gyermeket nem hurcolja magával, hanem szoptatáskor a fekhelyről felveszi és utána ismét visszateszi. Ha már járogatni kezd a kicsike, ruhát kap még pedig olyant, mint amilyent a felnőttek viselnek.

Az arab nő maga szoptat. Kitüntetés számba megy, ha egy-egy gyermekágyas rokon, vagy akár valamelyik házicseléd saját emléjéből megkínálja a csecsemőt. Dajkát csak a tehetősebb családok tartanak, akik azt nagyon megbecsülik és a gyermek felserdültéig a háznál tartják. Ha az elválasztás ideje bekövetkezett, akkor *undorkóro* (*Asa foetida*) fokhagymaszagú, keserű gyantájával bekenik a csecsbimbókat, hogy a gyermek kedvét veszítse a szopástól.

XIII. A germánok.

A világtörténelem tanúsága szerint a népvándorlás útján Európába beözönlött népfajok között számra és hatalomra a legjelentékenyebb törzs egyike a germán volt. Ez a népfaj Ázsiából Európába jutva, a Volga folyó mentén, majd a Fekete tenger sík vidékeire húzódott, de ellenséges hadak nyomására tovább barangolva, egyrésze északra ment és a mai Skandinávia és Dánia területét foglalta el, másrésze meg nyugatnak haladva átkelt a Visztulán és az Elba folyó vidékén, a mai Németország helyén telepedett meg.

A germánok idők multán nagyon elszaporodtak. Előre kellett törtetniök előbb nyugat, majd dél felé, megmozdulásukkor magukba olvasztottak számtalan újabb néptörzset, birodalmakat döntöttek le és Rómát is leigázták.

Hogy a nép ilyen óriási előnyomulást tehetett és világraszóló

hatalmat gyakorolhatott, sikerét vad, fegyverkedvelő, elszánt, kiatartó erejének és fegyelmezettségének köszönhette.

E népfaj életéről, tetteiről és családi vonatkozásairól csak kevés hiteles adat maradt vissza. A római írók voltak azok, akik foglalkoztak velük. Ezekben a leírásokban, a nép jellemvonásainak ecsetelésében túlzottság és idealisztikus felfogás mutatkozik. A római írók saját népüknek erkölceit egyformán annyira lazának látták, hogy a romlottság feltartóztatását a germánok hőstetteinek di-

50. ábra. Germán család bő gyermekáldása.

csőítésével és példának odaállításával kísérelték meg. Ezen adatok szerint a germánok féktelenek, tivornyázók és mulatozást kedvelők voltak, mégis erényekben követésre méltók. Mint nomád törzsek, a szabad természetet kedvelték. Kerttel övezett, fagalyakból és ágakból összeállított házaikat szalmával, sással, télire trágyával fedték. Ilyen házba vezette a szabad ember áruként vett feleségét. Egynejűség volt divatos, ami a családi élet bensőségét és erejét növelte. A fejedelmek és az előkelő férfiak azonban korlátlan számban tarthattak nőt, akiknek gyermekei is mind jogörökösökké váltak. A család feje és a ház ura a férfi volt, de a nők helyzete és tekintélye vele egyenrangú maradt. Mégis volt eset, hogy a férj feleségét eladta, elajándékozta, vagy az örökségből kizárta. Ez azonban csak büntetése volt a könnyelműségének és hűtlenségének. Ez a szokás csak az ó-germánoknál állott fenn, a XIII. század törvényeivel megszűnt. A történetírók még a konkubinátusról is megemlékeznek. A konkubinátus a rég elmúlt időkben Európaszerte szokásban volt. Ilyen házasságokban azonban a gyermekek nem örököltek. Az elismert házasságok hitveseit jogilag szintén megkötötték. Az asszonyok sem birtokukról, sem személyükről szabadon nem rendelkezhetek, jogérvényes ügyleteket nem köthettek.

bíróság előtt személyesen panaszt nem tehetek és nem is védheték magukat. Igaz, hogy a legtöbb esetben nő vagyont sem hozott a házhoz, mert kelengyével férje ajándékozta meg. Ezenkívül az asszony a hagyomány szerint egy felkantározott lovat, pajzsot és lándzsát kapott férjétől, annak jeléül, hogy társa lesz urának a bajokban és hogy tudja, mire nevelje gyermekét. A vadászat és a háború a férfi dolga volt. A házat és a földet az asszonyok, az öregek és a szolgák gondozták.

A házasságot egyéb vándornépektől eltérően, nem a serdületlen ifjúságban, hanem a meglett korban kötötték. Irányadó volt a rangszerűség. Ha valaki más rendbelivel kötött házasságot, büntetéssel sújtották. A házasság fedhetetlenségére és tisztaságára szigorúan ügyeltek. Ez a példás családi élet volt a germán nép főerősége.

51 ábra. Reichenhullnál talált saskő, mint a szülés könnyítésére használt szer.

A házasságtörés ritkaság számba ment. Kemény büntetés várt a nőre, aki ledér volt. Ilyenkor a férj az asszony haját levágta, a lakosság sorfala között a hűtlen nőt megkorbácsolta, sőt az ősgermán férfi nejét meg is ölhetette. A hajadonra vonatkozólag más felfogás uralkodott. Mint az ősnépeknél általában a fiatal lányok meglehetősen szabadon élhettek. A prostitúció Ős-Germániában is el volt terjedve. Amint azonban a kereszténység utat tört a kultúra felé hajló népeknél, az egyház és a fejedelmek erélyesen tiltakoztak a fajtalanság ellen, a családi élet megtisztult légköre lelkierőt kölcsönzött az egybetartozóknak, a szabad szerelem lángja elhamvadt.

Legnagyobb boldogságukat a bőséges gyermekáldásban találták (50. ábra). Egyébként a nagy családot fenntartani nem volt nehéz. Az akkori idők viszonyai könnyűk voltak. Jogszokás volt, hogy a férj gyermektelen nejétől elválhatott. A nő is ugyanezzel a joggal élhetett, ha férje valamely okból őt elhanyagolta és emiatt gyermektelen maradt.

A teherbe jutott nő minden védelemben és tiszteletben részesült. Magzatára különös figyelemmel kellett lennie, ételeit, italait

meg kellett válogatnia. Megegett, hogy a viselős nő a szomszéd valamely különös terményét megkívánta és azt elvitte. A tolvajlás vádja ezért mégsem érte, mert gyermeke érdekében cselekedett.

Az áldott állapottal kapcsolatban igen sok babonáság járta. Ha a nő törött kancsóból ivott, attól kellett tartania, hogy gyermeke nyúlajkú lesz. Holdba nézni nem tanácsos, mert holdkóros gyermek születhet. Ha a nő megijed és arcához vagy testéhez kap, ott a gyermekben anyajegy fejlődik. Ha a férje megijeszti, akkor a férfi nadrágjából egy darabot ki kell vágni és azzal füstölni kell. Halottal találkozni, sírt átlépni, temetőben járnai nem szabad. (Még hal a gyermeke). Ha a nő állapotát letagadja, a gyermeke néma

52 ábra. Germán keresztelő és névadás.

lesz. Hajadonfővel keresztútra lépni, kutyát, macskát megrúgni tilos (nehéz szülés). Ha a terhes ruhát tereget, gyermeke keresztfekvéből jön a világra. Gyümölcsöt csak olyan fákról egyen, amelyek első ízben teremnek. Ekkor bő gyermekáldással fogja férjét boldogítani. Pisztrángvérnek az a tulajdonsága, hogy annak fogyasztása a fájásokat könnyíti. Ragadozót nem szabad enni (Aszkóros lesz a gyermek). Ha meg a terhes összenőtt gyümölcsöt eszik, ikreket fog szülni. Kocsirúd vagy kötél alatt átlépni tilos. Aki kerítésen átmászik vagy boronára lép, annak szülése nehéz lesz. Kölyökkutyát, macskát vízbe dobni nem szabad (Halott magzat). Jó, ha a ló az asszony kötényéből kapja az abrakot, mert akkor az asszony könnyen fog szülni. Komának vagy keresztszülőnek ne menjen a terhes nő, mert különben gyermeke vagy keresztgyermeke meghal.

Ilyen és ezekhez hasonló baljóslatok tömegeit ismerték, még a bálványimádó germánok és a szülés megkönnyítésére több istenség

kegyelmét kérték. A *Freia*, a holdistermő, a tehénbőrű és véreskezű *Ferchta*, továbbá *Adebar*, a házimadár és *Frigg*, az asszonyoknak kinos óráikban védelmezőik voltak. A démonok ereje azonban nagy volt. Ezeket le kellett küzdeni és távol tartani. Ezt a célt szolgálták a ragadványfa, a jaszpisz, a saskő stb. (51. ábra). A varázsigének is nagy hatalmat tulajdonítottak, melyeket a *hevennák* (bába-asszonyok) a vajúdo körül énekelgettek. Ezek az egyhangú, vontatott szólamokon kívül bizony alig szolgálhattak valamelyes szakértő beavatkozással, mert ismereteik primitívek voltak. Ha bármilyen rendellenesség mutatkozott, a szájalomra méltó asszony sorsa a műveletlen asszisztens durva kezére volt bízva. A nehéz szülő altestét borókával, lópatával, macska- vagy juhtrágyával füstölték. Szokásban volt kamillának, arnikának, méhfűnek és absinthnek, fecske gyomrában talált kőnek, kígyóbőrnek amulettszerűen a test körül való kötözése, mágnesnek a jobb kézben való tartása, elefántcsont vagy korállfüzér nyakbaakasztása. Ezek azonban mind csak ártalmatlan módszerek voltak ahhoz képest, mikor a szegény teremtést lábainál fogva valamely szűk fahasadékon áthúzták. A szülés céljára a lakás női szobáját használták, de csak a szabadnők. A rabszolgánok földalatti helyiségükben vonták meg magukat, ma-

53. ábra. Szopó szarv.

guk alá szalmát és olyan illatos fűvet tettek, amelyeknek fájást előidéző hatást tulajdonítottak. A jobbsorsban lévőknél valami puha állati bőr került még az alom tetejére. A régi germánoknál előfordult, hogy a nő férje térdein szült, egyébként a guggoló térdhelyzet volt a szokásos. Azt tartották, hogy a méhszáj e helyzetben könnyebben megnyílik és a szülésnek nem lesz akadálya.

Amikor az újszülött szerencsésen megérkezett, a hevanna azt a családfő lábai elé tette (52. ábra). Az apának joga volt elfogadni a gyermeket vagy kitenni, sőt megölni is, ha az torzszülött, nyomorék, vagy satnya volt. Az apa ezen joga megszűnt abban a pillanatban, amint a kicsinek mézet vagy cukrot adtak. Ez a különös családfői jogszokás a XV. századig tartott.

Ha a gyermeknek a család kötelékébe való felvétele megtörtént, hideg folyóvízben megfürdették, télen hóval megdörzsölték, majd állati bőrbe burkolták. A gyermek kezét azonban szabadon hagyták. *Nafnfesti* volt az ünnepély, amelyen a gyermek nevet kapott. Ekkor az apa maga volt a pap és gyermekét az istenek nevében vízzel megöntözte. Ennek az eljárásnak fegyvervarázsoló ha-

tást tulajdonítottak. Az újszülött fiút ez az ellenséges támadások ellen megvédte. Együttal e szertartással a gyermek bizonyos jogi oltalmat is nyert.

A gyermekágyast tisztátlannak tartották és hogy a rossz szellemek ne árthassanak neki, állandóan aromás, cirbolya és toboz fenyőket, borókát füstöltek serpenyőkön. A fiatal anya első eledele a tündérkása volt, amellyel mintegy hálálkodni akart a nyújtott védelemért. A germán nő kicsikéjét saját emlőjével táplálta és ettől el nem tért. Ha azonban valamely elháríthatatlan körülmény követte, csak akkor adtak a gyermeknek tehén- vagy kecsketejet, amelyet egy állati szarvba öntöttek, amelynek átlukasztott hegyes végéből szívta azt a csecsemő (53. ábra).

A gyermekeket szigorúan és keményen nevelték. Már kicsi korukban úszásra fogták, hideghez és meleghez szoktatták őket. Vadászaton és fegyverforgatáson kívül, még minden egyéb testgyakorlást is űztek. E bánásmód ellenére is, a mindennapi élet bajai, betegségei és bántalmi a germánoknál is csak úgy honosak voltak, mint akár más népeknél. Ezek ellen elég sok babona, mester, pásztor, juhász, pribék, öreg matróna volt kéznél.

Ha a gyermek beteg lett, az anyának első dolga volt, hogy kenyeret és gyapjút vigyen a borókacserje alá és ott mormoljon valami szellemhajtó varázsigét. Ha a kicsike nagyon sírt és nyugtalan volt, baltát raktak a feje alá és mandragóra főzetével megkenték halántékát, egér-ürüléket adtak anyatejjel vagy egy szárított hal halántéksontját tették a kisdéd kezébe. A szoba szemetjét ágyacskájába tették vagy anyja négykézláb körülmászta a lakószobát. Pia a torka fájt, egy siklót megfojtottak és azt a gyermek nyakára csavarták. A csontbetegségek ellen egy kakas porrátört zuzáját ajánlották vagy meztelenül fűbe rakták a gyermeket, miközben lenmagot vagy árpát szórtak rá. Ótvar ellen fekete zsineget kötöttek a nyakra, máskor gyümölcsfa sudarát forrás vizében megfőzve, fürdővízben használták. A görcsök ellen egy fonálköteget tettek a gyermek fekhelye alá. Olyan tanácsok is elhangzottak, hogy a gyermek ingét szakítsák el és dobják egy forrásba. Tejet és gyertyakormot tegyenek egy kanálba és azt itassák a gyermekkel. Szájpenésznél békát kössenek szájára vagy a gyermek nevét fordítva írják papírra és azt akasszák a kéménybe. Lidércnyomás ellen kontyvirágot tegyenek a küszöb vagy a bölcső alá stb.

XIV.

A magyarok.

Pogány őseink műveltségi viszonyairól alig vannak megbízható adataink. Kínai, mongol és perzsa krónikák ismertetik főbb vonásokban a hunok szokásait. Vallásuk a budhizmus behatása alatt fejlődött ki. A lényeg a holtak szellemében és a táltosok (po-

gány bölcsek), a varázslók és jóslók tehetségében való hit. Imádásuk tárgya a tűz, villám, hegyek, erdők és vizek. Áldozatul a lovat szánták. Vallási szertartásaikat források, kutak mentén végezték. Áldozásaikat áldomással fejezték be és e lakomákon a vitézek citerák és sípok hangja, valamint énekszó mellett vigadoztak. Halottaikat keletnek néző arccal, ruhástól sírokba földelték. Archeológiai kutatások útján feltárt lovassírok mutatják, hogy a szállásán eltemetett harcos mellé odatették a torán feláldozott és sültten megevett lovának fejét, lábszárcsonjait, patáit, a zablát, kengyelvasakat, kardot, nyilat, kopját. A nővel eltemették ékszereit, drágaköveit, gyöngyeit. A halottakról egyébként azt hitték, hogy a föld alatt egész országuk van, ahonnan időnként, az éj csendjében, vagy viharban előjönnek és az élőket nyugtalanítják. Hogy visszatérésüket megakadályozzák, engesztelő áldozatokat, halotti torokat tartottak, amelyeknek kísérő jelensége a halottas tánc volt, ami, mint pogány szertartás maradványa évszázadokon át is megmaradt.

Az árpádkori magyarok már legeltetésre, vadászatra alkalmas területeken, sátrakban tanyáznak. Lakásuk Freisingi Ottó szerint 1146 táján nádból és fából épült. Nyáron és ősszel sátrakban töltik az időt, de télen kunyhókba húzódnak. Anonymusz 1204 körül azt említi, hogy Árpád, valamint a főemberek már kúriákban laktak, amely kúriák alatt fafaragásos épületeket, vagy más vándornépektől elfoglalt várakat értett. E kúriákban várták az előkelőbb nők uraikat, míg azok csatáikból, vagy vadászataikból visszatértek.

A házasságkötés úgy történt, hogy a vőlegény elrabolta választottját, de megtörtént az is, hogy a vőlegény megbízottja, a vőfély az eladó leányt a rokonoktól megvette. A vételár marhákból, pénzből, házifelszerelésből állt, ezeket az értékeket azonban visszaadták az új férjnek, hogy azokat felesége eltartására fordíthassa. Hozományul kapott a leány szüleitől drága prémeket, szőnyeget is.

A leányrablás szokása nagyon el volt terjedve. Szent István és Kálmán király szükségesnek látták a leányrablás ellen törvényt hozni.

A házasság a nőt a család központjává emelte. Ő gondoskodott a ruházatról és az étkek készítéséről. Ruhát varrt, bőrt cserzett[^] tejet, vaját, sajtot készített, halat, húst szárított. A szárított étkeket menetelések, hadjáratok idején használták. Ha útrakeltek, a férfiak elől lóháton vonultak, míg a menetet az asszonyok, gyermekek és aggok ernyős szekereken kísérték. A gyermekek nevelése az asszonyok feladata volt, A fiúkat a harci tevékenedéshez koráit hozzászoktatták, a leányok pedig a házimunka minden neméből kivették részüket.

Már több ízben is vita tárgya volt, vajjon a magyaroknál divott-e asoknejűség? Miután a házasságot őseink vallási szertartásokútján kötötték és a családi viszony megjelölésére számos, az akkori idők-

ből származó szó, mint „feleség”, „hitves”, „édes uram”, „úraszszony” stb. maradt fenn, ebből arra következtethetünk, hogy a házastársi kötelék meglehetősen szoros lehetett és hogy a monogámia divatozott. A hagyomány szerint biliar fejedelmét, Marótot is – mivel „több barátnői” voltak – „Ménmarót”-nak gúnyolták.

A honfoglaláskori ruhaviseletet a lakásban és étkezésben való egyszerűséggel szemben a pompa jellemezte. Főleg a férfiak viseltek prémmel és állati bőrökkel díszített ruhákat. A nők gyolcsból

54. ábra. Pannóniai asszony a római uralom idejéből (A Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött dunaföldvári domborművön.)

vagy fehérvászonból készült inget viseltek. Egy alsót, bokáig érőt, felül bő ujjal ellátottat, amely fölött azután még egy rövidebb, térdig érő szűkebb és hímzéssel tarkított inget viseltek. A hideg ellen mentével vagy subával védekeztek. A mente vagy suba bőrből és posztóból készült, felöltőnek felelt meg és a férfi mentéjéhez hasonló volt. Attól csak annyiban különbözött, hogy finomabb és könnyebb anyagból készült és hogy jobban simult a test vonalához. Az asszonyok fejükre főkötőt, vagy keszkenőt tettek. A hajadonok gyöngyös pártát viseltek, hajukat szabadon engedték és hájfonatuk végébe csokorba kötött szalagot fontak. Ósmagyar pannon nő ruházatát szemlélteti az 54. ábra. Egy másik honfoglaláskori női viseletet mutat az 55. ábra. A magyar nők ékszert szívesen vi-

seltek. A fülbevaló a felső fülbekapcsolóból és az alsó láncszemes gyöngyből állott. Kedvelt ékszer volt a nyak körül csavarható gyöngyfűzér. De megleljük a drágaköves, arany, ezüst vagy rézből készült gyűrűt és karperecet is.

A családfő gyermekeivel és nejével szemben korlátlan hatalmat gyakorolt. Ez a patriarkális rendszer önkényessége elég keményen nehezedett a nőre.

Szent István alkotta törvények a nőnek már bizonyos védelmet nyújtottak. Így pl. a nejét elhagyó férj vagyonát az elhagyott nő megkapta. Nemkülönben az árvák javait sem engedték megcsorbítani, valamint az özvegynek a jószágokhoz való jussát sem.

55. ábra. Honfoglaláskori női viselet.

Szent István és az első esztergomi zsinat (1086) még felbonthatónak mondják a házasságot; a szabolcsi zsinat (1092) azonban már nem. A férfi házasságkötés előtt halála esetére hitbért biztosított a nőnek (ruha, ékszer, háztartási cikkek, rabszolgák, esetleg ingatlan). Kézfogáskor a leány atyja kezét nyújtott és a násznagyok, mint igaz tanúk, esküt tettek az evangéliumra.

Menyegzőhöz még a szabados emberek is különféle piros színekben bővelkedő, gombokkal díszített és üveggyöngyökkel ékesített ruhákat öltöttek.

Hajdani lakodalmi szokásainkról Apor Péter számol be „Metamorphosis Transsylvaniae” című művében „A régi erdélyiek lakodalmiról és házasságiról”. A násztrakoma és tánc végeztével – úgy mond – a menyasszonyt fehér köntösbe öltöztették, haját fonadékból kifonták és virágból kötött koszorút tettek a fejére, amelyet a vőfély karddal lemetszett annak jeléül, hogy ha szüziességét bemocskolja, kard lészen a fején. Előzően a hegedősök vontá táncra

a szövétnekhordozó ifjak a menyasszonyt a násznagynak osztották ki kettőt-hármat kerülvén véle, kezét fogva odavitte, ahol a menyasszony apja, anyja, atyafiai állottanak, ezektől sok sírás-rívás között elbúcsúzkodtak. Azután a násznagy a menyasszonyt a vőfély kezére adta, aki szintén került véle egyet, aztán a fáklyások a vőlegény lakóházába kísérték a menetet, ahol a menyasszonyt a vőfély a vőlegénynek prezentálta, feláldván őket szép áldásokkal.

A nemesek, földesurak és fejedelmek lakodalmak idején szinte legendás pompát fejtettek ki. Részletesebben ismerjük IV. Béla király fiának Kunigundával, Ottó brandenburgi örgróf leányával való házasságát. A lakodalom 1264 október 25-én Bécs közelében a Fischa torkolata mellett elterülő mezőn ment végbe. A Dunán át széles hidat vertek, temérdek takarmányt és élelmiszert hoztak össze. A mező és a ligetek tömve voltak kövér marhákkal, disznókkal és apró jószággal. Rengeteg vadat hoztak és oly sok csirke gyűlt össze „mintha Ausztriában és Moldvaországban valamennyi veréb és cinege azzá vált volna.” 400 mázsa lisztből kenyeret sütöttek és bor is volt bőven. A vendégek számára ezüsttel, arannyal hímzett sátrakat állítottak fel, amelyek piros bársonnyal, fehér és kék posztóval voltak borítva. Különösen kitűnt a kápolnaformájú sátor, amelyben az egyházi szertartást tartották. A menyasszony ruhája drága tyrantból készült, melyre arabiai arannyal mindenféle apró állatalak volt hímezve. Szőke fürtéit virágkoszorú fődte, keblén nagyértékű, gyönyörű csatt ragyogott. Köpenye hermelinnel volt bélelve és csak úgy fénylett a beleszőtt, szinte élő figuráktól, a sok gyöngytől és drágakőtől, amellyel be volt szegve. Nyakának fehérségét a sötétbarna cobolyprém még jobban kiemelte. Derekat aranycsattos öv szorította össze. A nászmenetben az örömszülőkön kívül a szerb, a halicsi, a boszniai fejedelem, a horvát bán, az erdélyi vajda és még számosan a magyar főurak közül résztvettek, mindannyian lóháton, szürke hermeliprémekben, bíborszínű bársonyruhában. Kölcsönös üdvözlés után a hitbért rendezték, majd az ünnepélyes mise után a ceremóniás lakoma, dob- és trombitaszóval következett. A lakomát lovagi torna s a menyasszony búcsúztatása zárta be, melyen a koszorúnak az utóbbi fejről karddal való levétele olyan szertartással történt, mint ahogy az az egyszerűbb nép lakodalmainál is szokásban volt.

A főurak mulatozásaikban inkább a bort kedvelték, míg a köznép a méh- és árpasört itta. Ami a tánc faját illeti, udvari tánc volt a lassú magyar meg a palotás, népies táncok voltak a lakodalmak, a táncnóta (énekes tánc) s a sebes tempójú „ugrós”. A palotás egyik neme a „magyar szóló” volt, melyben egy-egy fiatal dalia megmutatta a táncban való jártasságát, bokázással és sarkantyúösszeveréssel kísérve a zene ütemét.

A nők a bő tunikát, vagy szoknyát a XV. században már derekba szabták, alul hosszúra engedték s prémmel vagy paszománnyal körülhúttatták. A ruha anyaga selyem vagy bársony volt, me-

lyet különféle változatban arannyal vagy ezüsfonállal hímzett virágmotívumokkal díszítettek. Legkedveltebb szín volt a bíborpiros. Az alsóbb néposztály posztóval, vászonnal vagy egyéb olcsóbb fajta szövetekkel is beérte.

A későbbi századok női viseletének lényegesebb változása az, hogy a derék különválik a szoknyától. A felöltők között a különféle hosszúságú suba vagy subica járta és mellette a női palást vagy mente viselete. Jellegzetes lett a főkötő, egy ferdén hátranyúló cukorsüveg alakú fejrevaló (56. ábra). A nemzeti ruhaviselet idővel változott. Az 57. ábra a XVII., XVIII. és XIX. századbeli főúri viseletet mutatja. Táji szokások - szerint változott a népies viselet.

56. ábra. Magyar viselet Zsigmond korában.
(Selyemre hímzett kép az aacheni dóm sekrestyéjében.)

is. Más volt a hevesi, a palóc, az egi, a jászvidéki, az alföldi stb. viselet és más ruhát viseltek a nemzetiségek is.

Az ősmagyarok elegele nem volt nagyon változatos, noha már az 1078 körüli törvények megemlékeznek a tyúkról, lúdról, gyümölcsről, a vadról, lóhúsról, marhahúsról, halról s a kenyérről, valamint a márc nevű méhsörről, az árpasörről és a borról is. Az utasok magukkal vitték konyhájukat s enni-innivalójukat, a vándorok, zarándokok pedig a monostorok ispotályában kaptak ellátást. Szórakozás, mulatozás sok volt a magyarnál. A számtalan kaland, harc, hódítás, békekötés, futtatás, vadászat, lakzi, mind megannyi alkalom volt a napokig tartó áldomásra. Anonymus őszintén feltárja korának elfajulásait, a sok tivornyát, főleg az italban való mértéktelenséget.

A családalapításban fontos volt, hogy a házastársak egyenrangú társadalmi osztályhoz tartozzanak. Szabad embernek rab-

szolganővel való házasságát még 200 esztendővel Szent István után is tiltották.

A szülészet teljesen a bábák privilégiuma volt, kik szerelmi italokat, bűbájelixírt, magzathajtó szereket is adtak. Mindezek ellenére is a magyar anyának tisztességérzete és családjával szemben való fedhetetlen életmódja történelmünk folyamán csodálattal tölt-

57. ábra. XVII., XVIII. és XIX. századbeli főúri és úrnői viseletek.

het el. A magyar nők tisztességét igazolják az összes krónikások, írók, idegenek és hazaiak egyaránt. A „Lettres sur les Hongrois” például az akkori időkről így nyilatkozik: „A magyar anya mindig úgy neveli leányát, hogy tisztelje a férfiakat. A magyar leányok tehát alázatossággal nyerik meg urukat, kiket férjül óhajtának. Ha férjhez mennek, azok megbecsülik őket és ez a kedveltetés szokásukká vált. Egy szóval a nép asszonyai nagyon alázatosak. Ezáltal ártatlanoknak és szerényeknek mutatkoznak és a szép nem e kiváló, erénye szeretetre- és tiszteletreméltókká teszi őket. Ez a szerénység, melyet gyakran túlságba visznek, annyira nagy, hogy férjük jelenlétében keveset beszélnek és csak nagyon halkán. Különben nagyon jól értenek a gazdálkodáshoz és e tekintetben is kitűnően teljesítik női kötelességüket. Nem igen tudják, mi a divat, mi a kendőzés és nem igen zaklatják férjeiket a pipere miatt. Ruháik anyáról leányra szállnak és azt senki sem szégyenli. A paraszt-asszonyok nagyon dolgozók. Tisztességesen, bár szegényesen öltözködnek.”

A XV. században Bonfini, Mátyás király történetírója is elismerően nyilatkozik a magyar nő erkölcsi tisztaságáról. Szerinte a férjes nőnek a legnagyobb tisztelet jár ki, mert házastársi hűségét soha meg nem szegi. Egész hatásköre a család. Sütés, főzés, mosás, varrás, szövés, fonás és kerti gazdálkodás a nő foglalkozása és kedvtelése.

Egy 1770 évből való szerző dicsérően szól a gyermeknevelésről „Seholsem láttam szófogadóbb, szüleiket annyira tisztelő gyermekeket, mint Magyarországon”.

Egyébként is a gyermekek gondozásában már ősidőktől fogva bizonyos nevelési rendszer mutatkozott,

Feljegyzéseink vannak arról, hogy Szent Márton monostorában s a pannonhalmi bencéseknel már 1015 táján iskolát tartottak fenn. Híres iskolák voltak Székesfehérvárott, sőt falusi iskolákat tartottak fenn a plébániák is.

A XIII. században már ismerünk orvosokat is, de az anya helyzetét megkönnyítő ismeretek művelésével, a szülészet tudományával még nem foglalkoztak.

Hazánkban a XVII. századig rendelkezés vagy törvény nincs, mely a szülésznői gyakorlatot szabályozná. A szülésznők fontos teendőiket tapasztalat alapján szerzett hiányos ismeretekkel végzik. Természetes, hogy a rendellenes és nehéz szülésekben a babonáságnak és kegyetlenségnek tág tere nyílt.

Magyary-Kossa Gyula, Magyar orvosi emlékek „című munkájában a következőket írja az akkori állapotokról:

Már 1578-ban Méliusz Juhász Péter ref. püspök híres munkájában, a „Herbárium”-ban mondja, hogy a bábák „bűvölnek” a *temondád füvel*, de ezenkívül *kenőasszonyok, kentefítélők* is igyekeztek segíteni a szenvedőkön. A szerelmi italok készítésében és árusításában is vetélkedtek. Bába és boszorkány fogalmak hajdanában majdnem egyet jelentettek. Értelmesebb és megbízható bába után nagy volt a kereslet. Még a mágnások és zászlósurak családjai is alig juthattak hozzájuk. 1573 március 18-án a bécsi városi tanács értesíti a soproni tanácsot, hogy kérésükre kölcsön adnak egy bábát, bár Bécsben is nagy szükség volna reá. Thurzó György (1598) írja feleségének, hogy a bábáját kölcsönözze oda Thurzó Miklósnénak (Bajmócra), ki először van várandós állapotban s a bábától szeretné megtanulni, hogy „afféle gyermek szülő asszoni állatoknak micsoda szükséges, hogy azt idején előkészíthessék” Kassának már a XVI. század második felében állandó fizetéses bábája volt, aki esküt tesz, hogy szülés alkalmával legjobb tudása szerint vigyázni fog arra, hogy az anya és gyermeke bele ne pusztuljon. A bába évi fizetése 4 köből gabona, de 1604-ben már 14 forintra rúg az évi fizetése. Más városokban is találunk hivatalos bábákat, így Besztercebányán (1585), Pozsonyban (1596), Sopron-

58. ábra. Az első magyar babakönyv címlapja.

ban (1601), Nagyszebenben (1679), Budán (1690), a török kiűzés után előbb 10, majd 30 és 35 forint évi fizetéssel.

Vidékre, falura némi kis tudással is bíró bába azonban nem került. Ezért ott a kuruzslás teljes mértékben garázdálkodott.

Egyedül a papok ügyeltek fel némileg a bábákra és a szülészetre. Az 1656-iki „Praxis Criminalis” magzatelhajtást esetekben szakértőként rendeli a bábákat. Mária Terézia elrendelte, hogy az ország összes bábái orvosok előtt vizsgát tegyenek. Az 1755-ben kiadott szabályzat pedig előírja, hogy a szülésznők, mielőtt gyakorlatot kezdenének, – a hatóságnál jelentkezni tartoznak. A nagyszombati egyetem orvosi karának szervezésekor a szülészetnek a sebészettel kapcsolatban állítottak tanszéket és elrendelték, hogy a szülésznőknek vizsgát kell tenniük a szülészetten minden részéből.

A legelső magyar szülészeti munka, melyet ábrák is illusztrálnak, 1766-ban jelent meg „*Bábamesterségre tanító könyv*” címen (56. ábra), mely a bábák kioktatására készült s az akkori idők nézeteihez képest elég tanulságos.

1784-ből való Mócsi Károly munkája: „*A bábamesterségnek eleji*” címmel. Ebben a szülés előkészületeiről a következőket írja: „Ha a bába a szülőasszonyhoz hivattatik, akkor készen legyenek: a *szülőszék*, a *klistérhólyag* (hozzávaló csövel és lágyító füvekkel, székfüvirág stb.), *köldökmetsző olló* és *köldök kötni való galandócskák* (fonalak), *egy fecskendező*, *egy pohár tiszta víz a gyermek megkeresztelésére* (ha esetleg szükség volna rá), *egy kevés friss vaj*, *szalmiákspiritusz* avagy jó erős *levendulacet* a szülőnek vagy gyermeknek felébresztésére, néhány darab *csertapló vérzéscsillapításhoz*, *ha a köldökszinór a köldöktől ki találna szakadni*: meleg víz és meleg bor a konyhában, *melegítő serpenyő* párnáknak és ruháknak megmelegítésére (tél idején) és végre a *székbe való dézsa*, melybe az emésztet, a hügy s a vér folyhasson. A szülőnő könnyen legyen felöltöztetve, a lábai ha dagadt erüek, egészen térdig bepólyáltassanak, a *nyaknak kemény kötése avagy szorítása veszedelmes*, a *sokvérűek lábain eret kell vágni...* A fájdalmakat lehet a szülőszékben ülve, avagy az ágyban feküdvé kidolgozni. Egyik segítő a fájdalmak alatt a térdeket, a másik az ágyéket, vagyis inkább hátul a keresztcsontot tartsa. Ha áll avagy jár az asszony, mikor a fájdalom megszorítja, akkor a falhoz, avagy almáriumhoz dőlhet és kidolgozhatja a fájdalmakat... Mikor az asszony a *székben szül*, akkor a bába a szülőszemélynek lábai és teste közé *egy kis székecskére ül*. Mihelyt a gyermek feje a középhúst lenyomja, azonnal mingyárt a bába azt valami vajjal jól megkent ruhával úgy fel kezdi tartani, mintha a véghurkába bé akarná dugni. Most addig várakozik a bába, míg a fájdalmak a gyermeknek a fejét a hüvelyből kinyomják, azonnal azt a ruhát, amellyel a középhúst feltartotta, leejti és a gyermeknek fejét oldalfélt a két kézzel úgy megfogja, hogy könnyen maga felé húzhatja, – eképpen a gyermek a bábának ölébe esik. A nádrapogácsa többnyire mindenkor a szülés után való fájdalmaktól csakhamar a szülés után

kihajtatik, avagy egy fertály órai várakozás után a köldökszinór-nak gyenge húzására következnek . . . Ha a gyermek igen gyengén jön a világra és az ábrázatjában igen kék, akkor a *köldökszinór-ból egynéhány uncia vért ki kell bocsátani*, azután kell előbb a köldökszinórt megkötni, ezeknek utánna a gyermeket fel kell éleszeni s ébreszteni hideg vízzel, avagy friss levegőéggel. Ha pedig a gyermek igen gyenge, mikor kiesik és halavány, akkor mindgyar megkereszteltessék és meleg borral dörgöltessék, tovább szalmiákspiritust szagoljon és só tessen a bába a szájába. Valami cső által levegő-egyet kell a tüdejébe a torkán által fújni és a nyálat az ujjakkal a szájából és torkából ki kell venni. Azonkívül mingyárt sós klistért kell beadni, amelyet gyengén nyomogatni kell mint a fűvót.”

Néhány évvel később *Benkő Sámuel* (1791) az általa átdolgozott Grant-féle munkában („A fekete epés mellékletnek” stb.) értékes dolgokat jegyzett fel a magyar bábákról és a szülőszékről, mondván: „A városokban is inkább bíznam a szülésnek véghezvitelét a gyengédebb szívű és kezű értelmes bábákra, mintsem az ahhoz ugyan értő, de sokszor *szemtelen* és vakmerő, a szülőt megzavaró *bábamesterek* kezére, gépelyére és fogójára, *amely segítséghez a mi szeplőtelenebb erkölcsű úri asszonyaink nehezen szokhatnak (!)*. A mi szülőszékeink is oly bárdolatlanok, hogy nehéz azt meghatározni, vájjon a szülést hátrálják-e vagy előmozdítják. *Láttam nem egyszer, hogy a szülőt a székebe, onnét az ágyba vonszolták és mégis utoljára a szülést az ágyban vitte véghez.* Legrosszabb szokás nálunk, amely szerint megszületvén a gyermek, azt *egy ideig a puszta földre leteszik* és hogy a szüléskor sok *banyákat* (mint szakértőket!) egyben hívnak, kik a szülőt megzavarják.”

Hasonlóképp jelentőséggel bír, amit a XIX. század elején *Peierka* („Bábamesterséget tárgyaló katekizmus”, Pest 1814.) mond a magyarországi bábákról, szülésről stb. Első kérdése: „miért bábáskodnak a mi országunkban leginkább az asszonyemberek? azért, mert a magyaroknál az asszonyi szemérem nem engedi, hogy a férfiak bábáskodjanak, továbbá, mert a mi népünk a bábáskodó asszonyokat, főleg pedig a törvénytelen (nem vizsgázott) bábákat *iudákosoknak* tartja, mintha az Úristen nekijek valami különös *tudományt* a természet rendin kívül adott volna. Nálunk *szükséges rossz*, hogy az asszonyi nem bábáskodjék... A nem képesített bábákat lehetőleg kerülje a nép, mert ezek a szülőasszonyokat vagy időnek előtte a szüléshez való erőlködésre kényszerítik, vagy akkor, mikor szükséges volna, az erőlködést elnézik, vagy pedig alkalmatlanul helyeztetik a szegény szülőasszony a szülésre. Sok számtalan példából tudom, hogy némelyek két *szakajtókat*, mások *két telle zsákokat* összerakván, helytelenül kínozzák a szülőasszonyt. Mindezek felett a szülés közben és utánna is *pálinkával és borral* itatják betegjeiket. Némelyek *bizonyos cédulákat* vagy *holmi állatoknak részeit* függesztik a szülőnő nyakába, vagy *férfinget vétetnek* fel vele, néha a férj gatyáját teszik a nyakára és *rozsvirágrul vizetskét* itatnak vele. Szülés után a szegény szülőnő

körül mingyárt az első éjszakán nagy dorbézolást csapnak a vendégek a bábákkal együtt.”*

Az orvosi tudománynak és a szülészetnek homályban való tengődése és az általános emberi kultúrának századokra való elmara-
dottsága a magyar anyaság és gyermekápolás történetét a teljes ismeretlenség ködébe burkolja. így nincsenek forrásaink, melyek az ős hun asszony terhességére, lebetegedésére és csecsemőjének miként való gondozására reámutatnának, azért csak több évszázados népies szokások ismertetésére szorítkozhatunk.

Az ősmagyaroknak úgyszólván a pogánykorig visszanyúló legmaradandóbb hite a Nagyboldogasszony, aki úgy szerepel a magyar hitregében, akárcsak a római Lucina, vagy a görög Eileithia, vagyis mint a terheseknek és a szülőanyáknak a pártfogója.

A Nagyboldogasszony emléke még ma is él a néphitben. Egyes vidékeken azonban szláv befolyás alatt helyette Szent Anna ünneplése vált szokássá.

Népünk a Boldogasszonyt többféle variációban tiszteli, így:

1. szüléseknél segédkezőnek tartja és ezért a szülőasszony számára vetett ágyat is „*Boldogasszony ágyának*” nevezi. (Szőreg, Őszentiván);

2. a magtalan nőket gyermekáhitó kívánságuk elérésében segíti. A hozzá folyamodó asszonyok ezért pünkösdszombat után kilenc kedden át böjtölni szoktak. A kedd különben is egyike a Boldogasszony tiszteletére szentelt napoknak (a közhit azt tartja „kedden nem jó mosni”).

3. *Boldogasszony teje az a tej*, melyet a Boldogasszony-ágyas, vagyis a gyermekágyas asszony tejtől duzzadó emlőjéből kifejt abból a célból, hogy csodatevő és gyógyító hatásával a rontást távol-tavtssa és a szemfájósokat bajuktól megszabadítsa.

4. *Boldogasszony pántlikájának, kötőjének és papucsának* népünk mindenféle ártó hatás ellen megvédő erőt tulajdonít. Egyik hagyomány szerint a gyermekágyas asszonynak nem szabad főkötő nélkül feküdnie, mert a Boldogságos Szűz is mindig főkötőt hordott.

5. Ezenfelül nemcsak a viselősök és gyermekágyasok pártfogójául, hanem ezzel összefüggésben a méhük gyümölcsét elhajtó vagy csak eltitkoló nők büntetőjéül is ismeri népünk hite a Boldogasszonyt.

6. *Boldogasszony pohara* néven nevezi a szegedvidéki nép azt az áldomást, melyet a fiatal anya avatása után tartani szoktak. Boldogasszony pohara az is, melyet kézről-kézre adva a csecsemő anyjára, atyjára, a keresztszülőkre stb. ürítenek.

A menstruáció korai megjelenésének nagy termőképességet szoktak tulajdonítani. Minél korábban áll be a menstruáció, annál

■) Magyar Kossá Gyula „Magyar Orvosi Emlékek” III. kötet.

több gyermeket fog az asszony szülni. Másrészt azt tartják, ha az első hős szám korán fellép, korán ki is marad. A vérzéssel kapcsolatban sok szokás van elterjedve.

A menstruációs vérnek csodahatást tulajdonítanak a tiszta magyarul a vidékeken. Somogy-, Esztergom-, Háromszékmegyékben azt javasolják, hogy a fiatal leányka első csepp vérével egy rózsabokrot öntözzön meg, hogy arca olyan legyen, mint a rózsza. Árvában azt tartják, hogy a hős szám vére megtermékenyíti a gyümölcsfákat. A szabadkai leányok az első vérrel áztatott kendővel arcukat szokták megtörölni, hogy májfoltokat ne kapjanak.

Sok helyen az asszony vérzése idején nem mosdik, ruháját sem változtatja, nehogy korán megöregedjék. Nem is fürdik, mert a vízzel vére fog. Előfordul az is, hogy a véres ruhát a következő hős számkor ismét véresen felveszik azért, hogy a vérzés soká ne tartson. Máskor a véres vizet létra két alsó fokán átöntik, hogy a menstruáció csak két napig tartson. A véres inget csak három ujjal szabad kimosni, hogy a vérzés három nap alatt elmúljon. Az erdélyi asszony nem süt kenyeret, nem tesz el paradicsomot, uborkát, káposztát, míg menstruációja tart. A bő vérzés ellen az asszonyok kék szarkalábat isznak pálinkában vagy cirokmagot vörösborban. Vértűpapszakállvirág teát is javasolnak, máskor vasfüvet, korpafüvirágot és fodormentát is. A fodormentát, a lapos mentát és a borsfű főzetét menstruációs görcsök ellen szokták inni. A gyermekáldás utáni vágy mindenkor bőven foglalkoztatta a magyar nép fantáziáját. Boldogasszony, illetve Szűz Mária tisztelete, szentmisék hallgatása, búcsújárások, böjtölés, imádságok, gyertyaégetés, mindenféle szokásos még ma is. A szomszéd „kakasához” való járás, vagy a „kakasváltoztatás” (Fejérmegye), kőrisbogárpor pálinkába főzve, csigák testrekötözése, szárított köldökzsinórt vagy lepényrészt, mint gyógyszert beadni, szamártjében főtt rozs (sokácoknál) stb. mindmegannyi babonás eljárás meddőség ellen.

Ellentétben ezzel, mikor a nő szabadulni akar terhes állapotától, részben gyógyszerekhez, részben más természetű mechanikus manipulációkhoz folyamodik. Alig van nép, mely erre az útra rá ne tért volna. Magyar ösanyáinkat nem igen vádolhatjuk ezekkel a bűnökkel. A törzsek izoláltan éltek, szaporodtak és a családi élet fényűzési versengésre nem hajtotta őket. Mikor azonban a nyugati és egyéb népekkel keveredtek és azok szokásait megismerték, a magyar asszony is elsajátított bizonyos mesterkedő eljárásokat. Az 1279. évi budai zsinat már kiátkozta azokat a nőket, kik mesterseges abortus előidézésével elhajtották magzatjukat. Egy Mária Terézia időbeli jelentés így szól: „Magzatelhajtásra is találunk esetet, ehhez fordul a megesett leány végső szegényében, ha a bábvető asszony nem segíthet rajta.” A magzatelhajtást kivált a szepesi városokban kegyetlenül büntették. Legelterjedtebb büntetés az volt, hogy a tettest száműzték, megvesszőztették, félig földbeásták és nyárssal átszúrták, de alkalmazták a gyermekgyilkosságnál a tüzes vassal való csipkedést, a tűzhalált és a vízbefojtást is. Magzatűző

szerekként ismeretesek a „ruta balzsamos illatú, keserű ízű füve, borostyánmag, cédruslevelek, fehér leander, levendulavirág, szekfű, boróka, sáfrán, liliomgyökér, farkasalma, bazsarózsa, mák, uborkafélék stb. és még számtalan népies szer, melyet főzet alakjában elkészítve, tejben, pálinkában, némelyeket egyenesen a hüvelybe juttatva használnak még ma is. Az eróművi behatások közül legismertesebbek a test kenetése, masszálása, izzasztószerek és gőzölések. Ott, hol alacsonyabb a nép műveltsége, a drasztikusabb eljárásoktól sem riadnak vissza. Rendszerint a lelkiismeretlen bábák a műtevők, kik fémkathéterrel, méhvédővel, sőt fecskendőanyagokkal is tudnak bánni, de a távolfekvő tanyákon és falvakon a libatollszára, kötő-, hajtű, orsó, bojtortján, szerbtövis, mályva, verbénagyökere is megteszi a szolgálatot.

A magzatelhajtást az ókor nem tekintette büntetendő cselekménynek. A római jogban is sokáig az a felfogás uralkodott, hogy a méhmagzat az anya testének egy része, amivel az szabadon rendelkezik. A kereszténység, különösen azonban a magyar kánonjog a magzatúzést emberölésnek minősítette.

A magyar büntetőjogi törvények szintén erre az álláspontra helyezkedtek, és a méhmagzatot kellő jogvédelemben részesítették. A terhességet és szülést már régi törvényeink értelmében sem volt szabad eltitkolni. Szülés alkalmával bábát vagy más hozzáértő asszonyt kellett a szülőnőhöz hívni, ellenkező esetben a legsúlyosabb büntetés (lefejezés) volt kiszabva. Kálmán király törvényei is felelősségre vonták az anyákat. Az 1656-iki „Praxis Criminalis” halálbüntetéssel, az 1723. évi törvénycikk szabadságvesztéssel sújtja az elhajtót, az 1791-iki törvény három évi carcerrel, az 1843. évi javaslat 2-5 évi rabsággal, ha a nő meghalt, – 12 évi rabsággal büntet.

A magzatúzéssel kapcsolatban rá kell mutatnunk, az „Egyke” rendszerre is. Egyik oka ennek a birtokok aránytalan elosztása. A pár holdnyi földdel bíró ember, nehogy gyermekei között birtokát fel kelljen darabolni, családjának szaporodását megakadályozni igyekszik s csak egy gyermeket nevel fel. Az „egykevel” együtt jár a könnyebb, gond nélküli életre való törekvés, a könnyelműbb életmód és a fényűzési vágy. Ennek a rendszernek másik oka a magyar faj sajátságos házasodási viszonyaiban rejlik. Ha a fiú megházasodik, az nem válik ki a családból, nem alkot külön tűzhelyet, hanem otthon marad az édesapai háznál. A menyecskére vár a háztartási munka nagy része. A ház asszonya nem szívesen látja, ha az új házasoknál egyik év a másik után gyümölcsöt hoz. A gyermek beköszöntével szaporodik a gond, a baj, ráveszik a fiatal asszonyt, hogy „segítsen magán, mint a többi társnői” s a mézédés csábítás nemsokára valóra válik. így indul meg az erkölcs megrendülése, a vallásos érzelem hiányának pusztító munkája, mely sajnos, ma már terjed faluról-falura, megyéről-megyére, behálózza az egész országot s mint alig gyógyítható ragály néptelenné teszi az

ország sok vidékét. A nagy háború előtt egyes vármegyék születési fogyatkozásai nyilvánvalóvá tették e bűnös manipulációkat. Baranyamegyében az egygyermekes rendszer 70 éves múltra tekinthet vissza, mindjárt jön utána Tolnamegye, főleg a sárközi vidék, de Csanád-, Komárom-, Pest-, Hontmegye, az egész Nagy-Alföld sem mentes e bajoktól. Ma az elszakadt részek kikapcsolásával jóval kisebb a veszély, mert valamikor Bácska-, Torontál-, Temesmegyék, Bars, Gömör vidéke, Erdély, a nemzetiségek lakta járások mind fertőzve voltak. A történeti múltat kutatva megállapítható, hogy Magyarországon szórványos esetek a távoli időkben is mindenkoron előfordultak. Az egykés törekvések határozottabb nyomaira azonban csak a XIX. század 30-as, 40-es éveiben akadunk. 1850-től s még inkább 1860-tól egyre tágul a kör, számosabb lesz a vidék, hol az agyalcsinálás divattá válik.

A születések ilyen módon való korlátozásával szemben a törvényes hatalom alig képes valami eredményt elérni.

A XVI. században orvosi tekintélyrontónak tartották, ha férfi orvos szüléssel foglalkozott, de a nők sem bocsájtottak szívesen magukhoz orvost és a legképtelenebb véleménnyel voltak túadásuk felől. Ha mégis női vizsgálatra került a dolog, az csak rokonságból álló tanuk jelenlétében történhetett. Ez okból a terhesség megállapításában is főleg csak a vizelet vizsgálatára szorítkoztak az orvosok. A terhes nők védőszentek, amulettek, saskő, varangyosbéka pora, kéneső, kígyóbőr, smaragd, topáz, hyacynth és egyéb drágakövek csodahatását részesítették kiváló figyelemben. Az ősieiséget leghűbben megtartott székely népnél találunk rendkívüli szokásokat. A székely menyecske varrótűt tűz a Mária-képbe és azt 9 napig otthagyja. Ha megrozsdásodik a tű, az terhességet jelent, mégpedig ha a tű hegye rozsdásodik fiú, ha a tű foka rozsdásodik, leány fog születni. A nőnek nem szabad kenyérsütésre való kementét fűtenie, fát vágni, temetésre eljárnia, esküt tenni, mert halott magzata lesz. Más vidéken a terhes asszonynak tilos kifeszített kötél alatt járni, mert a gyermek köldökzsinórján csomók képződnek, nem tanácsos ruhát szárítani, kerítésen átmászni, eke vasra lépni, küszöbön fát vágni, mert fordítva jön a gyermek a világra, vagy nyomorék születik. Terhes asszonynak nem jó a villámlást nézni, mert gyermeke földönfutó lesz. Ha azonban villámsújtotta fából egy darabot magával hordhat, akkor nem lesznek nagy szülési fájdalmi és erős, egészséges gyermeket hoz a világra (Kalotaszeg). Ha állati hullára néz, békára lép, gyermeke megvakul. Kígyó, gyík előtt egyet köpnie kell, különben későn tanul járni a gyermek. Terhes állapotát letagadnia nem szabad, mert néma lesz a gyermeke, karácsonyfáról diót, almát ne szedjen le (ikrek születnek), az ajtó küszöbét lesepernie nem szabad (különben halott magzat) stb.

A terhesség alatt sok helyen kedvelik a pálinkát, de a vörös-fokhagymát, a paprikát sem vetik meg, mert azt tartják, hogy ettől erős, kövér lesz a gyermek. Ha pedig mandulát, gyömbért, borsot tesznek a pálinkába, a gyermek arca fehér lesz. Vízről óv-

ják az asszonyt, mert sok magzatvíz képződik (Zalamegye), vagy vízfejjel jön a gyermek a világra. Sok helyütt ártalmasnak találják ha az asszony halat eszik. Ettől a gyermek néma lesz. A nyúlhústól meg nem alszik a gyermek (a nyúl nyitott szemmel alszik). Hogy könnyű legyen a menyecskének a szülése, azt tanácsolják, hogy liszttel telt zsákra ugorják (könnyen kihull a liszt a zsákból). Divatban volt valamikor az is, hogy gyermekágyban elhalt nő csontdarabjait talizmánként viselte a terhes.

Sok babona uralkodik a nem meghatározásában is. Ha a viselő asszony hasa hegyes, fiút, ha lapos, szétterülő, leányt lehet várni. Ha a terhes arca májfoltos, leány fog születni. Jobboldalt jelentkező magzatmozgás fiúra, baloldali mozgás leányra mutat. Fogfájós asszony fiút, visszeres lábú asszony leányt szül. Aki az édességeket kedveli fiúnak, aki savanyúságokat szeret leálynak fog életet adni. Ha valami tárgyat elejtenek és az asszony jobbkezével kap utána fiút, ha balkézrel leányt fog szülni. Ha a terhes újévkor férfit köszönt először, fiúra, ha nőt, leányra számíthat. Sűrű téli nappali havazás bő fiúáldás előjele. Ha az asszony gombostűt talál fiacskája, ha varrótűt talál, leánykája fog születni.

Népünk felfogása szerint a terhes asszony kedélybehatásai a születendő gyermekre befolyással vannak. Ha a terhes asszony elcsodálkozik, vagy megijed valamitől, ennek nyoma lesz a gyermekben. Egyes vidékeken a terhes asszonynak tilos templomba járni, nehogy a szent képeket megbámolja. Állatokat, majmot, macskát, malacot sem szabad viselő közelébe engedni. Ha kutyára lép, gyermeke szőrös, ha macskára hág, gyermeke ravasz lesz. A kis malac golyvás gyermekkel félemlít. Tanácsolják, ha a terhes asszony nem kerülheti ki az állatot, – köpjön előtte hármat.

Az ősmagyarok vándorlásának korában az asszony nép szekekre, sátrakba szorult s a szülőnő társnőire és javasasszonyokra bízta magát. Ha a tábor megállapodott, a vajúdó folyók közelében, védelmet nyújtó cserjék közé vonult és fűvön és gazfélén előkészítette szülőhelyét. Később, a kereszténység kezdetével a pogány misztikum még erősen tartotta magát és bár a papok és apácák minden téren irgalmaskodni igyekeztek, sem a szülésetet, sem a gyermekgyógyászatot megalapozni nem tudták. Így sokáig csak a bábák kuruzslása volt egyledüli menedéke a szorongatott szülőnőnek.

Miután az orvosok a szülésetől távortartották magukat s abban járatlanok voltak, a rendellenes tartások, valamint a gyermekágyi láz ellen is csak különféle mixtum compositumokat írtak elő. Kínzó, nehéz szülésekben a kuruzslóasszonyok a szerek és gyógyeljárások egész tömegével szolgáltak az arra szorulóknak. Az imádkozás még elég szerény tanács volt. Hanem jöttek aztán keserű lapu a talpra, golyóbiskák a nádrába, csuka álla, borsot rágni, fogoly-madár tollával a vajúdó orraalját piszkálni, fumigatiók, füstölések, a férjúr vizeletét inni, márciusban fogott nyúl megszáritott szemét a nő hasára kötni, köldökét fekete tyúk epéjével megdörzsölni, bazsarózsával ágyékát kenni (Veér Judit receptje), érvágás, bódu-

lásig pálinkát meg bort inni, ezek voltak a mindennapi és megszo-
kott segítő gyógymódok. (Magyary-Kossa, i. m.)

Csak a XVIII. század megújodása lebbentette fel végre a női szegényérzet fátyolát és lassan-lassan az orvosi tudomány és vele együtt a szülészet az emberi jólét kútforrásává válik. Még ekkor is azonban azt látjuk, hogy a nő szülése idején földre kiterített szalmára helyezkedik (mert a néphit szerint Krisztus is szalmán született). Van ágy is a szülőasszony részére, előre elkészített és feldíszített *ágy*, a már említett Boldogasszony ágya, ebbe azonban a nő csak a végbement szülése után fekszik, hogy gyermekágyát kiheverje. Ez a szokás leginkább az Alföld magyarlakta vidékeire vonatkozik. A nemzetiségek szegényebborsú asszonyai különben még ma is nagyjából földre telepszene, miközben szülnek. A puszta földre legfeljebb valami ócska ruha, ködmen, nadrág vagy rongyféle kerül, mert félnek, hogy a fehérműt beszennyezik.

Elég sűrűn előfordul még ma is az *ülőhelyzetben* való szülés. Ilyenkor a vajúdo két zsámolyra vagy alacsony székre ül, hogy hüvelyrésze szabad legyen és lábaival felfordított kis teknőkre vagy kosárákra támaszkodik. Ez a szülési módozat a századokon át használt szülőszékekre emlékeztet és Pestmegyében, Tolnában, Hevesben; Győr- és Komárommegyékben stb. mindenütt el van terjedve.

Különben a szülőszéket, úgy mint az más népeknél szokásban volt, a mi fajbelieink nem igen ismerték. Általánosságban nem volt az elterjedve. Csak kis szék vagy hátszék volt használatos. Legfeljebb jobb körökben és Mária Terézia idejében lehettek szokásosak a szülőszékek, amint azt a fentjelzett bábamesterséget tárgyaló munkák is érintik. A szülőszék hazai múltját kutató tudósok eddig nem akadtak annak biztos nyomára.

Néhol álló helyzetben történt a szülés (tótoknál), mikor a nő egy az ajtófélfába vagy a szoba gerendájára megerősített kötélbe fogódzott. Ez, valamint a térdelő helyzetben végbemenő szülés ma már ritkaságszámba megy.

A szülés megkönnyítésére különböző üzelmei vannak népünknek. Ezek aktív vagy passzív mozgásokban, gyógyszeres és egyéb kezelési eljárásokban nyilvánulnak, A vajúdo ide-oda járkál a szobában, asszonyok karjára támaszkodva sétál. A férj hátára veszi az asszonyt és közben egy párszor megrázza (Zala-, Békés-, Fehérm.). A nőt teknőbe is rakják és ringatják (Győr-, Nógrádm.), sőt zsákba kötik és abban jobbra-balra hengergetik (Jász-, Biharm.).

Mint említettük, az italok és gyógyszerek közül leginkább elterjedt a pálinka, abba gyömbért, sáfránt, köményt tesznek. Sokszor annyit iszik a szülőnő, hogy mámoros. Különböző növények teái, kamilla, kakukkfű, bazsarózsa, szarkaláb, keserűgyökér is használatosak. Ezekről azt tartják, hogy megindítják a fájásokat. Ugyancsak ez okból a tömjén, boróka, zab, korpá, kendermag gőzeit, forró téglákat, izzó paraszat és egyéb, az altestet izgató módszereket is alkalmaznak.

Más babona is előfordul számtalan változatban. Békésmegyében a szülőasszony háromszor átlépi a subát. Torzsán (Bácsm.) forró zsírba néz. Szabolcsban az anyós a főkötőjét teszi a nő hasára, mi-

közben háromszor keresztet vet. A kalotaszegi nép szokása, hogy a nehezen szülő asszony férje a harangot megkondítja. Abaújmegyében a vajúdo altestét hagymalével kenik. Másutt a ház ajtait kinyitják és a ládafiókokat kihúzzák, hogy az újszülött utat találjon. A fülbevalókat szétveszik, hogy a méh tágulhasson. A jászok égő gyertyát dugnak a nő köldökébe. Csongrádban a templom kulcsát teszik a szülőnő vánkosa alá. Gömörmegyében szokásos, hogy a falu asszonyai az érdekelt háznál összegyülekeznek, ott imádkoznak, lakmároznak. Egyes helyeken a pap által vízkereszt napján szentelt G. M. B. felírású ajtot tesznek a szülőnő ágya elé.

A szülésre a legjobb idő a napfelkelte vagy éjfél tája. Az akkor született gyermek hosszú életű lesz és esetleg (találás, örökség, lutri útján) sok pénzre tesz szert. Ha a szülés vasárnapra vagy csütörtökre esik, a kincsek nem maradnak el, – de aki szerdán vagy pénteken születik, egész életében boldogtalan lesz (Kalotaszeg).

A lepény eltávolítására is sokféle népies eljárás divatozik, bár a régi babakönyvek azt tanították, hogy az különösebb veszély nélkül is napokig a méhben maradhat.

A legközönségesebb mód, hogy a szülőnő pohárba vagy palackba fűj, míg elkékül. A hasra forró vízbe mártott nyúlbert kell rakni (Gödöllő) vagy kenderkanócot, meleg sót, meleg zabot (Hévesm.), marhatrágyát stb. Van úgy is, hogy erősen megrázzák az asszony testét, vagy hasát seprűvel, nyújtófával nyomkodják (Szatmár-, Torontál m.). Mivel azt tartják, hogy a lepénynek termékenyítő hatása van, trágyadombra vetik. Máshol körte- vagy almafa alá elássák (Esztergom m.) Sopron vidékén patak közelébe viszik és ott ássák el, hogy a gyermek és anyja egészségben és életben maradjanak. A székelyek a méhlepény egy darabkáját a reggeli órákban hangyaboly tetejére teszik, – ha a hangyák azt naplementéig elcipelik – hosszú életű lesz a csecsemő, ha pedig otthagyják, korán hal el.

A buroknak is sokhelyt jelentősége van. Rayger már a XVII. század megfigyeléseiről írja, hogy a pozsonyvidéki szülőnők gondosan megőrzik a magzatburkokat, ezeket különösen nagyra tartják. Ha a magzattal együtt születnek s a gyermek egész fejét betakarják, „királysapkának” (pileus regius) nevezik. A burokból született gyermekekre – a néphit szerint – boldog jövő vár, főleg akkor, ha a burok az újszülött egész testét beborítja. Ily esetekben a magzatburkot ráhúzva az apa kalapjára, megszáritják, valami tokba helyezik és a gyermek nyakába akasztják, mert azt tartják, hogy ez a nyakra való minden baj ellen meg fogja őt oltalmazni (*Magyary Kossá* i. m.). Szeged táján még ma is azt mondják, hogy aki burokból születik, azt golyó nem éri. Szilágymegyében épp az ellenkezőt tartják, szerintük a burokból született ember akasztófára kerül. A kalotaszegiek is szerencsés és boldog gyermeket vélnek abban, aki „hárttyikában” születik. A vékony hárttyikát elteszik, porrátörrik és amikor a gyermek már tárgyak után kapkod, kezét azzal behintik, hogy minden munkája sikerüljön; amikor pedig járkálni kezd, ugyanezen okból a talpára szórják a port.

A Boldogasszony ágy aljába sokhelyen friss szalmát tesznek, fő-

léje kerül a lepedő és hogy a boszorkányok ne árthassanak, abba kenyeret, sőt és kakukfűvet, sőt kést is tesznek. A Boldogasszony ágyát tanácsos mindennap, Vízkeresztkor szentelt vízzel megszentelni. Az ágyat elfüggönyözik, hogy a nőt és gyermekét szemével senki meg ne verhesse, senki meg ne babonázhassa. A rossz tekintet vagy elvarázsolás különben is sok aggodalomra ad okot. A különböző vidékek lakossága százféleképp is védekezik ellene. Legismertebb eljárás az ajtónak szentelt vízzel való meglocsolása, máshol a szoba négy sarkát, valamint az ágyat, ablakot, az ajtókilincset is beszentelik, vagy szentelt krétával az ajtóra keresztet rajzolnak. A boszorkányok megfélemlítésére seprűt tesznek az ajtó elé, kést és villát szúrnak az ajtófélfába, ugyancsak szűrő- vagy vágóeszközöket, kést, baltát, ollót, szöget, kalapácsot, tűt dugnak a vánkos alá, de tesznek oda imakönyvet és rózsafüzért is. Másutt a férj ruhaneműje, alsónadrágja, kabátja, mellénye a védőszer. Hogy valami elvinnivalót találjanak a boszorkányok, az anya párnája alá kenyeret, sőt, paprikát és fokhagymát csomagolnak (Kiskúndorozsma). Van olyan babona is, mely szerint idegen férfi nem jelenhet meg a gyermekágyasnál. Ha ez mégis megtörténik, a vendég kalapját a ház ura elveszi, s kalapját a vendég csak pénzzel válthatja meg.

A gyermek megoltalmazásában még több babona járja. Sok helyen a gyermek arcát eltakarják. Ha történetesen valaki mégis megnézi, annak dicsérőleg nyilatkozni nem szabad, hanem így kell szólnia: „Jaj, be csúf” és háromszor rá kell köpnie. A gyermek nyakára vagy kezére vörös fonalat, selyemszálat, hegedűhúrt, gyöngyöt kötnek, ruhácskáját vagy ingecskéjét fordítva adják rá, főkötőjébe szamárhajat varrnak (Zala-, Tolna-, Sopronm.) vagy az anya vizeletével mossák a kicsikét. A palóc menyecske diófalevéllal takarja. A diófát ugyanis „szent” fának tartják. Szenet is dobnak a fürdővizbe, ezt a vizet aztán az ajtó elé vagy kutyára öntik, hogy a veszély arra háruljon. Hogy a csecsemő ne kapjon kiütést, a fürösztővizet napnyugta után nem szabad kiönteni (Zalaegerszeg), de azért sem szabad ezt tenni, mert előntik vele az álmát (Vác). Hogy a gyermek meg ne betegedjék, tüskére (Nagykanizsa) vagy vadrózsabokorra öntik a vizet (Sümege). Ha megbizonyosodtak, hogy melyik személytől ered a szemverés, annak hajából levágnak néhány szálát és azt a kéménybe akasztják (Hajdú-, Pestm.). Somogy megyében a létra fokain húzogatják át a gyermeket. Debrecenben a megrontásért a bábát vonják felelősségre s hogy kiengeszteljék, sonkával megajándékozzák. Vannak aztán különféle szólásformák is a boszorkányok távoltartására. (Szeged, Gömör-, Békésmegye stb.). Hogy a boszorkányok a csecsemőt valami manóval vagy nyomorékkal ki ne cserélhessék, tanácsos azt a hűsvéti pálma három keresztjével oltalmazni. Észak-Magyarországon a gyermekágyas szobájának ajtajára szögeznek pálmaleveleket. Másutt az anyja párnája alá, vagy a bölcsőbe imakönyvet rejtnek, vagy szentírást dugnak. Sok helyen szentelt olvasót akasztanak a csecsemő párnakötőjére, vagy esetleg a nyakára. Estére az ajtót seprűvel betámasztják (Szeged, Kiszombor) vagy a seprűt keresztbeteszik az ajtóba (Békéscsaba). Lelkére kötik az

anyának, hogy az ágyról le ne lépjen, a keresztelőig magára ne hagyja a csecsemőt, főleg éjjel ne. Kiskunfélegyházán azt tartják, hogy a táltosok cserélik ki a csecsemőt, ha azt keresztelés előtt egyedül hagyják. Az ilyen elcserélt vagy váltott gyermeket éjnek idején a pítvarajtó elé kell tenni s reggelre a saját csecsemőjét fogja az anya ott találni (Pestszentlőrinc).

Gyermekágya idején a magyar asszony nem igen szokott diétát tartani. Épügy táplálkozik, mint a család többi tagja. Szinte általános népszokás, hogy a komaasszony vagy a falusi rokonság a gyermekágyas részére főz ós kosárszámra hordja az ételt; annyit, hogy az egész család el van látva. Az ételek elkészítésében nem igen változatosak. A levesen kívül főtt marhahús, csirke, paprikás, bab, disznóhús, szalonna, töltöttkáposzta, rétes és bor vagy pálinka járja.

Valamikor nagyon divatozott a gyermekágyas látogatása. A jobb családokban a vendégek és háziak egész tömege telepedett le

59. ábra. Gyermekágyas szobája az 50-es évekből.

az örvendetes eseményen átesett nő szobájában és ott házimunkákat végezve, pipafüst és tereferé mellett rontotta a jó levegőt (59. ábra).

A magyar gyermekágyas különböző ideig fekszik. Az úri körök asszonya 8–14 napot is ágyban tölt; a műveletlenebb és szegényebb néposztályokban 4–5, sőt 2–3 nap után már felkel az asszony és ellátja a háztartást. Fürdeni még a gyermekágy befejeztevel sem igen szoktak. Vannak ugyan egyes vidékek (Békés-, Bács-, Hevesm.), hol a higiéné

jelentőségét ismerve, a nők gyermekágyuk után többször is fürdenek, a legtöbb helyen azonban a fürdő nem divatos és a pórásszony akkor fürdik először és utoljára életében, amikor mint újszülöttet a bába fürösztötte.

Népünk minden vallásfelekezetének általános szokása a gyermekágy kiheverése után a csecsemővel a templomba menni, hogy a pap a gyermeket megáldhassa és az anya felépüléséért hálát adhasson Istennek. Ez az úgynevezett avatás, melynek időpontja különböző. Bácsme gyében nyolcadnapra járulnak az avatáshoz, a sokác menyecske csak két hét után. Somogy- és Hevesmegyében is csak a 14-ik napra megy az asszony templomba. Borsodmegyében 3–4 hét előtt nem hagyja el az anya a szobát és csak akkor keresi fel első ízben az istenházát. Néhol szertartással történik ez az ünnepség, így Szűz Mária oltárára gyertyát, kenyeret vagy pénzt áldoznak, másutt a templomba menet kalácsot osztogatnak, pisztolyokat sütögetnek stb.

A keresztelővel népünk már jobban siet. Születése után azonnal

vagy másod-, harmadnapra megkeresztelik a kicsikét. Vallásosságukból következik ez, de azért is sietnek a keresztelővel, mivel azt tartják, hogy az anya csak a keresztelő megtörténte után szoptathatja először gyermekét. A kereszteléssel összefüggésben is vannak babonák. Az istenháza felé igyekezve kutya ugat, vagy ló nyerít, ez rossz jel. A gyermek jóllétét ördög irigyli. Rossz időben született gyermek kereszteléskor a keresztszülőknek a feszületre vagy kehelyre kell nézniök, mert ezt az ördög nem szereti (Kalotaszeg). Az első szoptatásnak nagy gonddal kell történni. Azt tartják, hogy az előtej ártalmas. Az előtejet „boszorkánytej”-nek is hívják. A boszorkánytej a csecsemőnek hasgörcsöket okoz vagy utófájásokra készíti az anyát. Ezért eleinte többnyire kamillateával etetik az újszülöttet, vagy valami rokon vagy jó szomszédasszony szoptat először. Rendszeres szoptatási időt vagy időközöket nem igen ismernek. Vala-

60. ábra. Tejszió korsó Csíkmegyéből.
(Temesváry után).

hányszor felsír a gyermek, azonnal kielégítik. Ott, ahol már megismerkedtek a csecsemő helyes táplálásával, főleg a Stefánia védőintézetek körzetében, a 3-4 órás szoptatási szüneteket kezdik betartani. A 4-5-ik hónapban, vagy pedig ha betegség, elfoglaltság vagy tejhiány miatt az anya nem szoptathat, rendszeresen mesterséges táplálásra térnek át. Az anyatejet tehéntejjel, néhol juh- vagy kecsketejjel pótolják. Az adagolásra kiskanál vagy gummicsöves üveg szolgál. Temesváry egy Csíkmegyében használatos kőkorsót ír le (60. ábra), melynek füléből kiálló csecsbimbószerű nyúlványból szívogatják a gyermekek a tejet. A tejen kívül szilárdabb ételeket is (tejben főtt dara, liszt, köles, zsemlye, kenyér) nyújtanak a csecsemőnek, sőt elég gyakran a felnőttek ételeit is kapja az alig néhány hónapos gyermek.

Dajkát, fizetett béren fogadott szoptatást a magyar nép nem ismer. Az ősidőkben sem, később sem volt ez szokásban. A magyar nép asszonya mindig maga táplálta és táplálja csecsemőjét. Erre ösztönzi fajtája iránt hevülő szeretete. Takarékosági szempontból sem venne idegen nőt házához; az esztétikai érzék, testi formáinak hervadása pedig nem bántja. A dajka szerepét először csak akkor látták nemes elődeink, mikor külföldi udvarokhoz kerültek és rájuk is átragadt a fényűzés szenvedélye. Ez arra csábította őket, hogy itthon is a kényelmet és az élvezeteket keressék, – s hitestársaikat a szoptatástól visszatartsák. Mátyás király óta mind sűrűbben találkozunk az előkelő kúriákban

dajkákkal. Ezek azonban inkább meglettkorú asszonyságok lehettek, mert pl. a Nádasdy levelekben „vénasszonyok”-kal való szerződést kell érteni a dajkaság alatt. Egy-egy ilyen dajkának egy csecsemő ápolásáért járó fizetése havi 4 forint volt. (Abafalván, Putnok közelében stb.) Később már az egészségügyi kívánalmak is előtérbe léptek. A Weszprémi István fordította bábakönyv a szoptató dajkák kiválasztásában megköveteli, hogy a dajka 18-30 esztendősen legyen és inkább gyenge, mintsem véntejű. A dajka mellére is vigyázni kell. „Akinek szépen termett melle vagyon – mondja – ritkán válik abból jó szoptató dajka, de válik abból jó, akinek elegendő nagyságú melle vagyon és a csecsei se igen le nem csüngnek, se igen szorosan a melléhez nem állanak, sem semmiféle bibircsók rajta nincsenek, abból ugyanis akképpen folydogál kifelé a tej, mint a jóféle tele tömlőlől.” További tanácsai: „Testére nézve jó erős asszony legyen, hogy a gyermek mellett való nyughatatlanságot kiállhassa. A bővérű és barna- vagy gesztenyeszínű hajú mindenkor alkalmasabb ama halvány színű személynél, akinek sárga vagy lenszínű vörös haja vagyon.”

Mások is foglalkoztak a kérdéssel. *Kassai Mihály* 1780 körül megírja „*A dajkák életrendjéről*” szülő értekezését.

Az egyszerűbb földműves néposztály átlag 11-12 hónapig szoptat. A nép asszonya azonban szívesen szoptat ennél tovább is, mivel azt tartják, hogy ezzel újabb terhességet elkerülhetnek. Ez általában szokásos Békésben, Esztergomban, Biharban, Sárosban, Nógrádban, Bács- és Torontálmegyékben. Itt láttak eseteket, mikor a gyermek számolyon vagy széken állva még mindig szoptott.

Hogy a szoptatási időközökben a „dudli” mindenféle fajtája használatos, közismert dolog. Legmegszokottabb népies alakja a szövetsücsökbe helyezett, tejbe, köményes vagy cukros vízbe áztatott zsemlye, vagy kenyérpép, melyet használat előtt az újszülött anyja rendszerint jól megrág, mielőtt a kicsike szájába dugná. Hogy a szopóka mindig a csecsemő közelébe legyen, a bölcsőhöz erősítik. Vanak vidékek, hol a pépet borba, vagy pálinkába mártják. (Borsód-, Szatmár-, Bácsmegeye). Hogy ez az alkohol hátrányos lenne a fejlődő szervezetre, nem igen ismerik el.

A gyermek elválasztásában különféle módokat követnek. Hogy az anya tejt eleméssze, – valami forró tárgyra, téglára, takaréktűzhelyre, vasalóra feji tejt, azzal a jelentőséggel, hogy amilyen hamar elgőzölög az, olyan gyorsan vesszen a teje. Másutt marhatrágyára fejik a tejet, vagy egy seprűre (Zala-, Esztergom m.). Ismert eljárás az is, hogy lekötik az emlőket és bürökkel, diófalevéllal, petrezselyemmel, tejfőllel, vajjal, disznózsírral, marhatrágyával, kámmal és minden elképzelhető más házisszerrel borogatják. Hogy a gyermek kedvét az emlőtől elvegyék, a bimbót bekenik paprikával, cipőkenőccsel, korommal, hagymával. Máskor a melle kefére kötnek, hogy annak sertéi a gyermek száját, orrát megszurkálják.

Télen vagy szántás idején nem tanácsos elválasztani. Az ősz sem alkalmas erre, mert a gyermek korán fog őszülni vagy elhullik, mint a falevél. A Nagybojtben választott gyermek egész életében bánatos lesz (Abony). A páratlan hónapban választott pedig párat-

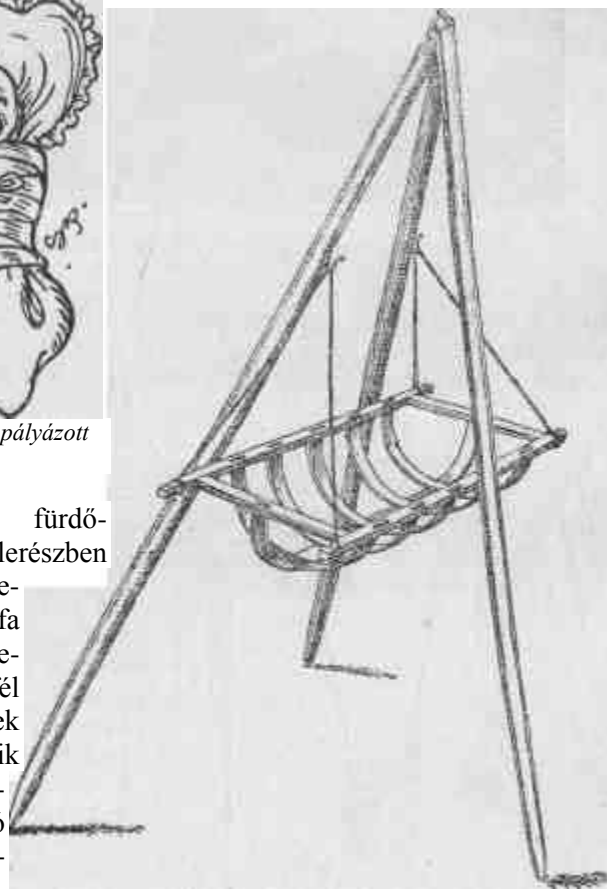
lan marad, szerencsétlen lesz, vagy meghal (Zalamegye). Komárommegyében a búzaérés idejét, Somogy megyében a tiszta időjárást tartják a választásra alkalmasnak. Ekkor tiszta marad a gyermek esze. Akit pedig hétfőn választanak el, az mindig szorgalmas lesz. Másutt vasárnap este vagy péntek délelőtt kezdik meg az elválasztást.

A csecsemő fürösztésében is sok babona járja. Legközönségesebb az, mikor tejet öntenek a fürdővízhez, hogy a gyermek bársonyos, szép arcú legyen. Pénzt is dobnak a fürdővízbe, hogy a gyermeknek jó módja legyen, lúdtollat, hogy fázós ne legyen. Máskor kenyeret, seprűt, diót, lisztet, babot, tökmagot áztatnak a fürdővízbe, mindegyiket valami jelentőséggel. Erdély egyes járásaiban az a szokás,

61. ábra. Erőszakosan pályázott csecsemők

hogy az első fürdővizet felerészben keresztútra, fele részben pedig fűzfá alá öntik. A keresztutakon éjfél táján a rossz lelkek tanyáznak, akik fűzfagallyal szokták az ember jó sorsát megbolygatni. A pólyába is kü-

62. ábra. Rudckra erősített függőölcő.

lönböző dolgokat rejtenek. Fiúnak könyvet, papírt, hogy tudós legyen,

szerszámot, kalapácsot, fűrőt, hogy ügyes mesteremberré váljék.

Leánynak tüt, hogy finoman tudjon varrni stb.

A bepólyázásban a magyar asszonyok kegyetlenek. Az egyszerűbb néposztály asszonya, ókorra emlékeztető módon, úgy össze szo-

63. ábra. Somogy megyében használt bölcső, az u. n. híndó.

rítja a kisded testét, hogy annak csak a feje látszik ki a vánkosból. (61. ábra).

A gyermeket születése után nem mindjárt fektetik bölcsőbe. A keresztelésig a kicsikét pogánynak tekintik, bölcső csak megkeresztelt gyermeknek jár.

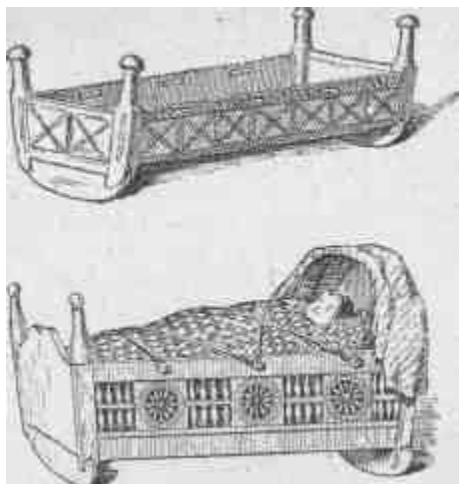

69. ábra. Gerendára kötött zsákalakú bölcső.

A bölcső kezdetleges formájának az őseink által használt függő bölcsőt kell tekinteni (62. ábra). Ennek egyik változatát, az ú. n. híndót még ma is ismerik Somogyban (63. ábra). De teknőbe, kosárba, zsákba, lepedőfélébe, a szoba gerendájára felfüggesztve (64. ábra) is tartják a kicsikét.

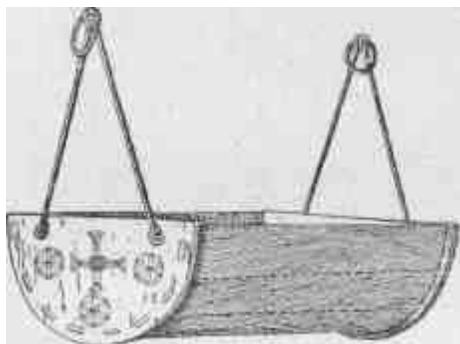
Sokkal inkább elterjedtebbek a talpas ringó bölcsők, melyeknek különféle formáit a hunok honosították meg Európában. Ezeknek félkörszerűen ívelt talpa még ma is jellemzője a népünk által készített bölcsőknek (65. ábra).

A bölcsők díszítésében a ma-

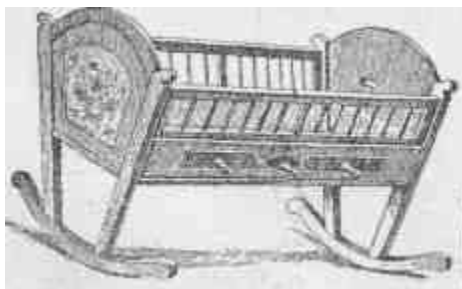

65. ábra. Régi magyar bölcsők.

az udvari orvossal, mert ótvaros gyermeküket levegőre vitette. Mikor a gyermek fogzása idején nyugtalankodott, maga a nádorné főtt nyúlvelővel dörzsölgette annak foghúsát. Thurzó György hidegleléses leánykájának három mi-

66. ábra. Teknőalakú festett bölcső.
(Mármaros m.)

67. ábra. Sopronvidéki bölcső.

gyár nép képzelete a legkülönbözőbb kivitelt produkálta (66., 67., 68., 69. ábrák). Eredeti és naiv lélekre valló az a gondoskodás is, mellyel népünk a kis gyermeket korai állásra vagy járásra nógatja. Divatosak voltak különösen a múlt század elején a vezető szalagokkal ellátott ruhácskák (70. ábra). Egyéb járó készülékeket (71. és 72. ábra) és járókocsikat 73. és 74. ábrák mutatnak.

A beteg gyermek gyógyításában a régi főrangú család épúgy kuruzsolt, mint a nép. Nádasdy Tamás nádor családja szembehelyezkedett

az udvari orvossal, mert ótvaros gyermeküket levegőre vitette. Mikor a gyermek fogzása idején nyugtalankodott, maga a nádorné főtt nyúlvelővel dörzsölgette annak foghúsát. Thurzó György hidegleléses leánykájának három miatyánkot írt és azt a kisleány nyakára kötötte. Özv. Jakusithné írja Fejérpataky Györgynek, kinek a kisleányán hűség (hévség, láz) vagon: „ha giliszta bántja az gyermeket, mert attúl is van néha hűség az gyermekeken, az tehénnek az epéit meg kell fakasztani és gyapottat kell belémártani s az gyermeknek ködekibe fedni. Az hasát pedig üremolajjal kenjék meg.”

A gyermek agyi eredetű görcseinek úgy vélték elejét venni, hogy a szegény apróság tarkóját tüzes vassal égették Vérbaját útilapu és csalánkivo nattai kezelték. Haspuffadás ellen különösen drága receptet tudott Wecker János Jakab orvos a XVII. században, ki a reszelt gyöngyöt és arany fóliomot ajánlotta (Magyar-Kossa adatai).

Nem csoda, ha ezek a ku-

68. ábra. Tarka festésű bölcső (Kalotaszeg)

riózumok folyton tovább terjedtek és kibővültek a közhit felfogásában. A néphit még ma is sokat foglalkozik a gyermekszálllyal, amit olyan bajnak tart, ami rángó görcsökkel és hasmenéssel jár. Ezt a hasmenést azonban gyógyítani nem szabad, mert akkor nem bújik ki a gyermek foga. A nyári hasmenést sem kell gyógyítani, mert akkor nem tisztul a gyermek és a kelevény nem fakad meg benne. Ga-

6). ábra. Faragott fabölcső Rimócon, Nógrád-megyében

70 ábra. Járószalag a múlt század elejéről

71. ábra. Járókészülék a múlt század elejéről

bonahordás idején meg éppen természetes a gyermek hasmenése, mert ilyenkor megindulnak a kerek s megindul a gyermek hasa is (Eger). Hiábavaló a „koszmó”-nak (ótvar) a fejről való letisztítása, mert ha az onnan elmúlik, kiüt a test másik helyén, vagy a szemre húzódik és megvakul a gyermek.

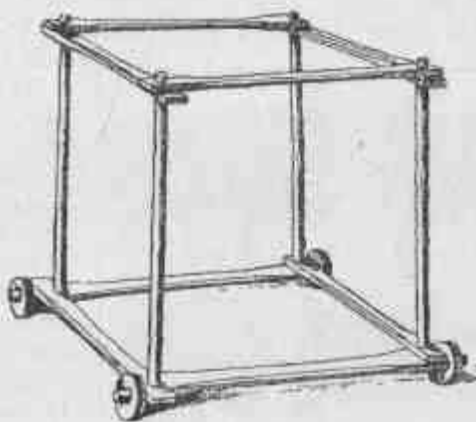
A hasgörcs ellen a következő csodaszerek szolgálnak. Veréb-trágya anyatejben, dinnyehéja szárítva, porrá törve, vagy vízben. Füstölés köménymaggal. Lőpor vízben. Japán gomba orosz teában

12. ábra. Körforgó járókészülék.
(Nógrád m)

73. ábra. Járókocsik

74. ábra. Székely járókocsi.

áztatva.

A hasmenés ellen: Vadgesztenye vörös borba reszelve. Köménymag meg birsalma összefőzve, a gyomorra kenve. Tizenháromféle növény főztében fürösztetni a gyermeket. Vizeletes agyag a hasra. Vizelet és sör. Női haj. Vöröshagyma meg kék papír és cukorpor parázson füstölve.

Köhögésnél: faggyúba mártott golyóst tenni a mellre. Hagymatea. Kutyzásiros rongy. Nyúlháj a mellre. Fokhagymás tej.

Rángógörcs ellen: Szamártéjet itatni. Tengeri kagylófűzért tenni a nyakba. Menyasszonyi fátyolt vagy piszkos törülközőt a gyermekre ráteríteni. Ujját megharapni.

A fogzás megkönnyítésére: kulcsot a gyermek szájába adni. Inget fordítva ráadni. Viologyökeret rágatni vele. Kakasvérrel ínyét

megkenni. Kócmadzagot kötni a nyakába.

Ótvar ellen: petrezselem zöldje. Lúgos vízzel mosni. Sült tök kocsányával bedörzsölni. Talált csizma- vagy kötél darab hamuját vasra szőni. Az ótvaros gyermeket frissen lenyúzott borjúborbó göngyölni. Fekete szalagot, sárga zsinórt kötni a nyakára.

Sírós, nyugtalan babának: pálinkás kenyér. Mákfej főzete Jércetojás fehérjét a nyakra kötni. Verébtrágya. A gyermeket meztelenül vakondtúrára fektetni. Lepke petéjét a csecsemő párnája alá tenni.

Szájpenész ellen: Vizeletes pelenkával tisztítani a gyermek száját. Macska farkát szájában megforgatni. Hagymás méz.

Szamárhurut ellen: pálinkát, szamáртеjet itatni. Szamáртеjben főzött füge. Szamár lábnyomából szedett víz. Szamár által megnyalt kenyér. Szamár szemöldökszórót a nyakra kötni.

A sokféle baj ellen népünk által széltében-hosszában még ma is használt gyógyír és balzsam egész sorát lehetne még itt felsorakoztatni, mint az egyszerű ember gondolkozásának és fogyatékos kultúrájának tanúságát.

A magyar viszonyok ismertetésekor végül reá kell mutatni a

ORVOSI TANÍTÁS
A
GYERMEKEK
NYAVALYÁIKNAK
meg-ismérésekről, és Orvoslásokról.

MELLYET
Svédiai nyelven itt
ROSENSTEIN ROSEN MIKLÓS,
A Feh. Svédiai Kir. Hárnok fő-Orvosa, az Élelmi
Tudósos Rendnek Vízze.
Mair praig
MAGYAR NYELVRE FORDITOTT
az 1781-dik éfzrendésbeli Östingai negyedik
nömer kiadás szerint
G. DOMBY SÁMUEL,
Az Orvosi Tudományok Doctora, és Feh. Nemes
Borsod Vármegyének éndem-pfáljai nevű
ORVOSA.

PESTEEN,
FÜSKÖTI LANDERER MIHÁLY
bottólval, és keltéségével, 1794.

magyar anya- és csecsemő-
védelem fejlődésének történe-
tére. A kultúrnemzetek kö-
zött talán egyik sem szen-
vedte az anya- és csecsemő-
védelemnek hiányát olyan
sok ideig, mint éppen Ma-
gyarország. Ez azonban ter-
mészetes és érthető. Magyar-
országot sorsa — mint har-
cos nemzetét — a műveit
Nyugat védbástyájává avat-
ta. A tatárok dúlása, a tör-
ök megszállás, utóbb Ausztri-
ának a nemzeti fejlődést
elnyomó politikája odave-
zettek, hogy egészségügyünk
nem fejlődhetett, az örökös
harcok, háborúk és vérziva-
tarok pedig a kultúrfejlődés-
ben elmaradt és állandó
harcokban megtizedelt nép-
rétegeket babonák, tévhitük
és tudatlanságuk mellett
való kitartásra ösztönözték.
Hogy az anyasággal össze-
függésben ezek a babonák
és tévhittek, valamint a tu-
datlanság még ma is milyen
mélyen gyökereznek népünk
lelkületében, a számtalan

75. ábra. *Dobby Sámuel gyermekgyógyá-
szati könyvének címrata.*

felsorolt példa bizonyítja. És valóban, napjaink anya- és csecsemő-
védelmének gyakorlásában, a csecsemőhalandóság elleni küzde-
lemben, különösen a falusi és tanyai lakosság egészségvédelmében
a népünk lelkében több évszázados, sőt évezredek múlt alapján be-
gyökeresedett babonáknak és tévhiteknek a kiirtása adja az egyik
legnehezebb és legfontosabb feladatot, annak ellenére K hogy a
magyar nép a kultúrfejlődésre hajlamos, megfelelő eszközökkel és
módon könnyűszerrel tanítható és nevelhető.

Hazánkban az orvostudományi alapra felépített gyermekvéde-
lem úgyszólván régebb keletű, mint az anyavédelem. Annak a tevé-
kenységnek, mely a gyermekvédelem alapját volt hivatva megvetni,
első nyomait már 1794-ben nemes *Dobby Sámuel* doktor, Borsod-

vármegye fizikusának könyvében találjuk meg. *Domby Sámuel* a svéd Rosen gyermekgyógyászati könyvét magyarra fordította (75. áb.) és hazai viszonyainkra vonatkozó érdekes jegyzetekkel látta el.

A szerző művét ghimesi Forgách Ludmilla grófnőnek, a cs. és kir. udvar keresztes dámájának ajánlja, kinek edelényi kastélya „A sok gyámoltalanságra jutott gyermeknek, szüleiktől megfosztott árváknak befogadó szállása s aki, ha betegségek történnek, a gyermekek számára orvost vitet, gyógyítat, sőt maga is közöttük éjjel-nappal vagyon, fáradoz, nyugtalankodik.”

Domby munkásságának méltó társa akadt *Csapó József*, Debrecen város tisztiorvosának személyében (76. ábra), ki 1771-ben „*A Kisgyermek Ispútálja*” (77. ábra) címen az első önálló magyar gyermekgyógyászatot írta,

Domby Sámuel és Csapó József munkássága ellenére is hazánkban a 19-ik század elején még csak nyomait találjuk a gyermekorvosi szakmunkáságnak. Az egyetemen a 30-as években a gyermekorvost a nőgyógyászattal egyetemben tanítja *Wekerle György*, majd *Bräuer József*. A magyar gyermekorvostan első valódi képviselője *Schöpf-Uérei Ágost*, aki a budapesti Dohány-utcában 1837-ben testgyógyászati intézetet nyitott (78. ábra), majd amikor az 1838-as árvíz szép intézetét elpusztította, gyermekkórház alapítására gondolt, mely terve valóra is vált, 1839-ben az Ötpacsirta

76. ábra. *Csapó József*

(mai Esterházy) utcában egy bérház emeletén létesült a pesti szegény-gyermek-kórház 12 ágygal (79. ábra), a világon soi szerint e nemben a negyedik. Az intézet nagy közegészségügyi jelentőségét hamar átérezte Kossuth és az ő, valamint Szentkirály Mórítz által kezdeményezett sorsjáték a kórházi választmányt csakhamar olyan összeghez juttatta, hogy 1845-ben a gyermekkórház már új hajlékba költözhetett. A szabadságharc Mérei-Schöpföt hadbaszólította, és Világos után az országot elhagyni kényszerült. Az intézet vezetése az orvos, *Bókai János senior* (1822–1884) kezébe került, akinek sike rült a szomorú politikai s gazdasági viszonyok ellenére is a kórházat a jobb időkbe átmenteni. A kórház 1852-től ismét szebb napokat látott, s nemcsak gazdasági egyensúlyba jutott, hanem vezetőjének tudományos munkásságával sikerült a külföldi szakkörökkel is az összeköttetést megtalálni. Hogy *Bókai seniornak* (80. ábra) a külföldön milyen tekintélye volt, kitűnik abból is, hogy a nagy hírű *Jahrbuch für Kinderheilkunde*-nak szerkesztői közé meghívták. Itthon is nagyra becsülték, 1872-ben az orvosi kar felterjesztésére ad personam nvilvánt

KIS GYERMEKEK, ISPUTALJA,

MELLYBEN

Külömbféle Nevezetesebb Nyelv-
vagyti, és külső Hibái a' kis Gyermek-
nek, s ezek eráat lehető orvosának mód-
gyar hűségelen meg- isanák.

CSAPO JOSEF

Medicine Doctor, és Nemes Szabad
Királyi DEBRECZEN Városának
Phyikusa által.

N. KÁROLYBAN.

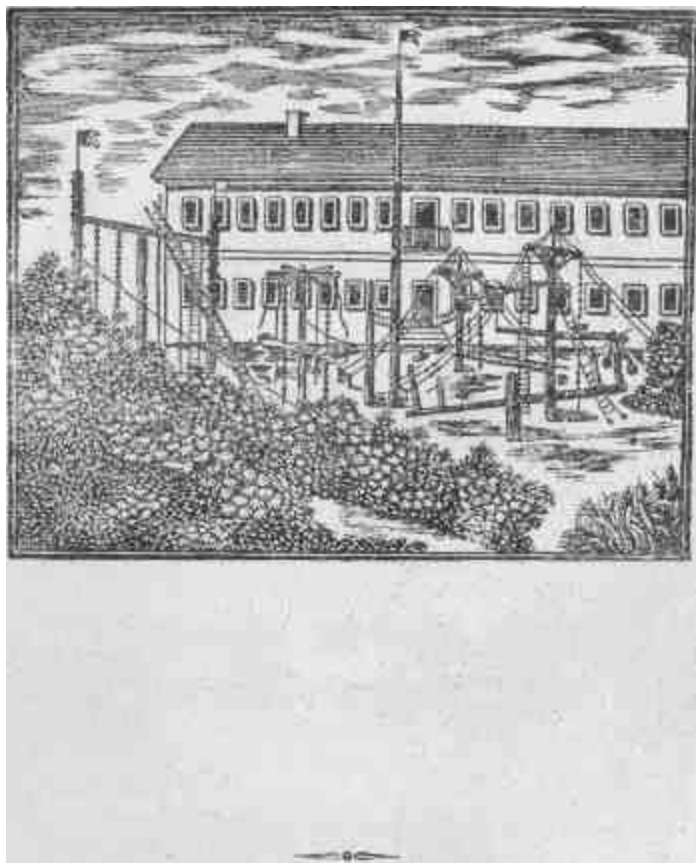
sz N. PÁP ISTVÁN Typograph. által
1771 Előadók c.

77. ábra. Csapó József gyermekgyógyászati
könyvének címlapja (1771-ből).

nos rendes tanárrá nevez-
ték ki, mely állását 1884-
ben bekövetkezett haláláig
híven betöltötte. Örökét az
intézet vezetésében, majd
az egyetemi tanszéken fia,
Bókay János junior vette
át. (82. ábra). Mint nagy
név és állás örököse, méltónak
mutakozott nagy elődjéhez,
sőt kifelé, hazánk határain túl és befelé
is emelte a most már Stefánia
Gyermekkórháznak nevezett
intézet hírnevét. Nagy érdeme
nemcsak az, hogy a gyermekorvos-
tan minden ágában maradandó,
sokszor kezdeményező irodalmi
munkásságot fejtett ki, hanem az is,
hogy intézete a magyar gyermek-
orvosoknak klasszikus iskolája
lett, ahonnan a jól képzett
gyermekorvosok nagy száma került ki.

Az orvostudományi alapra felépített anyavédelem
lánglelkű hazánkfia, ma már az
egész világ büszkesége: *Semmelweis*

Ignác Fülöp (81. ábra) korszakot jelentő felfedezésével indulhatott

A' P e s t i
 orthopaedi Privát - Intézet

a' Mirigykor 's Elgörrbülések

gyógyítására,
 az emberi testen 's tagokon.

(Alap. 's igazg. Schoepf A., orv. sch. dr., rendk.. k. orvos, prof, az orvosi
 kar' tagja , a' magy. tud társ. lev. tagja 's gyakorló orvos Festen.)

78. ábra.

világhódító útjára. Ez a hódítás azonban eleinte csak lassan in-
 dult. A mag, amit Semmelweis elvetett, még több évtizedig is csírá-

79. ábra. Pesti szegény-gyermek kórház 1839-ből

80. ábra. Bókai János senior

zott hogy azután később annál hatalmasabb, gazdagon gyümölcsöző fává szökkenjék.

Semmelweis Ignác Fülöp 1818 július 1-en születet Budán. Mint fiatal orvostanársegéd, 1847-ben a bécsi Allgemeines Krankenhaus nagyhirű szülőintézetében látta meg, hogy az eddig ismeret-

81. ábra Semmelweis Ignác

len eredésű betegség, a gyermekági láz lényegében nem más, mint sebfertőzés. A gyermekági láz leküzdésében a legnagyobb tisztaságot ajánlja, az orvosok és bábák szüléskörüli tevékenységében pedig bevezeti a kezelést segítő kéznek klórmész-oldatban való megmosását.

82. ábra. Bókay János junior

Bár Semmelweis eredményei azonnal jelentkeztek, sa gyermekágyi láz halálozási százaléka az általa vezetett osztályon az eredeti 20-30 %-ról előbb 3, utóbb 1%-ra is lezállott, kortársai a felfedezés jelentőségét nem értették meg. Az új tan bizonyos fokig vádként hangozhatott, mint amely számtalan anya életéért éppen a szülés körül segédkezeket teszi felelőssé. Ez lehetett a főoka a bécsi orvosi iskola nagy ellenszenvének. Az ellenszenv azután annyira fokozódott, hogy a bécsi egyetem kara Semmelweis tanársegédi kinevezésének meghosszabbítását is megtagadta és később, mikor magántanári képesítését kérte, ezt is annyi súlyos és lealázó feltételeihez kötötték, hogy a tudós kedvét veszítve búcsút mondott Bécs városának.

Hazatér hazájába. Az 1850-ik év őszén költözik Pestre. 1851-ik év tavaszán pedig átvette a pesti Rókus-kórház szülősztályának a vezetését. 1855-ben a pesti egyetemen az elméleti és gyakorlati szülészetnek tanára lesz. Innen kezdi azután tanait hirdetni törhetetlen buzgalommal. Tétéleit megszövegezi, írásba foglalja, könyvet ír a gyermekágyi láz fogalmáról és oktanáról. Munkái nagyrészen német nyelven jelentek meg. Tétélei röviden a következők:

„A gyermekágyi láz nem más, mint sebfertőzés. Minden esetben felszívódási láz, mely bomlott állati szervi anyag felszívódása által van feltételezve. A bomlott állati szervi anyag az esetek túlnyomó nagy számában kívülről vitetik a szervezetbe; ez a kívülről való fertőzés. Ritka esetekben bomlott állati szervi anyag, mely felszívódva gyermekágyi lázat okoz, a megtámadott szervezetben képződik; ez az autóinfekció (öninfekció-selbstinfection). A bomlott állati szervi anyag forgása mindenféle hulla, mindenféle korú és nemű beteg, kinél bomlott állati szervi anyag termeltek, mindenféle állati szerves anyag, mely bomlik; tekintetbe jön csupán a rothadás foka, nem az anyag milyensége. A bomlott állati szervi anyag vivője a vizsgáló ujj, a műtő keze, műszerek, ágynemű, a levegő, szivacsok, a bábák és ápolónők kezei, kik beteg gyermekágyasok vagy más betegek bomlott ürülékeméi szennyezik be kezeiket, azután szülőkkel vagy gyermekágyasokkal érintkeznek, szóval minden, mi bomlott állati szervi anyaggal szennyeztek s azután a nemi részekkel érintkezik.”

Ezek a tétélek változatlanul, szórói-szóra ma is megállják helyüket. Mai tudásunk szerint a különbség csak annyi, hogy mindaz amit Semmelweis közös gyűjtő néven bomlott állati szerves anyagnak nevez, nem más, mint olyan szerves anyag, mely fertőző csirokat tartalmaz.

Semmelweis tanait Magyarországon általában kedvezően fogadták. Bár be kell ismerni, hogy teljes elismerést itthon sem aratott. A külföld véleményét azonban megjelent munkáival sem tudta megváltoztatni. Mélyen érző lelke ezt az igazságtalanságot alig tudta elviselni. Mindig csak azt látta, azt tapasztalta, hogy nem értik meg. Ebben túlérzékeny lelke rosszakaratot, meg üldözést feltételezett. A meddő küzdelemben idegrendszere kezdett megren-

dülni. Már erre az időre esik életének ama szaka, melyben elhagyva a józan tudományos belátást, vitájában olyan módszert és hangot használt, mely éles és sértő volt. Nyílt leveleket írt, előbb csak egyesekhez, majd végül a világ összes szülésztanárához, melyekben elkeseredett szívóssággal hirdetve tanait és igazságát, felelőssé teszi őket az anyák életéért. Mindazokat pedig, kik megmaradnak a régi tévtanok mellett és akik ezáltal számtalan életet hagynak elveszni, gyilkosoknak bélyegzi. Elméje ekkor már kezd elborulni. Idegbaja annyira fokozódott, hogy elmeagyógyintézetbe kellett elhelyezni. Családja és barátai a Bécs melletti Dubling-be szállították. Itt egy dühöngési roham alkalmával kezét megsértette. A sebzhez fertőzés társult, mely általános vérmérgezést okozott. A gyermekágyi láz felfedezője meghalt 1865. augusztus 13-án 47 éves korában genyvrőségben. Ugyanabban a betegségben, mely ellen egész élete folyamán szakadatlan küzdött; küzdött anélkül, hogy igaz tanainak tudományos elismerését életében megérte volna.

83 ábra. Semmelweis Ignác az „anyák megmentőjének” szobra-

A küzdelem, melyet Semmelweis életében folytatott, nem maradt eredménytelen. A magyar orvosok után előbb az angol, később a német tudósok között akadt tanainak mindtöbb híve és néhány évvel Semmelweis halála után már sokan voltak, kik a szülészeti tisztaságra gondosan ügyeltek és a chlormészoldatban való mosakodást gyakorolták. De a tudás magyából kikelt csemete még csak ezután szökkent terebélyes, áldásosán gyümölcsöző fává. A hatvanas években a francia *Pasteur* és közvetlen utána a német *Koch Róbert* felfedezik a csirokat. Az angol *Lister* ezen a nyomon indul el. Az ő tanai nem a szülészetből fakadtak. Sebész volt, ki a sebgyógyulás viszonyait és körülményeit tanulmányozta. Hivatkozik Pasteurre, aki bebizonyította azt, hogy a szervi anyagok bomlását csirok okozzák. Lister a sebek kezelésére és a csirok elpusztítására a carbolsav oldatait ajánlotta. Hatalmas csirtalanítási rendszert épített fel, melyben a carbolsavnak a legkülönfélébb módon való alkalmazása szerepel. Lister első közlései 1867-ben jelentek meg; bonyolult rendszerét azonban csak 1871-ben jelent munkájában ismertette. Lister jó eredményei, melyeket a sebgyógyítás terén rendszerével elért, számos követőre találtak. A carbolsav használata a sebészetben általános lett. Lister eredményei a szülészetre is kihatottak. A csirok mibenlétét felismerve, a carbolsav használata a szülészet tudományába is bevonult. Ezzel a fokozott tisztaság felé való törekedés világszerte megindult. És ekkor derült ki, hogy az angol Lister – jó 20 évvel később – lényegében ugyanazt ajánlja, mint amit a magyar Semmelweis. A tudománynak a sebészi és szülészeti tisztaságban való rohamos előrehaladásával Semmelweis tételei pontról-pontra az egész világ előtt igazolásra találtak. Mikor 1906-ban a budapesti Erzsébet-téren *Semmelweisnak* – „*Az anyák megmentőjének*” művészi szobrát ünnepélyesen leleplezték (83. ábra), az egész világ szülészorvosai összesereglettek, hogy soká meg nem értett szellemének, annak, aki a gyermekágyi láz ismeretlen és sötét rejtelmeibe izzó napként először bevilágított, elismerésükkel és hálájukkal adózzanak.

Hazánkban Semmelweis tanainak letéteményese, iskolájának, klinikájának örököse *Kézmárczky Tivadar* volt. A szülő asszony-nak orvosi értelemben felfogott védelmét Semmelweis tanainak fokozatos kiépítésével *Kézmárczky Tivadar* indította meg, s vitte, építette mindég tovább az a hatalmas magyar szülészeti és nőorvosi gárda, melyet Semmelweis örökének letéteményese, *Kézmárczky Tivadar* önzetlenül és fáradhatatlanul nevelt fel. Az elhunyt kiváló tanítványok neve között *Bársony Jánosét* kell megemlíteni. A ma is élők közül *Tauffer Vilmost*, a magyar szülész-nőorvosok pátriárkák korát teljes testi és szellemi frissességben megért nesztorát, kinek számos anyavédelmi alkotása között „Új Szülészeti Rendtartásunk” áldásos intézményét is köszönhetjük.

A *Széll testvérek* neve, *Széll Kálmáné* és *Ignácé*, utóbb a ma is élő *Ruffy Pálé*, az állami gyermekmenhelyeink létesítésével van szorosán összeforrv. Ezen világviszonylatban is úgyszólván első

84. ábra. Heim Pál
„A magyar csecsemőgyógyászat atyja”

és követésre méltatott intézmények, kiváltképpen az elhagyott vagy házasságon kívül született gyermeknek már nemcsak higiénés, hanem szociális védelmét is szolgálják.

Történelmi tény, hogy világszerte az anyavédelem a gyermekvédelemtől elég nagy fokban függetlenül fejlődött. A két egészségvédelmi ág között a természetes kapcsolatokat sokáig nem ismerték fel s ennek egyik legfőbb oka abban volt, hogy a szülészet tudománya és a gyermekorvoslásban jórésben külön utakon fejlődött. Csak midőn világszerte nagynevű gyermekorvosok kutató

85. ábra. *Heim Pál síremléke*

munkája (a külföldiek közül főleg *Czerny* és *Finkelstein*, a hazaiak között *Bókay junior*, *Berend* és *Heim* stb.) a csecsemőgondozás és gyógyítást, mint jórészben különálló tudományágat, a pediátriából lehasította, váltak lassan ismeretessé a csecsemőnek megbetegedései s ezzel a csecsemőhalandóságnak tulajdonképeni okai. Majd később, mikor a szülészeti és népesedésszisztiikai kutatások is a halvaszületéssel, valamint az újszülött és korai csecsemőhalálalozással összefüggő okokat valamennyire tisztázták, vált nyilvánvalóvá, hogy az anyának és csecsemőnek védelme egymástól elválaszthatatlan, az mint egészségvédelmi ágazat, egyetlen szerves egészet tesz ki.

Hazánkban a szociál-higiénés alapra felépített csecsemőgondozásnak és gyógyításnak egyik legnagyobb apostola az annyira korán elhunyt *Heim Pál* volt. (84. ábra). *Heim Pál* 1875. november

Az Országos Stefánia Szövetség székháza:

Homlokzat.

86. ábra.

Udvari részlet.

30-án született Budapesten. Eleinte Bókay professor mellett a Stefánia Gyermekkórház gyakornoka volt, majd innen külföldre megy és több évet tölt Breslauban Czerny professzornál. Utóbb Parisba kerül, ahol a Hôpital des Enfants malades-ben képzí magát. 1918-ban nevezik ki az Erzsébet Tudományegyetem gyermekgyógyászati tanszékére Pozsonyban. Innen követi egyetemét a száműzetésbe és Budapesten a Fehérkereszt Gyermekkórházban rendezi be ideiglenesen klinikáját, ahonnan Pécsre kerül. Pécsi gyönyörű új klinikáját nagy szeretettel alkotja meg s csakhamar eléri, hogy klinikája az országban igen nagy hírré tesz szert. 1929. év augusztusában veszi át a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem gyermekgyógyászati tanszékét, melyet csak rövid ideig tölt be, mert tragikus halála még ugyanazon évnek október 24-én elragadja öt közölünk. (85. ábra.) Mint említettük, munkásságának legfőbb területe a csecsemőkör volt. Kezdetől fogva ennek a szakágnak

szentelte minden erejét s a csecsemőgondozásban és gyógyításban, e szakágnak úgy tudományos, mint gyakorlati részében hazánkban a legtöbbet alkotta. Egymásután jelentek meg munkái a szoptatásról, a szoptató anya életmódjáról, nevelési problémákról a csecsemőkorban, a csecsemők mesterséges táplálásáról, majd világhírű munkái a csecsemőkori bélmérgezés okairól, annak gyógyításáról, a csecsemő hőszabályozásáról, a csecsemőkori só- és fehérjelázról, a csecsemő vízháztartásáról, a csecsemőkori táplálkozási zavarokról, stb. Később a táplálkozásban is annyira nagy jelentőségű vitaminok foglalják le érdeklődését. Utóbb a csecsemőkori tüdőgyulladások kérdésével foglalkozott behatóan. A csecsemővédelem organizációját úgy szóval, mint írásban állandóan sürgette. *Az Országos Stefánia Szövetséggel* közös törekvései mind ezt a célt szolgálták. Vezére volt a csecsemővédelemnek nemcsak mint hivatalos kormánybiztos, de mint nagy látkörű orvostudós is. Ő indította meg a gondozónői tanfolyamokat, s ma már büszkén fejlődik az általa létesített „Heim nővér” intézmény. *Heim Pált joggal nevezhetjük „A magyar csecsemőgyógyászat atyjának”.*

Számos gyermekvédelmi intézményünk között, melyek közül az alig néhány évtized előtt megalakult *Gyermekvédő Liga* működését kell kiemelni, 1915-ben megalakult az *Országos Stefánia Szövetség is az anyák és csecsemők védelmére*, (86. ábra.) Az 1917. év folyamán állami feladatnak minősített anya- és csecsemővédelmet, ennek országos megszervezését és kiépítését átruházott feladatként, a társadalom, az állam és a helyhatóságok együttes anyagi erőforrásaira támaszkodva, ez az utóbbi társadalmi egyesület veszi kezébe. Ezzel hazánkban az anyáknak és csecsemőknek, valamint a kisdedeknek (3 éves korig) egészségi és szociális védelme hatalmas lendületet vett és a csecsemőhalandóság eddig helyenkint kétségbeejtően magas arányszáma, ezzel együtt az átlagot kifejező országos arányszám is egy folytonos és állandó javulásnak indult. Az *Országos Stefánia Szövetség* hazánkban egyik leghatalmasabb és legértékesebb egészségvédelmi szerve. Napjainkban a védelmi munkásság a csonkaországnak több mint a felére ki van már terjesztve. A mintaszerű központi igazgatóság vezetése alatt 252 fiókszövetség, 267 védőintézet, 109 tejkonyha, 13 anyaotthon, 21 bölcsőde, 12 napközi gyermekotthon, 14 szülőintézet, 3 csecsemő- és gyermekkórház működik és 454 legnagyobb részben szakorvos és ma már 600-nál is több védőnő útján látja el a munka-feladatokat. A Szövetség központi székházában létesített állami anya- és csecsemővédőnőképző pedig az állandó szükségnek megfelelő számban neveli a szakvédőnőket. Előreláthatóan még mintegy 10 évre lesz szükség, hogy a megkezdett és kijelölt rendszerben a védelmet csonkaországunk egész területére kiépíteni és kiterjeszteni lehessen. Hála magyar anya- és csecsemővédelmi szervezetünk bölcs megalkotóinak (*Apponyi, Szerényi, Tauffer, Keller*, utóbb *Lovrich, Heim és Tóth*), annak a szakirányítás és szakrendszerben folytatott védelmi munkásságnak, amit az Országos Stefánia Szövetség folytat és folyton-folyvást továbbépít, egyik

legnagyobb értéke az, hogy a csecsemővédelem mindjárt a kiindulástól kezdve szerves kapcsolatba került az anyavédelemmel. Ebben pedig hazánk úgyszólván az összes európai kultúrállamokat megelőzte. A nálunk jóval fejlettebb egészségvédelemmel rendelkező külföldön is ma még mindenütt csak törekvések folynak az anyavédelmet a csecsemő védelemmel egy szerves egészbe összekovácsolni, hogy az anya-, csecsemő- és kiseddvédelem eddig szétszórt és egymástól különműködő szerveinek munkaközössége a legeredményesebb és a legracionálisabb népesedés-politikai eredményeket termelhesse.

XV.

A németek.

A germán néptörzsek utódai, kiket a népek vándorlása lakóhelyükről nyugatra és délre szorított, az Alpok és az Északi tenger, a Mosel és Elba folyók között telepedtek meg. Ezek a germán törzsek őseik szokásaihoz szívósan ragaszkodtak, ezen szokásokat azonban az életkörülményeikhez és sajátos alakulásukhoz átfórmálták és kibővítették. Kezdetben még a nyers és műveletlen tradíciók jutnak érvényre, melyek azonban idők múltával lassan enyhülnek, úgy annyira, hogy a népek életét később bizonyos kedély is jellemzi.

A régi szigorú nézetek és szokások leginkább a család életére vonatkoztak. A hűtlenség volt a leginkább kárhozottatott vétek s amely nőt annak vádjával sújtottak, a férj eltaszithatta magától, vagy halállal is büntethette. Sokszor ez a szigorú büntetés csak csalfa látszat vagy képzelet alapján érte a nőt. Ezért szokásos lett a próbaházasság. Még a legmagasabb körök is csak meghatározott időre kötöttek házasságot, amit gyűrűváltással erősítettek meg. Bizonyos idő eltelte után azután vagy szétváltak, vagy végleges házasságot kötöttek. A hűtlenség sajátságos jele volt a próbakő. Mikor a férj hitvestársát gyanúsította, az asszony ágyába mágneskövet dugott. Ha a nő álmában férjéhez simult s átölelni iparkodott, tisztának tartották. Ha azonban a nő férjétől elszakadt s a földre vettette magát, ez bűnös voltát igazolta.

A német népfajok asszonyainál a menstruáció nem jelentkezett annyira korán, mint a Kelet vagy Dél nőinél. Átlag a 15. életévben köszöntött be a vérzés. Ha a vérzésben valami zavar mutatkozik, vagy a vérzés késik, sokféle szert használnak. Legközönségesebb a sáfrán, melyet borban isznak, vagy a boszorkánygyökér (mandragóra), melyet a nő terméketlensége ellen is ajánlanak, akár az őtestamentum dudaimját. Brandenburgban a halászhaló egy darabját és egy férfing csücskét porráégetnek és ez a gyógyszer. A nagyon erős havivérzést a bajorok keserű mandulával, macskaürüléssel vagy a rózsaoalajjal vélik csillapítani. Pfalzban a kamilla, szíkfű, absinth, méhfű, szilvapálinka, érvágás stb. járja. A svábok a kancatejet vagy kecske vizeletét ajánlják.

Miután a németek között a gyermek utáni vágy általános volt, sokféle babonában bizakodtak. A füves fürdők rutából, borókából,

ánizsból, macskagyökérből mindennaposak voltak. Eredményesebbnek tartották, ha a férj a háztető 3 zsindejét megforgatta, vagy

87. ábra. Pólyásbabák Szűz Máriának szentelve. (Berlini Néprajzi Múzeum)

ha a szarvas szívcsontját amulett módjára a nő hónaljába kötötte. Még kecsgetöbbek voltak a Szent Margit-hoz, vagy Szent Rókushoz való könyörgések. Máskor viaszból, fából vagy vasból való pólyásbabákat (87. ábra) ajánlottak fel a Szűz Máriának. Az is szokásos volt, hogy egy magyar Szűz Máriás aranyat (dukát) lekaptak és az aranyport a gyermek után áhító nőnek beadták.

A terhes asszonyt még a középkor kemény és nyers németje is kíméletben és tiszteletben tartotta. A terhes

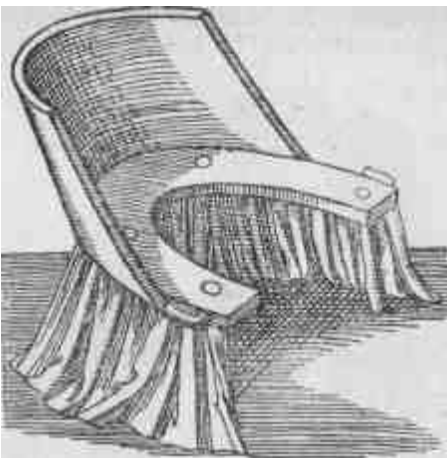
ételekben és italokban válogathatott. Legfőbb törekvés az volt, hogy a nőnek erős gyermeke szülessék. Ezért a terhes sok zsírt, vaját, mézet és gyümölcsöt fogyasztott. Egyes vidékeken még ma is azt tartják, hogy szép, finomarcú gyermek csak akkor születhet, ha a nő sok pálinkát iszik. A terhes nő életében a rácsodálkozásnak ugyanolyan jelentősége van, mint a többi népeknél. Nyulajkkal, disznófarkkal, kecskekörömmel születhet a gyermek, ha az asszony áldott állapotban valami állatot megcsodált (88. ábra). Divatban volt a

88. ábra. Torzszülöttek (a Rueff-féle bábakönyvből).

nemirészek megfüstölése lószőrrel (Svábhercegség), rothadt szőlőmaggal (Ulm), továbbá lábfürdők kamillával, kaporral, úgyszintén gránátzörp, rózsavíz, fahéj és sóska keveréke mint ital. Ezenkívül masztix-szel, balzsamolajjal, ürmőssel, birsalmaolajjal kellett a szív-tájékot megkengetni, esetleg illatos szegfű- vagy szerecsendió-pálinkával borogatni. Ha a terhes jó színű, élénk piros volt, fiú születését várták. Jobb felé erősebben kidomborodó méh ugyancsak fiú-

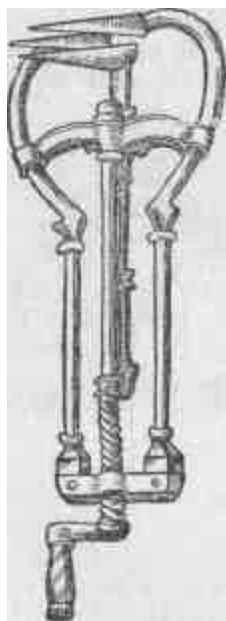
szülésre engedett következtetni. Nagyon ajánlották a sörlevest és a mandolás ételleket, mert ezek a méhben fejlődő gyermek szervezetére kedvezően hatnak. Viszont az erős szagoktól, a kialudt gyertyák bűzétől, az illatos keztyűktől a terhesnek óvakodni kellett. Hogy a magzat élénk legyen, a terhesasszonynak mindig jobb lábával kellett az ágyról leszállni. Babot, fokhagymát nem szabad ennie, mert gomba és ostoba lesz gyermeke. Viszont ha birsalmát és cigány petrezselymet eszik, gyermeke egészséges lesz.

89. ábra. Szülészék (Rueff után)

A szülészéknek többféle alakját ismerték és használ-

ták. Ennek eredeti formája egy alacsony lábú, félköralakú, háttámlás szék (89. ábra). A szülészéken óráig, sőt olykor napokig kellett a szegény vajúdónak időzni, – legtöbbször étel-ital nélkül – mindaddig, amíg csak a szülés be nem fejeződött. Nem csoda, ha a szülő-

90. ábra.
Szülészeti látítóeszköz

széket a nők kínzó eszköznek tekintették, mely félelmet gerjesztett abban a házban, ahova a tudós asszony e felszereléssel beállított. A szülészék ennek ellenére is sokáig divatozott s még a múlt században is látható volt egyes német államokban (Tüvingia, Holstein). Kilián 40 különféle kép szerkesztett szülészéket ismertetett (lásd a 91. ábrán a szülészékek egyikét).

A szülést tágító eszközökkel (90. ábra) is igyekeztek előbbre vinni. Ezeket az eszközöket a bábák használták, kiknek önkényes és durva eljárásait még a XVIII-ik században is emlegették. Ezt igazolja a 91. ábrán bemutatott korhű kép. A mütóbába egy vajúdó nemi részeiből kiszakított testrészt tart kezében, előtte egy asztalkán két újszülött, egyiknek karja és a lába, másiknak a feje letépve. A szülészetnek szomorú fejezete ez, abból az időből, mikor az orvosi kézbe lefektetett szülészet még csak derengett. Pedig később az egymással vetélkedő német városok (Esslingen, Nürnberg, Frankfurt) szigorú vizsgákat és külön hatósági engedélyt követeltek a bábamesterség gyakorlóitól. A XVI. századbeli német bábák hosszú tógát viseltek, arckifejezésük

zord; nem mutatkoznak túlságosan rokonszenveseknek (92. ábra). A visszamaradó lepénynek és burokrészeknek eltávolítása is legtöbbször csak a babonára és bűvészkedésre volt alapítva. A burkot sok időn át tündérek szövédékek tartották, amiért is azt meg kellett óvni és később a gyermek nyakára kötni. A frankok a köldökszinórt a gyermeknek 6 éves korában tojásételbe beadják, hogy

a gyermek eszmegnyíljon. Hessenben a gyermek ruhájába varrják, Poroszországban a keblébe rejtik, midőn először iskolába megy. A késedelmesen -leváló lepény kitakarítására sokféle eljárás ismeretes. Az, hogy a nő öklébe vagy valami palackba fúj (Pfalz, szászok) nem újdonság. Szoktak nyulbőrrel is füstölni. Vannak külön szokások is. A szülőnő három nyers fokhagymába harap és hüvelykujját begörbíti. Összezúzott 3 rákból készült forrázatot iszik (svábok). Férje kalapját fejére teszi és botját a kezébe veszi. Undorító a meklenburgi asszonyok szokása, kik a férj borotválkozása alkalmával megmaradt szappanhabarcsot megisszák.

Az ősgermán vad-ság maradványa volt, hogy a középkor németjei a várak, hidak, védőfalak építése alkal-

91. ábra. Műtőbába a XVIII. század elejéről mával az elsőszülött fiúgyermeket az épületbe befalazták, hogy így áldozatot hozzanak az épület szilárd és maradandó legyen.

Jelképes szokás még ma is, hogy a fiúcskát (Meklenburg) születése után azonnal lóraültetik, hogy majdan ügyes lovas legyen. Szokták az újszülött fiú testét karddal is érinteni, hogy az élet harcaiban edzett legyen. A leánykának pedig vajköpülőt, varrótút, vagy lenmagot adnak kezébe.

A csecsemőt születése után azonnal fürdetik, aztán, mint az ősgermánok tették, testét sóval bekenik, hogy megedződjék. A für-

döt szerdai napon nem szabad készíteni, s az elhasznált fürdővizet fiúknál lovakkal, leányoknál tehennel kell megitatni. Napsugaras időben a fürdővizet kiönteni nem szabad, mert szeplős lesz a gyermek. A hegyes vidékek lakói a ruhát, amivel a fiúcskát megtörölték, fára akasztják, hogy majdan kitartó hegymászó legyen a gyermek.

Nagy jelentőségű volt a *horoszkóp* is. Csillagvizsgálók mindig kéznél voltak, kik a csecsemő születésekor ennek sorsát tudakolták. A Hal, Iker és Kos csillagzat alatt született gyermek jövője szerencsés lesz. A rák és skorpió kedvezőtlen jelek. A mérleg csillagzata középutat, mérsékletet jelent.- Jó ómen, ha a gyermek újhold vasárnapján születik. Még jobb jel, ha a szülés hétfőre esik.

A pénteken vagy bármikor éjjel, viharos időben napvilágra jött gyermek tragikus sorsot várhat. Legszerencsétlenebb a végzete azonban annak a gyermeknek, ki az éjféle órákban születik.

Félelmetesek a boszorkányok is, továbbá a manók, habléányok, sellők stb. Ezek mind veszedelmet hoznak a gyermekre. A boszorkányok macskák alakjában jelentkeznek és kicserélik a gyermeket. A boszorkányok főleg éjjel lopják el a kicsikét, ezért éjjel is világítani kell és sohasem szabad egymagában hagyni a gyermeket, míg az megkeresztelve nincs. Az anyának a házból esti harangszó után eltávozni nem szabad, a kulcslyukakat be kell tölteni, a bölcsőbe szentelt gyertyát, valami amulettet, piros fonalakat, korált, majoránát, kenyeret, sót, ollót, követ, az ajtófélfába kést, az ajtó elé seprűt, az ablakokba férfinget stb. táncos tenni. Hogy az újszülöttet

édesanyja minden bajtól megőrizhesse, húzzon új cipőt lábára, 14 napig ne fésülködjék és a kenyeret fordítva tegye a fiókos ládába.

A gyermekágyásra is sok gonosz leselkedik. Általános a nézet, hogy az ifjú anya 6 hét előtt kúthoz ne menjen, padlásra vagy pincébe ne járjon, sem a maga, sem gyermeke ruháját a szabadban ne szárítsa, a házból semmit kölcsön ne adjon, mert különben az ördög elhatalmasodik felette. Aki pedig a lakószobába lép, az előbb áldja meg a gyermeket, s csak azután szólítsa meg az anyját.

A gyermekágyast féltő gonddal őrizték. Féltették még a hideg légáramlástól, a levegőtől, sőt a világosságtól is. Emellett gondosan ügyeltek arra, hogy a gyermekágyas jóllakjék; általában, hogy jól táplálkozzék. Egy XVI. századból való fametszet (93. ábra) masszív mennyezetes ágyában pihenő gyermekágyas nőt mutat be,

92. ábra. XVI. századbéli német baba.

93. ábra. Gyermekágyas szobája a XVI. századból. (Ruefl bábakönyvéből.)

amint közelében szorgoskodnak. Távolabb be lehet pillantani a konyhába, hol a szakácsnő friss ételek készítésével foglalkozik. Hogy mennyire igyekeztek a gyermekágyast gondozni és hányan és minő szolgáltatással nyújtottak neki segítséget, megvilágítja egy sváb mester domborműve a XVI-ik század elejéről (94. ábra). A kép baloldalán látni a jóst, amint kutatja a bolygók állásából a született

gyermek jövőjét.

Mivel a gyermekágyasnak 6 hétig szobájában kellett tartózkodni, helyettesítését a rokonok, az anyós, valamint a sógornők magukra vállalták. Sok helyen a kiszolgálásra külön személyzetet alkalmaztak (95. ábra). Nagyon divatozott a gyermekágyasok látogatása, mely alkalommal a résztvevők víg lakmározása egyik fénypontja volt az eseménynek.

A XVI-ik századtól kezdve egészen a XVIII-ik századig szokásban volt, hogy a születés után a bába formálta a gyermeket.

94. ábra. Gyermekágyas szobája csillogjossal. XVI. század eleje. (Berlini múzeum)

Megnyomkodta, nyújtotta, kihuzigálta összes végtagjait, nehogy azok satnyák maradjanak, szintúgy kitágította a gyermek orrnyílásait, azokba faolajat csepegtetett, majd a füleket is helyreigazította. Azután a test megmérése következett, mert ha a gyermek a rendes méreteket meg nem ütötte, a néphit szerint mindenféle babo-

95. ábra. Német gyermekcselédek a XVI. századból.

96. ábra. Fából faragott szopóedény.

naságot kellett elkövetni. így, hogy az újszülött lidércnyomást ne kapjon, a baba a csecsbimbók nedvét is kinyomkodta. Mettlinger, egy augsburgi XV. századbeli hírneves orvos behatóbban foglalkozott a gyermekneveléssel és orvoslással. Bár könyvecskéjében hasznos tanácsokkal is szolgált, korának a hatása alatt mégis elég különös nézeteket vallott, így a csecsemő köldökére, hogy az formás alakot kapjon, öreg talpból vagy borjúlábból készült port ajánlott. A fürdővíz fiúk részére hidegebb, lányok részére forróbb legyen. A gyermeket az első 6 hétben sötét szobában kell tartani és vigyázni kell arra, hogy nap vagy holdfény ne érje. Se macska, se más állat feléje ne közeledjék, nehogy a gyermek megijedjen. A szoptató anya nyugtalan csecsemőjét lágy dallamú énekkel vidítsa. Az első 14 napon át jobb ha idegen nő táplálja a kicsikét, mert az anya teje még ekkor nem egészséges. Cél-

szerű, ha az anya duzzadó emlőit nőstényfarkassal kiszívhatja stb.

Egyébként a német anya a leghűségesebb szoptató volt és eleinte semmi áron sem mondott le erről az erényről. Később; a XV-ik század előkelő asszonya már szívesen fogadta az anyahelyettet. Eleinte főleg csak a királyi udvarok és hercegek éltek e kiváltsággal, míg nem a dajkaintézmény általános szokássá lett.

Az akkori orvosok szerint a megfelelő dajka magas termetű legyen, egészséges, barna színű, vastag nyakú, húsos mellű. Gyermeke

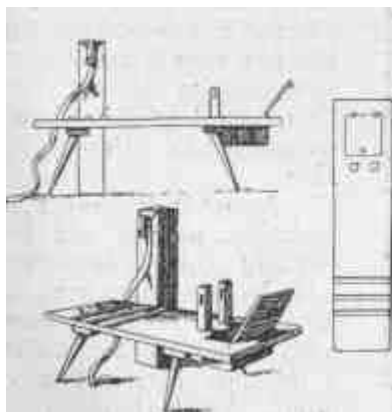

97. ábra. Kásatál gyermektetéshez.

98. ábra. Csecsemő kecske tőgyén táplálkozik.

lehetőleg fiú legyen és 1½-2 hónaposnál ne idősebb. Legyen a dajka jó erkölcsű és szelíd lelkületű, bánatra, keserűségre, haragra, ijedtségre ne hajoljon. Tejének vizenyősnek, zavarosnak, sűrűnek, sósízűnek lenni nem szabad. Gyomrát sohase terhelje meg. Az erős

99. ábra. Zwierlein-féle készülék tejelő kecske számára.

100. ábra. Ónszopókák.

fűszeres ételeket, szintúgy a vastag húst, a fok- és vöröshagymát, a mustárt és tormát kerülje. Jó számára a pikkelyes hal, rák, a gyenge bor és esetleg a sör.

Ha az anya nem tudott szoptatni, a csecsemőt állati szarv végére illesztett és átlyukasztott ruha cskán át tehén-, kecske- vagy szármártejre fogták. Voltak vasból, agyagból vagy fából készült szopóedényeik is (96. ábra). Szokásos volt mézből, cukorból, gyümölcsből stb. készült pépeket az úgynevezett kásatájból (97. ábra) a gyermeknek nyújtani.

Még a XIX. század elején is akadtak orvosok, kik a kecsketejéről, mint a női tej legbecsesebb pótszeréről nyilatkoztak (98. ábra). Könyvet is írtak erről és olyan készület szerkesztettek, melyre a kecskét ráerősítették, hogy a csecsemő veszélytelenül szophasson (99. ábra).

101. ábra. Üvegszopókák.

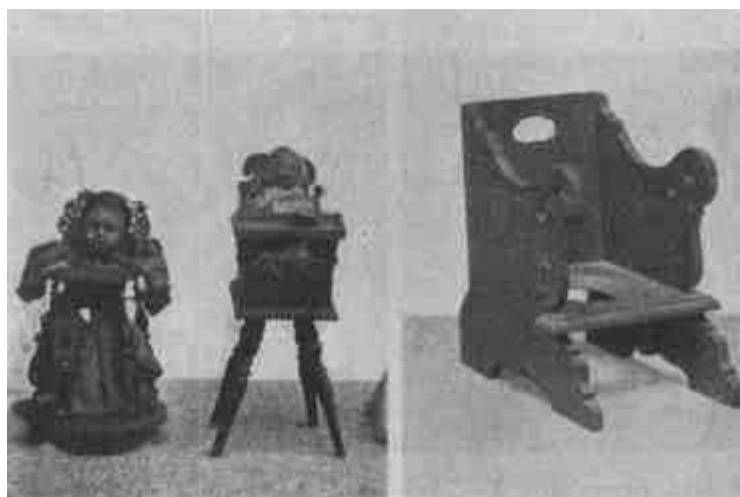
102. ábra. Gyermekágyas szobája (a Boldogságos Szűz születése) bölcsővel és a gyermekfürösztésével. (Mekenem metszete, XV. száz.)

Az egyszerűbb és szegényebb néposztályokban a két évig tartó szoptatás sem ritka. Mégis rendes körülmények között a német asszony 6 hónap után elválaszt. A németeknél is az első csecsemőétel a tehéntej, a tejesliszt, a dara vagy rizspép, a méz, az édes mandulaolaj és később a húsetel. A mesterséges táplálásban eleinte szokásosak voltak az ónszopókák (100. ábra), majd később csiszolt üvegszopókák is (101. ábra).

Az elválasztással kapcsolatban nagyon sok babonaság járja. Legismeretebb, hogy az anya utoljára határárköre ülve szoptat, vagy akkor szoptat, midőn a templom harangja megszólal. Azt is tanácsolják, hogy az anya utoljára Szent János napján szop-

tasson, vagy nagypénteken diófa alatt ülve. Akkor kell választani, mikor a madarak nem dalolnak, vagy rózsavirágzaskor (Hessen). Nem szabad választani mikor havazik (Szilézia), sem vetés idején, sem holdfogyáskor. Tübingiában szokásos az utoljára szoptatott gyermeket a földre tenni, és melléje imakönyvet és pénzt adni.

A csecsemőket a mozgásra való képtelenségig bepólyázták. A pólyák vastag lenből vagy gyapjúból készültek, szűkek voltak és melegen tartották a kisded testét. A csecsemő fejére még sapkát vagy főkötőt is húztak. A szorosan bepólyázott túlmelegen tartott csecsemők, igazán szánalomraméltóak voltak. Volt idő, midőn a meghűléstől való aggodalomból mindenféle melegítő eszközökéi, üvegeket, tálakat, üstöket tettek a bölcsőbe, sőt külön melengető kosarakba is helyezték a kicsikét.

103. ábra. Faragott gyermekszékek. (Nürnbergi Nemzeti Múzeum.)

A régi germánok gerendára, vagy póznákra erősített függő bölcsőket használtak. A későbbi kor már gyakorlatibb és tetszetősebb formákat választott. A XV. századból való Mekenem egy metszete (102. ábra), amely jellegzetesen illusztrálja a szokásos gyermekfürdetést, amint a dajka lábával kipróbálja a víz hőmérsékét és az akkori bölcsőt. Később a bölcsők kivitelében olyan fényűzést fejtettek ki, hogy országos rendeletekkel kellett a bölcsőkérést szabályozni. A faragott gyermekszobabútort is kedvelték (108. ábra).

A német keresztelőket a színpompás külső és a szertartásos ünnepélyesség, valamint a kedély jellemezte. A keresztszülőket tiszteletteljesen felkérték, azok ünnepélyesen kiruházkodtak, gyülekeztek, majd a templomba vonultak. A hazafordulás után nagy vigalom következett sok ceremóniával és kedéllyel. A sok túlzás

miatt a keresztelő szertartásokba a világi és egyházi hatóságok is beavatkoztak. Szokásos volt 20-25, sőt több keresztszülőt is meghívni, kik mind gazdagon megajándékozták a gyermeket és édesanyját. Az ünnepélyes menetet a bábák vezették. Az oltár előtt karról-karra adták a csecsemőt és miután levetkőztették, a keresztelőmedencébe mártották (104. ábra). Keresztelő után vendégfogadóba tértek, vagy otthon dőzsöltek. Mindez annyi költséggel járt, hogy később már vonakodtak a keresztapai tisztséget elfogadni. Szászország pedig később rendeleteleg csak 3 keresztapát vagy anyát, Bajorország kettőt, Oldenburg, Meklenburg kettőt-hármat stb. engedélyezett.

Aminthogy Németországban is a babona végigkíséri az anyaság minden állapotát, ez a gyermek megbetegedéseiben sem maradhat el.

A gyermekbetegségekből a test nedveinek különös fontossá-

104. ábra. Keresztelő a XVII. századból. (Nürnbergi Nemzeti Múzeum)

got tulajdonítanak. A fejkoszt a vér túlságos képződéséből magyarázzák és ellene szárító malátaborogatást ajánlanak.

Gyermekágyi lázban a fejet tökhéjből, salátából és rózsavízből készült keverékkel borogatják, miközben a csecsemőnek senna-főzetet, mandulatejet adnak.

A rosszul alvó gyermeknek ornyílását violaolajjal kell bekenni, halántékait a gyermekágyas asszony tejébe kevert tojásfehérjével és salátanedvvel borogatni. Ha meg a gyermek nagyon nyugtalan és sokat sír, legjobb az aranypénz a köldökére.

A gyermekfogzás nehézségei a kedvezőtlen csillagzatállástól, vagy rendetlen szoptatástól származhatnak. Ezért tanácsolják, hogy a szoptató nő almát ne egyen, gyermekét sötétben tartsa, nyakára smaragdot kössön és rózsaszörpöt itasson vele.

A fülfolyás ellen timsót kell borba tenni és azt vattával a fülbe dugni.

105. ábra.
Selyemsapka a kancsal-
ság gyógyítására.
(Bertisch: Augendienst
c könyvéből.)

Szemfájás ellen: kámfort kell gyermek-
ágyas tejében szétdörzsölni és abból este
néhány cseppet az orrnyílásba tenni.

Kancsal gyermek fejére csuklyát ter-
gyének (105. ábra).

A nehéz fogzás onnan van, hogy a fo-
gak erősen gyökereznek, ami inkább télen
fordul elő. Tavasszal és nyáron a gyerme-
kek könnyebben fogzanak. Ha a fogzás
nagy fájdalommal jár, az állkapcsot nyiiil-
aggyal és tyúkszírral, vagy kutyatejjel kell
bekenni, továbbá viola vagy édesfagyöke-
ret kell a gyermekkel rágni.

A sárgaságot a nyers és sűrű tej élve-
zetével magyarazzák. Ilyenkor a szoptató
anya vagy dajka eret vágasson magán, a
gyermeknek meg. legjobb a földiepervíz.

Felfújás ellen nyers vaját tanácsolnak,
szerecsendiót tejben eldörzsölve, de bika-
epe mézzel főzve s a köldökre kötve még jobb
szolgálatot tesz.

Hasmenésnél jó a kecsketej, almaszörp, mandulatej italként,
rózsa- és kamillafőzet fürdővíznek.

Giliszták ellen: meleg kendők a hasra, mandulamag vagy
szilvaíz, esetleg gilisztapor.

A húgykő, mely akkor keletkezik, ha a szoptató nő sok saj-
tot, áfonyát, vagy bodzát eszik, olasz dióval, bogáncsszörppel,
csuka gyomrában talált szárított halakkal gyógyítható. Ha mindez
nem segít, akkor a kőmetszőkhöz kell fordulni, akik az eltávolí-
tásra vállalkoznak.

Sérv ellen: májusban fogott négy vakond gyomrát borba kell
áztatni vagy a gyermeket egy fiatal fa törzsén áthúzni.

Torokfájásnál: 6 élő bóka főztjéből keli torokvizet készíteni.

Himlő ellen jó a borsólé, egres- vagy ribiszkeszörp, árpa víz,
füge lencseveles sáfránnal. A gyermek testére pedig vörös kendőt
kell borítani, hogy a hólyagok megérjenek.

A gyermek nevelésében is bizonyos szabályokat kell betartani.
A gyermek 1 éves koráig tükörbe ne nézzen, mert meghal. Mezít-
láb ne lépjen a földre, mert nem lesz kenyere. Ha harisnyában jár,
ügyeljen, hogy az ne lógjon, mert különben zivataros időjárás kö-
vetkezik. Gyufával ne játszó, mert ágyba fog vizelni stb.

E babonáik mellett mély és aristotelesi bölcsességet árul el
azon tanításuk, mely szerint a gyermeket az atyának és anyának
kijáró engedelmisségre és Isten iránt való áhítatra kell nevelni.

A német anyavédelem történetéről rövid és átütő képet alkotni
nem könnyű feladat. Mint ezt már láttuk, a középkorban a szülő-

nők védelme, általában a szülés körüli segítség, jóformán tisztán af igazi tudás híjával működő, de babonákkal, tévtanokkal annál inkább telített bábák kezébe volt letéve, örvendetes jelenség a német szülészet történetében a bábakönyvek megjelenése, melyek a középkor vége felé kezdenek keletkezni és csakhamar közkedveltségre tesznek szert. A legelső ilyen könyvet, „A terhes asszonyok és bábák rózsáskertjét” *Eucharms Roesslin*, wormsi, később frankfurti orvos írta (1513);. Ezt követte (1545-ben) egy második Rózsakert, melyet *Betff* strassburgi orvos írt. Ilyenféle munka alkotása fűződik *Jakab Rueff* zürichi polgár és kömetező nevéhez (1554). Amint ez *Bumm Ernőnek*, a berlini egyetem nemrégien elhunyt, nagynevű szülésztanárának szülésettörténeti összeállításában olvasható, önálló vizsgálatokat és megfigyeléseket ezekben a régi német bába könyvekben még hiába keresünk. Ezek még legnagyobb részükben csak jóhiszeműen elfogadott hippokratészi, galenusi vagy arab tanokat adnak elő, fantasztikus ábrákkal díszítve.

A német tudományos szülészetnek fejlődése különben a majdnem évszázaddal előbbjáró francia szüléstudományból nyerte alapjait. A párisi szülőház, a Hotel Dieu már teljes virágzásban áll» nagy nevű francia szülésszek már letörlik a bábák uralmát és ezek mesterségét a tudományos szülészet kívánalma szerint igyekeznek szabályozni, mikor Leipzigben még a polgármesterné asszony választja ki és vizsgáztatja a szülésznőket. A Németalföldre Franciaországból csakhamar átszivárgott szüléstudomány már javában vimm (*Deventer*), Németországban még mindig *Justine Siegemundm* churbrandenburgi udvari bábának (1090) és Braunschweig város felesketett bábájának, *Horenburgin*-nak röviddel ezelőtt megjelent tankönyvei virágzanak.

Amilyen nehezen indul meg azonban a szülészetnek tudományos értelemben vett fejlődése, olyan hatalmas lendületet vesz azután később, úgy hogy csakhamar egy század mulasztásait pótolni lehet, sőt Németország szülészeti iskolájával vezetőszerepet szerez magának a világ kultúrnemzetei között. A berlini Charité (1751) és a bécsi St. Marxi kórház (1752) mellett alapított bábaiskolák mintájára csakhamar keletkeznek ilyenek Cassel, Braunschweig, Dresden, Würzburg, Jéna, Marburg stb. városokban. Ezen intézetek felállítását a további intézetek és klinikák keletkezésének egész sora követi, s ezzel a tudományos szülészet művelésének hatalmas lendülete a legkiválóbb szülésszek és nőorvosok neveinek tömegét márkazza az orvostörténelem számára

Mégis a *Semmelweis-féle* tanok (1847), mint általában a világon mindenütt, Németországban is csak jó későn tudnak uralomra jutni. Az antisepsis, a XIX-ik század orvostudományának büszkesége itt sem a szülészetből, hanem a magyar *Semmelweis* felfedezését követőleg csak több évtizeddel, az angol *Lister* sebészi tanai-

bői fakadt, miután a francia *Pasteur* és a német *Koch Róbert* csirintani felfedezései erre a talajt már kellően előkészítették.

A szülészet tudományának fejlődésével karöltve haladt Németországban az orvostudományi gyermekgyógyítás fejlődése is melvnek újabb hajtása és szűkebb része a csecsemőgyógyászat és gondofáiás, tudományosan megalapozottan először Németországban különült el az anya ágtól.

Az a hatalmas tudományos és gazdasági fellendülés, mely Németország utóbbi 100 évét annyira jellemzi, lakosságának hihetetlen mérvű megszorodása, iparának és kereskedelmének a világversenyben való előretörése a hatalmas birodalmat a szociálhigiénés egészségvédelem kiépítésében új utak kijelölésére kényszerítette. A vesztett háború, majd az ezt követő gazdasági harcok, elszegényedés és munkanélküliség pedig a Németbirodalom szociálhigiénés egészségvédelmét még inkább a megoldásra váró feladatok élére toltta. A Németbirodalom társadalombiztosítási rendszere, amelyben már az anya és gyermek védelme széles területeken kifejezésre jut, világviszonylatban is egyedülálló. Az egészségvédelmi szükségletek annkira éles előtérbe nyomulása ellenére is Németország anya- és csecsemő-, kisded- és gyermekvédelme nagyjában szakrendszerekből indul ki. Az egyes egészségvédelmi ágazatok széttagolódása annyira éles volt, hogy kezdetben még a csecsemő- és kisdedvédelem is az anyavédelemtől jóformán függetlenül indult, meg.

Tudni kell, hogy a német szociális és higiénés embervédelem nem egységes rendszerből alakult ki és fejlődésére jellemző, hogy eleinte jórészben csak szociális embervédelmet ölelt fel, a higiénés ágazatok pedig csak később kapcsolódtak a meglévő szervezetekhez. Ehhez járult még, hogy az egyes német államok legnagyobb-részt egymástól függetlenül, társadalmi egyesületek, az illetékes hatóságok stb. útján az ember védelemnek egymástól elütő rendszereit és különböző szakágazatait igyekeztek megvalósítani. Innen ered az a valóban nagy zűrzavar is, mely a Németbirodalom embervédelmi, illetve egészségvédelmi segédszemélyzetének, – a védőnőknek – képzésében és munkábaállításában jóformán a legutóbbi időkig mutatkozott és amelyben rendet teremteni a német embervédelmi Törekvéseknek az utóbbi évekre vonatkozó egyik jellemző igyekezetig.

Az anya-, csecsemő- és kisdedvédelemre vonatkozólag a kialakulás ma már megtörtént. Míg évek előtt a Németbirodalom gyermekvédelmét irányító legfőbb szakszerv, a *Reichanstalt zur Bekämpfung der Säuglings- und Kindersterblichkeit* (Kaiserin Augusta Viktoria Haus, Berlin-Charlottenburg),– melynek működése és feladata nagyjában megfelel az Országos Stefánia Szövetség működésének– még jóformán csak a késői csecsemőhalálozás elleni küzdelmet látta az előtérben, ma már ennek a szervnek nagynevű vezetői (*Längstem, Rott, Sellheim* stb.) a korai csecsemőhalálozás elleni

küzdelmet is a legapróbb részletekig tudományosan kidolgozták és általában a gyermekvédelmet gyakorlatilag elválaszthatatlannak tartják az anyavédelemtől. Ennek megfelelően ma Németországban- gyakorlati intézkedésekkel igyekeznek az anya és gyermekvédelmet egyetlen szakrendszerbe összekapcsolni.

XVI.

A franciák.

Ismeretes, hogy Franciaország szakemberei a születések folytonos hanyatlásáról panaszkodnak, ám bár népesedési visszaeséről beszélni nem lehet, mert az ország lakosságának száma ennek ellenére sem fogy. A haladó kultúra” elkerülhetetlen következménye a születések csökkenése. Másutt is így van ez, csakogy Franciaországnak kirívóbb ebbeli statisztikája.

A francia nőnek különleges a helyzete: A. születési: arányszám kisebbedését nemcsak a francia nő rendkívülisége,” hanem a hitves és férj között fennálló törvényes visszásság is okozza.

Míg az apának a polgári törvénykönyv kifejezettén biztosítja a szülői hatalmat, az anyának a gyermek nevelésébe, vallásának megállapításába, házasságának meghatározásába törvényes alapon beleszólása nincsen. Igaz, hogy a gyakorlati életben ez nincsen mindig így. A nő miután ilyenformán a házastársi kötelezettségek nagy része alól fel van mentve, önállóbb szerepkörhöz jut, emancipálja magát és külön életmódra, külön életstandardra rendezkedik be; A francia nő a lovagkorban a társadalom szervezője volt. Szellemi és irodalmi tevékenysége, a művészet iránt való fogékonysága éleslátó kritikára és túlfinomodott érzések nyilvánítására ösztönözte. Választékos kultúrájával és cselszövő hatalmával, királyi udvarok politikai tényezőivé emelkedett. Ezzel karöltve azonban az erkölcs is süllyedt. Margit, I. Ferenc zseniális nővére királyi termekben játszatta el Bocaccio Decameronját, XIV. Lajosnak a főnemesség részvételével üzött botrányai pedig világszerte ismeretesek voltak. Mindenütt a női befolyás kap lábra, gyakran prudéria nélkül, a metreszgazdálkodás szomorú eseményeivel. Hiába hangzanak el tiltakozó szavak, bölcs és jövőbe tekintő intelmek. Madame Campan, Napoleon elbizakodott kérdésére, hogy mije hiányzik a francia nemzetnek, bátran szemébe mondja: „az anyák!”. De Laménies is hasztalanul kiáltja, hogy csak a házaselet tisztasága mentheti meg Franciaországot, minden a régiben marad. A nő, hogy kiváló pozícióját körülbástyázza, lényének tulajdonságaira építi hatalmát. Az anya leányát már a bölcsőben arra tanítja, hogy nőnek született. Szabad akaratra, önálló ténykedésekre neveli, hogy a beszéd, a társalgás, a modor, a tapintat, az emberismeret fegyvereivel vértzetten, az élet színpadán, a látszat világában állhassa meg helyét. Szemben ezzel a francia nő szíve gyakran üres, benső vonzalom és ragaszkodás nélküli. Ilyen a házassági viszonya is. Az előkelő francia nő gyermekéveiben rendszerint kolostorba kerül. Nem azért, hogy ne-

velése túlvallásos legyen. A világiasság itt is irányt szab és korán, gyakran már, 12-13 éves korában férjhez adják. Az ifjú nő rangjához és vagyonához képest előkelően berendezett lakosztályaiban ép olyan pompás ruhákat és ékszereket visel, mint édesanyja s a házasesetben is ugyanolyan szabadságot élvez. Bár tagadhatatlan, hogy a legtöbb előkelő nő jóságot és barátságot mégis csak hoz otthonába, a köznapi értelemben felfogott férj iránti szerelem és család iránti szeretet érzéseitől irtózik, mert az közönséges, erre az ő kiváló lénye nem képes. Szemben ezzel a középosztály társadalmában a férj és feleség között gyakori a teljes összhang, gyermekeiket szeretik és vallási élettük ellen sem tehető kifogás.

A francia fiú nevelésében viszont bizonyos lágyság mutatkozik. A francia férfiben az ügyes és sima modor, a szeretetreméltóság, szorgalom és tanulékonyosság mellett gyakori az önakarat és elhatározóképeség hiánya.

A testileg és szellemileg túlfinomult francia nő gyakran meddő. A különleges hitvesi kötelék lehet egy másik oka annak, hogy a házasságok Franciaországban kevésbé termékenyek. A népszaporodásukat feltüntető statisztika tanúsága szerint egy-egy házasságra átlag csak 2.9 gyermek esik. Egy időben határozottan a 2 gyermek-rendszer volt divatos.

Hogy a természetes népszaporodás hanyatlását ellensúlyozzák, költőik és íróik versenyezve dicsőítetitek az anyaságot, kiváló bölcsészek pedig érdemleges munkáikkal küzdöttek az elnéptelenedés ellen. A törvény különben teljes erővel sújtotta a magzatüzést. Már a régi frankok az azzal foglalkozókat felakasztották. A forradalmi időszakos törvények 20 évi börtönnel büntették. Mégis sehosem dívik annyi magzatüző szer, mint épen Franciaországban, s gyáraik ezenfelül hírhedt gyártmányaikkal a világpiacot is ellátják. A népies szerek közül említésre méltók: a tengeri hagyma, a borostyán, az áloé, a quajakfa, a méhfű, az üröm és absinth, az anyarozs, a vanília, a boróka, a ciprus, kőrishogár, orbáncfű, füstölök, véreivonók, elektromos behatások, a testi túleröltetés, hegyes eszközök, kötő- és horgolótűk stb.

Ezek ellenére is a régi francia nő terhességét alázatos megadás-sal viselte és bevett szokás szerint a terhességi övet magára öltötte. Voltí idő, mikor „Saint Oyan” öve különös tekintélynek örvendett. Az övről egyébként azt tartották, hogy ha azt a templom harangjához kötik és a harang háromszor megkondul, a szülést könnyűvé teszi. Hatalmas erőt tulajdonítottak a sárkányt eltaposó Szent Margitnak, ki minden erejével segíti a bajba jutott szülőnőket. Az a hiedelem még ma is uralkodik, hogy a nő könnyebben átesik az eseményen, ha férje harisnyáit, nadrágját és lábbelijét viseli.

A nép egyszerű gyermeke a szülést Franciaországban is különféle módon igyekezett befolyásolni. Az alsó testrész dörzsölése, nyomkodása a kisebb városokban még ma is divatos. Elavult szo-

kasok az ölben való szülés és a szülészék használata. A bábák a már más népeknél leírt tágító eszközöket sem vetették meg. Paré a XVI. század legismertebb francia sebésze mutat rá ilyen műszerekre és *De la Motte* még a XVIII. században is említi ezeket.

A bábáknak a szülésekbe való merész beavatkozásai épúgy napirenden voltak, mint egyéb kulturálatlan államokban.

Elrettentő példákat hoz fel *Gervais de la Touche*, ki a „Sages – femmes”-ek tudatlanságáról külön munkát adott közre. Nagyjában azonban sokkal korábban vert gyökeret Franciaországban a szülészet fejlődése, mint! bármely más államban). A bábaügy rendezése új, világos és gyakorlati nézeteivel, a férfierőknek a szülészetbe való bevonása új korszakot teremteti). *De la Marche 1677.* évi bába-könyve szabatos utasításaival és a mintaszerűen vezérelt első szülő-intézet a „*Hotel Dieu*” hozzájáruljak a bábaoktatás kialakulásához.

Mindaddig azonban, amíg a tudomány eddig eljutott, mindenben az ős nézetek fialáltak hitelt. A magzatburkok, a gyermekágy, a kiseded szoptatása, pólyázása ép olyan kabalisztikus formákhoz kötöttek, mint akár a germán, vagy az arab népeknél. Az a gyermek, mely vörös burokban születik szerencsét, a kékes burokban született gyermek balsorsot jelent. Hogy a rossz tekintetű embertől megóvják a gyermekágyast, vagy az újszülöttet, misztikus jellel ellátott ujjöntvényeket tartottak a látogató elé. A gyermekágyat pedig a férj az asszonnyal megosztotta (*convade*). Olyan szokás, ami egyes ős népfajoknál, de kultúrnépeknél is feltalálható. A férj az asszony szülése után szintén ágyba fekszik és a gyermekágyasra vonatkozó szokásokat úzi, böjtöl, ajándékokat elfogad, népies gyógyszereket szed, a csecsemőt babusgatja stb. Ezen szokások eredetileg a franciák ősi sarjainál, az ibereknél divatoztak és a Pyreneusokban állítólag még mindig megtalálhatók.

A gyermekágyast kezdetben étellel elég gyengén látják el. Legfeljebb egy csésze levest kap, hozzáadnak helyenként egy kis vörösbort vagy narancsvirágvizet cukorra¹, hársfa vagy mályvaszörpöt, vörös árpafőzetet stb.

A gyermekágyat a francia nő nem hagyhatja el korán és különösen érdekes, hogy bár ajándékokat elfogadhat, virágot, vagy más egyéb illatosított holmit nem hozhatnak szobájába, mert az a nézet, hogy minden erős illat árthat a nőnek, fejfájást, szédülést, álmatlanságot okozhat.

Különös szokást üznek a csecsemő fejének alakításával. Franciaország északi és északnyugati részeiben (Gascogne, Bretagne, Limousin, Provence) állítólag még ma is látható, amint az újszülött fejét szoroson körülkötik, sapkát nyomnak a tetejébe s a fejet mindaddig alakítják, míg az hátra nem nyúlik és cukorsüveg alakú lesz. Más kerületekben (Deux, Sevres, Haut-Carone, Carcassone, Ariège, Bouen) bizonyos készülékekkel (begum-főkötő, arcelet-ív vagy serre-ité-fejkeret) harántalakúra szorítják a fejet, hogy az egy bizonyos fejviseletre alkalmas legyen.

A pólyázást is régente erőszakos és túlzott mértékben vitték végbe. Ezért Rousseau, a XVIII. század egyik szellemi vezére és pedagógusa hangoztatta, hogy a gyermek első ajándéka a bilincs. A pólyázás e módját példázza Bosse festménye a XVII. századból (106. ábra).

Szokás volt a gyermek kitevése is. Ilyenkor a száműzött mellé

106. ábra. Gyermekágyas szobája (Bosse festménye).

107. ábra. Gyermekágyas első kimenője (XIV. századból)

sót tettek annak jeléül, hogy az még nincs megkeresztelve.

A családba fogadott gyermeket hamarosan megkeresztelték, mely alkalomra szokásos volt a keresztelőfi kellengye, ú. m. *ing* (chemistei baptismale), *keresztelőt ruha* (robe baptismale) és *egy kendő* (drap baptismale). Elmaradhatatlan volt a lakoma is, a *bankett* (le 'couvive, le relévage vagy couvive de commerce).

Az anya alig várta felépülését, mert forró vágya volt, hogy az újszülöttet avatni a templomba vigye (107. sz. ábra). A Terentius kéziratából való képen a XIV. századbeli francia középsztály jellegzetes szokásaként látható ez a jelenet.

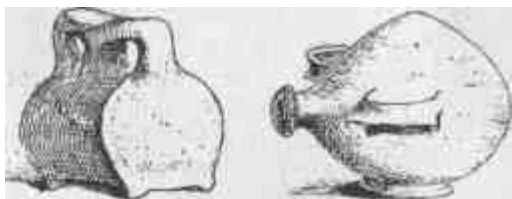
108. ábra. A reichstadti herceg empire-stílusú bölcsője.

A gyermek ápolásában a francia izlés mindenütt kifejezésre jut. Már a csecsemő bölcsője is lehetőleg szobadísz. A vidéken primitívebb bölcsőformák voltak és vannak részben még; ma is használatban (108. sz. ábra).

– A XIII. század táján, – noha állítólag Parisban mállékkor is voltak dajkaelhelyező intézetek, – a francia nők többnyire maguk szoptattak. A francia nők azonban általában nagyon is korán szabadulni áparkodtak ettől a boldogságtól. Eleinte ők is kezdetleges formában gyakorolták a mesterséges táplálást és állati szarv segítségével öntötték a kecsketejet aj kicsike szájába. (Voltak ezenkívül különös készülékeik is. Violet le Duc és Witkowszki szerint fogókkal és lábakkal ellátott horda- és tökformájú szopó-

edények voltak divatban (109. sz. ábra). Vallambert is elpanaszolja (1565), hogy Franciaországban 100 év óta kivonják magukat a nők a szoptatás teendői alól és már 3. hónaptól kezdve „bouillié”-t (tehentej és búzaliszt), kenyeret és más eféléket etetnek a csecsemővel. Kis rouleauk (palack) is közkezen forogtak. Ezeknek nyaki részébe szivacsot tettek és ezen át szívták a gyermekek a tejet.

A párisi nő általában nem szoptat, hjanem dajkát vesz házába, vagy Mura kiadja csecsemőjét. Ezzel a szokással igen visszás, sőt erkölcstelen események vannak összefüggésben. A házba kerülő dajkák – nourrices sur lien – többnyire Normandiából vagy Nièvre departementből valók. A dajkák férjei a feleségek keresetéből élnek, dologkerülőkké válnak és később elég gyakran nyomorba úzják a családot. Az elhelyezők –

109. ábra. Középkori szopóedények.

meneurs vagy meneuses – csak az üzleti részszel törődnek, aminek következtében nagy a csecsemőhalandóság. A falura kihelyezett gyermekek tömegesen halnak el. Jogosan mondta ezért egy kis francia

110. ábra. "Kecske dajkaszolgálatban
(P. Descelles képe).

község polgármestere: „Az én falum temetője párisi kisdedekkel van kikövezve.” Miután a dajkaügy mindig problematikus volt Franciaországban, a rendezés ferdékében különböző,¹ kísérletek történtek. A múlt században *Boudard* kecsketej közvetlen adagolásával próbálkozott (110. sz. ábra). *Parrot* dajka pótlására inkább a számarkancát választotta (111. ábra). Parisban a csecsemők elválasztására valóságos szakma alakult ki. Szopóúvegekkel keres-

kedő asszonyok nem higiénikus és célszerűtlen edényeikkel háznak, hogy az anyákat könnyelműen a szoptatás abbahagyására és csecsemőknek mesterséges táplálására bírják. Ezek a kereskedést űző asszonyok főleg a gyári és munkásnegyedekben fordulnak meg és ott az egyébként elfoglalt és hiszékeny asszonyoknak a gyermek betegsége esetén sokszor még orvosságot is kínálnak. A népies gyógyszereket Franciaországban is szívesen látják. *Bessières* „*Le préjugés populaires sur le maladie de Venfance*” cím alatt külön könyvben foglalta össze a gyermekbetegségek népies kezelését és az idevágó népszokásokat.

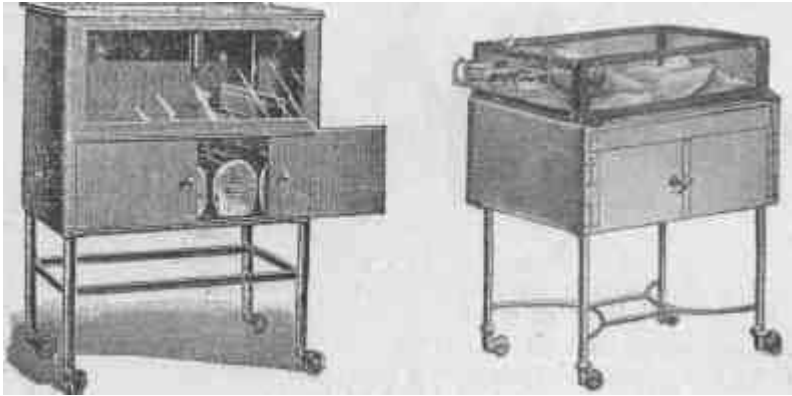

111. ábra. Szoptatás számartejvel.

Különb a csecsemővédelem ma már Franciaországban is az egészségügy egyik vezéreszméje. Ennek egyik kezdeményezője *Tarnier*, nagyhírű szülésztanár volt, kinek melegítő szekrényei (*couveuse*) 1884 óta forgalomban vannak (112. és 113. sz. ábrák). Mesterségesen felmelegített levegőjű vasvázás üvegszekrények ezek, melyekbe állandó hőfok mellett helyezik el a koraszülöttet, vagy a gyengébb csecsemőt is így kísérlik meg életbentartását.

Egyébként a csecsemő, kised és anya védelmével összefüggő francia törvények, rendeletek, intézkedé-

sek és intézmények ma már egészségi és gazdasági vonatkozásaikban mintaszerűek. Jelenleg az eddig szétszórta intézkedések és intézmények egységesítésén fáradoznak. Csak legutóbb vált ismeretessé a francia közegészségügyi miniszter 1931. évi július 15-én kelt rendelete, mely minden vonatkozásban ezt az egységesítést célozza, még pedig – reánk magyarokra különösen örvendetes jelenség – nagyjában a magyar anya- és csecsemővédelmi szervezet mintájára.

112. ábra. Csecsemő melegítő szekrények (Couveuse-ök).

Hogy a franciák előtt a magyar anya- és csecsemővédelem szervezete és működése eddig sem volt ismeretlen, ezt bőszégesen bizonyítja néhány egészségvédelemmel foglalkozó szakemberük érve¹-lése és közlése, melyekben az anya- és gyermekvédelmi szerveknek egymással való összekapcsolását és szakrendszerben való egységes irányítását követelik. *Bourguin* részéről a magyar rendszer ismertetése a francia napisajtóban is – napvilágot látott. Az 1931. évi közegészségügyi rendeletük pedig már előírja, hogy az anya- és csecsemővédelemben az összes tartományok egységes elvek szerint járjanak el.

113. ábra. Az első Couveuse-ök a párisi téren Ugyanaz, mint a ma *Maternitében*.

Hasonlóan a magyar viszonyokhoz, igyekez-

gyanak el. Szerintük különösen fontos ez egy olyan országban, amelynek, mint Franciaországnak is alacsony a születési arányszáma, de aránylag magas a csecsemőhalandósága. Ezért a csecsemőhalandóság elleni küzdelmet szakrendszerben központosítani óhajtják, anya- és csecsemővédelmi központokat), vagyis védőintézeteket létesítenek. E védőintézetek munkafeladata úgyszólván minden

gyár anya- és csecsemővédelmi szervezet védőintézetek munkafeladata. Hasonlóan a magyar viszonyokhoz, igyekez-

nek védőintézeteik munkásságába a védelmi körzet bábáinak munkásságát is bekapcsolni. Az anya- és csecsemővédelemmel kapcsolatos szociális és egészségügyi munkát vezető szakorvosok irányítása alatt állami képesítéssel és az *anya- és csecsemővédelemben különleges kiképzéssel bíró védőnőkkel* látják el. Az együtt működő bábákat pedig az anya- és csecsemővédelemben még külön kiképzésben is részesítik. Az új francia rendszernek jellegzetes hasonlósága a magyar rendszerrel még az is, hogy az egyes tartományi főnökök utasítják az anyakönyvvezetőseket, hogy azok a megtörtént szüléseket az anya- és csecsemővédő intézetekkel haladéktalanul közöljék, hogy a szakvédő az újszülöttet minél hamarabb meglátogathassa s hogy a csecsemőn keresztül a védelmet az egész családra kiterjeszthesse.

XVII. Az angolok.

Az angol nő családjogi helyzete sok vonatkozásban a francia nő helyzetével egyező. 1886-ig a gyermekről való gondoskodás jogköre egyedül az apát illette. Később ez változott, s ma már az anya gyermeke számára gyámot kérhet, a nevelésre vonatkozóan azonban ma is az apa szava dönt. A házasságon kívül született gyermek ápolásáért és eltartásáért viszont az anya felelős még akkor is, ha a természetes apa személye megállapítást nyert.

Az angol nő a többi művelt nép asszonyaival szemben sok tekintetben előnyösebb szociális helyzetet élvez. Ez az előny az angol nemzetnek tradíciós jogfelfogásából következik. Az állam polgáraitól nemcsak a munka-, adó- és egyéb kötelezettségek teljesítését várja, hanem cserében jogot is ad és minden egyénnek bizonyos kor elérése után létfenntartást biztosít. Ez a biztosítás kiterjed a nőkre is, különösen az anyaság idejében. A legszegényebeket évente ezrével veszik fel lebetegedésükkor a munkásotthonokba. A rossz szociális körülmények között élő anya nyilvános szülőintézetben is elhelyezhető és az állam terhére anyasági járulékot élvez. A biztosítótársaságok pedig jóállást vállalnak az anya és gyermek gondtalan jövőjéért,

Ezek a szociális intézkedések széles néprétegekre megnyugtatólag hatnak és egy bizonyos fokig mentesítik az emberiséget a köznapiság gondok és terhek súlyától. Egyúttal irányító befolyással vannak az angol nép öntudatára és lelki életére is. A nevelés már a gyermekkorban olyan, hogy a szellemi és fizikai munkában önállóságra és kellő energiakifejtésre szoktatja az ifjúságot. Az angol gyermeket nem kényeztetik, hanem korán testgyakorlásra fogják. Fiúk és leányok egyaránt a sport számtalan válfaját űzik. Nemzeti sportjaik közsímsportok. Akik tehetik, a nyár nagyrészt tengerpart mellett töltik. Egész apró gyermekek órákhoz napfényben és a strand vizében edződnek. Később a fiúk a labdajátékokban, nyíllövészetben, lovaglásban, versenypárbajban, evezésben stb. válnak mesterekké, a leányok pedig a háztartás minden ágazatát megtanulják. A szülők a családi érzés fejlesztésére kiváló gondot fordítanak. Az angol-

nak házatája legbensőbb szentélye. A családi élet meghittsége a gyermekek lelkét maradandó szülői szeretettel és engedelmesre való hajlammal tölti meg.

Az angol általában nem köt korán házasságot, annak ellenére, hogy a házasság korát „the age for consent to the matrimony” a törvény a férfinemnél a 14-ik, a nőnél a 12-ik életévben jelöli meg. Ezen koron alul is lehet házasságot kötni, de akkor a házasság csak a törvényes életkorban válik jogérvényessé.

A menstruáció az angol népfajok nőinél nem mutatkozik oly korán, mint egyéb, főleg melegebb éghajlat alatt élőknél.

A terhességet általában tiszteletreméltónak tartják és terheség idejében a nőnek még a munkás- vagy iparososztályokban is a legmesszebbmenő védelmet nyújtják. Ez a védelem ma már egészségügyi és gazdasági szempontokból történik. A terhes asszonyok régebben övviselőkhöz voltak szokva. Az övnek jótékony hatást tulajdonítottak, így az 1159. évről fel van jegyezve, hogy a newminsteri Róbert apát öve csodahatású volt.

A gyermek életét és kellő gondozását a törvényhozó testületek mindenkor a legmesszebbmenő módon védték. A magzatúzást a XIII. század óta törvényesen üldözték és a magzatúzót halállal büntették. Az 1883. évi törvény az „Ellenborough” okmány már különbséget tesz élő és élettelen magzat között s e szerint állapítja meg a büntetés mérvét.

Angliában a szüléseknek levezetése évszázadok óta női kezekre volt bízva s csak nagy szükségben hívtak sebészorvost, aki a bonyolult esetben a szülést befejezte. A bábák, vagy nevükön: a *midwife-ek* művészkedése régebben az alhas kenetelésében és formálásában nyilvánult, azonfelül az újszülött átvétele, köldökének leválasztása és fürösztése volt legfőbb foglalkozásuk. Közreműködtek úgyis, hogy mindenféle hajtószereket adtak a vajúdónak. Ilyenek voltak: a safran, a borax a fahéj, stb. A szárított füget pedig babolajjal keverve a vajúdo köldökére tették. Máskor egy darab fokhagymát csúsztattak a végbélbe. A nemirészeket ujjal is tágitották. A halott magzatot horoggal előhúzták, sőt az előesett kart akár le is vágták. Egyébként ami a németeknél vagy franciáknál hasznosnak és érdekesnek bizonyult, azt az angol szülészet csakhamar magáévá tette. Bizonyos szülési beavatkozásokban azonban előbbre voltak. Így a keresztfevés szülés helyes levezetésében is megelőzték a kontinenst. A régi időkben az ülőhelyzetben való szülés divatozott. *Smattie* (1712) említi, hogy Anglia távolabb fekvő vidékein a vajúdok félkör alakú kivágott székeken ülve szülik meg gyermekeiket. Nem volt ritka az sem, hogy más asszonyok ölében ülve szültek, sőt a térdelő vagy térdkönyöklő helyzetet is használták. Különb ma is az angol orvosok kisebb műtétéknél vagy szülés alatti vizsgálatnál a nőt oldalára fektetik, mert úgy vélik, hogy ezzel a nő szeméreméretét kevésbé sértik.

Érdekes megemlíteni, hogy a szülészeti fogó őshazája Anglia. A XVII. század második felében *Chamberlen* családnak sajátos foglalkozását képezte fogóeszközöknek készítése, melyeknek híre idegen országokba (Franciaország stb.) is eljutott. A veszélyezte-

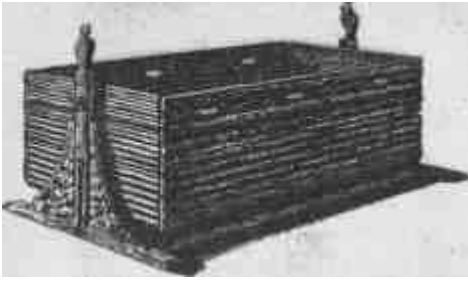
114. ábra. Angol gyermekágyas szoba a XIV. századból
(British Múzeum, London)

tett szülések befejezésére szerkesztett műszert a Chamberlen család hihetetlen áron kínálta megvételre, anélkül azonban, hogy a használat titkát, illetve módszerét elárulta volna. Később az 1815-ben kihalt család örökségét képező háznak egy titkos ajtajú helyiségében ráakadtak a féltve őrzött első fogókra.

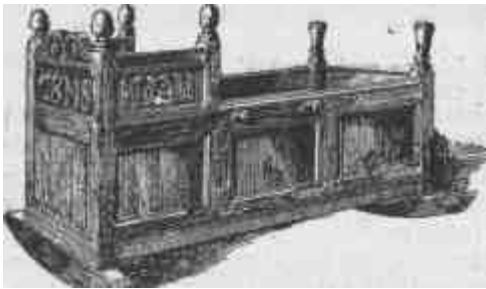
A magzatburoknak az angolok is csodálatos hatásokat tulajdonítottak. Az általánosan elterjedt közmondás: *tobe bom mith a caul*” szerencsét jelent a burookban születettnek és az ilyen gyermeknek a római felfogáshoz hasonlóan kiváló ékesszólási képességet tulajdonítottak. A burokkal kereskedtek is, s volt rá eset, hogy a „Times” hirdetési hasábjain eladásra kínálták. A burok ára 1779-ben 20 guinea (angol aranypénz) volt; 1848-ban pedig már csak 6 guineára becsülték.

Ősrégente babonaságot űztek az újszülött fejének alakításával is. Ezt a szokást bizonyítja a Salisbury környékén egy sírban talált csecsemő koponyája, A boszorkányhit is el volt terjedve. A bábák-az újszülöttek emlőinek tejszerű nedvét ujjaikkal kisajtották, csak-hogy azt a gonosz lények végezzék. A korán elhalt gyermek lelkéről azt hitték, hogy az kísértetként, kutya alakjában lebeg a levegőben és ha a szél süvít, akkor a korán elhalt gyermekek jajgatása harsog az űrben.

116. ábra. XIV. századbeli gótstíli bölcső
(V. Henrik bölcsője).

Az ó-angol keresztelők nem voltak annyira zajosak és külsőségteljesek, mint a német keresztelők. A szertartás egyszerű volt és méltóságos. Egyedüli szokás a keresztelői kalács volt, melyet valamikor közép-
pen bevágtak, köröskörül gyűrű alakban kivájtak s a; nyíláson a csecsemőt keresztüldugták. A névválasztásban válogatósak voltak. A kelták maradványaként Angliai nyugati hegyvidékein a; Rhys v. Rees (harcos), Radwallador (csatarendező), Llewellyn (villám) ma is kedvelt nevek. Teutonikus törzsek az V., VI. századból nemzeti neveket örökítenek meg, mint Edward, Alfréd, Edmond, Cuthbert, Edgar. A normanoktól származnak a William, Henry, Robert nevek. Sok nevet hozott forgalomba a reformáció is, David, Hanna, Dániel, Sarah, Sámuel, Ábel, Caleb, Enoch, Hírám, Jesse, Seth, Ischabod, mind abból az időből való. George, Frederik nevek csak a múlt század óta használatosak. A gyermekágyban nincs sok különös szokás. Említésreméltó a gyermekágyasnak nyújtott toast-water, zöld tea, tejjel vagy vízzel,

117. ábra. XVII századból való
angol bölcső.

melybe pirított kenyeret, vagy a barley-water, melybe árpa darát áztattak. A gyermekágyas szobájának berendezésére mindig különös gondot fordítottak (114. sz.; ábra.)

A csecsemő pólyázásában és öltöztetésében az angolok mindig észszerűek voltak. Az első hetekben a csecsemőre csak egy köldökpólyát tesznek, combjai közt átvetnek egy háromszögletű pelenkát, ami fölé szalaggal könnyedén átkötött flanell kerül, majd a fejre egy kötött fejkötőt tesznek. A csecsemő fehérneműjének s ruhácskáinak készítésében főelv, hogy a ruhadarabok a csecsemőt mozgásában ne gátolják (115. sz. ábra). A kisdedet a ház padlójára kiterített puha szőnyegen csúszkálni hagyják és hogy a bútortat vagy kályha révén kárt ne szenvedjen, e tárgyakat elkerítik.

A ringó bölcsők Angliában is szokásban voltak. Már Georg Stephenson, a gőzmozdony zseniális feltalálója légáramlással állandóan mozgásban tartott pecsenyeforgató nyárssal hozta összeköttetésbe a bölcsőt, úgy; csemő táplálására, úgy hogy emberi kézre nem is volt szükség a cse-

csemő ringatásánál. Később azonban a célszerűbb nyugvó bölcsőkre tértek át. (A 116., 117. számú ábrákon XIV. és XV. századból való bölcsőket mutatunk be.)

Az angoloknak is megvannak a nemzeti bölcsődalaik, melyek közül a legismertebbek: „the old nursery rhyme” meg a „shoko, lullaby, go to sleep baby”.

Az angoloknál nagyon elterjedt az altató italok használata, kivált a gyári és ipari kerületekben. Az ú. n. „Hack drops” ópiumtartalmú és már nem egy gyermek halálát okozta. Némely droguista évente egy métermázsát is elad ebből és némely szombaton 300–400 vevő is jelentkezik ezért. Az altatószerek vidékek szerint változnak. A *Goldfrey-Cardial* szintén ópiumot tartalmaz. A *Dalby-Carmnative*, *Mother-Blessing*, *Infants-Preservative* stb. egytől-egyig káros összetételűek.

Az Angliában divó sportszerű, sok tekintetben férfiasnak mondható nevelésnek lehet az eredménye, hogy kivált a felsőbb rangúak között a nők gyakori hőszámvavarban, hőszámszünetben és egyéb női bajokban szenvednek, és a többnyire gyengén fejlett emlők miatt nem igen tudnak szoptatni. Ezért a mesterséges táplálás már nagyon régen elterjedt. Akárcsak a franciák, ők is csiszolt tehénszarvból itatták a kicsikéket. Később a „boat” jött divatba, melyet 1792-ben egy *Armstrong* nevű orvos ajánlott első ízben. Ez egy fémből való,

3-4 evőkanálnyi tartalmú ivócsésze (118. sz. ábra), mely általános

használatnak örvendett. A szopóedényeknek egyébként számtalan formáját és változatát ismerték. Így *Raulin* fa-, ón-, üveg- és ezüstszopókról, *Underwood* pedig lapos üvegpalackokról ír. Ez utóbbiakhoz hasonló az *Allenbury-féle üvegedény*, amelyen a berlini iparművészeti múzeumban lévő egyik tányérfestményen látható (119. sz. ábra).

Már a fejezet bevezetésében említett angol anya- és családvédelmi szociális intézkedéseken kívül még külön figyelmet érdemel az angol bábaképzés rendszere. Ez sok vonatkozásában az európai rendszertől eltérő. Nincsenek külön bábaképző intézetek, mint a kontinensen, hanem a bábák az egyes kórházak megfelelő osztályain tanulnak. A bábák általában magas képzettségűek és az összes szülésnek kb. 60%-át, az ország egyes részeiben akár 90%-át orvos nélkül látják el. A bába hatásköre a szülések ellátásában általában nagyobb, mint az európai államokban, úgy hogy kisebb szülési műtéteket is végezhetnek, sőt a kórházi osztályokban a „Midwife”, a főbába („Matron”) ellenőrzése alatt úgyszólván önálló működést folytat és az orvost csak komoly rendellenesség esetén kapcsolják be a szülés lebonyolításába. Ebből következik, hogy az általános gyakorló orvos viszonya a szülésznővel szemben nem jó, mert az benne – a szülésznő nagyobb szülészeti képzettségénél fogva – riválisát látja.

Az anyára és újszülöttre vonatkozó eredmények ezen különleges szülésvédelem ellenére sem mutatkoznak rosszaknak, ámbár az angol hivatalos statisztikai adatokból az újszerű anya- és csecsemővédelem szükségletei és eredményei csak nehezen ítéltetők meg. Ennek oka különleges és tradíciókon alapuló szülésbejelentési rendszerükben rejlik, mely szerint a szülés bejelentési határideje hat hétre van kitolva s az ezen időn belül elhalt csecsemők halvaszülöttként jelenthetők be. Ezáltal sem a csecsemőhalandóságuk igazi mérvéről, főleg a korai halálozásról, de a halvaszületési arányszámukról sem alkotható ma még tiszta kép. Pedig az angol, amennyire konzervatív, statisztikai rendszerét alig fogja megváltoztatni. Mégis Anglia anya-, csecsemő- és gyermekvédelme fejlettnak mondható. Az ápolónő- és védőnőképzés pedig régi hagyományokra tekint vissza, A folyton fokozódó szociális nyomor, a népbetegségek; megelőzésének eszméje Angliában is a „nurse” és védőnőképzésnek új alapokra való fektetését követelte. Kiforrott és egyöntetű egészségvédelmi rendszere azonban Angliának ma még nincsen.

Az angol védőnői munka problémáinak kiváló ismerője, *Miss H. Viney*, a College of Nursing egészségügyi védőnői osztályának titkára írja egyik közleményében, hogy bizonyos nagy városokban és tartományokban a szegény betegek otthoni ápolását (District Nursing) és az egészségügyi védőnői munkát (Public Health Nursing) különválasztották. Ilyen helyeken néha az anya- és csecsemővédelmet különválasztották. az iskolásgyermek egészségügyi védelmétől, sőt Londonban egyes kerületekben tuberkulózis elleni küzde-

lemnek is külön hivatala, külön személyzete van. Ma azonban az a törekvés, hogy koordinálják mindezeket a szolgáltatásokat és hogy az egészségügyi munkába és egészségügyi tanításba elismert módszereket vezessenek be.

XVIII. A törökök.

A civilizáció előtt makacsul elzárkózó Kelet egyik legjellegzetesebb állama Törökország. Az újabban Kemal pasa inspirálta nemes törekvések és új törvényeik a nőnek a férfival való egyenjogúsítását hirdetik, de a törökök vallási fanatizmusa oly mélységekből táplálkozik, hogy a múlt hagyományait a közeljövő kiirtani egyelőre nem tudja. Ezért a török nő életére vonatkozó tények megállapításában még mindig a régi világ emlékeire kell támaszkodni. A szakadék a múlt és jelen között áthidalhatatlannak látszik. Kérdés, vajon az újítások képesek lesznek-e zökkenés nélkül a reformtörekvéseket gyakorlatilag megvalósítani. A lefátyolozott asszonyok, akik eddig teljes tudatlanságban és elzárkozottságban a hárem rácsai mögött éltek, tudják-e majd abbalhagyni a semmittevés melankóliás ábrándvilágát. Fognak-e tudni a megélhetésért és társadalmi állásért

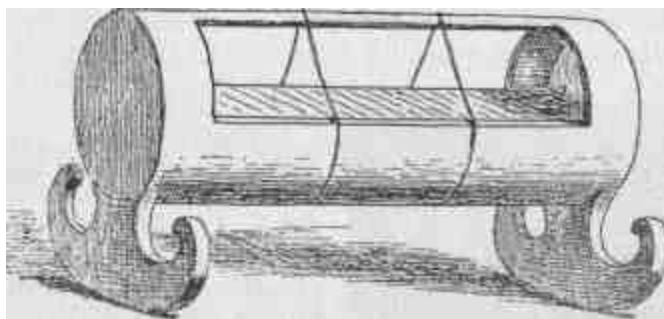

120. ábra. Török asszony.

a nők versenyre kelni a férfiak-
Törökországban ma még csak a gazdagabb és magasabb-rangú nők függetlenítették magukat. Az előkelőbb török nő a zsarnokság alóli felszabadulás vágyától ösztönözve nyugati szel-
lemben művelődik. Valamely esti tanfolyam látogatása negyvenkét éven alul ma már 'mindenkire kötelezd. E tanfolyamokon a régi török írás helyett a modern új betűvetést tanítják. A nők mesterségeket is tanulnak, ruha" varrást, főzést s a mindennapi élet szükségleteinek előteremte-
sét. A szegényebb osztályok asszonyai azonban még Ankarában is, Törökország mostani fővárosában, de különösen a vidéken, a vilajetekben mindenütt a régi szokások rabjai. Háreméletet élnek és ha az utcára kilépnek, arcukat sűrű fátyollal takarják.

A gyermeknevelés a háremélettel kapcsolatos. Az anya nem foglalkozik gyermekével, mert az ő teendője csak a kacérkodás, a férfiaknak a szolgálása. Ezért a gyermekek 6-8 éves korukig rab-szolganőkre vannak bízva, kik minden akaratukat teljesítik. Ez a nevelés féktelenséghez, akaratossághoz vezet. Iskoláztatásuk nagyon hiányos. A fiúk is, a leányok is eljárnak a mejtefibe (török iskola), hogy a Koránt; eredeti, arabs nyelven elsajátítsák és szép imákat mondjanak. A fiúk 7 éves korukban a háremből a férfiak lakosztályába kerülnek, a leányok pedig miután a *halmát* (vizsgát) a *Dsámiban* (főmecsét) a hodsza (tanító) vezetése mellett a Koránból letették, végleg a hárembe vonulnak. Ezzel becsukódik a gyermekkor kapuja, vége a szabadságnak, a víg játéknak, megkezdődik a házi nevelés, a főzés, a hímzés, a ruhavarrás, mikre a serdülő leányt a hárembeli nők oktatják.

Ha a leányka 12-14 éves, a nőrokonok előkészítik házasságát. Egy 3-4 évvel idősebb alkalmas legényt kiszemelnek, a vénasszonyokkal megtanácskozzák a vagyoni körülményeket, azután megállapítják a lakodalom napját, mely különben a vőlegény házában megy végbe;

121 ábra. Török bölcső.

A menyasszonyit; selyemből való bő szoknyanadrágba (*dimli*) és ujjatlan bársonykabátkába (*jecserma*) öltöztetik, arcára ujjnyi vastagon fehér festéket, szeme alá és állára nagy piros foltokat mázolnak, száját pirosra, szemöldökét feketére festik s így búcsúztatják szüleitől. A lakodalmon a menyasszony rokonságából senkisémet lehet jelen. A vőlegény házában az anyós, vagy egy idősebb nőrokon Koránnal a kezében várja a menyecskét. A fiatalasszony csak két hónap múlva látogathatja meg szüleit.

A lakodalom 3-4 napig tart és az alatt a zenészek folyton dobolnak. A férfiak a *szelámlík*-ban (férfi lakosztály) mulatoznak, sokat esznek és megszámlálhatatlan csésze kávéat isznak. Az asszonyok meg sok édességet fogyasztanak. A menyasszony azonban 3 napig koplal, egy faszéken ül a (fal felé fordulva s minden kérdésre csak igennel vagy nemmel válaszol. Másodnap este a *Kna* vagy *Henna*-

festés ideje következik, amikor a vőfélyek cukrot, mandulát, datolyát öntenek az ara fejére, a háremhölgyek díszes nyugvóhelyére; fektetik, majd keze, lábujjait befestik. Harmadnap az illatos virágokkal díszített háremben az esketési szertartás végre megtörténik. Az asztalon áll a Korán két égő gyertya között, mely előtt a *kádi* (vallástörvénybíró) két; tanú jelenlétében a házastársak közti egyetértést hitelesíti, s ezzel az ünnepélynek vége, a fiatal férj, ki eddig nem is láthatta jövendőbelijét, sőt nem is beszélhetett vele, fellebbentheti a fátyolt s először nézhet hitvestársának piruló arcába.

Külsejére, arcvonásaira a török nő általában nem szép (120. ábra). Inkább alacsony termetű, szeme sötét színű, haja díszes, arca kerekded, ajkai kissé vastagok, nyaka nyúlánk, mozgékony, lábai

kicsinyek. A hárem etikettjéhez tartozik, hogy az arcot, a láb és kéz ujjait állandóan fessék. Szépségnek csak a fekete-hajú nőt tekintik. A világos női haját sötétre festik.

A török nő korán menstruál. Már 10 éves korában beáll az ivarérettsége. A 30 éves nő azonban már legtöbbször matróna. A fürdés általános szokás, még a mensitruáló nő is naponta háromszor fürdik.¹

Törökország asszonyai általában termékenyek. Az olyan asszonynak, aki gyermektelen, tekintélye nincs a férje elhanyagolja és eltaszítja magától. Vannak azonban esetek, hogy a gyermektelen házaspár kiskorú gyermekeit örökbefogad. Ekkor az örökbefogadó anya a gyermeket bő nadrágszárába dugja és a földre ejti, mintha szülné volna. A fogadott utódot a szülők valódi gyermekének tekintik és örököl.

Házasságon kívül szülöttet a Korán nem ismer. Az erőszakos vetélést pedig nem bünteti. A *Mámyk* vagy bábák kivált Konstantinápolyban kiterjedten foglalkoznak magzatüzéssel. Az előkelőségek két gyermeknél többet nem akarnak. Gyermekelhajtó szerekként tóciprus, sáfrán, narancslétek, jalappa gyökérrel, mint tea közismeretek, de erőszakos beavatkozásoktól sem riadnak vissza.

A török nő terhességének 5-6 hónapjától kezdve erősen fűzi magát, nehogy túlnagy magzata fejlődjék.

122. ábra. Olasz leányka.

A szülés legtöbbször félfekvő helyzetben megy végbe. Van olyan vidék is, hol a vajúdot hónalja alatt megfogva, felemelve tartják. Másutt szülőszéket is használnak. A szülönőket csak bábák gondozhatják, orvos a török nő nemirészeit nem láthatja, nem érintheti.

123. ábra. Madonna del Parto. (Terhes asszonyok pártfogója.
Jacopo Sansovino szoborműve, Róma.)

Tanult bábák; csak városban vannak. A vidéki kuruzsló bába tudatlan és inkább mint házasságközvetítő népszerű. A tudatlanságnak és kíméletlen bánásmódnak az eredménye a sok gátrepedés, hashártyagyulladás, gyermekágyi láz, halvaszületés és a sok női betegség. A Törökországban oly gyakori angolkór miatt az igen nehéz szülések szerfelett gyakoriak.

Ha a szüléssel baj van, az igazhívő muzulmán a Hodsához, az

iskolamesterhez megy, azt megajándékozza és megkéri, hogy a tanuló-
ifjúságnak szabadságot adjon, vagy betérnek egy madárkereske-
désbe, ott vesznek egy madarat s szabadjára engedik. A Korán egy-
egy fejezetét leírják s a szoba sarkába teszik. A nomád életet foly-

124. ábra. Gyermekágyas szobája a XV. századból.
(Vittore Carpaccio festménye, Velence.)

tató török a szülést váró asszony nyakába amulettet (*tumor*) tesz,,
közben a férfiak füstölnek a sátort, üvöltönek lövöldöznek s így vár-
ják a szerencsés szülést. Ha ez sem használ, a vajúdot varázsszalag-
gal (*bag*) megkötözik.

Különös szokásuk, hogy a magzatot a lepénnyel együtt távolít-
ják el az anyától és csak később vágják el késsel vagy ollóval a
köldökszinórt. Az is előfordul, hogy a bába, vagy a gyermek anyja
átharapja a köldökszinórt. Az újszülött köldökcsomkját előbb viasz
gyertya lángjánál megégetik s csak később kötik alá.

Néha a köldököt egyáltalában nem kötik el s elvérezni hagyják
a magzatot. Erre a szerepre a *Kanlu ebe*, azaz a véreskezű bába vál-
lalkozik. Főleg a szultán udvarában történt ez gyakran, hogy a sok
hercegnő és, udvarhölgy férfitudait eltüntessék. Ez a szokás bizo-
nyos udvari törvényben gyökerezik. A házi törvény ugyanis az volt,
ha a árpalota hölgyei közül valaki teherbe esik, abortushoz kell folya-
modni és ha ez eredménnyel nem járna, a később született gyermek

megölésére az előbb leírt módot kell választani.

A lepény eltávolítására számtalan babonát ismernek. A szülő nő mellére ragadozó madarat vagy baglyot tesznek. Fonalat húznak a köldökzsinórra s azt a nő combjához kötik. Borsos pálinkával vagy halzsírral a nőt hányásra ingerlik stb. A bábák az újszülött fejét kerekre nyomkodják, hogy az a fez vagy turbán viselésére alkalmasabb legyen.

Törökországban általános szokás, hogy az anyák maguk táplálják gyermekeiket. A Korán is azt írja elő, hogy a gyermeket szükség esetén akár két évig is szoptatni kell. Ha az anya erre képtelen vagy meghal, a csecsemőt kecsketejjel táplálják. A városi előkelő hölgyek többnyire dajkát fogadnak. A vidéki fiatal anyák szívesen vállalkoznak dajkaságra s saját gyermekeiket a rokonokra hagyják.

A háremhölgyek úgy vélik az újszülött egyenes testtartását biztosítani, ha a gyermek törzsét erős bandázssal (faskia) lábtól nyakig, a karokat is a mellkashoz szorítva körülcsavarják és csak a fejet hagyják szabadon. Olyan ez a beburkolozási módszer, akár az egyiptomi múmiáké. Azután anyjához teszik a csecsemőt vagy a bölcsőbe fektetik.

Ázsia vad török törzsei a gyermeket születése után azonnal folyóban fürösztik. Az anya gyermeke számára földalatti sátorban

gödröt készít, abba fekteti és amint a gyermek nő, a gödröt folyton nagyobbítja. Az európai törökök bölcsője egyszerű. Egy teknő, vagy fonott vesszőből készült kosár ez, amit kissé ringatni is lehet. Vannak azonban díszesebb bölcsők is (121. ábra).

Amint a fiúgyermek 6-ik életévét betölti, körülmetélik. Ez nagy ünnepélyvel jár, mely egy béliig tart, péntektől péntekig.

A legutóbbi időkig sem a török nő, sem a török gyermek mom. számíthatott jogvédelemre. Az ifjú török mozgalom azonban ezen a téren is nyugati szellemet hozott s va-

126. ábra. Felszolgáló tányér.

127. ábra. *Fadézsza gyermekfürdetéshez.*
(Szűzanya születése. Augsburgi Képcsarnok)

128. ábra. *Gyermek fürdetése (Szt. János születése Pinturicchio freskója Siena.)*

lósínú, hogy az ifjú török nemzedék már élvezni is fogja a jogvédelem áldásait. Ezenfelül felismerték a szociál-higiénés anya-, csecsemő- és gyermekvédelemnek nemzeti szempontokból való fontosságát. Ez az utóbbi mozgalom még csak alig néhány éves. Másfél év óta Istambulban (Konstantinápoly) anya- és csecsemővédelmi központ van, melynek intézeteiben szakrendelés folyik, külön az anyák & külön a csecsemők részére. A megelőzés (munkája azonban még csak a kezdet kezdetén van. A fő munkát inkább csak az ismeretterjesztő, felvilágosító és propaganda tevékenységben látják, a szociál-higiénés munka széleskörű megszervezésére pedig még csak később fog sor kerülni.

XIX. Az olaszok.

A klasszikus ókor kiváló képviselőinek, a római nemzetnek utódai minden erejüket és támaszukat abból a dicső múltból merítették, mely a művelt világnak örök kútforrása. A római nő dicsfénye, noha a birodalom széthullott, sohasem hamvadt el. Ez a dicsfény mindig tündökölt; varázslatos és fenkölt volt s ihlettségét évszázadokra patinaként rálehelte. Hatalmas, elévülhetetlen alkotások, köben és metszetekben tanúbizonyságai ennek. Valóban a régi Róma kultúráját a vérivadékok, az olaszok örökölték, lényegben, tartalomban és formában egyaránt.

Olaszország paradicsom, hova a művészek zarándokol-

Domine”
írva lenyeli,
129. ábra. Pólyásbaba. (Andrea della Robbia szobrocskáiból,

zsoltárát a papírra „Memor esto firenzei

gyermekmenhely homlokzatán

Domine”e-t és három Miatyánkot a jobb fülébe mondatja. Még ma is „fogamzási cédulák”,

„Szent Alajos üvegecskék” divatosak. Páduai Szent Antal, Szent Bernát és még inkább loyalai Szent Ignác a segítő patrónusok. Szívesen felkeresik a római Szent Ágoston templomban a *Madonna del Parto-t* (123. sz. ábra), kinek oltára körül elhelyezett arany és eziisl fogadalmi tárgyaik a nők bőkezűségéről tanúskodnak.

A nők szülő helyzete évszázadok szerint más és más lehetett. Az 1530—1540. évből való urbinói csészék képei a szülést álló helyzetben tüntetik fel. Az ölben történt szülések is előfordultak. A középkorban azonban a szülőszék volt általánosságban elterjedve. *Savonarola* páduai professzor, korának leghíresebb orvosa egy csapószék-szerű ülőhelyet szerkesztett, mely állítólag még ma is divatos volna. A XVI. század számos képén a nő félig ülő helyzetben szül, felpolcolt felső testtel. Ma már természetesen a fekvő helyzetben való szülés szokásos!

130. ábra. A bepólyázott kis Federigo herceg. (Baroccio festménye, Firenze, Palazzo Pitti).

A gyermekágyban sok a romantika és az élénkség. Az ágyat bármilyen egyszerű volt is az, mindig szélesre, kényel-

nek, hogy lelkük holt és élő

szépségek képével megteljék. A velencei, nápolyi, milánói és firenzei női alakok plasztikus formái ma is a klasszikus ókor idomainak tökéletességére emlékeztetnek (122. sz. ábra).

Az olasz nép, főleg a köznép misztikumra hajló természete miatt mindig különösen szerette a babonásokat. Középkori eredetű szokások, hogy a terhes fecskéfészekből való követ köt a derekára, korál füzért illeszt nyakára, szármár- vagy lópata hamuját hordja kezében, jerikói rózsát ültet vízbe, a „Miserere mei

(Malteo Civitali domborműve.)

mesre készítették. Selyem vagy gyapjúfüggönyökkel eltakarták, vagy szerviek képeivel díszítették. Az ágy elé a lelépés megkönnyítésére kis dobogót helyeztek. *Vittore Carpaccio* XV. századbeli festménye (124. sz. ábra) egy iohb módú család reneszánsz korabeli lakosztályát ábrázolja. A szoba világos, derűs és tágas. A háttérben pihen ágyában az anya. Kicsikéi az éltebb bába, a la con mare éppen fürdetni készül. A boldog apa meglepedéssel figyel a jelenetet.

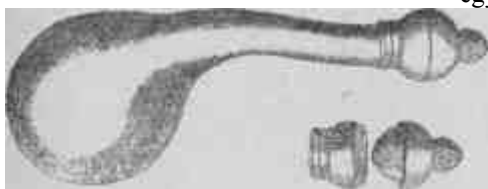
A XIII—XIV. századig nagy pompát és fényűzést fejteltek ki a gyermekágyas szobák berendezésében. Az olasz nemesek művészeket bízlak meg egyes felszerelési tárgyak kivitelével s versengtek egymás között. A szobát nehéz bársony függönyökkel, szőnye-

131. ábra.
Szopóedény
Bari vidékéről

gekkel és érc fürdőmedencével díszítették. E korszak hagyományaihoz tartozott, hogy a gyermekágyát fekvő úrnőt a legértékesebb ajándékokkal jutalmazták. Díváiban voltak a messze híres, drága festésű *urbinói majolika edények* (123. sz. ábra) és az ú. n. „*deschi da parto*” felszolgáló tányérok (120. sz. ábra).

A fényes környezetben az újszülött a legodaadóbb ápolást élvezhette. A legdíszesebb fémmedencében vagy fémálban fürdetlek. A fürdetés a legegyszerűbb polgári családban is esemény volt. Erre a célra egyszerűbb fateknőt, fadézsát (127. sz. ábra), vagy közönséges fatálat (128. sz. ábra) használtak. Mindig akadt egy kész-

133 ábra. Baldini féle szopóüveg.

séges nőszemély, ki a kicsikének a vizet elkészítette és egy másik, ki addig a szénparázs felett a szükséges váson ruhaneműt melegítette. A gyermeket alaposan bepólyázták. A X. és XIII. század képei tanúsítják, hogy előbb keresztbe, később körkörösén a test körül fonlak a len- vagy gyap-

júpólyákat. bepólyázás módjait szemléltetik a firenzei gyermekmenhely homlokzatán *Andrea della Robbia majolika relifjei* (129. számú ábra). A díszesen bepólyázott csecsemő képét tünteti fel a 130. sz. ábra.

Régezte az olasz nők csecsemőjüket maguk szoptatták. Miután azonban római örökségként a kényelemszeretet vérükben volt, csakhamar áttértek a dajkarendszerre. A szoptató anya olyan ruhát vi-

selt, melynek az emlőknek megfelelően nyílása volt. *Matteo Civittdi - "Madonna" szoborművén* (131. sz. ábra) figyelhető meg ez a különleges ruházat.

A szegényebb asszonyok, ha a csecsemő mesterséges táplálásra szorult, kecsketejjel próbálkoztak. Sokféle szopókanna és palack divatozott, vagy a „gutti”-khoz folya-

modtak. Ezek keskeny nyakú edények voltak, melyekből csak csep-penként lehetett! a tejet kiüríteni. A *Bari* vidékén talált *szopódé-nyek* (132. sz. ábra) is igen elterjedtek voltak. *Baldini* pedig szopó-*üveget* készített (133. sz. ábra), mely már napjaink szopóüvegéhez

hasonlított. Aranyozott fém-alkatrészei miatt azonban inkább csak a gazdag emberek juthattak hozzá ehhez az eszközhöz s mivel a 'készülék gömbjébe helyezett szivacs sem felelt meg a közegészség-ügyi kívánalmaknak, ez a szopóeszköz csakhamar fele-
désbe merült.

134. ábra. XV. századbeli olasz bölcso

A gyermek fekhelyeül régezte kosarak szolgáltak. A XV. századból való bölcso már olyan, hogy nem oldalt, hanem hosszában ringatható, fejrésze, majd lábrésze fel-emelkedik (134. sz. ábra). Ugyanilyen sajkaszerű az a bölcso is, mely egy XVI. szá-zadbeli majolikatányér bel-felületének festményén lát-

ható (135. sz. ábra). Voltak azután az olaszoknak egészen egyszerű, alacsony, talpnélküli, teknőszerű, de ringatható bölcsoik is (136. sz. ábra). A XVI. századból pedig néhány remekbe faragott bölcso-t ismerünk.

Az olasz a ceremóniákat mindig különösen kedvelte. A gyer-

nek születését hangos üdvivalgással köszöntik és a keresztelőt nagy pompával, sok ceremóniával tartják meg. A múltban szokásos volt a méhenbelüli, az ú. n. intrauterin keresztelés, főleg akkor, ha a gyermek életét a boszorkányok hátaimétől féltették. A keresztelés-

136. ábra. Teknőalakú bölcső. (Giulio Romano *Madonna del Gatto* c. festménye.)

nek ezen szülés alatt végbevitt módját *IV. Benedek pápa* rendelte el. A végrehajtáshoz különös alakú méhtükröket és méhfecskmdőket használtak.

Az olasszal veleszületett könnyelmű vér a terhességtől való szabadulás gondolatait is állandóan ébrentartja. *V. Sixtus és XIV. Ger-*

gely pápák szabályokat írtak elő, mely esetekben szabad a terhességet mesterségesen félbeszakítani. Nápolyban pedig még ma is vannak olyan nyilvános házak, melyekben a becsalogatott áldozatok terhességüktől megszabadulhatnak.

A szülészet Olaszországban csak lassan és megkésve fejlődött ki. A XVIII. század egy nagyírú orvosa *Scipione Mercurio* „La sommare raccogliatrice” (aranygyújtó bába) című tankönyvében a téves tanok egész tárházát dolgozta fel a fantasztikus gyermekkrontásról, valamint a vajúdónak ívalalkban hátfra hajlott szülőhelyzetéről emlékezik meg. Az első szülészeti tanszéket csak a XVIII. században szervezték meg Nápolyban, VI. Pius pápa közreműködésével (1786). Az olaszoknak szociálhigiénés érzékük nagy. A növédelem jelentőségét az államhatalom már régebben felismerte s most a fascista kor szellemével az anya- és csecsemővédelmet a fejlettség igen magas fokára emelték.

A „Cassa Nazionale di Maternità” már régebbi keletű s ez a szerv nagyszámú, jól szervezett szülő- és anyaotthonaival a szegényebb néposztályok asszonyai számára biztosít testi és lelki nyugalmat s mint állami anyasági biztosító intézmény, anyagi jólétet. 1931 január havában szentesítették a terhei, munkásnők védelmére alkotott törvényt, mely szerint minden munkásnőnek megvan a joga, hogy szülése előtt 6 héttel munkáját abbahagyja. A munkaadó pedig köteles a munkásnő helyét a szülést követő hat hétig fenntartani. Minden munkásnő köteles terhességének 6. hónapjában a munkaadójának orvosi bizonyítványt bemutatni, mely bizonyítvány igazolja a terhességet és feltünteti a várható szülés időpontját. Ha egyszer a nő terhességei: bizonyítvánnyal igazolta, munkaadója nem mondhat fel. A terhes a 9. hónapban köteles munkáját abbahagyni. A munkásnők 150 lira szülési segílyt kapnak. A szülés után is csak egy hónappal kezdhetik meg újból munkájukat, ha azonban még nem volnának teljesen munkaképesek, orvosi bizonyítvánnyal ez az idő 6 héttel, sőt a szülésből eredő betegség esetében még tovább is meghosszabbítható. Minden gyár, vagy vállalat, melyben az alkalmazott 15-50 éves korú munkásnők száma az 50-et eléri, megfelelő szoptatóhelyiséget tartozik fenntartani. Egyébként az olasz nő- és gyermekvédelmi törvény 1925. évi december hó 12-én látott napvilágot, majd ez a törvény 1926., 1927. és 1928-ban újabb módosításokkal bővült. A „Nemzeti munka nők és gyermekek védelmére római központját 38 tagból álló tanács intézi. Az egész intézmény a belügyminisztérium fennhatósága alatt áll s alkalmazottaira is a belügyminisztériumi alkalmazottak szabályzata érvényes. A tanács elnökét, alelnökét és a tagok egy részét a király nevezi ki. Más tagokat pedig bizonyos intézmények küldenek ki. A megbízatás 4 évre szól, de újból meghosszabbítható. A szervezet évente három rendes és több rendkívüli ülést tart. Az anya- és csecsemővédelem azonban nem tisztán állami. A szervezet a társadalom anyagi és erkölcsi erőforrásait is igénybeveszi s ebben nagyban hasonló az Országos Ste-

fánia Szövetjéig szervezetéhez. Vannak tagjai, kik egy alkalommal legalább 10.000 lírát adományoznak. Ezek az ú. n. „érdemesek”. „Örökös tagok” azok, kik egyszer legalább 500 lírai fizetnek. Az „időleges tagok” 5 éven át évi 60 líra fizetésére kötelezik magukat. Az ú. n. „fiaíbalok” pedig, akik a 13 évesnél fiatalabb gyermekekből tevődnek ki, évi 10 líra tagsági díjat fizetnek. A tagok oklevelet és érmet kapnak és kiküldöttjük résztvehet az initezőbizallságban.

A „Nemzeti munka nők és gyermekek érdekében” védelemben veszi a terhes és szoptató nőket, csecsemőket és kisedeket az 5 éves korhatárig. Ezenkívül szervesen kapcsolatos a védelmi munkásság a testileg és szellemileg fogyatékos gyermekek védelmével, s ezeket, valamint a tuberkulózisos gyermekeiket és elhagyottakat 18-ik évükig kísérik figyelemmel. Az összes már eddig létesült magánintézmények is ma már mind az anya-, csecsemő- és gyermekvédelmi szervezet hatáskörébe tartoznak. A belügyminisztérium évi 8.000.000 lírával járul hozzá a szervezeit fenntartásához, ezenfelül még az állam különböző módon támogatja az intézményt. Az első osztályú zálogházak hasznából bizonyos százalék folyik be az anya- és csecsemővédelem céljaira. Hat nagy pénztézet évi tiszta hasznából részese-dést fizet. A külföldiek tartózkodási engedélyeiből befolyó összegek egyrésze is az anya- és osecseimőivédelemé.

Az egyes 'tartományokban a római központ fennhatósága alá tartozó tanácsok működnek. Ezen tanácsnak 8 tagja van. Az állami megbízotton kívül mindig tagja e tamácsak hivatalból az egyetemi székhelyei bíró városokban a szülészetnek és gyermekgyógyászatnak tanára, ahol pedig egyetem nincs, a hatósági orvos.

Az anya- és gyermekvédelem gyakorlati munkáját a védőintézetek bonyolítják le. A védőintézetekben szociálhigiénés terhes-, csecsimő- és kisedgondozás folyik. A legtöbb védőintézet tejkonyhával, bölcsődével és napközi otthonnal kapcsolatos. Hacsak lehetséges, a védőintézet egy szülészszakorvost és egy gyermekszakorvost alkalmaz. A szülészszakorvos mellett a védőintézet által alkalmazott szülésznő is működik.

A védőnői teendőket az ú. n. „látogatónők” végzik. Ezek között vannak önkéntes látogatónők, valamint világiak és egyháziak is. Ezenfelül a központ rendszeresen fizetett hivatalos látogatónőket is alkalmaz. A látogatónő teendői nagyjában megegyeznek az Országos Stefánia Szövetség védőnőinek munkafeladataival. Azokon a helyeken, ahol szakorvos nincs, a helybeli orvos, esetleg a hatósági orvos irányítja az anya-, csecsemő- és kisedvédelmet. A védőintézeteknek a kórházakhoz való viszonyát külön rendedet szabályozza. Átlag 5000 lakos alkot egy-egy védelmi körzetet s állítanak fel egy védőintézetet. Ily módon az anya-, csecsemő- és kisedvédelem a legtisztább szakrendszerben folyik, mely szakrendszer különben leg-

137.ábra Svájci gyermekágy 1519-ből
(Meráni Múzeum).

több vonatkozásban azonos az Országos Stefánia Szövetség által képviselt szakrendszerrel, örvendetes, hogy a magyar rendszer jó néhány évvel megelőzte a hozzá annyira hasonló olasz rendszert.

XX. A svájciak.

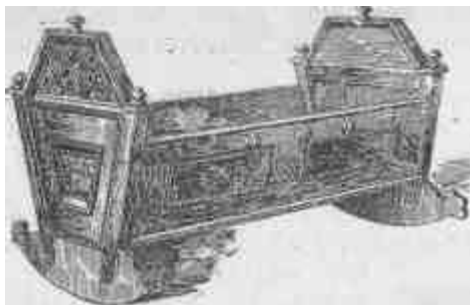
A hatalmas hegyektől övezett, kantonokból álló és páratlan természeti szépségekben bővelkedő köztársaságnak törvényei demokratikusak és a nő védelmére külön is kiterjeszkednek. Az 1912. évi

polgári törvénykönyv az anyának gyermekei felett ugyanazt a szülői hatalmat biztosítja, mint az apának. Ha az apa meghal, a nő rendelkezik a gyermekkel, vitás esetekben pedig a gyermek sorsát az a házasság intézi, ki-nek a bíróság azt megítélte.. Követelheti a nő a házasságon kívül született gyermek apasági jogának elismerését is, valamint a gyermektartási díjat. A szülés és gyermekágyi szociális

megsegítésében Svájc elől jár. Részben az állam, részben a betegpénztárak támogatják az anyákat és anyasági biztosítás címén tekintélyes pénzbeli segélyeket folyósítanak.

Azt a férfit, aki vala mely nőt elcsábít, hűtlenül el hagy, vagy ellene szemérem elleni kihágást elkövet, – fogházzal büntetik, a magzat üzést pedig súlyos fegyház büntetéssel sújtják.

Svájc Európa számos államával határos és a különféle államok évszázados uralma alatt azok lakóinak szokásait nagy részben magáévá tette. Főleg német, francia, osztrák és olasz befolyás érvényesült úgy hogy a népszokások a környező nemzetek szokásaihoz hasonlítanak.

138. ábra. Svájci bölcső a XVII. századból

Bizonyos különbözőségeket a következőkben emelünk ki:

A bábákat a nők választják. Ha megüresedik valamely bábaállás, akkor a nők kongresszusra gyűlnek és a férjes asszonyok titkos szövazással döntenek el, hogy ki legyen a bába. A választást bankett és tánc követi.

Ha a leány menyasszony lesz, akkor különös szeretettel és előzékenységgel kell bánnia a gyermekkel.

Amennyiben ezt nem tenné, azzal fog bűnhődni, hogy terhessége idejében meghal. Kedves nép-

139. ábra. Havasi pásztornő.

szokás, hogy az ifjú menyecske háza előtt álarcos társaságok jelennek meg és nagy babát mutogatnak. Ezt a kedveskedést illően meg kell jutalmazni.

A szülészéket sokáig használták. *Werdmüller* 1865-ben (*Monatschrift für Geburt*) még azt írja, hogy a zürichi kantonban és Zürich városában általában szokásban van, *Spöndli* pedig több ízben szülészéken ülő vajúdoval találkozott.

A gyermek megszületését egy leányka jelenti a rokonoknak és jó ismerősöknek. Ha leányka a szülött, a jelentést tevő gyermekküldönc virágcsokrot visel a keblén, ha meg fiú, akkor még a kezében is tart egy nagy csokrot.

140. ábra Spanyol szépség

A születés után az apa kívánság ara a bába földre teszi a kicsikét és onnan magához emeli, jelöl, hogy gyermekéül fogadta, azután az újszülött pad alá kerül, hogy az ördög útját ne keresztezze, végül az asztal alá teszik, hogy egész életén át a sajtot szeresse.

A svájciak kedvelik a bibliai neveket; Dávid, Judit, Eszter, Sámuel, Jeremiás stb. szokásosak. A fiú neve után nevezik a lovakat is, így Frici, Miki, Marci gyakori lónevek, a terén pedig gyakran ugyanazt a nevet kapja, mint a leány: Tóni, Lizi, Joli, Zsuzsi stb.

Az újszülött első fürdővizébe tejet is öntenek, testét pedig a fürdő után vajjal kenetik. Valamikor a gyermekágyban nagy fényűzést fejtettek ki. Még a közepes

vagyonú polgároknál sem hiányzott az ezüst levesestál. A család minden kincsét az anya lakosztályában halmozták fel, drága ruhákba öltözködtek és a legfinomabb kézimunkákat mutatták a nagy társaságnak, mely a házat ellepte. Az ajándékokat ilyenkor nem sajnálták és sohasem hiányzott azok közül a bölcsőszalag, mely arra szolgált, hogy az újszülöttet ágyacskájához erősítsék. A keresztelői dáridók épolypidámak voltak, mint a németeknél. Később azonban (1555-ben) törvényt hoztak a dáridók túlzásainak megfékezésére. Ma legfeljebb öt lehet a keresztyszülők száma. Fiú születésnél 3 férfi, 2 nő, leánynál 3 nő, 2 férfi. A keresztelői

ruhát (Böttickittl) és a művirágból készült főkötőt a keresztelő után 8 nappal ismét a csecsemőre adják és akkor a keresztszülők táncünnepelet tartanak. Amíg a gyermek nincs megkeresztelve, az asszonynak a hliz küszöbét átlépnie nem szabad, mert szerencsétlenség éri gyermekét.

A zord időjárásra való tekintettel a gyermekágyat úgy védték a hideg ellen, hogy az ágy mennyezetét és oldalfalait fából készítették, úgyhogy csak egyik oldalról lehetett a gyermekágyashoz hozzájutni (137. sz. ábra). Ilyen ágyakat még ma is látni Engadin táján.

Bölcsők egyszerűbbek voltak. Az összhangra és ízlésre azonban mindig sokat adtak. Divatosak voltak a lefelé mélyen keskenyedő alakú bölcsők, melyek rövid, széles talpakon mozogtak (138. sz. ábra). Az Alpesek lakói nyári és téli tartózkodási helyüket változtatják. Ilyenkor a bölcsőt, melyben a csecsemő nyugodtan pihen, az édesanya a legügyesebb artistaművészettel a fejére rakja és az enyhébb otthonba szállítja (139. sz. ábra). Hogy a gyermeket veszély ne érje, két kést keresztbe tesznek a bölcső vánkosa alá, vagy egy vesszőbe kést szúrnak és azt teszik a gyermek mellé. Mikor a gyermekágyas házát először elhagyja, új cipőt kell felvennie, különben gyermeke szörnyű baleset áldozata lesz.

142. ábra. Spanyol bölcső.

Az elválasztás úgy történik, akár a németeknél. Az utolsó szoptatásnál határára ülnek, vagy nagypénteken diófa alá telepsznek. Szabály, hogy az elválasztás ideje az év hosszú napjaira essék.

XXI.

A spanyolok és a portugálok.

A földrajzilag melegebb éghajlat hatására a spanyol nő ivarérettsége már zsenge fiatalságában jelentkezik, de ennek megfelelően hamarabb fonnyad is. A spanyol nőnek termete szép, járása felséges, hangja csengő, mozdulatai élénkek. Ezen tulaj-

donságok egyéniségének hűséges kifejezői. A fekete tüzes szemek, szabályos orr, szépen met-

szett szájj, a dús hajzat, különleges szépségét csak emeli (140. sz. ábra). Keblei azonban többnyire túlságosan fejlettek, pedig valamikor a sovány testalkat volt a divatos. Ezért a XVI., XVII. század ősrégi szokása szerint az emlők természetes fejlődését erőszakkal megakadályozták. A hajadonok keblükre ólomtáblákat raktak s azok kifejlődését annyira hátráltatták, hogy a kidomborodó

kebel helyét behorpadt mellkas foglalta el.

A spanyol nővédelmi törvények teljes hiánya okozza, hogy a társadalomban a nő helyzete szánalomraméltó és hogy mint anya is, csak alárendelt szerepet tölthet be. A főífi jogaihoz és tekintélyéhez, képest a spanyol nő megszégyenítő és tehetetlen alárendeltségben vergődik. Csak az apának vannak jogai, az anyának semmimemű cselekvő képessége nincs. Válás esetén csak a nő részéről elkövetett cselekedeteket veszik tekintetbe. A férfi nem tartozik igazolni a házasság ellen elkövetett vétkeit. A házasságon kívül született gyermek anyja minden jogvédelem nélkül áll. Ha a nőt elcsábítják, vagy ellene erőszakot követnek el, a vétkest egyáltalában nem, vagy csak igen enyhén büntetik. Az özvegyé lett nőnek sincs joga és legtöbbször teljesen magára hagyják.

143. ábra. Hollandi nő nemzeti viseletben.

Ily körülmények között a prostitúció igen elterjedt jelenség s a gyakori házasságon kívüli születések miatt megtelnek a spanyol menhelyek ártatlan gyermekekkel. A madridi menhely évente nem kevesebb mint 1500 elhagyott gyermeket vesz fel.

A nép szapora. A magzatelhajtás azonban nagyon elterjedt. Vannak nyilvános étkezőhelyek (*Restaurants da Madernidade*), hol terhesek ingyen kapnak ételmezt és *csecsemők táplálására szolgáló*

intézetek (Lactantia municipal), melyek némileg enyhítik a szegény néposztályok valóban nagy nélkülözését. A szüléseknél a városokban meglehetősen jól képzett bábák, a tartományok nagy részében azonban csak egyszerűbb asszonyok segídeknek. A szülőszék Spanyolországban arab örökség és még a múlt században is divatozott. Még ma is népszokás agyagedényen szülni (141. sz.

144. ábra. Látogatók a gyermekágyasnál
(Brekeikeim festménye a XVII századból).

ábra). A különleges agyagedény neve: *Recado* vagy *Paridas* és üzletekben beszerezhető. A vajúdo erre ráül, lábait szétterjeszti, előtte alacsony széken a *bába (comadre)* foglal helyet.

A bölcsőik kezdetlegesek. Főleg a függő bölcsőket kedvelik (142. sz. ábra). Ez egy négyszögletes, lapos, fonott kis ládából áll, mely kötélen lóg és egy zsinór segítségével himbálható.

A *portugál* népszokások nagyjában a spanyolok szokásaival egyeznek. Különleges portugál szokás, hogy a menstruáló asszony férfinadrágban jár. Attól fél, ha a vérzése alatt szoknyát visel, nemi-

részeit gyík marja meg. Általános szokás az is, hogy a lebetegedett nő haskötőt visel.

A portugál nő nem olyan szenvedélyes, nem annyira életvidám és mozgékony, mint a spanyol. Arcvonásai azonban szabályosak, szépek, a nagykeblűség azonban itt is faji sajátosság.

145. ábra. Ónból való hollandi szópóedények.

XXII. A hollandok.

A férjes holland nő szociális helyzete jó, A szülői hatalmat épúgy gyakorolhatja, mint a férje, a gyermekeinek házasságába pedig épúgy beleszólhat, mint férje. A nő kiskorú gyermekeinek vagyonát kezelheti és gyámként ki nevezhető.

Hollandiában 120-nál is több a magánegyesület, melyek pártfogásba veszik az anyákat. Bár ezek nem hoznak nagy áldozatokat, mégis tekintélyes összegekkel segítik a terheseket, szülőket és szoptató nőket. Vannak anyaothonok is, melyek csekély heti ápolási díjért felveszik az anyát gyermekével együtt.

146. ábra, Hollandi bölcső.

A dolgozónők a szülés után 4 hétig gyári vagy hivatali teendőik alól felmentést kapnak. A hollandus a nőt rendkívül megbecsüli. A családjának helyzete otthonában és a társadalomban tiszteletreméltó. Közvetlenség, szeretetreméltóság s báj mutatkozik magatartásában s bárhol megjelenik, szeretet és tisztelet övezi. Külsejében is megnyerő. Magas természetével, piros, egészséges arcszínével, szabályos lábával és kezével, jól fejlett keblével a női egészség és csín mintaképe (143. sz. ábra).

Szinte közmondásos a családi élet meghittsége. Akik egy hajlékba tartoznak, kölcsönösen egymásért élnek és küzdenek.

Az elmúlt századokban *Shott-Steers* nevén egyes asszonyok különös foglalkozást űztek. Ölükét hivatásszerűen bocsájtották a szülőnők rendelkezésére. Később az ölben való szülés helyett a kényel-

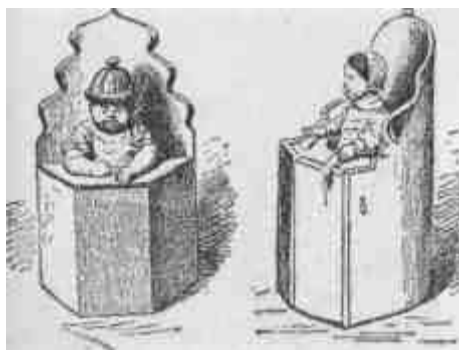

147. ábra. Kisded öltözéke.
(Hals F. festménye)

a jel arra is szolgált, hogy tudtul adja a hatóság embereinek, hogy a ház védve van és hogy semmiféle törvényes beavatkozásnak, foglalásnak, adóbeszedésnek helye nincs. Ilyenkor a menyecske ura még a katonáskodást is elkerülhette.

A gyermekágy meghittségét és derűjét sok hollandi festő örökítette meg. A rokonok és ismerősök szívesen keresik fel a gyermekágyast, hogy a fiatalasszonyt üdvözljék és egészségére néhány pohár bort ürítsenek (144. sz. ábra).

A szopóedényeket többféle változatban használták. Ezek

148. ábra. Hollandi gyermekek.
(XVII. századból. Loose és Maizen
festményei után.)

mesebb szülőszek jött divatba. *Solingen*, egy XVII-ik századbeli hágai orvos korholja a falusi bábákat, mert nem használnak megfelelő szülőszékeket. *Deventer* pedig olyan széket állított össze, melyben a nő ülve és fekvő is, szülhetett.

A vajúdókat és az újszülötteteket nagyon féltették a démonok hatalmától. Ilyen, démonok voltak a *Witt Juffers*-ek, viszont a *Witten-Wiöer*-eket, mint a szülönők és gyermekágyasok segítőit és támaszait nagy tisztelettel övezték.

Mihelyt a gyermek megszületett, fából való *táblácskát* (*kloppertje*) akasztottak a ház elé s ha fiú volt a jövevény, a táblát rózsaszínű se-lyemmel, ha leányka volt, fehér papírlappal vonták be. Ez,

eleinte esztergályozott fából, majd ónból, üvegből készültek (145. sz. ábra).

A szobának elmaradhatatlan kelléke volt a „*Cicke*”, egy pléből, vagy sárgaréz-ből készült széntartály, mely télvíz idején a gyermekágyas nő lábainak állandó melegítésére szolgált.

A hollandok főleg a kosárszerű bölcsőt kedvelték (146. sz. ábra). Fonottkosár fűzfavesszős sátor alja desz.

149. ábra. Norvég menyasszony.

A faj és éghajlat különösebb befolyással van a skandináv nő szervezetének és testalkatának, valamint egész lényének kialakulására. A menstruáció később köszönt be, mint a többi európai nőnél. A 16-18 életévben kezd az csak mutatkozni. Ennek megfelelően a férjhezmenés

befolyással van a skandináv valamint egész lényének kiala-

kázott, oldalán fogók a bölcső emelésére, vagy a pólyázószalagok számára.

Ugyancsak fonott, hoszú, lapos kosarakba tették a csecsemőt a pólyázáskor is. A gyermek iránti különös szeretet sokféleképpen nyilvánul meg. A kisdetet igen drága brokát- vagy damasztruhába öltöztetik. A cifra csipkéjű főkötőkkel pedig nagy fényűzést fejtenek ki (147. sz. ábra). Régebben a kisdet részére különleges szpkeket gyártottak (148. sz. ábra). A keresztelői ünnepélyeket pedig pazar lakomákkal ülték meg.

XXIII. A skandinávok.

Európa északi félszigetének növilága egészen más jelenségek és szokások hatalma alatt áll, mint ahogy ezt az eddig tárgyalt népeknél láttuk.

151. ábra. Fából faragott hintabölcső Svédországból

152. ábra. Svéd asszony hátán hordja gyermekét.

is a nő érettebb korára esik. E tekintetben az egyes skandináv államok tilalmakkal is élnek. így Svédország ma törvényesen szabályozza a házasság idejét. Régente a svéd férfi a többnejűségnek híve lehetett és vagyoni helyzetéhez mérten 2–3, sőt több házastársat is tarthatott magának.

A menyasszonyság napjait nagy ünnepélyek tarkítják. Az ünnepélyes alkalmakkor a norvég menyasszony aranyosillámos ruhát és művirággal ékesített koronás fejdíszet visel (149. sz. ábra).

Régi időkből való szokás, hogy a terhben lévő asszonyok éjjelenként magaslatokon összegyűlnek, nagy máglyatüzeket gyújtanak és azokat körültáncolják. Ezt azért teszik, hogy szülésük szerencsés legyen.

A bábákat nem kedvelik. A tanult bába kevés és inkább az öreg anyókhoz fordulnak. Sok község még ma is vonakodik hivatalt és tanult bábát tartani.

A svédek asszonyai valamikor félfekvő-félülő helyzetben szültek. Sajátságos szokás, hogy kivált szövődményes szülésekben a vajúdo faágak nyílásán mászik át. A dánok pedig egy csikó méhburkát feszítik ki és azon kúszik át a nő. A norvégek szokása, hogy a szülés idején a ruhák és kötelek összes csomóit kioldják.

153. ábra. Norvég függő bölcső

Ha pedig a szülő nő állapota veszélyes, a férj a házfelszerelések valamelyikét, a szánkót, vagy az ekét kettéhasítja. A méhlepényt megsemmisítik olyformán, hogy a bába késsel átszúrja és elégeti, hogy nyoma se maradjon, mert különben *Utbor*, a gonosz szellem az anya életére tör. A méhburkot fenyőforgácsba rakják s ott megőrzik. Ha tűz támad valahol, a burkot tulajdonosa feiere húzza a, a tűzhöz siet, mire az elalszik.

Egykoron a dánok is különös becsben tartották a burkot, akárcsak a rómaiak. A burkot a bábák a XVII. században a jogtudósoknak árusították, hogy ezáltal ezek szónoki képességet nyerjenek.

154. ábra. Régi lapp bölcső

A skandináv bölcső a lakosság foglalkozásához idomul. Svédországban pl. különösen Dalekarlia vidékén a nő fonott kosárban, kezében hordja gyermekét (150. sz. ábra). Ez a bölcső céljaira szolgáló kosár fel is akasztható és himbálható. Svédország más helyein meg egyes olasz, bölcsőkre emlékeztető szántalpas és hosszirányban rintgatható, úgynevezett hintabölcsőkre akadtak (151. sz. ábra). Északi vidékeken, hol

mérhetetlen hosszú a tél és éjszakai sötétség borul a földre, az anya, ha kimozdul otthonából, hátára csomagolja gyermekét's szájában pipával, kezében kötéssel indul neki a városnak (152. ez. ábra). A norvég nő ig foglalkozásának megfelelően helyezi el kisdédét. Legszívesebben bőrzacskóba vagy prémszőrmébe valami fágra függeszti (153. sz. ábra), ha pedig dolgát elvégezte, vállára csatolja és hazaballag.

A. szoptatásban általában szélsőségesek. Nem ritka, hogy a 2-3 éves gyermek még mindig szopik. A szülők a gyermeknek ilyen módon való táplálását olcsónak találják, de főleg azért teszik ezt, hogy ezzel egy újabb terhesség jelentkezését megakadályozzák Svédország északi és nyugati vidékein viszont nem sokat szoptat az anya Itt a falusi nép már a 3-4 hetes csecsemőnek savanyú tejet ad, amit állati szarvból nyújtanak a kicsikének. Ennek megfelelően e helyeken a csecsemőhalandóság igen magas, az arányszám sokszor 40-50%-ot is elér.

Csodálatos, hogy a skandináv félsziget országaiban, melyekre ősi hagyományok szelleme nehezedik, a nő a férfival teljesen egyenrangú. Jogaik egyformák és a gyermekek nevelésének és eltartásának gondjai teljesen közös feladatuk.

XXIV. A finnek, az esztek és a lappok.

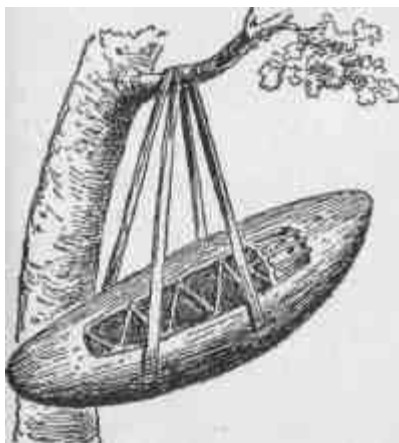
E népek orosz uralom alatt éltek, ma szabad országok, melyeknek lakosai azonban a kulturátlanságnak és a babonáságnak fokozottabb sötétségében vergődnek.

Az anyasággal összefüggő szokásaik a már előbb ismertetett északi népek szokásaival sok vonatkozásban megegyezők. Életmódjuk és lakásviszonyaik primitívek. A finnek, a jobbmódúak kivételével ma is *fakunyhókban* (*pirtti*) élnek és együtt tengődnek háziállataikkal. A lappokat *sátor* (*kama*) védi az időjárás viszony-

tagságai ellen, nemkülönben az esztek is tanyai elszigeteltségben élnek.

Az ivarérettség náluk is csak későn áll be. A családi életet kedvelik és bár életviszonyaik komorak és viszontagságosak, mégis szeretetteljes vonzalom fűzi egybe a családtagokat. Az erőszakos vetélés ismeretlen náluk. Iskolázott bábáik nincsenek. A szülészet mesterségét öregasszonyok gyakorolják s így a kuruzslásra tág tér kínálkozik.

Esztoniában épúgy mint a norvégeknél, a terhes asszonyok Szent János éjjelén halmokon lobogó tüzek mellett találkozhatnak, hogy a terhesség és szülés nehézségein baj nélkül áteshessenek. A finnek *Rongataja* vagy *Puha Marja* (Szt. Mária) istenségekhez fordulnak. A lapp asszonyok *Sarakká* istennőt tisztelik és *Sarakká* bort isznak.

155. ábra. Vályúalakú lapp bölcső.

a segítőtárs. Mihelyt a magzat feje mutatkozik, a szülőnő talpraáll, hónaljánál fogva egy kötélbe akasztkodik, férje megtámasztja keresztcsontját, két kezével hasát átfogja és a fájások alatt a magzatot kinyomja. Harmad-negyed napra az asszony már felkel. Magához veszi csecsemőjét és sok mérföldnyire elgyalogol, hogy a templomban megkereszteltesse gyermekét.

A lepényt eltüntetik. Rendesen istállóban trágya alá temetik azon reményben, hogy a birka gyapjasabb, a kecske jobb tejelő lesz. A finnek és esztek a gyermeket melegvízben fürösztik és szappant is használnak. Az esztek szokása, hogy a bábáskodó anyóka a kicsike orrát, állát, lábujjait, szemöldökét ujjjaival megformálja, egyet csettint nyelvével, hogy az szépen fejlődjék és hogy a gonosz hatalmak ne árthassanak. A lappok, mint havasokhoz szokott nép, a csecsemőt hideg vízben fürdetik, vagy hóval dörzsölik és nyúlőrbe burkolják.

A finneknél a gyermeknek nincs meghatározott fekhelye. A kisebbek a kemence mellé, állati szőrmére, a nagyobbak a csűrbe kerülnek.

Ha eljött a szülés ideje, a finn parasztasszony szalmát terít a földre és forró gőzök párái között kínlódik. Az észt asszony térdre bocsájtkozik és ha magától nem halad a szülés, a vén asszonyok a férj ölébe ültetik, hasát dörzsölik, majd kényelmetlen fekhelyére visszahelyezik, fel-alá ráncigálják, sokszor testét szorosan összefűzik, kézzel tágítják a szülőcsatornát, az előlfekvő részt húzzák, sőt a magzat karját vagy akár a hasfalát is kitépik. Babonás szokások: a férjet sörrel elkábítani s midőn az már mélyen alszik, a vajúdo annak lábai alatt átmászik. A lappoknál a férj

Régi észt szokás a csecsemőt szorosan bepólyázni. Az ingecskére valami kendő kerül, e fölé gyapjúpólya, amit szalagokkal megerősítenek, de a karokat is szorosan beleszorítják a pólyába. A függő bölcsőket kedvelik, mert munka közben ezek a legalkalmasabbak. Az észt nő magával viszi csecsemőjét a mezőre, ott két póznán nyugvóhelyét elkészíti, esetleg szénarakásra vagy a mesgyére helyezi.

A finneknél is a függő bölcső járja. A lappok homorúan hajlított ládácskákat használnak bölcső céljára. Ezeket bőrrel kibélelik és a nő vagy karján hordja, vagy a hátára csatolja (154. ábra). Vanak favályú alakú bölcsők is, melyeket mohával kipárnáznak és rénszarvasbőrrel bevonnak (155. ábra). A gyermek játékeit ráaggatják a bölcsőre. Fiúknak nyíl és dárda játékaik vannak, melyek a rénszarvas szarvából, vagy ónból készülnek. Leányok a hófajd szárnyaival, lábaival és csőrével játszanak, hogy a tiszta és fürge ma* dár mindig példaképük legyen.

A finn és észt anyák nem sokáig szoptatnak. A csecsemőt két-három hónap múlva már kecske, vagy tehéntejhez szoktatják, de a család ételeivel is korán megkínálják a gyermeket. A lapp aszszony viszont hosszú ideig, 2-4 évig is szoptat. Később a gyermek rénszarvashúst kap, ha pedig még nem tudja megrágni, a hús nedvét kiszívják és azzal táplálják.

XXV. Az eszkimók.

A Sarkvidék lakói között Amerika északkeleti és északnyugati szigetein élő eszkimók különös szokásaikkal és családi életükkel joggal tarthatnak érdeklődésre számot. Ez a népfaj az időjárás viszontagságaival nehéz küzdelmet folytat. Az eszkimó külseje nem rokonszenves.

Törpe testalkatú emberek ezek, nagy hosszúkás fejjel, széles arc-csal, kicsiny ós behorpadt orral, feltűnő kicsiny kézzel és lábbal. A nők csúnyák, hasuk előre áll, foguk rendszerint hiányos, mellük nagy s járásuk bicegő, mint a kacsáé. Vannak azonban egyes törzsek, melyeknek női európai értelem-

156. ábra. Eszkimó leányok.

ben csinosabbak (156. ábra).

A nők viselete olyan, mint a férfiaké. Az ujjas és a nadrág főkabórból készül és kutyabőrrel van bélelve.

Lábbelijük a csizma, amely a pirostól ibolyakékig minden színváltozatban divatozik.

Sajátságos a hajviseletük. A hajfonatot a fej búbján szalaggal csomóba kötik (157. ábra.)

Az eszkimó nyomorúságos életviszonyai ellenére is megnyugvással viseli sorsát. Jellemzi e népfajt a becsület és a nyugodt kedély. Földbevájt házaikban (158. ábra) megelégedett családi életet élnek. Gyermekükhöz melegen ragaszkodnak.

Egyes eszkimó törzseknél a te-

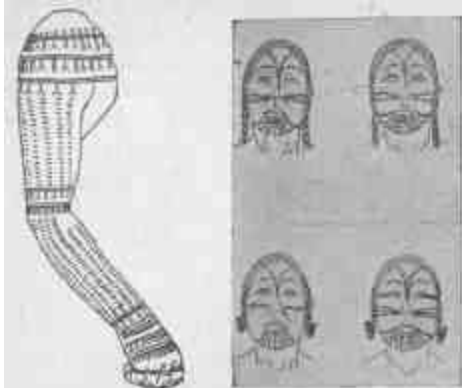

158. ábra. Eszkimó lakás.

totóválás szokásos. A gyermek arcán, állán, karján, kezén és a lábán korommal átítatott fonalakat húznak a bor alá, miáltal e helyeken sötét pontok támadnak (159. ábra). Ezt a műveletet az anyák azért üzik, hogy leányaikat szépítsék. Félnak attól, hogy a nem tetovált leány nem kap férjet. Gyöngyöt és kőékszert is szívesen viselnek. A Mackenzie folyótól nyugatra élő törzsek ezért leányaik arcát, orrát és fülét átfúrják.

A gyermekeket korán egymásnak szánják. A fiú 17 éves korában házasodik, a leány pedig már 14 éves korában férjhez megy. Bár a hitvesi hűséget nem szegik meg, azért a válás náluk sem ismeretlen. Ilyenkor a férj otthonából szó nélkül távozik s az asszony

is hazamegy szüleihez. Ha pedig férje ismét eljön érte, ünnepélyesen felöltözködik és vígan követi az urát. A családban, melyben már gyermekek, vagy éppen fiú született, a válás a ritkaságok közé tartozik.

A szülés céljára külön kis sátrat (Igloo) építenek. Ebben a sátorban a férőhely igen kicsi. Maga a sátor alig másfél méter széles és kb. ugyanilyen magas. Szülés alkalmával egy döglött kutya társaságában egyedül

eszkimóknál.

marad a vajúdo asszony s férje közelébe sem mehet. A segítséget egy idősebb nő-

rokon nyújtja. Érdekes, hogy az eszkimó nők között szülés következ-

160. ábra. Eszkimó asszony gyermekével.

tében támadt halálozás alig van, mert az eszkimó nő medencéje széles és mély. A gyermekágy négy hétig tart s ezen idő alatt a nő lakóhelyét nem hagyhatja el, szomszédait fel nem keresheti. Nemcsak a gyermekágyast tartják tisztátalannak, hanem a leánykát is, aki első ízben menstruál. Az ilyen leányka a lakást nem hagyhatja el, egy sarokban, arccal a fal felé fordul, fejét eltakarja s haját ziláltan leereszti.

A csecsemőt nem szokás megfürösztetni. Anyja születése után

megnyalja, mint az állat a kölykét, sőt később is, ha piszkos a gyermek ugyanezt cselekszi. Vannak eszkimó törzsek, főleg az észak-amerikai eszkimók, kik a csecsemő fejét átformálják. A világrajött magzatok fejét azonnal két oldalt laposra nyomják. A fejre bőrsapkát húznak s ezt egy évig sem veszik le, miáltal a fej piramis alakúvá lesz.

Még egy barbár szokásról kell megemlékezni, mely bár ma talán ritkábban, de még mindig divatozik. Az eszkimó család két gyermeknél többet nem tart. A fölösleges gyermeket, kivált ha azok leányok, elpusztítják. A gyermekölés legtöbbször születés után azonnal megtörténik, olykor azonban megölik a 4-6 éves gyermeket is. A gyermeket a temetkezési helyre viszik, orrát-száját hóval betömik, majd a testet a jégtorlaszok közé rejtik. Csodálatos, hogy ezek a naivlelkű emberek, kik különben szeretik gyermekeiket, ilyen kegyetlenségre képesek. Az emberi nyers ösztön úgy látszik, fölébe kerül a lelki érzésnek és kultúrának. Egyébként az eszkimó anya páratlan gyengédséggel bánik csecsemőjével. Három-négy, sőt hét évig is szoptat s eddig az ideig bőr- és szőrzacskóba burkolt gyermeket a hátán hordja (160. ábra). Az is szokás, hogy az anya gyermekét magasszálú, bő csizmájának a szárában viseli. E célból csizmát halcsontból készült abronccsal körülveszik, belsejét, meleg is puha bőrökkel kipárnázzák s úgy látszik, a kicsike rejtekhelyén igen jól érzi magát (161. ábra). Az anyák a szoptatásban akkora dtartást tanúsítanak, hogy még a vadászatról hazatérő 14-15 éves

161. ábra. Eszkimó asszony csizmájában hordja gyermekét

ifjak is szívesen fogadják az anyának készségesen nyújtott emlőt.

A gyermekek teljes szabadságot élveznek s önmagukat nevelik, fiúk korán kezdenek fegyverrel és csónakkal bálni s ifjú korukban önállóan járnak főkavadászatra. A leányok főzéssel, varrással, bőrcserzéssel, kunyhó- és csónaképítéssel foglalkoznak.

XXVI. Az oroszok.

Oroszországban a forradalmakat követő új kormányrendszer a nőt a férfivel egyenjogúvá tette. Míg azelőtt az orosz nő sorsa szánalmas volt és vad ázsiai állapotokra emlékeztetett, addig ma a nő minden téren tökéletes szabadságot élvez. A régi világ orosz parasztasszonya teherhordó baromként dolgozott. Minden gazdasági és háztartási munkát neki kellett elvégeznie, miközben ura zsarnoki módon lenyűgözte s pihenést percre sem engedett. Még ma is a Volga és Dnyeper mentén, hol még a nőrablás barbár szokása divatozik, valamint Nagy-Oroszországban a nő teljesen ki van szolgáltatva a legembertelebb bánásmódnak. A családok sokasága közös háztartásban él. Ez onnan van, mert a család összes férfitagjai feleségeiket a szülei házba hozzák s ily módon a fiatalasszonyok a legidősebb nőtagnak, az anyósnak hatalma alatt állanak és annak durvaságát elviselni kénytelenek. Az

oroszl nő csodálatosan termékeny. Egy-egy családnak 5-6, sőt 8-10 gyermeke születik s a számtalan gyermek és unoka felett a ház feje, a nagypapa teljhatalmat gyakorol. Nem csoda, ha az orosz asszonyok népdalaikban az örök fájdalom és elnyomatás hangján keseregnek s az is érthető, ha egyes vidékeken a mártír asszonyok férjgyilkosságra vetemednek.

Kis-Oroszországban az asszony helyzete valamelyest tűrhetőbb. A városokban és az ipartelepeken is szabadabb a nő és tiszteletreméltóbb családi értéke. A szovjeturalom a nő teljes önállóságát hirdeti. Házasságában erkölcsileg és jogilag férjével egyenlő a helyzete. Szabadságában áll választani, férje vagy saját nevét kívánja-e viselni s nem köteles férjét annak lakóhelyére követni. A házastársak vagyonszerzési és tulajdonjoga egyenlő s ha megöregszenek, egymást kölcsönösen eltartani kötelesek. A szovjet anyavédelmi intézkedései újszerűek. A nőt az egészséget veszélyeztető ipari foglalkozásban nem szabad alkalmazni. Tilos a nőt éjjel dolgoztatni, vagy vele nehéz testi munkát végeztetni. A munkásasszonynak lebetegedése előtt, majd az után két-két havi szabadság jár. A gyermekágyasok az állami biztosító társaságtól bérük bizonyos hányadát kapják, ezenfelül még szoptatási segélyben is részesülnek. Az anya és csecsemő védelmére különböző intézményeket létesítettek. Vannak terhességi tanácsadó állomásaik. A munkásnők és női alkalmazottak otthonában pedig az anyák törvényt szabta szabadságidejüket egészséges környezetben, orvosi felügyelet alatt töltik.

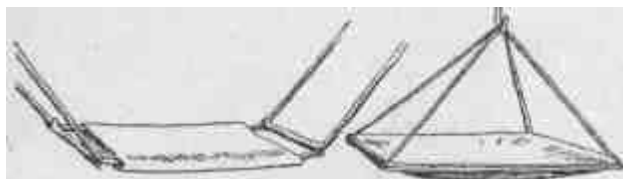
162. ábra. Vajúdó orosz nő (Pokrowszky után).

tos, így nagyjelentőségűnek tartják a nő szüzességét s a szüzesség megállapítását szertartásszerűen végzik. A menyasszonyt tanuk előtt levetkeztetik, megvizsgálják, megállapítják, nem rejt-e magánál olyan szereket, mellyel szüzességét palástolni kívánja, a nászút után pedig megtekintik az ifjú asszony ingét, vájjon az véres-e. Ha a szüzesség próbája sikerült, táncsal és énekszóval ünnepet ülnek, miközben az edényeket a földhöz vágják s a fiatal férj az anyós

Ezek a reformtörvények méltányosak és igazságosak, csak az a bajuk, hogy mindenkor politikai célokkal függenek össze s egyelőre nem képesek az orosz nép lelkéből kiölni a misztikumot s a hagyományokhoz és elavult szokásokhoz való ragaszkodást. A házasságkötés még ma is szokatlan eljárásokkal és babonákkal kapcsolatos

előtt illegeti magát. Ha a szüzesség próbája nem sikerül, az após-nak vagy a menyasszony bátyjának nyakába kötőféket akasztanak, a férj az anyós előtt nem hajlong s a leány szüleinek egy lyukas edényt nyújt át.

Az egészségügyi törekvéseknek a szervezetlenség és a műveletlenség a legnagyobb akadálya, alig van vidék, hol tanult és képzett baba működne. A pórasszonyok a nagyanyókat, a *babkát* vagy *powituchát* keresik fel, ha szülés közben segítségre szorulnak. A bakpa nemcsak a szülést látja el, nemcsak a csecsemőt fűroszti, hanem főz is és minden durva háztartási teendőt elvégez; végez mindent, amire egy okleveles és tanult szülésznő nem is vállalkozhat. Tanult bábák Oroszországban csak a XIX. század óta ismeretesek. A cári udvar és a hercegi családok előbb Németországból, később Hollandiából hívtak bábát s innen van az elnevezés is, midőn „A

163. ábra. Orosz függő bölcső,

gyetlenül megkínózzák. A szülés céljára szűk és szennyes helyiséget választanak s a kezdetleges helyiségnek elmaradhatatlan felszerelése a Kályha, melyet hihetetlenül feltüzesítenek. A rendellenes szülésekben a bakpa a magzat egyes testrészeit húzza-ráncigálja, gyakran olyan erővel, hogy az előlfekvő kart kitépi, a méh elesését, kitüremkedését vagy repe-

164. ábra. Orosz paraszt asszony gyermekeivel.

dését okozza. Máskor a szülőasszonyt deszkalapra helyezik, ennek segítségével a szenvedőt hintázzák, ingatják és rázzák, mert az a hitük, hogy így sikerül a magzatot a ménből kimozdítani. Vannak egyéb eszközeik is a szülés elősegítésére. így a nőt néha a kimerülésig futtatják a szobában. Máskor a nő egy kötelék segítségével harántul megerősített rúdba kapaszkodik, erőlködik és ficánkol. Mindezeknél ártatlanabb eljárás a Theodorow istenséghez való könyörgés. A szülést elősegítő gyógyszerek közül a sáfrányleves divatozik. Azok is egyszerű eljárások, midőn a háziak a szülőnő orra alá égő gyertyát tartanak, vagy nagy lármát csapnak és tüzet kiáltanak. A templomból a pópától övet kérnek s azt rácsatolják a vajúdóra. A férj a földre fekszik s a nő átlépni kénytelen rajta, majd később a lószerszám járomfáján is áttapos (162. ábra). Az asszonyok gyakran ölben szülnék, ezenkívül szokásos a félfekvő és ülő helyzet is. A méhlepény önkéntes távozását nem várják be. A bakpa azt

bölcs hollandi nő” alatt az úricsaládok még ma is a tapasztalt és tanult bábát értik. A bábák egyébként a vajúdót ke-

a köldökzsinórnál fogva erőszakosan kiráncigálja, miközben melegvizet itatnak a nővel, hogy hányingerre kényszerítsék. Az eltávozott lepenyét és burokrészeket a földben elássák.

Az oroszok a szülést a titokzatosság varázsával veszik körül. A lebetegedés idejét még a legközelebbi hozzátartozóknak sem árulják el, mert azt hiszik, hogy minden ember, aki a terhességről értesült, árthat a nőnek és a szülést lehetetlenné teheti. A boszorkányoktól is nagyon félnek. Ezek képzeletükben agg nőkként élnek, kik magasak, karcsúk, csontosak és görbehátúak, hajzatuk zilált, tekintetük haragos, szájuk széles s ezenfelül még fekete farkuk is van. Hogy a boszorkányok a gyermekágyast és az újszülöttet ne veszélyeztessék, a szoba sarkába seprűt tesznek, a boszorkányt jelképesen hét vesszővel kikergetik, a babka szerepét betöltő anyóka a patakból egy vödör vizet hoz, abból háromszor kilenc tenyérrel kimerít, a kimert vizet egy külön medencébe önti, miközben csodálatos imádságot mormol.

Az újszülöttet teljesen a babka gondjára bízzák. A megszületett gyermeket a babka azonnal forró vízbe dugja, bőrét sóval ledörzsöli, testét nyírfavessző köteggel megveregeti, egyenesre nyújtogatja, fejét nyomkodja, lábainál fogva a levegőbe emeli, hogy az újszülött hasúri szervei kellőképpen elrendeződjenek, végül a kis ártatlanságot pólyákkal úgy össze-vissza fűzi, hogy az lélegzeni is alig tud. A mesteri munka végeztével a gyermek a kemence hátára kerül. A gyermeket már másnap templomba viszik megkeresztelni. A keresztelőn azonban az apa nem jelenhet meg. Az ifjú anya 3-4 napnál tovább nem fekszik, mert ebben az időpontban már kénytelen dolga után látni.

A csecsemő fekhelye egyszerű. Két kötélre kendőt kötnek s a gyermeket abba teszik. Máskor függő bölcsőt készítenek olymódon, hogy négyszögletes fakeretet vászonnal bevonnak s az így készült bölcsőt kötelekre kötik és himbálgják (163. ábra). Az egyszerűbb asszonyok csecsemőjüket úgyszólván mindig magukkal hordják. Bő prémkabátjuk egyik szárnyával betakarják a gyermeket, majd a bunda öve és az anya jobbkarja támaszul szolgál az apróságnak (164. ábra).

A szoptatással nem sokat bajlódnak. A gyermek születése után 24 óra múlva már rongyba kötött kenyérbelet kap. Nagyon elterjedt szokás, kivált Szibériában, Samaha kerületben a tejet tehénszarvban adni. A gyermekek a tehénszarvat annyira megkedvelik, hogy gyakran látni őket szájukban tehénszarvdarabbal játszani. A csecsemőket a legnehezebben emészthető ételekkel is kínozzák, úgy hogy a csecsemőhalandóság egyes helyeken hihetetlen mérveket ölt.

XXVII. *A szlávok.*

Az anyasággal kapcsolatos szokások az egyes szláv népfajok között rokonvonásokat mutatnak. Bár mindegyik népfaj örzi származásának hagyományait, lakóhelyének és foglalkozásának különös

sajátosságait, mégis lelki tulajdonságaik és életmegnyilvánulásaik közös kapocsként fűződnek egybe. A nő szociális helyzete, mint Kelet népeinél általában, alárendelt. Kirívó ez a szerbeknél. A nő csak férje után haladhat, ha a férfival az utcán vagy az úton találkozik, kitér előle, az asszony köszönti a férfit, sőt jóismerősének kezét is csókol.

A szláv nő általában nem szép és nem hódító jelenség. A lengyel nő azonban kivétel, közülük nem egy a szépségideál közé tartozik. A lengyel nő arcvonása gyakran klasszikusan szép, bőre finom, áttetsző, megjelenése előkelő. A román asszonyok között is

165. ábra. Tetovált bosnyák asszony.

elég sok szépség akad, kiknek növése hajlékony, hajuk fekete, szemük tüzes. Akad szépség a bolgár nők között is. A Balkán köznép nője azonban a legnehezebb munkának és nélkülözésnek áldozata. A víz- és fahordás, a jószágok gondozása, majd a házi teendők sorozatai kemény csontúvá, szegletessé alakítja, a folytonos munka ráncossá és koravénné teszi. Egyes népfajok nőit tetoválás, sal valósággal elcsúfítják, így a katolikus vallású bosnyákoknál szokás, hogy az asszony látható testrészeit vallási jelekkel, kereszttel stb. éktelenítik (165. sz. ábra).

Az ösfoglalkozás és a műveletlenség következtében valamennyi

szláv nép babonaságra hajlamos. Képzeletüket a boszorkányok foglalkoztatják legélénkebben. Az a felfogásuk, hogy az öregasszonyoknak a varázslásban és ártalmak előidézésében nagy szerepük van. így a szerbek a toprongyos, szikár, mérges anyókáktól irtóznak. Ezek mindegyikében ördögöt sejtenek s úgy vélik, éjjelenként átváltoznak valamilyen szörnnyé, farkassá, békává, tyúkká, lepkévé vagy léggé s ilyen formában meglepik a gyermekágyast,

vagy a gyermeket s veszélyt hoznak. Ezeknél hatalmasabbak a légi- vagy víziboszorkányok, melyek az újszülöttet megölni

166. ábra. Búzakalászfonat, mint varázseszköz a terhesség előmozdítására.

képesek. A csehek hasonló képességet tulajdonítanak a *polednicenek*, az erdei boszorkánynak, aki a déli órákban megkönyékezi a gyermekágyasokat s kicseréli az újszülöttet torzszülöttekre. A dalmátok szerint a gonosz és istentelen asszonyok rémei a kisgyermeknek. Ellenük úgy védekeznek, hogy a gyermekágyas nő házának kéményét fokhagymával teletömik, a dsded ágyát, valamint a gyermekágyas ágyát is kötéllal körül kötik, magába az ágyba kést, villát és öreg vasat raknak, a gyermek orrát pedig szénnel bekormozzák. Máskor éppen ezek a boszorkányszerű matrónák, kiknek különös hatalmat tulajdonítanak, a megszorult asszonyoknak tanácsokat adnak. így jü bosnyák asszony szerelemfélétségében tanácsért hozzájuk fordul. A vénasszony nagy csalafintaság közepette bab- vagy borsószemeket önt a ta-

nácsot kérő szőnyegére fektetett tálcára. A szemek bevágásából és elhelyezkedéséből alkotja meg a boszorkány véleményét, adja meg tanácsát s magyarázza mindaddig, amíg csak a szőnyeg végleg kezéhez nem tapad.

A terhesség és szülés számtalan babonával kapcsolatos. A gyermek utáni vágy a szláv asszonyt sokféle babonára készíti. A bolgár asszonyok, hogy teherbe jussanak, szeptember 24-én és 25-én különös ünnepélyeket tartanak. A cseheknél a borókafenyőfőzetnek tulajdonítanak termékenyítő hatást. A szerb asszony orbáncfü felett áldást mond a pappal, a füvet megfőzi s e főzetből reggelként iszik. Ugyancsak a szerb asszony akasztja ingét megfordítva egy fa alá s az ing alá egy pohár vizet tesz. A következő nap reggelén megissza a vizet és felveszi az inget. Kovászt köt a ruhájába s azzal alszik. Az is különös szokása, hogy a gyermek-

áldás elősegítésére búzakalászköböl szakállt fon s azt ágya fölé helyezi (166. sz. ábra). A bosnyák asszony savanyú tejet iszik, nőstény nyúl szárított méhporát vízzel megissza, vagy tyúklevest főz s abba egy sertéskan heréjét keveri.

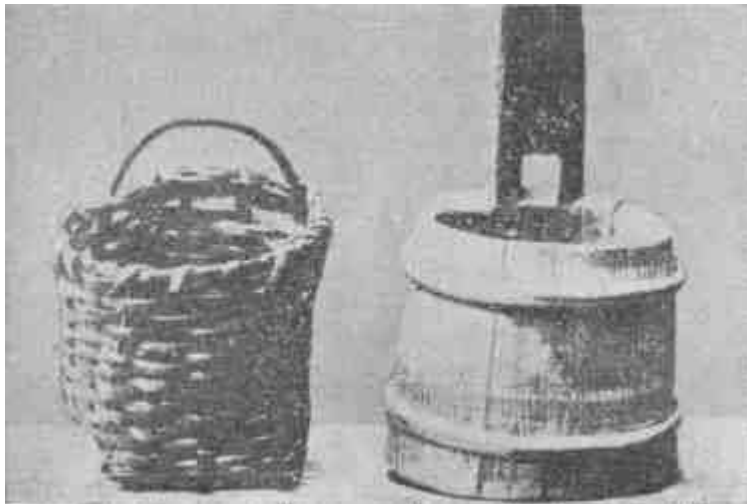
A szláv asszony általában szereti a gyermeket. Ha azonban a gyermekáldás túlsűrűn jelentkezik, a magzatelhajtás náluk is sűrűn előfordul. E célra a cseheknél népies szerek a glaubersóoldat, a farkasalma- vagy rutafőzet. A szerbek szokása, ha az asszony több gyermeket már nem óhajt, az újszülött lábaival becsukja a ház ajtaját. Vagy egy ifjú halott alsónadrágjának madzagját a testére köti. Az is szokása, hogy csecsemőjének fürdővizébe dugja ujjait. Minden bemártott ujj egy esztendőt jelent, mely alatt gyermektelen marad. A menyasszony a lakodalmas kocsin kezének anynyi ujjával ír, ahány évig nem akar gyermeket. Az is szokás, hogy a menyasszony a templombaindulás előtt valamilyen kulcsos zárat a földre tesz, azon átlép, a kulcsot ráfordítja a zárba, miközben ezt mondja: „Ha majd egyszer kinyitom ezt a zárt, akkor jussak „másállapotba.” A bosnyák asszony a gyermekáldás elkerülése érdekében újhold utáni vasárnapon vadrózsa virágjából három kukacot szed, majd nap felé fordított arccal fűzfaágra ül s a kukacokat megeszi. Máskor deszkába réseket hasít. Ahány év múlva óhajt teherbe jutni, abba a számú részbe teszi a kést. Bosnyák szokás a gyermek nemének előrelévő meghatározása, A menyasszony karjába olyan nemű gyermeket helyeznek, amilyent kíván. A menyasszony a kívánt nemű gyermeket a levegőben háromszor megforgatja, majd homlokon csókolja. A szerbek a menyecske fejét bekötik s ha fiú után vágyakozik, ölébe fiúcsesemőt tesznek.

A dalmátok elmaradhatatlan szokása a terhes nőn eret vágni. Még közvetlenül a lebetegedés előtt is akár kétszer-háromszor is eretvágnak s emiatt sok dalmát asszony felkötött karral szül. A cseh népnek szigorú szabálya, hogy a viselős asszony állandóan bekötött fejjel járjon s óvakodjék attól, hogy kutyát vagy macskát megrúgjon, mert elvetél. A szerb asszony három este egymásután az ajtó elé vizes fejszét tesz, melyet az egész éjjel folyamán otthagy. Ha a fejsze mind a három reggel rozsdás, biztosra veszi, hogy fiúmagzata fog születni. Most már csak arra ügyel, hogy szénahányó villát át ne lépjen, disznóhúst és halat ne egyék. Ha nőhúst vagy halat enne, néma lesz a gyermeke. A román asszonynak terhessége folyamán kemencét tapasztania nem szabad, de tilos neki bárki más cipőjét lehúzni, vagy vizet kerítésen átnyújtani.

Valamennyi szláv nép között általában a román a legbabonásabb. Férjhezmenés idején, Szent András estéjén a csodálatos jóslások egész sorát viszik végbe. Egy cipőt dobnak a levegőbe s amerre az az orrával fordul, abból az irányból várható a vőlegény.

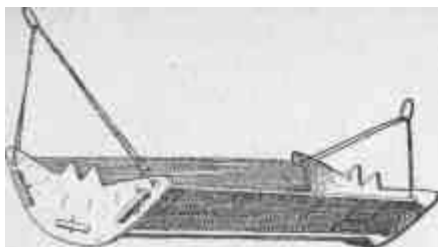
A földbe kilenc facöveget szúrnak, a leány a sötétben megolvassa azokat s amilyen formájú, erős vagy gyenge, egyenes vagy görbe a kilencediknek megolvasott facövek, olyan lesz a vőlegény is. A hajadon kilenc kalácsot süt. Minden kalács egy legényt jelképez. Majd beereszt egy kandúrt s amelyik kalácsot az elkapja, ahhoz a kalácshoz fűzött imádjátja lesz a férje.

A szláv asszony szülése is misztikumokkal és balhittel kapcsolatos. Úgyszólván minden szláv fajnál a szülés istennőinek vagy a sorsistennőknek nagy feladatuk van. Ezek az isteni hatalmak mint légitünemények a döntő pillanatban megjelennek a vajúdo házának ablakai előtt s megjósolják a várt gyermek jövendőjét. A szláv

167. ábra. Kosár és fejődézsza a méhlepény eltakarítására.

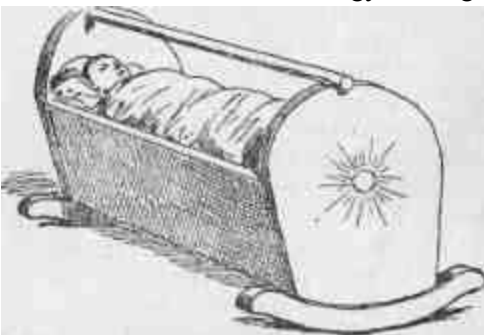
asszony általában könnyen s legtöbbször szövődmény nélkül szül. Gyakori a segítség és jajszó nélkül való szülés, mely a szabadban a mezőn, vagy az erdőben történik. Az átélt esemény után az anya újszülöttjével kötényében a forráshoz imbolyog s a fakadó víz sugaraival azt életre kelti. Szülés körül különben sok kegyetlen szokásuk van. A szerbek a vajúdo haját kibontják. Férje lábbeliéből vizet kell innia. Feje fölött lövöldöznek, szájába olajat öntenek, végül férje szétterpesztett lábai között kell átmásznia. A dalmátok előbb imákban bizakodnak, de ha türelmük fogy, jönnek a mesterfogások. Addig főznek tíz tojást, míg azok megrepednek s ekkor az asszonynak a főzővizet meg kell innia. Vagy forrásvizet öntenek a férj nadrágjába és az asszony azt megissza. Nyers tojással öntik végig az asszony nyakát, diót szórnak lábai közé, hordó abroncsán kell keresztülkúsznia, fésűt tesznek a hasára, vagy néha a vajúdot takarókba csavarják és alaposan megrázzák. Hasonló szokásaik vannak a bosnyákoknak is. A méhlepénnyel nem sokat törődnek, legtöbbször megbírják, míg az magától megszületik,

168. ábra. Román bölcső.

egyébként néha, ha a megszületés késik, üvegbe fúvatnak a kínlódó nővel. A megszületett méhlepényt kosárba vagy fejődézsába rakják (167. sz. ábra), s mélyen elássák, hogy kutya vagy macska ki ne kaparhassa. A köldökzsinórt pamuttal lekötik, sarlóval vagy késsel átvágják. Ollót nem szabad használni, mert különben a következő gyermek leány lesz. A dalmátok a lepényt és mellrészeket rózsafa alá elássák. Ha ez nem történik meg, a jégeső a határt elveri, vagy a gyermek arca ragyás lesz.

Az újszülöttel különbözőképpen bánnak el. A csehek sós vízzel mosdatják meg s a gyermeket az asztal alá teszik, hogy szófogadó legyen. A szerbek az újszülött arcát a köldökzsinór vérével bekenik, hogy a bőr sima legyen. Dalmáciában, hol erős borok teremnek, borral megdörzsölik az újszülöttet, hogy izmos szőlőmunkás váljék belőle. A dalmát asszonyok különben arról is híresek, hogy három-négy évig is szoptat-

169. ábra. Bolgár bölcső.

nánk. Még a beteg asszony is szoptat, mert azt hiszi, hogy a szoptatás a betegség erejét gyöngíti. Az anyatejet a balkán népek általában nagy tiszteletben tartják. Ha a szerb asszony sajátján kívül más gyermeket is szoptat, ezek a gyermekek nem házasodhatnak össze, mert testvérszámba mennek. A választást húzzák-halasztják, ha pedig mégis erre kerül a sor, sokféle babonához folyamodnak. Az anya a ház

küszöbére ül, ott szoptatja utoljára kicsinyét s azután mézeskenyérrel kedveskedik neki. Máskor úgy választ, hogy emlőjének tejével kalácsot süt és a kicsikét azzal megeteti. Tejét úgy apasztja el, hogy ingébe gombostűt tűz fejjel lefelé, hogy a tej is lefelé induljon, vagy ingét úgy veszi fel, hogy annak mellrésze hátra kerüljön.

170. ábra. Lengyel bölcső.

A gyermekek pólyázásában nagyon kegyetlenek. Még a csecsemő kezét is erősen bepólyázzák, hogy szemébe ne nyúlhasson, az arcát meg ne karmolhassa. A súlyos testi munkával

foglalkozó bolgár és román asszony hátára csatolja gyermekét és úgy hordja magával. A szerb asszony meg gyapjú zsákba burkolva hurcolja magával kicsinyét, miközben kezével ásót, vagy kapát visz, vagy munkában lévő ura után az ételt hordja. Romániában főleg a mezei munkások között az egyszerű függő bölcső a divatos (168. sz. ábra). A bolgár bölcső a török bölcsőhöz hasonló (169. sz. ábra). A gyermek fölött a lábvégtől a fejrészig egy rúd *vezet*, melyre valami kendőt terítenek, hogy a kicsike védve legyen. A lengyel bölcső szántalpakon nyúg szik, amelyből kiinduló támaszok tartják a tulajdonképpeni fekvő helvét (170. sz. ábra).

XXVIII. *A vadnépek.*

A vadnépek anyasága különálló tanulmány. Az ősengetegek, a hozzáférhetetlen erdők, a szétszórt szigetek és hegyek sok millió természetadta lakója, nem nyers és kegyetlen mivolta által különbözik a civilizált népektől. Életmódjukat más viszonyok határozzák meg s felfogásuk, fogalmaik a létről és az ember hivatásáról eszerint alakulnak. Más embertípus ez, melynek szokásait a különleges éghajlat, a sok küzdelem és viszontagság, valamint a vad ősi tradíciók csak részben magyarázzák meg. Más szokásaik viszont előttünk még ismeretlen okokban gyökereznek. Hajmeresztő vagy barbár eseményekre még sem kell gondolnunk. Az úgynevezett vadnépek alapjában nem vadak. Sokszor olyan benső és hűséges érzések jutnak kifejezésre cselekedeteikben, melyek a művelt ember előtt csodálatot keltenek. Csak arra a szülői szeretetre és nagy ragaszkodásra utalunk, mellyel még a legfélelmetesebbnek ismert benszülött törzsek tagjai is viseltetnek gyermekeik és embertársaik iránt. Életüket és szokásukat csak akkor tudnánk megérteni, ha minden életkörülményükkel és életkérdésükkel tisztában volnánk. Szűk a hely azonban itt ezekkel az életkérdésekkel részletesen foglalkozni. Ennélfogva főleg csak a vadnépek anyaságát és a gyermekápolással kapcsolatos ténykedéseit fogjuk röviden ismertetni s kitérünk a házassággal, szüléssel és gyermekágygyal kapcsolatos eseményekre.

A menstruáció és a nemiérettség jelei a vadnépek nőinél általában hamarabb jelentkeznek. Ezek között is a sziami, a jávaszigeti és a hindosztáni népfajok mutatják a legkorábbi nemi érést. Jáva szigetén az élet 7-8-ik éve már férfikornak számít, a leányt pedig 14-15 éves korában aggszüznek minősítik. A szamoédek, osztjákok, tunguzok leányai 11 vagy 12 éves korukban már anyákká lesznek. Szumatra szigetén a 14-15 éves kor a házasság kora. Borneo szigetén a banjanézek a 8-9-ik évben házasságnak, a 20 éves korban pedig a nő már nem szül. Ceylon szigetének lakói a 12 éves korban, a Filippi szigetbeliek 14 éves korban házasságnak. Ghudserát tartományban, a parsziknál a gyermekeket már három éves korukban eljegyzik, 6 éves korban összeadják, de a házasság csak akkor érvényes, ha a leányka első hőszáma bekövetkezik. Kirmánban, Perzsia egyik részében is ez a szokás. A hindu fiúk a 7-10, a leányok 4-8 éves korban házasságnak. A házassági szertartás után a leány a szülői házba visszatér és csak ha első menstruációja mutatkozott, egyesülhet nyilvános ünnepély keretében

férjével. Ha 14 éves koráig nem jegyzik el, papnői tisztséget vállal és a szent prostitucionak áldozza életét.

Amerika és Ausztrália indiántörzseinél általában a 12-14 év között észlelhető a tisztulás első jelentkezése. Vannak törzsek azonban, melyeknek 11-12 éves asszonyai már egy-két gyermeket is szültek. Dél-Ausztráliában is a korai házasság a szokásos. A 8-12 éves asszony nem ritkaság. Afrika népe általában mind korán hjázasodik. Így a koptok gyermekei már 7-8 éves korukban. A kaffer, a basuto, a betsuán, a hottentotta és a busman törzsek női pedig 10-12 éves korukban anyákká lesznek. Hasonlóképpen korai anyaságot látunk Tunisz, Szahara, Madagascar, Abesszínia néptörzseinél.

Azt vélhetnénk, hogy a korai házasságok következtében a születések bizonyára a legnehezebb bonyodalmak között mennek végbe. Ennek ép az ellenkezője igaz. Az utazók és tudósok, kiknek alkalmuk volt a vadnépek életét megfigyelni, úgyszólván egyhangúlag megállapították, hogy a vadnépek általában, különösképpen az indus és a néger asszonyok könnyen és gyorsan, legtöbbször szövődmény nélkül szülnek. Ennek a könnyű szülésnek sok természetes oka van. Ezek a kulturálatlan népfajok testük alakját, vagy szerveiket befolyásoló ruházatot nem viselnek, testrészeik szabadon fejlődhetnek s ezzel az izom- és csontrendszer jobban kialakulhat. Ezeknek az asszonyoknak szélesebb medencéjük, tágabb kereszt-es farcsontjuk van. E népek között az angolkór ismeretlen betegség s a gyermekági láz iránt sem fogékonyak. Ausztrália benszülotteinél egy-egy szülés 1-4 óra alatt is befejeződik. Az amerikai indusok 2-7 óra alatt szülnek. Afrika és Ázsia vadonjaiban pedig a szülés 3-4 óránál alig tart tovább. A legtöbb vad néptörzs szülését teljesen a természetre bízza és semmiféle emberi segítséget nem vesz igénybe. Az asszony erdőbe vagy bozótba rejtőzik, vagy valamely folyó közelébe húzódik, hogy szülés után tisztálkodhasson és gyermekét megfürösztthesse. Vannak színes törzsek, kiknek női állandóan vizén élnek; ezeknek szülése és gyermekági a csónakokban folyik le. A szabad természet ölen egyedül, minden segítség nélkül szül a *Maláji* szigetek lakója, a *tenimber törzs*, a *Kis-Szunda* és *Molukki* szigetek népe, a *herero-néger*, a *pápua* és az *alfur*. A Filippi szigeteken is segítség nélkül szül az asszony. Ha a szülőfájások jelentkeznek, a nő bambusznádra támaszkodik, előzőleg tüzet rak s ha világrajött magzatja, azt hamuval bekapargatja, a magzat mellé telepedik s átvágja a küldökzsínórt.

Egészen különleges a *beduin* nő szülése. A karaván, melyhez tartozik, állandóan vándorol. Ha a beduin nőt utóierik a szülőfájások, a karavánból félreáll, s minden segítség nélkül, önerejéből szül. Ha az anyaság feladatát teljesítette, megtisztálkodik, gyermekét rendbehozza és visszatér a csapathoz. Küzdelmeinek s kiállott fájdalmainak nyomait alig látni rajta. A Levantei síkság nomád népeinél is ugyanezt a szokást találjuk. Ugyancsak teljesen magukra hagyva szülik meg gyermeküket, az *irokézek*, *sziu-indiánok*, *apacsok*, *Dél-Amerika*, *Virginia*, *Brazília*, *Orinoco*, *Senegambia*, *Paraguay indián* törzseinek asszonyai. A *Szenegál* és *marevi* négek asszonyai pedig a szülés és gyermekági folyamán csodálatos hősie-

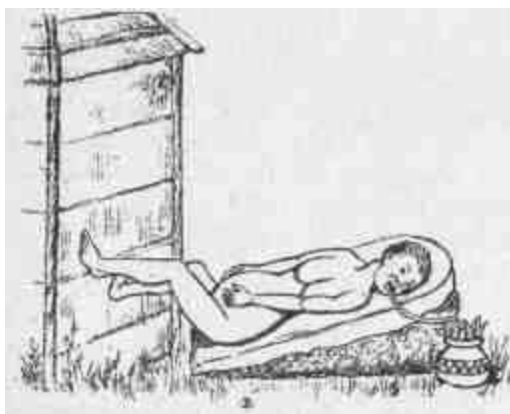
séget és bátorságot tanúsítanak. Többnyire a mezei munka közben éri őket utol a szülés. Ilyenkor lepihennek, egy-két órán belül az anyaságon átesnek anélkül, hogy pihennének, csecsemőjüket szoptatva újból munkába állanak. *Közép-Afrika, Vakimbu és Vanjamvesi* néger törzseinél a lebetegedő nő a folyóparti cserjék mögött szül, zsákbaköti az újszülöttjét s így jelentkezik megint a munkára.

171. ábra. Néger szülőnőt barátnője támogatja. (Felkin után)

172. ábra. Homokhalom a gát védelmére. (Felkin után).

173. ábra. Néger sátor mint lábtámasz. (Felkin után).

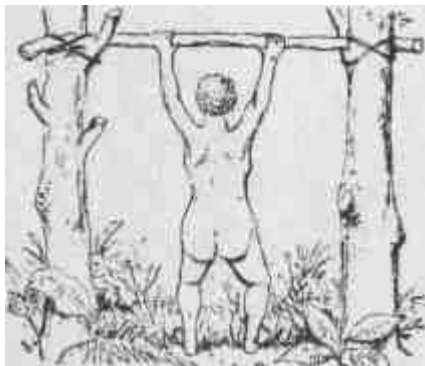
Más törzsek viszont nem bízzák egyedül a természetre a szülést. (olyan vad néptörzs is sok van, melynek asszonyai állandó otthonban szülnek és nem nélkülözik a jóakaró segítőkészét. A *mádi* törzsek szülőnője valamelyik barátnőjébe fogózik olymódon, hogy a két nő egymást háttal megtámasztja (171. sz. ábra). A köldökzsinórt nem kötik alá. Azt valamely kőszerszámmal átmetszik, esetleg átharapják és a vérző részt fogaik között tartják mindaddig, amíg csak a vérzés el nem áll. A lepényt a kunyhó mellé temetik. Az anya kicsikéjét már két-három

óra múlva szoptatni kezdi. A gyermekágy három-négy napnál tovább nem tart s ekkor már a nő szabadban fogadja az üdvözléseket. Húst sem a szülés előtt, sem utána nem eszik. A szülőnő támogatására egyes néger törzsek homokhalmot készítenek (172. sz. ábra). Az is néger szokás, hogy szülés közben a néger nő lábaival a sátor falához támaszkodik (173. sz. ábra). A *bonyó* négereknél pedig faágakra rögtönzött nyújtóba kapaszkodik a szülőnő (174. sz. ábra). Hasonló célt szolgál az *unyoró* néger

törzseknél a földbeerősített cölöp (175. sz. ábra). A *szüli* négereknél a szülés különös ülőhelyzetben megy végbe. A nő fatuskóra ül, kezével létrába fogózik és lábaival megtámaszkodik (176. sz. ábra).

A Fehér-Nílus környékén a szülés megkönnyítése végett gőzt párologtatnak a nő alteste alá (177. sz. ábra). A *nyam-nyam* négek asszonyai társnők zenéje közepette vajúdnak (178. sz. ábra).

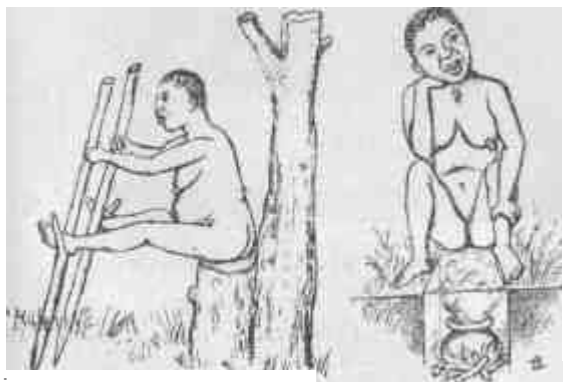
A hindu asszony állva szül. Két segítőtársa hónalja alatt támogatja, egy harmadik társa előre ül, hogy fogadja és átvegye a magzatot. Abessziniában a nő tér-

175. ábra. Földbe vert cölöp, mint támaszeszköz. (Felkin után.)

delve szül. Térdelve szülnek Új-Zéland szigetén a *main* asszonyok, hasonlóképpen a *tatóroknak* és *mongoloknak* egy része, valamint a *cserkesz*, *örmény* és *túrán* népek asszonyai. A puszta földön szül a *párszi*. A *perzsa* nő különös előredúlt guggoló helyzetben hozza világra magzatát és három-három egymásra rakott téglára hajolva várja anyaságát (179. sz. ábra).

Egyes vad néptörzseknel ősrégi szokás a nyilvánosság előtt végbemenő szülés. A törzsnek mindkét nemhez tartozó tagjai a szülés céljára kiszemelt helyen egybegyűlnek s a nézők szemeláttára üdvrivalgások közben érkezik meg a gyermek. Az anya a köldök-

176. ábra. Létra a szülőnő megfogódzására (Felkin u.)

zsinórt maga metszi át s dolga végeztével az ünneplő csoportba elvegyül. Nyilvános szülés szokásos a Bengal öböl népénél, az *andamánoknál*. Úgy-szintén elterjedt szokás ez az Újzelandi szigetcsoport lakóinál, Szumatra szigetén a

guinea négereknél, valamint Amerika Caripuna indiánjainál. Más népeknél a szülőkunyhókban való szülés szokásos.

A hinduknál erdők közepette, folyóvíz mentén áll a nyilvános szülőkunyhó, hová az asszony szülés esetén betér. A *giljások* nyirfahársból és cserjékből készítik ezt a kunyhót. A *hawai*, valamint a *Karolina* szigetek őslakói, továbbá a *szamojédek*, *osztjások*, *Guyana*, *Peru* indiánjai, a *sziu* törzsek mind szülőkunyhókat használ-

178. ábra. Szülés dobpergés hangjainál a nyam nyamoknál (Felkin után).

179. ábra. Guggoló helyzetben szülő perzsa nő. (Polák után.)

nak. A *komancs* indiánok lomblevelekből és rőzsekötegekből építik fel a szülés céljára szolgáló menedékhelyet, melynek bejárata elébe néhány cölöp van a földbe ásva, hogy a vajúdó megkapaszkodhassak (180. sz. ábra). A *thlinkit* indiánok nője fagalyakból vagy hóból készült kunyhókba húzódik. Érdekes a *Nyassza* tó (Kelet-Afrika) környé-

180. ábra. Komancs indiánna szülőkunyhója. (Engelmann után).

kén élő törzsek szülőkunyhója, melyet fűszálakból halmoznak össze (181. sz. ábra).

Egyes néptörzsek nőit a szülés alkalmával nemcsak a rokon nők és szomszédasszonyok, hanem még a férfiak is segítik. A *Fehér-Nílus* mentén a szülönő edényen foglal helyet, két karjával a sátor

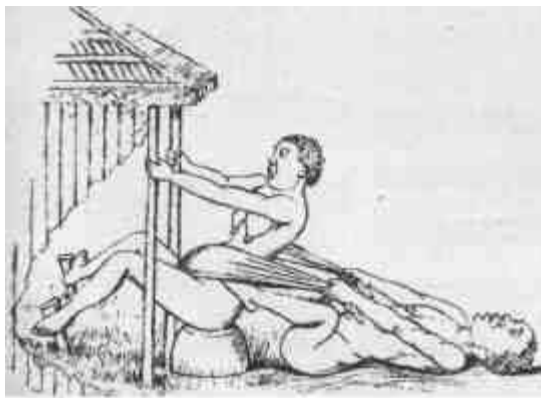
rúdjaiba kapaszkodik, mögötte a férfi a vajúdo altestén átvett kendővel szorítja ki a hasból a magzatot (182. sz. ábra). A Filippi szigetek lakóinál a férfi meg oly módon segíti a vajúdot, hogy az asszonyt hátulról átkarolja és altestét nyomkodja. A *hawai Honolulu*ban ugyancsak férfiak a segítőtársak. De ezt állapíthatjuk meg

181. ábra. Nyassza-tó melletti szülőkunyhó. (Előtte a lebetegedésre váró anya, hátán egy nagyobb gyermekkel). (Fülleborn félvétele).

a *bari*, *mádi*, *bongó*, *kunyoró* néger törzseknél, Jáva és a Kis-Szunda szigetek lakóinál, továbbá a szibériai *kalmukoknál* és *kobailoknál* is. Afrika egyes néger törzseinél, valamint az ázsiai beduinoknál a férfi a szülönőt ölébeveszi és ilyen módon támogatja.

A szülés megindításában és megkönnyítésében, a gyógyeszkö-

182. ábra. Különös segédkezési mód nehéz szülés esetén. (Felkin után)

zök és gyógyszerek megválogatásában, a vad népek époly találékonyak, mint bármely más misztikummal telített, vagy akár kulturált népfaj. Közép-Afrika néger törzseinél magokból készült sörrel tolt edény áll a vajúdo előtt, melyből az midőn kimerül, szívócsővön át szörpök A Kanári szigeteken pálinkával erősítik a vajúdot

Az indiai Mad-

rasban borsfüzet, Hawai és Ambun szigetén a hibiszkusz fából készült nyákos ital járja. Buru szigetén a Kaempferia Galanga kivonatát isszák. Számoa szigetén a spondias fa gyümölcséből való nedv, a Maláji félszigeten pedig Mirijam-főzet a szülönő itala. Észak-Amerika indián asszonyai különféle gyökerekből és levelekből ké-

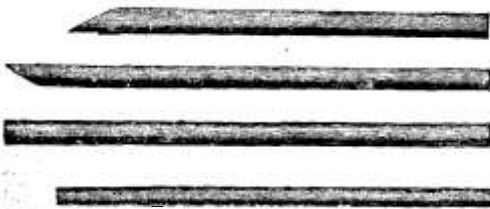
183. ábra. Mexikói indiánna lebetegedése.
(Engelmann alán)

szült teához folyamodnak. Kedvelt szer az Esay gyökere. Az émelyítő és hánytató szerek is elvannak terjedve. Nem rettennek vissza a legundorítóbb moslékoktól sem. így Holland-Indiában a vénasszonyok fürdővizét vagy vizeletét itatják a szülönővel.

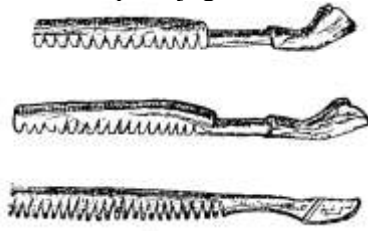
Ausztráliában hideg vízzel öntözik a szülönő hasát. Ez a szokás a Fehér-Nilus táján és Új-Guineában is divatozik. Észak-Amerika indiánja, valamint a kalmükök a szülés gyorsítása érdekében a vajúdo száját és orrát betömik. A mexikói benszülöttek a térdelő helyzetben kötélbe kapaszkodó vajúdonak hasát és méhetáját nyomkodják.

(183. sz. ábra).

A vadnépeknél általános szokás, hogy a köldökszínőrt a szülönő maga vagy gyámolító társnője átharapja. Használ-
nak azonban erre a célra élesrefent kőkest, kagylóhéjat, igen gyakran bambuszkést (184. sz. ábra). A vérzés csillapítására szolgál a finom szénpor, hamu, különféle növénynedvek, kalapaolaj, gizihlevél,

184. ábra. Bambuszeszközök köldökszínőr
átmetszésére. (Bartels M. Felvétele.)

185. ábra. Fűrészszerű eszközök
a köldökszínőr átmetésére.
(Bartels M. után.)

szágóliszt, mész vagy ecet. Ázsia egyes népei a köldökszínőr elmet-
tésére fűrészszerű eszközt használnak (185. sz. ábra). E népeknél
vérzéscsillapítóként a curcuma, zingiber, moschus stb. szerepelnek.

A lepénnyel való bánásmód rendkívül változatos. Általános szokás a lepényt elásni vagy megszáritani és a gyermek nyakára akasztani. A lepény világrahozása érdekében a nő hasát nyomkodják, kendővel vagy bőrvvel átkötik, a hasra vizet öntenek, vagy a méhre meleg követ tesznek, máskor kézzel vagy eszközzel húzzák s a nő altestét zsírfélékkel, vagy növényi fezetekkel kenetik. Gyakori, hogy a nőnek guggolni vagy térdelni kell, miközben tüsszentőporokat szed be (Cadmus és Castoreum). undorító szerekkel is próbálkoznak s a szülő nő haját vagy forgácsot rág, vizeletet iszik. Egyes kunyhóban szülő vad néptörzsek a szülő nőt és gyermekágyast tisztátalannak tartják s a nő rövidebb-hosszabb ideig ezen idő alatt elkülönített helyen kénytelen tartózkodni. Ez a

186. ábra. Szoptató szíami nő.

Sok vad néptörzsek szokása, hogy az újszülöttet két-három napig sem teszik az anya emlőjére. Ilyenkor az újszülött táplálására mézet, kókusznedvet vagy nádcukornedvet használnak. Helyenként szokásos a köles, rizskása, a banán, a myrrhás vaj és az amonum gyümölcs nedve. A vadnépeknél úgyszólván minden esetben az anya maga szoptat. A dajkaintézményt alig ismerik, ha az anya nem képes szoptatni, állati tejhez folyamodnak. Kísérleteznek mesterséges ételekkel is, melyek rizsből, kókusztejből, cukorból és liszt-félékből állanak. Előfordul az is, hogy az anyák nemcsak gyerme-

szokás uralkodik Honduras, Hindostán, Új-Guinea, Malacca, Dél-Afrika, lakóinál. Ugyanez a „tabu” vagy tilalom vonatkozik a párszi, osztják, herero, újhebridai, Gilbert szigetbeli benszülöttek gyermekágyas asszonyainál, akik érinthetetlenek.

Andaman szigeteken a főtt kagyló, hal és bogyc a gyermekágyi eledel, Számoa szigetén a kókuszdió, a maláji fajoknál és Szumatrában a rizs és a tea. A *dayak* nő a szülése után 24 óráig vizet nem ihatik, nem alhat és nem pihenhet. A *birman* nő sózott hallal, bételdióval és gyümölcscsel táplálkozik.

Az *acsinok* rizzsel és hallal élnek. A malacciaiak a Mir-

jam Sejek meleg főztjével. *Calabár* partvidékén és *Jaffában* olíva-bogyó és olívaolaj a gyermekágyas fő tápláléka. Guineában manjoka, malagutta, bors, pálmabor és búza. A hindu nő öt napig koplal és szomjazik. *Étele* a gyömbér és a bors. A *voloff* négereknél savanyútej és pálmaolaj, vagy tamarix, a szudáni kordovánoknál rizs, sáfrány és méz a gyermekágyas tápláléka.

Sok vad néptörzsek szokása, hogy az újszülöttet két-három napig sem teszik az anya emlőjére. Ilyenkor az újszülött táplálására mézet, kókusznedvet vagy nádcukornedvet használnak. Helyenként szokásos a köles, rizskása, a banán, a myrrhás vaj és az amonum gyümölcs nedve. A vadnépeknél úgyszólván minden esetben az anya maga szoptat. A dajkaintézményt alig ismerik, ha az anya nem képes szoptatni, állati tejhez folyamodnak. Kísérleteznek mesterséges ételekkel is, melyek rizsből, kókusztejből, cukorból és liszt-félékből állanak. Előfordul az is, hogy az anyák nemcsak gyerme-

küket, hanem fiatal állatokat is szoptatnak. Ezt azért teszik, hogy a tejképződést elősegítsék s hogy tejbőségüket minél tovább megtarthassák. Dél-Amerikában, Ausztráliában s a Csendes Óceán szigetén szokásos, hogy az anya tejében kölyök kutyák, sertések, majmok, őzek, sőt még medvék is részesülhetnek. Számoa szigetén a gyermekágyas addig nem szoptat, míg a tej vizsgáló asszony tejét

187. ábra. Nyam-nyam anya szopós gyermekével. (Buchta után.)

meg nem vizsgálta. A kísérlet abból áll, hogy a többnyire vén kuruzsló nő vizet és kavicsot kever a tej közé s ha az összefut, keserűnek és mérgesnek nyilvánítja a fejet. Amíg egy másik megfelelő próbával nézete meg nem változik, addig a kicsikének koplalnia kell. A *hasútoknál* a nő mellét felhasítják s a sebbe a próba jelül valamiféle gyökérport tesznek. A *thlinkit* indiánok az első szoptatás előtt meghánytatják a nőt. A vadnépek asszonyai általában ülve szoptatnak. A *Fidzsi* és *Viti* szigetek női fekvő helyzetben táplálják kicsinyeiket. A sziámi nő pedig török módra egymással keresztezve lábait leül és úgy szoptat (186. sz. ábra). Sajátságos a *hottentotta* nőnek szokása. Ezek az asszonyok sokszor szülnek s emlőjük idővel annyira petyhüdtté és megnyúlttá válik, hogy a nő emlőjét hátára csapja s a gyermek így szopik. A vadnépek általában hosszú ideig szoptatnak. A szoptatás tartama átlag 1-2 évre terjed, de

vannak olyan törzsek is melyek asszonyai különösen hosszú ideig szoptatnak. így a szamojédek 5-6 évig, az osztják és jávai asszonyok 3-5 évig is, Ausztrália, Új-Zéland, Amerikának indiánus és Afrikának négernői pedig 6-7 évig is szoptatnak (187. sz. ábra).

A vadnépek asszonyaira sok munka hárul. Hogy szopós gyermeküket magukkal vihessék, foglalkozás közben azokat hátukra kötik (188. sz. ábra). A vad népek asszonyai elég gyakran férfiak

188. ábra Néger asszony csecsemőjével munkaközben. (Canason után.)

Kelet-Afrikában viszont a *kukuju* törzsbeli anya nyakába akasztott zacskóban viszi kicsinyét (193. sz. ábra). Madagaskarban a *malgas* nő széles haskötővel csatolja hátára a gyermeket. A *paraguay* indián nő pedig fakéregből font gyékény segítségével viszi hátán kicsikéjét. A *kaffer* asszony antilopbőrből készült hosszúkás zacskóalakú tartóba teszi a gyermeket. A gyermek abban kényelmesen elfér. A zacskóalakú tartónak felső végét össze lehet húzni, hogy a gyermek ki ne essék, a zacskóra szerelt szíjakkal pedig az egész vándorbölcső kényelmesen az anya testéhez csatolható (194. sz. ábra). Észak-Amerika indián nője sajátos módon hordja gyermekét. A kisdud zsákba vagy zacskóba van kötve s az anya, úgy viseli hátán a gyermeket, hogy a gyermek háta az anya hátával esik össze (195. ábra). Zacskó helyett egyes indián törzsek deszkából készült vándorbölcsőt használnak s ebben a gyermeket a hátukon viselik. A *laposfejű* indiánoknál ez a vándorbölcső egyúttal a fej alakmódosítására is szolgál (196. ábra). A fej alakítására való készüléket egyébként Ame-

után menetelnek, ilyenkor a terhekkel amúgy is megterhelődött nő hol a hátán, hol a fején viszi gyermekét (189. sz. ábra). A *boto-kud* nő nyakában lovagoltatja gyermekét, homlokára erősített pólya segítségével (190. sz. ábra). A gyermekhordás céljára szolgáló pólyát más alakban is megtaláljuk. A jávai nő nyakára övezett pólya segítségével karján hordja gyermekét (192. sz. ábra).

189. ábra. Néger asszonyok gyermekeikkel munkaközben. (Cameron után)

90. ábra. Botokud asszony
gyermekével.

191. ábra. Jávai asszony
gyermekével

rika benszülött népei változatos formákban készítik (197. sz. ábra). Az indián gyermekek az egyes törzsek szerint a legkülönbözőbb alakú bölcsőkben pihennek. Jellemzi a bölcsőket a fejrész fölé alkalmazott kengyel, melyre gyékényfüggönnyt vagy gyermekjátékokat lehet akasztani és a szíjszerkezet, mellyel az anya a gyermek fekhelyét magára, vagy valamely fára csatolhatja (198. sz. ábra). A *Guineában* lakó indiánok nádfonatú bölcsőket használnak. Az ő, műveletlen népeknél általában rendkívül sokféle bölcső van elterjedve. E bölcsők kivitele és díszítése az egyes ősnépfajok gondolatvilágához és találékonyságához alkalmazkodik.

A csecsemőkkel és kisdé-

192- ábra. A délafrikai Pondo vidéken
a néger asszony hátára köli gyermekét.

dekkal való bánásmódban, ápolásban és nevelésben az ősnépek szokásai épúgy külsőségeikkel függenek össze, amint bármely civilizált népénél. Egyik példája önnek a névadás. Amint a műveit országok és világrészek kereszt-szülei a gyermeknek nevet adnak, Afrika, Amerika és Ausztrália vadnépeinél a kereszt-szülei tisztet valamely kimagasló személyiség, a törzsfőnök, a bűvészmester, a gyógyász, vagy a családfő látja el. Különféle szertartások között a csecsemő szájába sót adnak. Testét vízbe mártott gallyal megérintik, dohányval megfüstölik, miközben a kimagasló személyiség az új honpolgár nevét kiosztja. Gyakran számmal jelölik meg a gyermeket, mint első, második, harmadik, ötödik stb, gyermek. Egyes törzsek az állatok nevével ruházzák

193. ábra. A kukuju-törzsbeli anya Kelet-afrikában nyakába akasztott zacskóban hordozza csecsemőjét.

194. ábra. Kaffer bölcso.
(Globus)

fel a gyermeket (elefánt, antilop, gyöngytyúk stb.). Szokás a gyermeket a hét napjai szerint is elnevezni, máskor az elnevezés házi tárgyak után történik (balta, dob, üvegyöngy). Ismét máskor a név a törzs életében bizonyos fontos eseményekre emlékeztet (éhség, háború, vadászat), vagy díszítő jelző, mint ügyes, bátor, rettenthetetlen stb. A keresztelői ünnepek a kultúrnépek szokásaira emlékeztetően többnyire vígassággal, énekkel és tánccal fejeződnek be. Egyes népfajoknál a keresztelőket gyakran összekötik a test alakításával, így az orrcimpákat átlukasztják (Filippi, Celebes, Brazília, hottentotta fajok stb.), a fejet eléktelenítik, a testet tetoválják (Ausztrália, Számoa, Birma, Nilgiri hegység stb.).

Dél- és Közép-Ausztráliában, valamint Nyugat-Afrikában egyes népfajok akereztlői szertartásokat egybekötik a fiúk és leányok nemirészeinek körülmetélésével, illetve bemetszésével.

A gyermekre felserdülésének korában különös sors vár. Olyan szokások ezek, melyek a természet vad népeinek ösztönös érzéseiből következnek a civilizált népek előtt durváknak, idegeneknek és értelmetleneknek látszanak. Az ausztráliai feketebőrű embercsoport midőn az ifjúnak arcán az első szőrzet megjelenik, vagy a leány havivérézése beköszönt, a felserdülőt *érettségi próba* elé állítja. Sok törzs a fiait ilyenkor körülmetéli, a leányait tetoválja (199. sz. ábra). Mindkét nembeli ifjúságnak a fogait kitörik, lereszelik vagy kihégyezik. Midőn az amerikai in-

195. ábra. Északamerikai indián nő.

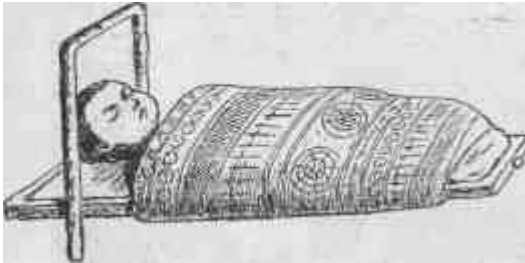

196. ábra. Chinuk indián nő fejlapítására való bölcsővel. (Catlin után.)

197. ábra. Fejalakításra szolgáló készülék.

dián leány első menstruációját megkapja, haját levágják, függő-ágyát a kunyhó legmagasabb csúcsába helyezik s ott kell szegényneje a fojtó füstfelhőket belehelni, melyek a tűzhelyből felszállanak. Közben hozzátartozói és rokonai fuvola és dal ritmusos zenéje közben ütéseket mérnek meztelen testére. Más indián törzseknél a men-

198. ábra. Indiángyermek bölcsőjében. (Catlin u.)

199. ábra. Tetovált leány Új-Guineából. (Brown után).

lékére történik. Ugyancsak ilyen kínzó eljárások szokásosak Ázsia és Afrika vad népeinél is. Egyes ázsiai népfajok leányai elkülönített helyeken napokig éheznek, a rénszarvas szőrénék füstjét rájuk eresztik, hajukat levágják, testüket tetoválják. A fiúk fejét 8–12 éves korban leborotváltják. Az afrikaiaknál a fogkitörés és a nemirészek körülmetélése a leggyakoribb szokás. Ennek az utóbbi műtétnek végrehajtására sajátos műszereik vannak.

struáló nő külön kunyhót foglal el, arcát betakarja, senkire nem néz s böjtöléssel és hánytatókkal sanyargatják.

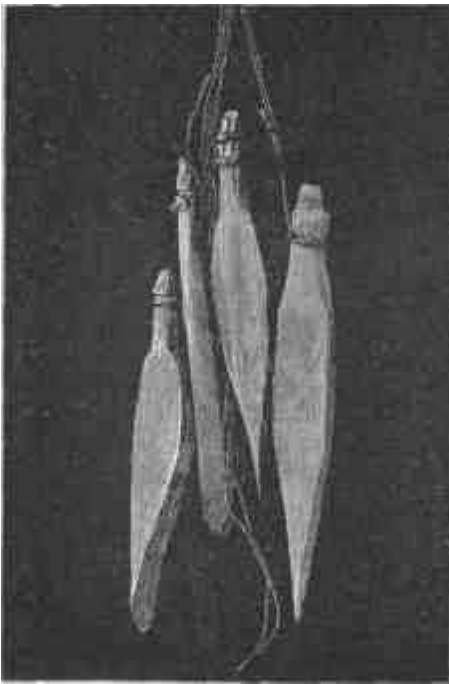
(200. sz. ábra). A menstruáló nő fejét ujjával nem vakarhatja. Erre a célra fából vagy csontból való külön eszközök szolgálnak (201. sz.

ábra). Az először menstruáló szűz körül a szüzek táncát lejtik a törzshöz tartozók és a szomszédos törzsek meghívott vendégei. A *thlinkiteh* leányka arcát ilyen alkalmmal befeketítik, alsó ajkát átfúrják s napokig étlen-szomjan kell lennie. Az érett ifjak karjába, combjába, lábába késsel bemetszéseket ejtenek, sebeket készítenek, a homlokot darázzsal, a testet hangyákkal csíptetik, olykor tapir-bőr szíjjakkal véresre verik. Mindez nagy vendégsereg előtt történik. A résztvevők ugyancsak bekormozzák magukat, dobot pergetnek, kavicsal telt pingvin-csőri csörgőiket rázzák és különös táncot lejtnek (202. ábra). Mindez a gyermekévek befejezéséül, az első próbák kísérletének öröme és em-

200. ábra. Észak-Amerikai indián nő házájának konyhája. (Schoolirafti u.)

A színes népfajok egyik legszörnyűbb jelensége a gyermekgyilkosság. E barbárságnak egyszer a szükség, az éhínség, mászor

201. ábra. Fejvakaró eszközök. (Berlini Néprajzi Múzeum.)

a babonáság vagy hiúság, a férfi előtt való tetszelgés a mozgató rugói. Máskor ez vallási szokásból történik s ebben nincs félelmük, részvétjük, megbánásuk; nyíltan és nem titokban cselekszenek. A gyermekgyilkosság legsűrűbben a *polinéziai* vörös-barnás népfajoknál fordul elő. Szokás ez az *alaskai* indiánoknál és Dél-Amerika vad népeinél is. Ez utóbbi vidékeken főleg az élelmiszerhiány kényszeríti a szülőket arra, hogy ártatlan újszülöttjeiket megfojtsák, vagy a vadállatok zsákmányának tegyék ki. Új-Guineában a keletindiai hinduknál forró hamuval vagy homokkal takarítják el a gyermeket. Más helyütt faszénnel égetik el. Ausztrália benszülöttei a torzszülötteket élve temetik el. Szokás olyan gyermeket is elpusztítani, ki anyjának nehéz szülést okoz-

zott, vagy aki házasságon kívül született, vagy keverékfajú. Ha nagy már a gyermekszám, a család az új jövevényt minden lelkiismeretfurdalás nélkül, mintegy jótéteményt gyakorolva megöli. Pedig a vadnép fajok nem gyermekellenségek. Nincs az a feketebőrű fajzat, mely gyermekét ne szeretné, sőt ne imádná. Hátartalan naiv, majomszeretettel csüggenek gyermekeiken. Műveltség és erkölcsi alap szülte megfontoltság, előrelátás és jellemfejlesztés azonban nem vezeti őket a gyermeknevelésben. A gyermek náluk természetét és hajlamát követheti. Semmi fékezés, semmi rendretasítás nincs. Így aztán természetes, hogy a vad nép gyermeke

202. ábra. Előkelő thlinkitek tánra kész jelmezben. (Krausz után.)

önmagától nevelődik és értelme önmagától fejlődik ki. A fiúk 8-10 éves korukban már önállóak. Követik az öregek példáját. Jóságot őriznek, eveznek, vadásznak, halászni járnak, nyilaznak s az ellenség fejével való játszás mesterségük körébe tartozik. Ez az életmód a szenvedések elviseléséhez szoktatja őket s megedződnek az élet harcaiban. A lányok vízfordással, gyékényfonással, kunyhóépítéssel foglalkoznak s a háztartási munkán kívül a mezei munkát is ellátják. A vad népek művelődésre általában nem hajlamosak. Sokan az időszámítást nem ismerik s alig tudnak 5-10-ig olvasni. A halhatatlanságban hisznek. Álmukban sokszor felriadnak, hogy látták a meghalt szülőt, az apát vagy anyát. A fehérék minden civilizációs kísérletét, mely többnyire a misszionáriusok részéről nyilatkozik meg, úgy tekintik, mint szabadságukba és függetlenségükbe való beavatkozást. Az iskoláztatásban többnyire henyeségre s dologtalanságra való nevelést látnak.

Befejezés.

Igyekeztem 28 fejezetben az anyaság történelmi múltjáról vázlatos áttekintést nyújtani. Most, midőn munkámnak végére értem, visszatérek a bevezető gondolatomhoz:

„Az egyén benső ösztönből életéért és fajának fenntartásáért küzd. A nemzetek és országok jövőjének alapja az utódokról való gondoskodás”.

Az életünkért és fajtánk fennmaradásáért való küzdelem sokszor időszerű volt Magyarország történetében, de talán sohasem annyira, mint éppen napjainkban. A magyar családnak egészségét, a gyermeknek életét a gazdasági bajok szülte tömegnyomor ezer változata fenyegeti, a lelkek nyugtalansága pillanatra sem szűnik s mindennek szomorú következménye, hogy az utódokról való gondoskodás ösztönös érzését az élet terheitől és a küzdelmekről való félelem megbénítja, hibás utakra téríti.

Pedig nemzeti létünk, agyondarabolt csonka hazánk sorsa, – a hitem szerint eljövendő Nagy-Magyarország – elsősorban is az utódokról való gondoskodás pillérére, számban több, minőségben szebb, egészségesebb, életrevaló, testében és lelkében edzettebb nemzetek felnevelésén nyugszik. Ha pedig ez a törekvésünk nem sikerül, nincs lehetőség, amely a magyarságot környező szláv gyűri fojtogató ölelését ettől az Európa keletén vezetésre hivatott magyar fajtól elháríthassa. Akkor nem adatik meg nekünk a talpraállítás. Akkor a nemzeti erőknél zavartalan kibontakozása nem következhetik be.

Hitre és cselekvő szeretetre van szükség. Hitre, amely a lelkek nyugalma visszaadja és cselekvő szeretetre, amely az utódokról való gondoskodás ösztönös érzését, orvostudományi, gazdasági, társadalom- és gazdaságpolitikai intézkedésekkel visszavezeti őseredeti mivoltához és azt a nemzeti lét szolgálatába, állítja.

A magyar anya- és csecsemővédelmi szervezet erre a hitre van alapozva, a munkát pedig, amit ez a szervezet végez, a cselekvő szeretet jellemzi. Most, midőn e szervezet kötelékében az Országos Stefánia Szövetség kiadványaként az anyaság történetének vázlatát, ezt az én szerény erőimmal, de hosszú esztendőknél át nagy szeretettel és szorgalommal összegyűjtött munkát egy tágabb kör részére is útjára bocsájtom, maradjon meg az az érzésem, hogy a hitnek és cselekvő szeretetnek apró és szerény mezei virágait kötöttem csokorba, a magyar anya- és csecsemővédelmi szervezet áldozatos és nemzetmentő munkájának támogatására, a magyar anyák okulására.

Jánoshalma, 1933 november hó.

Dr. Rapp Jakab.

IRODALOM.

- Ambrus Tibor: Adatok a csecsemőtáplálás történetéhez. (Anya- és Csecsemővédelem 1931. 3. és 4. szám).
- Bókay János: Töredékek a csecsemőhygiéne köréből.
- Bókay János: Die Geschichte der Kinderheilkunde, Berlin 1922.
- Bókay János: A csecsemők mesterséges táplálásának története. (Anya- és Csecsemővédelem 1928. 9. szám).
- Braams V.: Zur Geschichte des Ammenwesens im klassischen Altertum. Jena, 1913.
- Brünning H.: Geschichte der Methodik der künstlichen Säuglingsernährung. Stuttgart, 1908.
- Buchheim E.: Die geburtshilflichen Operationen und zugehörigen Instrumente des klassischen Altertums. Jena, 1910.
- Crepaz A.: Mutterschaft und Mutter. Leipzig, 1905.
- Curatulo E.: Die Kunst der Juno Lucina in Rom. Kerlin, 1902.
- Császár Mihály: A magyar művelődés a XV. században. Budapest, 1902.
- Demkó Kálmán: A magyar orvosi rend története. Budapest, 1894.
- Egygyermekrendszer átka: (A barsi ev. ref. egyházm. lelk. értekezletének népies kiadványa. Léva, 1905.)
- Erdélyi László: Magyarország társadalma. XI. századi törvényeiben. Budapest, 1902.
- Erdélyi László: Árpádkor. Budapest, 1922.
- Felkin K. W.: Über Lage und Stellung der Frau bei der Geburt. Marburg 1885.
- Harc az egygyermekrendszer ellen. (A barsi ev. ref. egyházm. lelk. értekezleteinek népies kiadv. Léva, 1905).
- Hegar A: Beiträge zur Geburtshilfe und Gynaekologie (VII. B. 7. H. Leipzig. 1903).
- Hesse-Wartegg: Indien und seine Fürstenhöfe.
- Hubotter: Shou-Shie-Pien. Ein chinesisches Lehrbuch der Geburtshilfe. Berlin–Wien, 1913.
- Hufeland W.: Guter Rat an Mütter über die wichtigsten Punkte der physischen Erziehung der Kinder in den ersten Jahren. Berlin, 1806.
- Jankó János: Kalotaszeg magyar népe. Budapest, 1892.
- Kranz- Weszprémi: Bábamesterségre tanító könyv. Debrecen, 1766.
- Krausz Aurél: Die Tlinkit-Indianer. Jena, 1885.
- Lauterer J.: China. Leipzig, 1910.
- Lehman P.: Länder und Völkerkunde. Bd. L, IL Weudamm.
- Máday A.: A magyar nő jogai a múltban és jelenben. Budapest, 1913.
- Magyar Néprajzi Társaság: Ethnografia. Budapest, 1929. 3–4. szám.
- Magyar Néprajzi Társaság: Ethnografia, Budapest. 1922. XXXIII. évf. 1–6. füzet.
- Magyary-Kossa Gyula dr.: Magyar Orvosi Emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből. 3. kötet. Budapest 1929–1931.
- Markusovszky Társaság: Az orvosi tudomány magyar mesterei.
- Mayer: Az orvostudomány története.
- Meyer A. G.: Geschichte der Möbelformen. Leipzig, 1905.
- Meyer-Steinegg-Sudhoff: Geschichte der Medicin. Jena, 1928.
- Müllerheim R.: Die Wochenstube in der Kunst. Stuttgart, 1904.

- Nemes Mihály: A magyar jelmez és fejlődése dióhéjban. Stampf el K., Pozsony.
- Neuburger M.: Geschichte der Medizin. Stuttgart, 1906.
- Nowotny B.: Säuglingspflege. Neutitsehein, 1923.
- Pachinger A. M.: Die Mutterschaft in der Malerei und Graphik. München-Leipzig, 1906.
- Peiper E.: Die Säuglingspflege. Greifswald, 1924.
- Platz-Ritter: Die Völker der Erde.
- Ploss H.: Das Kind in Brauch und Sitte der Völker, Berlin, 1882.
- Ploss H.: Über die Lage und Stellung der Frau während der Geburt bei Verschiedenen Völkern. Leipzig, 1872.
- Ploss P.: Das kleine Kind vom Tragbett bis zum ersten Schritt. Berlin, 1881.
- Ploss-Bartels: Das Weib in der Natur und Völkerkunde. Berlin.
- PoHeruian Artúr: Közegészségügyi feljegyzések.
- Preuss J.: Vom Versehen der Schwangeren. Berliner Klinik, 1892. No. 51.
- Redwitz-Sehytra Ilena br.: A boszniai háreméletről. Budapest, 1868.
- Siebold: Versuch einer Geschichte der Geburtshilfe. Tübingen, 1901.
- Schlichen E.: Mutterschaft und Gesellschaft.
- Schreiber A.: Mutterschaft. München.
- Schreiber A.: Mutter und Kinderland.
- Szénásy József: Semmelweis és a gyermekágyi láz régen és ma.
- Széiiásy József: Az egészségügyi személyzet kérdéseiről.
- Szilágyi: A magyar nemzet története.
- Stratz C. H.: Die Schönheit des weiblichen Körpers. Stuttgart.
- Temesváry R.: Volksbräuche und Aberglauben in der Geburtshilfe und der Pflege der Neugeborenen in Ungarn. Leipzig. 1900.
- Tolnai: A műveltség útja, IV. kötet.
- Trebitsch R.: Bei den Eskimo in Westgrönland. Berlin, 1910.
- Unger L.: Das Kinderbuch des Bartholomäus Metlinger, 1457-1476. Leipzig und Wien, 1904.
- Varga János: A magyar szellemi művelődés története. Debrecen, 1907.
- Varga Jenő: Sötét pontok. Makó, 190. 1.
- Weindler F.: Geburts- und Wochenbetts-Darstellungen auf altägyptischen Tempelreliefs. München, 1915.
- Wulfsohn Mit Studien über die Geburtshilfe und Gynaekologie der Hippocratikei, Dorpat, 1889.

KÉPEK JEGYZÉKE.

Babiloniak és Asszírok.

1. „ ábra Istar istenanya,
2. „ Ninta istennő.
3. „A gonosz Labartu. ■

Egyiptomiak.

4. „ Chnum isten kosfejvel és sarlóval.
5. „ A tébai Deir el Bahri templom egy szülési jelenete.
6. „ Chnum isten embertestet fonnál.
7. „ Isis főistennő tehénszarvakkal.
8. „ Thoevis, a szülők istennője.
9. „ Egyiptomi fiúcska és borjú közösen szopnak egy tehen tőgyén.
- 10., Óegyiptomi asszonyok csecsemőikkel.
- 11., Óegyiptomi asszonyok gyermekeikkel.

Indusok.

12. „ Indiai szülősátor.

Zsidók.

13. „ Khaliza (saru leoldás, zsidó szertartás a magtalanul elhalt testvér özvegyének szabadonbocsájtása).
14. „ Szomszédok estimája zsidó gyermekágyas szobájában (Jugendresz után).
15. „ Zsidó gyermekágy-amulett.

Kínaiak.

16. „ Kínai virágsajka belseje.
17. „ Kínai nő helyzete szülés közben.
18. „ Szoptató kínai nő (kínai akvarell).
19. „ Kínai nő anyósát szoptatja (Berlini Néprajzi Múzeum).
20. „ Kínai nő lába.
21. „ Bronzedényből való bölcső.
22. „ Kínai járókosár.
23. „ Gyermeekáldást hirdető kínai papnő (kínai metszet után).

Japánok.

24. „ Japán közfürdő.
25. „ Japán prostituáltak.
26. „ Japán nő a terhességi övvel (japán metszet).
27. „Varázspapír a szülés könnyítésére (japán metszet).
28. „Japán nő lebetegedése (Witkowski után).
29. „Méhlepény megőrzésére szánt dobozok.
30. „Japán újszülött fürdetése. (Berlini Néprajzi Múzeum).
31. „ Szoptató japán nő (Japán fametszet).
32. „ Japán nő gyermekével.

Görögök.

33. „Görög szopó edény.
34. „Telephor szuka tejével táplálkozik.
35. „Zeus kecske tejét issza.
36. „Cipőalakú bölcső (Ógörög vázakép).
37. „K. e. IV. századból való görög bölcső (Vázakép után).
38. „Hippokrates.
39. „Magzat fejlődése (Hippokrates felfogása alapján).
40. „Magzatdaraboló kés.
41. „Horog a magzat kihúzására.

Rómaiak.

42. „Junó Lucina (jobb kezében liliomszállal, balkezeiben pólyásbabával).
43. „Római nő szülőágya.
44. „Titus császár születése.
45. „A római Lactaria oszlop.
46. „Az apa által elismert gyermek fürdetése (egy római domborművön).
47. „Római bulla.
48. „Romulust és Remust nöstény farkas szoptatja.
49. „Római szopóedények.

Germánok.

50. „Germán család bő gyermekáldása.
51. „Reichenhallnál talált saskő, mint a szülés könnyítésére használt szer.
52. „Germán keresztelő és névadás.
53. „Szopószarv.

Magyarok.

54. „Pannóniai asszony a római uralom idejéből.
55. „Honfoglaláskori női viselet.
56. „Magyar viselet Zsigmond korában.
57. „XXVII., XVIII. és XIX. századbeli főúri és úrnői viseletek.
58. „Az első magyar bábakönyv címlapja.
59. „Gyermekágyas szobája az 5ü-es évekből.
60. „Tejszívó korsó Csíkmegyéből (Temesváry után).
61. „Erőszakosan pólyázott csecsemő.
62. „Rudakra erősített függő bölcső.
63. „Somogy megyében használt bölcső, az ú. n. hindó.
64. „Gerendára kötött zsákalakú bölcső.
65. „Régi magyar bölcsők.
66. „Teknőalakú festett bölcső. (Máramaros megye.)
67. „Sopronvidéki bölcső.
68. „Tarkafestésű bölcső (Kalotaszeg).
69. „Faragott fabölcső Rimócon (Nógrád megye).
70. „Járószallag a múlt század elejéről.
71. „Járókészülék a múlt század elejéről.

72. ábra Körforgó járókészülék (Nógrádmegye).
 73. „Járókocsi.
 74. „Székely járókocsi.
 75. „Domby Sámuel gyermekgyógyászati könyvének címirata.
 76. „ Csapó József.
 77. „ Csapó József gyermekgyógyászati könyvének címlapja (1771).
 78. „ Schoepf Mérei Agost orthopaed intézete (1886).
 79. „Pesti szegénygyermek-kórház (1839).
 80. „id. Bókay János.
 81. „ Semmelweis Ignác.
 82. .. ifj. Bókay János.
 83. „ Semmelweis Ignác az „anyák megmentőjének” szobra.
 84. „ Heim Pál „a magyar csecsemőgyógyászat atyja”.
 85. „ Heim Pál síremléke.
 86. „ Országos Siefánia Szövetség székháza.

Németek.

87. „ Polyásbabák Szűz Máriának szentelve (Berlini Néprajzi Múzeum).
 88. „ Torzszülöttek (a Rueff-féle bábakönyvből).
 89. „ Szülészék (Rueff után).
 90. „ Szülészeti tágitóeszköz.
 91. „Mütöbába a XVIII. század elejéről.
 92. „XVI. századbeli német baba.
 93. „Gyermekágyas Szobája a XVI. századból (Rueff után).
 94. „Gyermekágyas szobája csillagjóslassal (Berlini múzeum).
 95. „Német gyermekcselédek a XVI. századból.
 96. „Fából faragott szopóedény.
 97. „Kásatál gyermeketetéshez.
 98. „Csecsemő kecsketőgyén táplálkozik.
 99. „Zwierlein-féle készülék tejelő kecske számára.
 100. „Őnszopókák.
 Ifli. „ Üvegszopókák.
 102. „ Gyermekágyas szobája (a Boldogságos Szűz születése bölcsővel és gyermekfürdetéssel XV. Század).
 103. „ Faragott gyermekszékek (Nürnbergi Nemzeti Múzeum).
 104. „ Keresztelő a XVII. századból (Nürnbergi Nemzeti Múzeum).
 105. „ Selyemcsukja a kancsalság gyógyítására (Bartisch „Augen-dienst” c. könyvéből).

Franciák.

106. „ Gyermekágyas szobája (Bosse festménye).
 107. „ Gyermekágyas első kimenője (XIV. századból).
 108. „ A reichstadti herceg empire stílus bölcsője.
 109. „ Középkori szopóedények.
 110. „ Kecse dajkaszolgálatban (P. Déscelles képe).
 111. „ Szoptatás számártejjel (Witkowski után).
 112. „ Csecsemő melegítő szekrények (Couvense-ök).
 113. „ Az első Couvense-ök a párisi Maternitében.

Angolok.

114. ábra Angol gyermekágyas szoba a XIV. századból (British Múzeum London).
 115. „ Angol csecsemő öltöztetése.
 116. „ XIV. századbeli gótstilű bölcső (V. Henrik bölcsője)
 117. „ XVII. századból való angol bölcső.
 118. „ Ivócsésze csecsemő táplálására.
 119. „ Szopóka rubinvörös üvegből (Berlini kir. Iparművészeti Múzeum).

Törökök.

120. „ Török asszony.
 121. „ Török bölcső.

Olaszok.

122. „ Olasz leányka.
 123. „ Madonna del Pa-rto (Terhes asszonyok pártfogója Jacopo Sansovino szoborműve).
 124. „ Gyermekágyas szobája a XV. századból (Vittore Carpaccio festménye).
 125. „ Majolikacsésze.
 126. „ Felszolgáló tányér.
 127. „ Fadézsza gyermekfürdetéshez (Szűzanya születése augsburgi képcsarnok).
 128. „ Gyermek fürdetése (Szt. János születése. Pinturicchio freskója).
 129. „ Pólyásbaba. (Andrea della Robbia majolika szobrocskáiból, a firenzei gyermekmenhely homlokzatán).
 130. „ A bepólyázott kis Federigo herceg (Baroccio festménye, Firenze, Palazzo Pitti).
 131. „ A szoptató Madonna (Matteo Civitali domborműve).
 132. „ Szopóedény Bari vidékéről.
 133. „ Baldini szopóüvege.
 134. „ XV. századbeli olasz bölcső.
 135. „ Sajkaformájú bölcső olasz majolika tányéron.
 136. „ Teknőalakú bölcső (Giulio Romano Madonna del Gatto című festménye).

Svájciak.

137. „ Svájci gyermekágy 1519-ből (Meráni Múzeum).
 138. „ Svájci bölcső a XVII. századból.
 139. „ Havasi pásztornő.

Spanyolok.

140. „ Spanyol szépség.
 141. „ Spanyol szülőedény.
 142. „ Spanyol bölcső.

Hollandok.

143. „ Hollandi nő nemzeti viseletben.
 144. „ Látogatás gyermekágyasnál (Brekelheim festménye a XVII. századból).

145. ábra Ónból való hollandi szopóedények.
 146. „Hollandi bölcső.
 147. „Kisdéd öltözéke.
 148. „Hollandi gyermekszékek (Loose és Matzen festményei után).
 Skandinávok.
 149. „Norvég mennyasszony.
 150. „Svéd nő kosárban viszi gyermekét.
 151. „Fából faragott hintabölcső Svédországból.
 152. „Svéd asszony hátán hordja gyermekét.
 153. „Norvég függő bölcső.

Finnek, esztek, lappok.

154. „ Régi lapp bölcső.
 155. „ Vályúalakú lapp bölcső.
 Eszkimók.
 156. „Eszkimó leányok.
 157. „Eszkimó női viselet.
 158. „Eszkimó lakás.
 159. „Kar és arc tetoválása eszkimóknál.
 160. „Eszkimó asszony gyermekével.
 161. „Eszkimó asszony csizmájában hordja gyermekét.

Oroszok.

162. „ Vajúdó orosz nő (Pokrowszky után).
 163. „ Orosz függő bölcső.
 164. „ Orosz parasztasszony gyermekeivel.

Szlávok.

165. „ Tetovált bosnyák nő.
 166. „ Búzakalászfonat, mint varázseszköz a terhesség előmozdítására.
 167. „ Kosár és fejdézsza a méhlepény eltakarítására.
 168. „ Román bölcső.
 169. „ Bolgár bölcső.
 170. „ Lengyel bölcső.

Vadnépek.

171. „ Néger szülönőt barátnője támogatja (Felkin után).
 172. „ Homokhalom a gát védelmére (Felkin).
 173. „ Néger sátor, mint lábtámasz (Felkin).
 174. „ Nyújtó, mint szülési segédeszköz (Felkin).
 175. „ Földbe erősített cölöp mint támaszeszköz (Felkin).
 176. „ Létra a szülönő megfogódzására (Felkin).

177. ábra Gőzölögtetés a szülés könnyítésére (Felkin).
 178. ⁵⁵ Szülés dobpergés hangjainál a nyam-nyamoknál (Felkin).
 179. ⁵⁵ Gugoló helyzetben szülő perzsa nő (Polák után).
 180. ⁵⁵ Komancs indusnő szülőkunyhója (Engelinann után).
 181. ⁵⁵ Nyassza tó melletti szülőkunyhó (Előtte a lebetegedésre váró
 182. ⁵⁵ anya, hátán egy nagyobb gyermekkel) (Fülleborn felvétele).
 Különös segédkezési mód nehéz szülés esetén.
 183. ⁵⁵ Mexikói indusnő lebetegedése (Engelmann után).
 184. ⁵⁵ Bambuszeszközök köldökzsinór átmetszésére (Bartels után).
 185. ⁵⁵ Fűrészszerű eszköz a köldökzsinór átmetszésére (Bartels után).
 186. ⁵⁵ Szoptató szíami nő.
 187. ⁵⁵ Nyam-Nyam anya kisedével (Buchta után).
 188. ⁵⁵ Néger asszony csecsemőjével munka közben.
 189. ⁵⁵ Néger asszonyok gyermekeikkel Menetközben (Cameron után).
 190. ⁵⁵ Botokud asszony gyermekével.
 191. ⁵ Jávai asszony gyermekével.
 192. ⁶⁶ A délafrikai Pondó vidékén a néger asszony hátára köti gyer-
 198. „ A kukuju törzsbeli anya Kelet-Afrikában nyakába akasztott zacskóban hordozza csecsemőjét.
 194. „ Kaffer bölcső (Globus).
 195. „ Északamerikai indián nő gyermekével.
 196. „ Csinuk indián nő a fej lapítására szolgáló bölcsővel (Catlin után).
 197. „ Fej alakítására szolgáló készülék.
 198. „ Indián gyermek bölcsőjében (Callin).
 199. „ Tetovált leány Új-Guineából (Browil után).
 200. „ Északamerikai indián nő hószámkunyhója (Schoolcraft után).
 201. „ Fejvakaró eszközök (Berlini Néprajzi Múzeum).
 202. „ Előkelő thlinkitek tánra kész jelmezben (Krause után).

TARTALOM:

	Oldal
Bevezetés	3
Az őskor	4
Iráni népek	6
A babiloniak és asszírok	7
Az egyiptomiak	12
Az indusok	17
A zsiók	21
A kínaiak	26
A japánok	36
A görögök	44
A rómaiak	51
A kereszténység	60
Az arabok	61
A germánok	64
A magyarok	69
A németek	110
A franciák	124
Az angolok	131
A törökök	137
Az olaszok	143
A svájciak	150
A spanyolok és portugálok	153
A hollandok	156
A skandinávok	158
A finnnek, az esztek és a lappok	160
Az eszkimók	162
Az oroszok	165
A szlávok	168
A vadnépek	174
Befejezés	190
Irodalom	191
Képek jegyzéke	193